

วารสาร

การพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

ISSN 2286-9824

Journal of Community Development and Life Quality

1. จิตลักษณะและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา
วิภาดา มุกดา วันเพ็ญ วรรสมาน..... 1
2. การจัดการสังคมผู้สูงอายุของพื้นที่หุบเขาเมืองซิมาโนโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น
เพ็ชรี ระบุวิเชตร จิรพร ชมพิกุล พลอยไพลิน ระบุวิเชตร และศรีจันทร์ พูใจ..... 22
3. บทเรียนการกำหนดเขตการใช้ที่ดินของเมืองมรดกโลกหลวงพระบางสู่ว่าที่เมืองมรดกโลกเชียงใหม่
ศันสนีย์ กระจ่างโฉม สุดารัตน์ อุทธารัตน์ กรวรรณ สังขกร อาชว์บาร์มี มณีตระกูลทอง และ สามารถ สุวรรณรัตน์..... 44
4. ความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อบรรเทาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างบริเวณพื้นที่
อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน
วิกานดา ใหม่เพย และแหลมไทย อาษานอก..... 63
5. ความเต็มใจจ่ายของผู้ใช้บริการต่อคุณลักษณะพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานคร
บุษกร ก้อนทอง สุวรรณภา ประณีตวตกุล และณรงค์ วีระไวทยะ..... 87
6. องค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยทรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภอดู่ทอง จังหวัด
สุพรรณบุรี
อะเคื้อ กุลประสูติติก และ ปุณยภา พลวัน..... 106
7. คนหาปลากับทุนทางสังคม: สวัสดิการชุมชนชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย
จิรัชยา เจียวกัก วันชัย ธรรมสังการ เกษตรชัย และหิม และอุทิศ สังขรัตน์..... 131
8. แบบจำลองสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในประเทศไทย
ปาณิสรา จรัสวิญญู และฉัตรชนก จรัสวิญญู..... 153
9. องค์ความรู้และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภอดู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
รุจิราภา งามสระคู และ ปุณยภา พลวัน..... 176
10. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครูและปัญหาในการฝึกปฏิบัติงานคณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
นิธิดา อติภัทรนันท์ นันทิยา แสงสิน และปทุมวดี ศิริสวัสดิ์..... 202

Guide for Authors

Manuscripts submitted for publication should be of high academic merit and are accepted on condition that they are contributed solely to the Journal of Community Development and Life Quality. Manuscripts, parts of which have been previously published in conference proceedings, may be accepted if they contain additional material not previously published and not currently under consideration for publication elsewhere.

Submission of a multi-authored manuscript implies the consent of all the participating authors. All manuscripts considered for publication will be peer-reviewed by independent referees.

Submission checklist

Manuscript submission must include title page, abstract, key words, text, tables, figures, acknowledgments, reference list and appendices (if necessary). The title page of this file should include the title of the article, full names, official name and affiliations of all authors, E-mail address, telephone and fax numbers and full postal address of the corresponding author.

Preparation and Submission of Manuscripts

Authors submitting manuscripts for consideration for publication should follow the following guidelines.

1. Manuscript texts must be written using high-quality language. For non-native English language authors, the article should be proof-read by a language specialist before it is sent to Journal.

2. Manuscript texts should not exceed than 10 pages and the combined number of figures and tables. The inclusion of more figures and tables will reduce the word allowance, and vice versa.

3. The manuscript text and tables should be created using Microsoft Word.

4. Manuscript texts should be prepared single column, with sufficient margins (1.0 inch) for editorial and proof-reader's marks. 12 pt Times New Roman font should be used throughout and all pages numbered consecutively.

5. Abstracts should not exceed than 200 words. About 5 keywords should also be provided.

6. All measures in the text should be reported in abbreviation.

7. Tables and figures should each be numbered consecutively.

8. Acknowledgments should be as brief as possible, in a separate section before the references, not in the text or as footnotes.

9. Citations of published literature in the text should be given in the form of author and year in parentheses; (Jaturasitha *et al.*, 2008), or, if the name forms part of a sentence, it should be followed by the year in parenthesis; Jaturasitha *et al.* (2008). All references mentioned in the reference list must be cited in the text, and vice versa. The references section at the end of the manuscript should list all and only the references cited in the text in alphabetical order of the first author's surname. The following are examples of reference writing.

Reference to a journal article:

Jaturasitha, S., R. Norkaew, T. Vearasilp, and M. Kreuzer. 2008. Carcass and meat quality of Thai native cattle fattened on Guinea grass (*Panicum maxima*) or Guinea grass-legume (*Stylosanthesguianensis*) pastures. *Meat Science* 155-162.

Reference to article or abstract in a conference proceedings:

Kempster, A.J., and D.B. Lowe. 1993. Growth performance and carcass characteristics as influenced by genotype and environment. *In: Proc. 44th Annual Meeting of the EAAP*. Aarhus, Denmark.

Reference to a book:

Voet, D. and J.G. Voet. 1995. *Biochemistry*. 2nd ed. John Wiley & Son, Inc. New York, 1361 p.

Reference to an edited book:

Fletcher D.L. 1999. Poultry meat color. pp. 159-175. *In: R.I. Richardson, and G.C. Mead (Eds.). Poultry Meat Science. Poultry Science Symposium Series. Vol.25. CABI Publishing, Wallingford.*

Reference to electronic data source (used only when unavoidable):

Matakohe gardens. 2012. *Sandersonia*flowers. (Online). Available: <http://matakohegardens.homestead.com/SandersoniaFlowers.html> (24 February 2012).

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

Journal of Community Development and Life Quality

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2561)

Volume 6, Issue 1 (January – April 2018)

ISBN: 2286-9824

ผู้จัดพิมพ์ Publisher	เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน	Upper Northern Research Administrative Network
กำหนดการพิมพ์ Publication	วารสารราย 4 เดือน (3 ฉบับ/ปี) ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม	Tri-annually Issue 1 January-April Issue 2 May-August Issue 3 September-December
วัตถุประสงค์ Objective	เป็นวารสารสาขามนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ที่ตีพิมพ์ผลงานวิจัยของนักวิชาการและบุคคลทั่วไปที่มีคุณภาพและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะเพื่อการพัฒนาชุมชนและเพิ่มคุณภาพชีวิต โดยการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)	To be Humanities and Social Sciences journal published the results of research scholars and the general quality and can be used, especially for community development and enhance the quality of life. The journal was supported by the Office of the Higher Education Commission (OHEC)
ที่ปรึกษา Consulting	ดร. สุภัทร จำปาทอง Suphat Champatong, Ph.D. นางอรสา ภาววิมล Aurasa Pavavimol, Ph.D. นางสาว สุมันทนา จันทร์โรจวงศ์ Sumantana Chantarajwong, M.A.	เลขาธิการคณะกรรมการการอุดมศึกษา Secretary-General รองเลขาธิการคณะกรรมการการอุดมศึกษา Deputy Secretary-General ผู้อำนวยการสำนักประสานและส่งเสริมกิจการอุดมศึกษา Director, Bureau of General Administration
บรรณาธิการ Editor	ศ. ดร. สัญชัย จตุรสีหธา Sanchai Jaturasitha, Ph.D., Prof.	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University
ผู้ช่วยบรรณาธิการ Asst. Editor	นางสาว กิรติ แก้วสัมฤทธิ์ Geerati Kaewsumrit, M.A. รศ. ดร. ไสว บุรณพานิชพันธุ์ Sawai Buranapanichpan, Ph.D., Assoc. Prof.	สำนักประสานและส่งเสริมกิจการอุดมศึกษา Bureau of Cooperation and Promotion, OHEC มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University
กองบรรณาธิการ (ฝ่ายวิชาการ) Editorial Board (Academic)	ผศ. ดร. รัชฎา ตั้งวงศ์ไชย Ratchada Tangwongchai, Ph.D., Asst. Prof. รศ. ดร. สุขกิจ ยะโสธรศรีกุล Sukkid Yasothornsrikul, Ph.D., Assoc. Prof. รศ. ดร. ก้าน จันทร์พรหมมา Kan Chantrapomma, Ph.D., Assoc. Prof. รศ. ดร. ธีระพล ศรีชนะ Teerapol Srachana, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยขอนแก่น Khon Kaen University มหาวิทยาลัยนเรศวร Naresuan University มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ Hat Yai University มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ Prince of Songkla University

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

Journal of Community Development and Life Quality

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2561)

Volume 6, Issue 1 (January – April 2018)

ISBN: 2286-9824

กองบรรณาธิการ (ฝ่ายวิชาการ)	รศ. ดร. ชิตณรงค์ ศิริสถิตกุล Chitnarong Sirisathitkul, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ Walailak University
Editorial Board (Academic)	รศ. ดร. อนันต์ ทองระอา Anan Tongraar, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี Suranaree University of Technology
	รศ. ดร. สุนันทา โอศิริ Sunantha Osiri, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University
	ผศ. ดร. ปฐมทัศน์ จิระเดชะ Pathomthat Chiradeja, Ph.D., Asst. Prof.	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ Srinakharinwirot University
	ศ. ดร. พรศักดิ์ ศรีอมรศักดิ์ Pornsak Sriamornsak, Ph.D., Prof.	มหาวิทยาลัยศิลปากร Silpakorn University
	ผศ. ดร. สุพัฒน์ กู้เกียรติกุล Supath Kookiattikoon, Ph.D., Asst. Prof.	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี Ubon Ratchathani University
	รศ. ดร. นาธาน บาเดนอค Nathan Badenoch, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยเกียวโต Kyoto University

กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการตรวจและแก้ไขบทความที่เสนอเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

The Editorial Board claims a right to review and correct all articles submitted for publishing

บทความหรือข้อความความคิดเห็นใด ๆ ที่ปรากฏในวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต เป็นวรรณกรรมของผู้เขียนโดยเฉพาะ
คณะผู้จัดทำไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย และไม่ใช้ความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยและคณะผู้จัดทำ / บรรณาธิการ

ติดต่อกองบรรณาธิการ

นางสาวกมลนัฐ จุลรัตน์

กองบรรณาธิการวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200 E-mail: journals.unm@gmail.com

โทรศัพท์ 053-944097 ต่อ 102 โทรศัพท์ (มือถือ) 087-656-0160

พิมพ์ที่: เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200

บทบรรณาธิการ

สวัสดีครับท่านผู้อ่านทุกท่าน

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต ได้ก้าวเข้าสู่ปีที่ 6 แล้วครับ สำหรับฉบับแรกของปีนี้มีบทความจำนวน 10 บทความ ซึ่งบทความวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ให้เนื้อหา และสาระที่เป็นประโยชน์ ผู้อ่านสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ เช่น การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุนั้น ประเทศไทย มีประชากรที่เข้าสู่วัยสูงอายุเร็วกว่ากำหนด ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงได้มีการประกาศว่าในปี 2564 ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุสมบูรณ์ แต่ในขณะนี้บางพื้นที่ของประเทศไทยได้มีการไปเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว ดังนั้น เราควรตระหนักว่าจะต้องเตรียมการอย่างไร เพื่อรองรับสภาพดังกล่าว จึงมีบทความวิจัยที่ศึกษาในไทย และญี่ปุ่น ในฉบับนี้ด้วย นอกจากนี้จังหวัดเชียงใหม่ได้เริ่มให้ความสนใจที่จะเป็นมรดกโลกจึงมีการศึกษาถอดองค์ความรู้ของเมืองหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งองค์การ UNESCO ได้ยอมรับ และประกาศให้เป็นเมืองมรดกโลกทำให้ไม่ต้องเริ่มต้นใหม่ แต่สามารถถอดบทเรียนมาได้เลย นับว่าน่าสนใจมากด้วย

ทางกองบรรณาธิการวารสารฯ ต้องขอขอบคุณผู้เขียน และทีมงาน ที่กรุณาแบ่งปันบทความดี ๆ มีคุณค่าให้กับวารสารฯ หวังว่าจะมีบทความจากท่านอื่นส่งมาเผยแพร่มากขึ้น

พบกันใหม่ฉบับหน้าครับ

ศ. (เชี่ยวชาญพิเศษ) ดร. สัญชัย จตุรสีทธา

บรรณาธิการวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

Editorial Preface

Greeting to all readers.

The Journal of Community Development and Life Quality is entering its 6th year of publication. The first issue of this year contains 10 papers which offer practical valuable information for readers. For example, the papers that deal with Thailand becoming the aging society country earlier than expected. This rapidly increasing aging population prompted the Thai government to declare that the year 2021 Thailand would become a nation of a full-fledged aged society. However, there are some areas in Thailand which can already be considered a full-fledged aged society. So we should be aware of how to be well-prepared for the situation. With such a mission in mind, we have published research papers studying this issue both in Thailand and Japan. In addition to this, Chiang Mai province has started to have interest in getting its city to become a World Heritage site; therefore, it studied what Luang Prabang, Lao PDR had done to have been successfully registered by UNESCO as a World Heritage site. It is interesting that the research, rather than starting from scratch, studied and adopted the existing knowledge resulted from the research study conducted by Luang Prabang.

The editorial board would like to thank the researchers and writers who have shared their valuable research findings by publishing their works in the present issue. We also hope that more of other scholars will send their research papers to be published in our journal in the future.

See you again next issue.

Distinguished Professor Dr. Sanchai Jaturasitha

Editor of The Journal of Community Development and Life Quality

จิตลักษณะและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ของผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา
**Psychological and Situational Factors Related to Life Quality
Development among the Elderly in Nakhon Ratchasima Province**

วิภาดา มุกดา¹ และวันเพ็ญ ควรสมาน²
Wipada Mukda¹ and Wanphen Kuensman²

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต กรุงเทพฯ 10300
Faculty of Management Science of Suan Dusit University, Bangkok 10300

amimukda9002@gmail.com, ajtuk.s@gmail.com

(Received: 19 April 2017; Accepted: 23 August 2017)

Abstract: The purposes of this study were to: 1) study the psychological and situational factors related to quality of life development among the elderly, 2) study the relationships between psychological characteristics, situational characteristics and quality of life development of the elderly in Nakhon Ratchasima province. A sample of 400 elderlies were used as data in the study. Data were analyzed using statistical tools, percentage, mean and standard deviation, and Pearson correlation coefficient. The results showed that: 1) in general the psychological factors held true, including mental health, Buddhist way of life and future orientation; the psychosocial aspects, including the internal locus of control and the attitude towards self-care; the situation factors, including the physiological needs and mental needs; quality of life development, including social and economic life satisfaction, health and bodily function and self-concept; 2) the research had a positive correlation of $p > 0.01$.

Keywords: Behavioral and situational, quality of life, elderly

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) อธิบายจิตลักษณะเดิม จิตลักษณะตามสถานการณ์ สถานการณ์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ 2) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเดิม จิตลักษณะตามสถานการณ์ สถานการณ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 400 คน สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่า 1) จิตลักษณะของผู้สูงอายุ ภาพรวมอยู่ในระดับจริง ได้แก่ ปัจจัยจิตลักษณะเดิม ประกอบด้วย สุขภาพจิต วิถีชีวิตแบบพุทธ และลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน ส่วนปัจจัยด้านจิตลักษณะตามสถานการณ์ ประกอบด้วย ความเชื่ออำนาจในตนและทัศนคติที่ดีต่อการดูแลสุขภาพ ส่วนสถานการณ์ ประกอบด้วย การได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้านร่างกาย และการได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้านจิตใจ ส่วนปัจจัยคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ด้านสังคมและเศรษฐกิจ ด้านความพึงพอใจในชีวิต ด้านสุขภาพและการทำงานของร่างกาย และด้านอัตมโนทัศน์ 2) มีความสัมพันธ์ทางบวกที่ระดับนัยสำคัญ 0.01

คำสำคัญ: จิตลักษณะและสถานการณ์ คุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุ

คำนำ

ในช่วงเวลาที่ผ่านไปจำนวนประชากรผู้สูงอายุได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความก้าวหน้าทางการแพทย์และการสาธารณสุข ข้อมูลประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2553 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีจำนวน 8.4 ล้านคน และคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ.2563 และ พ.ศ. 2573 จะเพิ่มขึ้นเป็น 12.2 ล้านคนและ 17.7 ล้านคนตามลำดับ และเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรวัยเด็ก (อายุ 0 - 14 ปี) และวัยแรงงาน (อายุ 15 - 59 ปี) พบว่า ประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากอัตราการเกิดของทารกและการเสียชีวิตของผู้สูงอายุลดลงอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว และเมื่อจำแนกตามเขตที่อยู่อาศัยพบว่าประชากรผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองมีจำนวน 3.3 ล้านคน และจะเพิ่มจำนวนเป็น 11.6 ล้านคน ภายในปี พ.ศ. 2583 ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการที่เขตเมือง มีความสะดวกสบายทั้งในด้านการแพทย์และการสาธารณสุขหรือการขอรับสวัสดิการต่างๆ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2553) และจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2555 ที่ผ่านมามีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 12.7 ของจำนวนประชากรทั้งประเทศ จึงทำให้ ประเทศไทยได้กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุ ตามคำนิยามของ องค์การสหประชาชาติการเป็นสังคมสูงวัย คือ การที่มีจำนวนผู้สูงอายุหรือ

ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นจนมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด ในขณะที่วัยเด็กและแรงงานลดน้อยลงเรื่อยๆ จึงส่งผลกระทบต่อสภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ทำให้ต้องมีการจัดระบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในระยะยาวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งเรื่องการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัด การจัดสรรสวัสดิการที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ รวมทั้งการบริการทางการแพทย์ที่จำเป็นในระยะยาว (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556)

จากข้อมูลสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจังหวัดนครราชสีมาได้มีการสำรวจจำนวนผู้สูงอายุ ซึ่งมีเพิ่มมากขึ้นและด้านสภาวะของผู้สูงอายุนั้นค่อยๆ เสื่อมถอยลง ส่งผลให้การช่วยเหลือตัวเองลดลง 1 ใน 4 ของผู้สูงอายุซึ่งมีภาวะทุพพลภาพจากปัญหาสุขภาพไม่สามารถทำกิจกรรม ที่เคยทำได้ 1 ใน 5 ทุพพลภาพระยะยาวมากกว่า 6 เดือน และร้อยละ 7 ของผู้สูงอายุไทยต้องพึ่งพาผู้อื่นในการปฏิบัติกิจวัตรในแต่ละวัน ร้อยละ 11.5 ต้องพึ่งพาผู้อื่นก่อนออกจากบ้าน และร้อยละ 28 ผู้สูงอายุต้องพึ่งพิงเตียงผู้ป่วย และผู้สูงอายุส่วนใหญ่ร้อยละ 88.0 ดูแลตนเองปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ ร้อยละ 10.9 มีผู้ดูแล ร้อยละ 1.1 ไม่มีผู้ดูแลและต้องการผู้ดูแลให้ทำกิจวัตรประจำวันได้ และจากข้อมูลผู้มารับบริการคลินิกผู้สูงอายุโรงพยาบาลมหาสารคามนครราชสีมา พบว่า โรคที่พบมากที่สุด 5 อันดับแรกในผู้สูงอายุ ได้แก่ โรคหลอดเลือดหัวใจ โรคหลอดเลือดสมอง โรคกระดูก โรคตาและโรคจิตเวช

ทางสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมาจึงได้กำหนดนโยบายดำเนินงานดูแลส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุระยะยาว ตั้งแต่ยังมีสุขภาพดีไม่ป่วยและยืดเวลาของการมีสุขภาพดีให้ยาวนานที่สุด ส่งเสริมการรวมกลุ่มผู้สูงอายุเป็นชมรมผู้สูงอายุและพัฒนาศักยภาพให้เป็นชมรมที่เข้มแข็ง มีเครือข่ายการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา, 2556)

จากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยต้องการทราบปัจจัยภายในจิตใจและสถานการณ์รอบตัวของผู้สูงอายุว่ามีความเกี่ยวข้องและ/หรือมีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุหรือไม่อย่างไรและมากน้อยแค่ไหน โดยเป็นการเชื่อมโยงของจิตลักษณะเดิม จิตลักษณะตามสถานการณ์และด้านสถานการณ์สามารถส่งผลให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุดีขึ้น โดยการวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่ออธิบายจิตลักษณะเดิม จิตลักษณะตามสถานการณ์ สถานการณ์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา และเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเดิม จิตลักษณะตามสถานการณ์ สถานการณ์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางและข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสร้างความเข้าใจอันดี ก่อให้เกิดการประสานร่วมมือและกำหนดแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุแบบยั่งยืน

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงความสัมพันธ์ (correlation research) เพื่อหาตัวแปรจิตลักษณะและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยใช้รูปแบบแนวการวิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรมมนุษย์แบบปฏิสัมพันธ์นิยม (interaction model) ของดวงเดือน พันธุมนาวิน (2543) และศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีขององค์ประกอบคุณภาพชีวิตของซัน (Zhan, 1992) มาประยุกต์ใช้ ดังนี้

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปรอิสระ ได้แก่

1.1 จิตลักษณะเดิม ประกอบด้วย ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน วิถีชีวิตแบบพุทธ และสุขภาพจิต

1.2 จิตลักษณะตามสถานการณ์ ประกอบด้วย ทศนคติที่ดีต่อการดูแลสุขภาพ และความเชื่ออำนาจในตน

1.3 สถานการณ์ ประกอบด้วย การได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้านร่างกาย และการได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้านจิตใจ

1.4 ลักษณะทางประชากร ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน แหล่งที่มาของรายได้ สภาพครอบครัวปัจจุบัน ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ลักษณะที่พักอาศัย สวัสดิการรักษายาพยาบาล

ตัวแปรตาม ได้แก่ ปัจจัยทางคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย ด้านความพึงพอใจในชีวิต ด้านอัตมโนทัศน์ ด้านสุขภาพและการทำงานของร่างกาย และด้านสังคมและเศรษฐกิจ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา มีจำนวนทั้งหมด 311,519 คน (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา, 2556)

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุ จำนวน 400 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1976) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ความคลาดเคลื่อนไม่เกินร้อยละ 5 และผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยไม่อาศัยความน่าจะเป็นซึ่งเป็นการสุ่มตัวอย่างตามความสะดวก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน แหล่งที่มาของรายได้ สภาพ

ครอบครัวปัจจุบัน ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน
ลักษณะที่พักอาศัย สวัสดิการรักษาพยาบาล

ตอนที่ 2 แบบวัดเกี่ยวกับจิตลักษณะและ
สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ประกอบด้วย

ชุดที่ 1 แบบวัดลักษณะมุ่งอนาคต
ควบคุมตน ซึ่งให้เห็นถึงปริมาณความสามารถในการ
คาดการณ์ไกลเห็นความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ที่จะ
เกิดขึ้นกับตนในอนาคตและบังคับตนเองให้อดได้ รอได้
หรือเลือกที่จะไม่รับประโยชน์เล็กน้อยในทันที แต่จะรอ
รับประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่าหรือสำคัญกว่าที่จะตามมาใน
ภายหลัง โดยมีการกระทำที่เป็นขั้นตอนเพื่อนำไปสู่ผล
ที่ปรารถนาดังกล่าวในอนาคต

ชุดที่ 2 แบบวัดวิถีชีวิตแบบพุทธ
ซึ่งให้เห็นถึงปริมาณ การเลือกที่จะปฏิบัติตนใน
ชีวิตประจำวันโดยยึดหลักธรรมทางพุทธศาสนา

ชุดที่ 3 แบบวัดสุขภาพจิต
ซึ่งให้เห็นถึงสภาวะทางอารมณ์และทางจิตที่เกี่ยวกับ
ปริมาณความวิตกกังวลน้อย ความเครียดน้อย การที่ไม่
มีความรู้สึกทุกข์ใจโดยปราศจากเหตุผลอันควร ความ
สบายใจไม่หวาดกลัวจนเกินเหตุ การมีสมาธิและม
ความมั่นคงทางอารมณ์

ชุดที่ 4 แบบวัดทัศนคติที่ดีต่อการ
ดูแลสุขภาพ ซึ่งให้เห็นถึงการแสดงความรู้สึกภายใน
แง่มุมต่าง ๆ ที่มีต่อโลกทางสังคมและโลกทางวัตถุ การ
แสดงออกนี้ประกอบด้วยปฏิกิริยาตอบสนองทางด้าน
อารมณ์ ความรู้สึกต่อสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งความรู้สึก
ความคิดอย่างกว้างขวาง

ชุดที่ 5 แบบวัดความเชื่ออำนาจใน
ตน ซึ่งให้เห็นถึงความเชื่อของบุคคลว่าการที่ตนจะได้รับ
ผลดีผลเสียที่เกิดขึ้น เป็นผลมาจากการกระทำของ
ตนเองไม่ได้ขึ้นอยู่กับโชคชะตา ซึ่งอยู่นอกเหนือการ
ควบคุมของตนเองและบุคคลอื่น

ชุดที่ 6 แบบวัดการได้รับการ
ตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้านร่างกาย ซึ่งให้เห็นถึง
ความต้องการพื้นฐานของชีวิตเป็นแรงผลักดันทาง
ชีวภาพ เช่น ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ ที่อยู่
อาศัย

ชุดที่ 7 แบบวัดการได้รับการ
ตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้านจิตใจ ซึ่งให้เห็นถึงจิตใจ
เป็นสิ่งที่ต้องการการปกป้องและต้องการสภาวะ
แวดล้อมที่เหมาะสมและให้ความรู้สึกปลอดภัย จิตใจก็
เหมือนกับร่างกายที่อาจจะถูกคุกคามจากการโจมตีทาง
กายภาพ จากวัตถุสิ่งของต่าง ๆ หรืออาจจะถูกโจมตี
ทางด้านอารมณ์ความรู้สึก

ชุดที่ 8 แบบวัดด้านความพึงพอใจ
ในชีวิต ซึ่งให้เห็นถึงสิ่งที่บุคคลรับรู้ถึงสิ่งที่ตนครอบครอง
อยู่ระหว่างความปรารถนาที่ตั้งไว้และสำเร็จที่ได้รับ

ชุดที่ 9 แบบวัดด้านอัตมโนทัศน์
ซึ่งให้เห็นถึงความเชื่อและความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อ
ตนเองในช่วงเวลาหนึ่งจากการรับรู้ปฏิกิริยาและ
พฤติกรรมของบุคคลอื่นที่มีต่อตนเอง รวมถึง
ภาพลักษณ์และความรู้สึกมีคุณค่าของตนเอง

ชุดที่ 10 แบบวัดด้านสุขภาพและ
การทำงานของร่างกาย ซึ่งให้เห็นถึงความสัมพันธ์
ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม สุขภาพจะสะท้อนให้เห็น
ถึงคุณภาพชีวิตได้ทั้งเชิงวัตถุวิสัยและจิตวิสัย

ชุดที่ 11 แบบวัดด้านสังคมและ
เศรษฐกิจ ซึ่งให้เห็นถึงสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม
ถูกกำหนดออกมาเป็นมาตรฐานทางสังคม คือ ระดับ
การศึกษา อาชีพและรายได้ ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของ
การประเมินคุณภาพของชีวิตเชิงวัตถุ

เกณ ฑ์ ก า ร ให้ คະ น แ น น
แบบสอบถามนี้เป็นแบบสอบถามตามมาตราประเมิน
ค่า (rating scale) มาตราวัดแบบลิเคิร์ต (Likert
scale) 6 ระดับ ตั้งแต่จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง
ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย การให้คะแนนจะเป็น
6,5,4,3,2,1 ตามลำดับ
การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ทำหนังสือขอความร่วมมือกับ กำนัน
และผู้ใหญ่บ้าน เพื่อนัดวัน เวลาและสถานที่

2) ดำเนินการสอบถามผู้สูงอายุในแต่ละ
หมู่บ้าน จำนวน 400 คน ได้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดย
ไม่อาศัยความน่าจะเป็นซึ่งเป็นการสุ่มตัวอย่างตาม
ความสะดวก

3) ตรวจสอบข้อมูลในแบบสอบถามและคัดเลือกแบบสอบถามที่สมบูรณ์ที่สุด จำนวน 400 ชุด

4) ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2558 – 30 กันยายน 2559

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย การหาค่าร้อยละ (percentage) และวิเคราะห์จิตลักษณะของผู้สูงอายุ โดยการหาค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) แบ่งช่วงการแปลผลตามหลักของการแบ่งอันตรภาคชั้น โดยใช้หลัก ค่าสูงสุด - ค่าต่ำสุด / จำนวนช่วงหรือระดับที่ต้องการแปลผล คือ คะแนน 5.30 - 6.00 มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับจริงที่สุด คะแนน 4.40 - 5.29 อยู่ในระดับจริง คะแนน 3.50 - 4.39 ระดับค่อนข้างจริง คะแนน 2.60 - 3.49 ระดับค่อนข้างไม่จริง คะแนน 1.70 - 2.59 ระดับไม่จริง คะแนน 0.00 - 1.69 ระดับไม่จริงเลย

2) การทดสอบความสัมพันธ์โดยใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson correlation)

ผลการวิจัย

1) ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่ออธิบายจิตลักษณะเดิม จิตลักษณะตามสถานการณ์ สถานการณ์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ด้านจิตลักษณะเดิมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เกี่ยวข้องกับสภาพอารมณ์ของผู้สูงอายุ ขึ้นอยู่กับลักษณะพัฒนาการในวัยที่ผ่านมาและ

บุคลิกภาพเฉพาะตน ความเสื่อมทางอารมณ์ควบคู่กับความเสื่อมโทรมทางกาย ส่งผลให้ผู้สูงอายุรู้สึกว้าวน เป็นบุคคลไร้ค่า ต้องพึ่งพาผู้อื่น ประกอบกับการสูญเสียอำนาจ ตำแหน่งหน้าที่การงาน บทบาทในสังคม ดังนั้นส่งผลให้ภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างจริง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านอยู่ในระดับจริง ได้แก่ สุขภาพจิต วิธีชีวิตแบบพุทธ และลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน

สุขภาพจิต พบว่า ผู้สูงอายุมีความสุขจากการได้ช่วยเหลือผู้อื่นที่มีปัญหาและมีความสุข และมีความพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ การไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด เช่น บุหรี่ สุรา ยาตอง เป็นต้น และการมีบุคคลที่ใกล้ชิดได้คอยช่วยเหลือดูแล

วิธีชีวิตแบบพุทธ พบว่า ผู้สูงอายุได้ไปเที่ยวตามสถานที่สำคัญทางศาสนา เช่น วัด หรือโบสถ์ มากกว่าสถานที่อื่นๆ การประพฤติปฏิบัติตามศีลห้าในการดำเนินชีวิตประจำวัน การมีหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการทำงานและการบำเพ็ญประโยชน์ในการช่วยเหลือสังคม การทำงานสาธารณะประโยชน์เพื่อสร้างกุศล

ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน พบว่า ผู้สูงอายุสามารถจัดการกับอารมณ์และความเครียดได้อย่างเหมาะสม รับประทานอาหารและยาตามคำแนะนำของบุคลากรทางการแพทย์ได้อย่างถูกต้อง เมื่อรู้สึกมีความสุขก็จะมีคนที่คอยให้คำปรึกษาและมีคนที่ไว้วางใจอยู่ด้วยตลอดเวลา การใช้เวลาในแต่ละวันให้เกิดประโยชน์ และการเรียนรู้จากข้อผิดพลาดในอดีต เพื่อปรับปรุงแก้ไขในปัจจุบัน

Table 1. the overview, mean and standard deviation of psychological characteristics

Psychological characteristics	\bar{x}	S.D.	Translation	Rank
1. Future orientation	4.03	0.508	Quite true	3
2. Buddhist way of life	4.19	0.436	Quite true	2
3. Mental health	4.42	0.485	true	1
Overview	4.21	0.324	Quite true	

2) ด้านจิตลักษณะตามสถานการณ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เกี่ยวข้องกับการเห็นความสำคัญของการมีชีวิตอยู่อย่างคนมีสุขภาพดี ไม่เจ็บป่วยและมีทัศนคติที่ดีในการช่วยเสริมสร้างสุขภาพอนามัยของตนเองและผู้อื่น ดังนั้นส่งผลให้ภาพรวมอยู่ในระดับจริง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านอยู่ในระดับจริง ได้แก่ ความเชื่ออำนาจในตนและทัศนคติที่ดีต่อการดูแลสุขภาพ

ความเชื่ออำนาจในตน พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่รับประทานอาหารเช้าที่มีประโยชน์ เพื่อทำให้เกิดระบบขับถ่ายที่ดี ก่อนรับประทานอาหารเช้าต้องล้างมือให้สะอาดอยู่เสมอและหลังการใช้ห้องน้ำทุกครั้ง มี

ความสามารถในการดูแลข้าวของเครื่องใช้ภายในบ้าน ให้มีความสะอาดอยู่เสมอ เมื่อรู้สึกเจ็บป่วยจะปฏิบัติตามคำแนะนำของบุคลากรสาธารณสุขทุกครั้งพร้อมด้วยการตรวจร่างกายเป็นประจำทุกปี

ทัศนคติที่ดีต่อการดูแลสุขภาพ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่สามารถดูแลสุขภาพตนเองได้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ในแต่ละวันมักจะได้รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ครบ 5 หมู่ เมื่อถึงเวลาเจ็บป่วยสามารถเดินทางไปใช้บริการได้ที่สถานอนามัย และการได้พบปะพูดคุยกับเพื่อนที่รู้ใจเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดที่ดีทางหนึ่ง

Table 2. the overview, mean and standard deviation of psychological-situational characteristics

Psychological-situational characteristics	\bar{x}	S.D.	Translation	Rank
1. Internal Locus of control	4.43	0.437	true	2
2. The attitude toward self-care.	4.72	0.540	true	1
Overview	4.58	0.439	true	

1.3 ด้านสถานการณ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เกี่ยวข้องกับการกระทำที่เหมาะสมของผู้สูงอายุมักจะก่อให้เกิดผลดีและผลเสียต่อตนเองได้ และการมีสุขภาพดีในวันหน้าขึ้นอยู่กับ การดูแลตนเองในวันนี้ ดังนั้นส่งผลให้ภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างจริง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านอยู่ในระดับค่อนข้างจริง ได้แก่ การได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้านร่างกาย และการได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้านจิตใจ

การได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้านร่างกาย พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่รับประทานอาหารเช้าครบ 3 มื้อและเสริมด้วยรับประทานผักผลไม้ที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย การใช้เวลาว่างเพื่อรับฟัง

ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ การยอมรับรูปร่างหน้าตาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและความพอใจกับสภาพบ้านเรือนที่เป็นอยู่ตอนนี้

การได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้านจิตใจ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้เข้าร่วมงานสังคมต่างๆ เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานประเพณีต่างๆ เพื่อเป็นการผูกมิตรหรือเข้ากับคนอื่นได้ดี เมื่อมีเวลาว่างมักจะออกไปพบปะสังสรรค์กับเพื่อนและพอใจที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมในชมรมผู้สูงอายุ รู้จักวิธีพักผ่อนคลายความเครียด

Table 3. The overview, mean and standard deviation of Situational factors

Situational factors	\bar{x}	S.D.	Translation	Rank
1. the physiological needs	4.31	0.476	Quite true	1
2. the mental needs were responded	4.25	0.421	Quite true	2
Overview	4.28	0.369	Quite true	

1.4 คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต การที่ผู้สูงอายุจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นจะต้องได้รับสิ่งที่จำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและความพึงพอใจที่มีต่อตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อมและประเทศชาติ ดังนั้นส่งผลให้ภาพรวมอยู่ในระดับจริง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านอยู่ในระดับจริง ได้แก่ ด้านสังคมและเศรษฐกิจ ด้านความพึงพอใจในชีวิต ด้านสุขภาพและการทำงานของร่างกาย และด้านอัตมโนทัศน์

ด้านสังคมและเศรษฐกิจ พบว่าผู้สูงอายุได้ไปพบแพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุขเพื่อขอคำแนะนำด้านสุขภาพอย่างสม่ำเสมอ การมีปฏิสัมพันธ์เข้าร่วมงานสังคมต่างๆ และการเข้าร่วมสังสรรค์กับเพื่อนบ้านตลอดเวลา เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานศพ เป็นต้น การแสวงหาความรู้หรือสิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอและปรึกษาหารือกับสมาชิกในครอบครัวเป็นประจำ

ด้านความพึงพอใจในชีวิต พบว่าผู้สูงอายุรู้สึกพอใจกับบุตรหลานที่ได้อาศัยอยู่ร่วมกัน มีความพึงพอใจกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่อยู่อาศัย

เช่น อากาศถ่ายเท แสงสว่างเพียงพอ เป็นต้น และมีความพึงพอใจที่ได้มีโอกาสช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว เช่น ดูแลบ้าน ดูแลต้นไม้ เป็นต้น

ด้านสุขภาพและการทำงานของร่างกาย พบว่า ผู้สูงอายุตรวจสุขภาพร่างกายอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง การนอนหลับพักผ่อนเวลากลางคืนประมาณวันละ 8 ชั่วโมงและเวลากลางวันประมาณวันละ 30 นาที มักจะได้เคลื่อนไหวร่างกายตลอดเวลา เช่น ทำงานบ้าน ทำสวน ทำนา อย่างน้อยวันละ 30 นาที และการได้รับประทานอาหารผักและผลไม้ทุกวัน และกินอาหารครบ 5 หมู่

ด้านอัตมโนทัศน์ พบว่า ผู้สูงอายุมีการพัฒนาจิตใจของตนเองอยู่เสมอ ทำให้รู้สึกอารมณ์ดีไม่เครียดในการดำเนินชีวิต รู้จักวิธีผ่อนคลายความเครียดโดยการนั่งสมาธิ สวดมนต์ ไหว้พระและออกกำลังกาย ซึ่งทำให้รู้สึกว่าตนเองมีความสุข

Table 4. The overview, mean and standard deviation of quality of life factors

Quality of life factors	\bar{x}	S.D.	Translation	Rank
1. Life satisfaction	4.45	0.525	true	2
2. Self concept	4.33	0.446	Quite true	4
3. The health and work of the body	4.37	0.448	Quite true	3
4. Social and economic	4.56	0.420	true	1
Overview	4.43	0.319	true	

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเดิม จิตลักษณะตามสถานการณ์ สถานการณ์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

2.1 ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน วิธีชีวิตแบบพุทธ สุขภาพจิต มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

2.2 ทศนคติที่ดีต่อการดูแลสุขภาพ ความเชื่ออำนาจในตน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการ

พัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

2.3 การได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้านร่างกาย การได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้านจิตใจ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

อภิปรายผล

1. จิตลักษณะเดิม ประกอบด้วย สุขภาพจิต วิธีชีวิตแบบพุทธ และลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน

เทศบาลตำบลแม่จัน มีตำแหน่งยุทธศาสตร์การทำงาน ในเชิงรุกมุ่งเน้นการใช้ปัจจัยภายในที่เป็นจุดแข็งในการ ขยายงาน/กิจกรรม ที่มีอยู่เดิม พร้อมกับใช้ปัจจัย ภายนอกที่เป็นโอกาสสร้างกิจกรรมใหม่ เพื่อส่งเสริม สุขภาพผู้สูงอายุโดยจัดทำแผนระยะสั้นและแผนระยะ ยาวโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย จากการประเมิน รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยกระบวนการมี ส่วนร่วมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่าย ภาคประชาสังคมพบว่า มีความเหมาะสม สอดคล้อง เพียงพอและสามารถดำเนินการได้มากที่สุดใ นกระบวนการถ่ายทอดรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพ ผู้สูงอายุสู่ชุมชนอื่นได้

5. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านจิต ลักษณะเดิม จิตลักษณะตามสถานการณ์ สถานการณ์ กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ มีความสัมพันธ์ ทางบวก ซึ่งสอดคล้องกับอุษา และสุปานี (2552) ได้ ศึกษาอัตมโนทัศน์ การสนับสนุนทางสังคมกับ สุขภาพจิตของผู้สูงอายุ พบว่า 1) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มี ระดับอัตมโนทัศน์ การสนับสนุนทางสังคมและมี สุขภาพจิตอยู่ในระดับสูง 2) ผู้สูงอายุที่มีเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา รายได้ แตกต่างกัน มี สุขภาพจิตไม่แตกต่างกัน 3) ผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัว แตกต่างกัน มีสุขภาพจิตแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ 0.05 4) อัตมโนทัศน์ มีความสัมพันธ์ ทางบวกกับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ 0.01 5) การสนับสนุนทางสังคม มี ความสัมพันธ์ทางบวกกับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ อย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

สรุป

จิตลักษณะของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย สุขภาพจิต วิถีชีวิตแบบพุทธ ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุม ตน ความเชื่ออำนาจในตน ทศนคติที่ดีต่อการดูแล สุขภาพ การได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้าน ร่างกายและการได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการ ด้านจิตใจ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ด้านสังคมและเศรษฐกิจ ด้าน ความพึงพอใจในชีวิต ด้านสุขภาพและการทำงานของ

ร่างกาย และด้านอัตมโนทัศน์ นั้นเป็นการกระตุ้นให้ ผู้สูงอายุแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความเจริญทาง จิตใจของตนเองหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เป็นผู้ที่มีเรื่อง สุขภาพ รู้วิธีการรักษาสุขภาพและเป็นผู้ที่มีสุขภาพดีใน อนาคต โดยเชื่อว่าตนเองทำได้หรืออาจจะไม่ทำ พฤติกรรมสุขภาพที่ไม่เหมาะสม ผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้ที่ สามารถคาดการณ์ได้ว่าอะไรจะเกิดกับตนในอนาคต สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อการ พัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ ดังนั้นการพัฒนา คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุต้องเกิดการมีส่วนร่วมของ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควร ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรับผิดชอบ ผู้สูงอายุอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอเพื่อให้ผู้สูงอายุมี คุณภาพที่ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เกวลี เครือจักรและสุนทรี สุรัตน์. 2558. รูปแบบการ ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยกระบวนการมี ส่วนร่วม ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายภาคประชาสังคมและ ชมรม ผู้สูงอายุเทศบาลตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย. วารสารการพัฒนาชุมชน และคุณภาพชีวิต 3(2): 161-171.
- จิระเสกข์ ตรีเมธสุนทรและ ไพฑูรย์ พิมพ์ดี. 2554. จิต ลักษณะและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของ นักศึกษาระดับอุดมศึกษาในเขตภาคกลาง ตอนบนในประเทศไทย. วารสารพระจอม เกล้าพระนครเหนือ 21(2): 436-446.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน. 2543. ทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะธรรม : การวิจัยและการพัฒนาบุคคล. จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. 199 หน้า.
- น้ำเพชร สุขเพ็ง. 2558. จิตลักษณะความมุ่งอนาคต ควบคุมตน ความเชื่ออำนาจในตน ทศนคติที่ ดีต่อการทำงานและพฤติกรรมการทำงาน ตามค่านิยม 12 ประการในข้าราชการทหาร. วารสารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และ องค์กร 7(1): 4-17.

- มนตรี ประเสริฐรุ่งเรืองและ ดุษฎี อายุวัฒน์. 2559. การสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่. วารสารประชากร 4(2): 23-45.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. 2553. รายงานประจำปีสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2552. เอสเอส พลัส มีเดีย, นนทบุรี. 147 หน้า.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2556. การทำงานของผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2555. สำนักงานสถิติแห่งชาติ, กรุงเทพฯ. 43 หน้า.
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา. 2556. วิเคราะห์สถานการณ์ตัวชี้วัดหรืองานที่รับผิดชอบด้านสุขภาพจังหวัดนครราชสีมา. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา, นครราชสีมา. 35 หน้า.
- อุษา วงษ์อนันต์ และสุปาณี สนธิรัตน์. 2552. อัฒมโนทัศน์ การสนับสนุนทางสังคมกับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ. วารสารโรงพยาบาลจิตเวช นครราชสีมาราชนครินทร์ 9(2): 40-46.
- Yamane, T. 1976. Statistics: An Introductory Analysis. Harper & Row, New York. 289 p.
- Zhan, L. 1992. Quality of life: Conceptual and measurement issues. Journal of Advance Nursing. 17, 7 (December): 759-800.

Psychological and Situational Factors Related to Quality of Life Development among the Elderly in Nakhon Ratchasima Province

Wipada Mukda¹, Wanphen Kuensman²

¹Faculty of Management Science, Suan Dusit University, Bangkok 10300

* Corresponding author E-mail: amimukda9002@gmail.com, ajtuk.s@gmail.com

(Received: 19 April 2017; Accepted 23 August 2017)

Abstract: The purposes of this study were to: 1) study the psychological and situational factors related to quality of life development among the elderly, 2) study the relationships between psychological characteristics, situational characteristics and quality of life development of the elderly in Nakhon Ratchasima province. A sample of 400 elderlies were used as data in the study. Data were analyzed using statistical tools, percentage, mean and standard deviation, and Pearson correlation coefficient. The results showed that: 1) in general the psychological factors held true, including mental health, Buddhist way of life and future orientation; the psychosocial aspects, including the internal locus of control and the attitude towards self-care; the situation factors, including the physiological needs and mental needs; quality of life development, including social and economic life satisfaction, health and bodily function and self-concept; 2) the research had a positive correlation of $p > 0.01$.

Keywords: Psychological and situational factors, quality of life, elderly

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) อธิบายจิตลักษณะเดิม จิตลักษณะตามสถานการณ์ สถานการณ์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ 2) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเดิม จิตลักษณะตามสถานการณ์ สถานการณ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 400 คน สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่า 1) จิตลักษณะของผู้สูงอายุ ภาพรวมอยู่ในระดับจริง ได้แก่ ปัจจัยจิตลักษณะเดิม ประกอบด้วย สุขภาพจิต วิถีชีวิตแบบพุทธ และลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน ส่วนปัจจัยด้านจิตลักษณะตามสถานการณ์ ประกอบด้วย ความเชื่ออำนาจในตนและทัศนคติที่ดีต่อการดูแลสุขภาพ ส่วนสถานการณ์ ประกอบด้วย การได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้านร่างกายและการได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการด้านจิตใจ ส่วนปัจจัยคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ด้านสังคมและเศรษฐกิจ ด้านความพึงพอใจในชีวิต ด้านสุขภาพและการทำงานของร่างกาย และด้านอัตมโนทัศน์ 2) มีความสัมพันธ์ทางบวกที่ระดับนัยสำคัญ 0.01

คำสำคัญ: จิตลักษณะและสถานการณ์ คุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุ

Introduction

Recently the size of the elderly population has increased rapidly because of advances in medicine and public health. Data on the elderly population in Thailand

in 2003 revealed that there are 8.4 million people aged 60 and up. This is estimated to rise to 12.2 million in 2020, and further to 17.7 million in 2030. The population of elderly is also increasing compared to the population of children (age 0-14) and the working population (15-59), because the birth rate and death rate are both falling continuously and rapidly. When analyzed by location of residence, we find that the elderly there are 3.3 million people living in urban areas, but this is expected to increase to 11.6 million in 2040. This may be a result of the convenience of medical and public health services found in cities, as well as access to social welfare (Foundation of Thai Gerontology Research and Development institute, 2010). According to the research of the Thai Statistics Bureau, the elderly population grew to be 12.7% of the total population in 2012. This means that Thailand has become an elderly society. According to the definition of the United Nations, a nation becomes an elderly society when the percentage of people over 60 years of age reaches 10% of the entire population, while the population of children and working-age people decreases. This influences the overall socio-economic situation of the country, and requires the establishment of systems for long-term care of the elderly that ensure quality of life. This means allocation of various limited resources and welfare services required by the elderly,

including long-term medical care (National Statistical Office, 2013).

Investigations of the problems faced by Nakhon Ratchasima province reveal that the elderly population is increasing while the health conditions of the elderly are deteriorating. This resulted in a decrease in the number of people able to care for themselves to 1 in 4 of the elderly, where people are disabled from conducting activities that they had previously carried out in their life. One in five were disabled for more than 6 months. Seven percent of elderly Thai must rely on assistance from others to lead their daily lives, while 11.5% require assistance before they leave their houses and 28% require hospital beds. However, 88% are able to lead their daily lives by themselves, while 10.9% have care givers and 1.1% do not have care givers even though they require assistance in daily life. Data on people using the services of the elderly clinic at the Maha Nakhon Ratchasima Hospital show that the five most commonly found diseases of the elderly are cardiac vein disease, brain vein disease, bone disease, eye conditions and psychiatric problems. The Nakhon Ratchasima province Public Health Bureau has established policies for long-term care for the health of the elderly, starting from times when there are not yet and health problems, to extend this period of good health as far as possible. The policy also supports the formation of elderly associations, with support for developing and strengthening of these groups. There are also networks that carry out activities to provide on-going health promotion for the

elderly (Nakhon Ratchasima Health Provincial Office, 2013)

From this data, the researchers decided to investigate the psychological and situational factors of the elderly, and how they relate to and/or influence quality of life development of the elderly. The research is concerned with the connections between psychological factors and situational factors, and how the situation can positively influence the quality of life of the elderly. The objective of the research is to explain the psychological factors, situational factors, the situation and development of quality of life of the elderly in Nakhon Ratchasima province, as well as to explain the relationship between psychological and situational factors, and the situation and development of quality of life of the elderly in Nakhon Ratchasima province. Additionally, this analysis will offer approaches and recommendations for relevant agencies in order to enhance understanding, increase coordination and cooperation, identification of programs to be carried out for the sustainable development of quality of life for the elderly.

Materials and Methods

This research is a work of correlation research, endeavoring to find the variables of psychological and situational factors related to the development of quality of life of the elderly. The research used analysis of behavioral causes with the interactional model of Bhanthumnavin (2000), and investigates approaches to quality of life development for the elderly in Nakhon Ratchasima province, based on the approach

and theory of quality of life development knowledge of Zhan (1992). These frameworks are applied in the research in the following way.

Variables Used in the Research

The following variables were used:

Psychological factors, consisting of future orientation, Buddhist way of life and mental health

Situational factors, consisting of attitude towards self-care and internal local of control

Situation, consisting of meeting of physical needs and psychological needs

Characteristics of population, consisting of sex, age, level of education, average monthly income, source of income, current family situation, period of residence in the community, living conditions and access to health services

Dependent variables included quality of life factors consisting of life satisfaction, self-concept, health and function of body and socio-economy.

Population and Sample Group

The population used in this research included elderly people living in Nakhon Ratchasima province, numbering 311,519 people (Nakhon Ratchasima Health Provincial Office, 2013)

The sample group was 400 elderly people, identified by the method of Yamane (1976) at a confidence level of 95%, with deficiency of less than 5%. Sample group was not narrowed using probability, which is a sample narrowing by convenience.

Tools Used in the Research

Section 1 Data concerning questionnaire respondents (the questionnaire was a multiple-choice form) included sex, age, level of education, average monthly income, source of income, current family conditions, period of residence in the community, living conditions and access to health services

Section 2 Measurement of psychological factors and situations factors regarding development of quality of life for the elderly, consisting of:

Set 1: Measure of future orientation shows the level of capacity to estimate the importance of various thing in the long-term that might happen to an individual in the future, and forcing the individual to endure or wait, or the choice not to take a small, short-term benefit but rather wait for a larger or more important benefit in the long-term. This is taking steps towards the desired outcome in the future.

Set 2: Measure of Buddhist lifestyle shows the level of choice in following a daily life that is based on the teachings of Buddhism.

Set 3: Measure of mental health shows the mood and mid related to a low level of worry and stress, the feeling that one does not have suffering, ease of mind and lack of fear, peace of mind and emotional stability.

Set 4: Measure of attitude towards self-care shows the expression of inner feelings about the social world and the material world. These expressions consist of reactions to moods and feelings in general.

Set 5: Measure of internal local of control shows individuals' belief that positive or

negative effects that the individual will experience are the result of one's own action, not the result of luck or destiny, or anything above the control of the individual.

Set 6: Measure of meeting of physical needs shows the basic needs of life to enable life, such as food, water, air and a place to live.

Set 7: Measure of meeting of psychological needs shows what mental factors need to be protected and what environmental conditions are needed to be appropriate for feelings of safety. Mental condition is similar to physical condition, in that it might be threatened physically or from various material things, as well as emotional or mental states.

Set 8: Measure of life satisfaction shows the things that the individual accepts that they possess among the desires that they have, and have been able to achieve.

Set 9: Measure of self-concept shows belief and feeling that the individual has towards the self at some time when receiving reactions or actions from another individual, as well as situation and feeling about the value of oneself.

Set 10: Measure of health and bodily function shows the relationship between the individual and the surroundings. Health reflects quality of life, from both the material and mental perspectives.

Set 11: Measure of socio-economy shows the situation of society and economy, specified for social as level of education, profession and income. This is considered to be one part of the estimation of material quality of life.

The rules of scoring the questionnaire follow the Likert scale of 6 levels: truest, true, somewhat true, somewhat untrue, untrue and most untrue. Scores are given as 6, 5, 4, 3, 2, 1, respectively.

Data Collection

Prepare paperwork to request cooperation with the village headman and village leader, in order to determine the time and place of work.

Conduct questioning of elderly in each village, numbering 400 individuals, narrowed without using probability, which is a narrowing of convenience.

Check information in the questionnaire and select most complete questionnaire, 400 sets.

Research conducted between 1 October 2015 and 30 September 2016.

Data Analysis

Analyze general data concerning the elderly, consisting of percentage, and analyze psychological factors of the elderly by finding mean and standard deviation. Findings were classified by interval, using the values highest-lowest. The intervals or levels used for interpretation were 5.30-6.00 indicating truest development of quality of life, 4.40-5.29 true development of quality of life, 3.50-4.39 somewhat true development of quality of life, 2.60-3.49 untrue development of quality of life, 1.70-2.59 somewhat untrue development of quality of life, and 0.00-1.69 most untrue development of quality of life.

Relationship were tested using the Pearson correlation.

Results

Findings for Objective 1 regarding the explanation of psychological and situational factors, situation and development of quality of life of elderly

Psychological factors and development of quality of life are related to the emotional state of the elderly, depending upon the condition of development in previous stages of life and the personality of the individual. Deterioration of emotional state together with deterioration of physical state influence the elderly to feel that they have no self-worth and must rely on others, and goes together with loss of power, work status, and social role. Thus, these affect the overall condition at a quite high level of truth. When considered at the level of truth, this includes mental health, Buddhist way of life and future orientation.

For mental health, the research found that the elderly gets happiness from being able to help others who have problems or are suffering. The elderly has life satisfaction, without the troubles of addictive substances such as cigarettes, alcohol, and herbal alcohols, and when there are individuals with a close relationship nearby to whom they can provide help and care.

For Buddhist way of life, the research found that the elderly travel to important religious sites, such as temples or churches, more than they do to other destinations. They keep the Five Precepts in their daily lives, and have religious principles that they apply to their daily work and contribution to society. They perform public service in order to create merit.

For future orientation, the research found that the elderly is able to manage their emotions and stress in an appropriate way. They take meals and medicines correctly, as advised by medical specialists. When they feel that they

have suffering, there are always people to provide advice that they can trust. Their daily activities are productive, and they are able to take lessons from mistakes in earlier life and apply them to improving their current life.

Table 1. The overview, mean and standard deviation of psychological characteristics

Psychological characteristics	\bar{x}	S.D.	Translation	Rank
1. Future orientation	4.03	0.508	Quite true	3
2. Buddhist way of life	4.19	0.436	Quite true	2
3. Mental health	4.42	0.485	true	1
Overview	4.21	0.324	Quite true	

Situational factors and development of quality of life are related to the recognition of the importance of living a healthy life, free from diseases and with a positive attitude towards promoting healthy living for oneself and others. This influences the general conditions at the level of truth. When considered at the level of truth, this consists of internal locus of control and attitude towards self-care.

For internal local of control, the research found that most elderly have good eating habits for good digestion. They always wash their hands before eating and each time

after using the toilet. They are able to take care of the appliances they use in daily life and keep their houses clean. If they feel as if they are sick, they follow the instructions of medical staff. Additionally, they are diligent in getting annual physical check-ups.

For attitude towards self-care, the research found that most elderly are able to take care of their own health in their daily lives. They take meals consisting of the five food groups. If they are ill, they are able to travel to the clinic to get treatment. Meeting and chatting with friends is one good way of relieving stress.

Table 2. The overview, mean and standard deviation of psychological-situational characteristics

Psychological-situational characteristics	\bar{x}	S.D.	Translation	Rank
1. Internal Locus of control	4.43	0.437	true	2
2. The attitude toward self-care.	4.72	0.540	true	1
Overview	4.58	0.439	true	

Situation and quality of life development are related to appropriate behavior of the elderly, which can be beneficial or detrimental for the self. Having a healthy future depends upon taking care of oneself today, and

thus effects the general situation at a level of somewhat true. When considered at the level of somewhat true, this consists of meeting of physical needs and psychological needs.

For meeting of physical needs, the research found that most the elderly take three full meals a day, supplemented with eating fruit and vegetables that are good for the body. They use free time listening to informational programs. They accept that their appearance is changing, and are satisfied with their living conditions presently.

For meeting of psychological needs, the research found that most elderly participated in social activities, such as ordinations, weddings and other cultural events, so that they can make friends and interact with others. When they have free time, they frequently go out with friends and are satisfied with their participation in their activities in the elderly association. They are skilled at resting and releasing stress.

Table 3. The overview, mean and standard deviation of Situational factors

Situational factors	\bar{x}	S.D.	Translation	Rank
1. the physiological needs	4.31	0.476	Quite true	1
2. the mental needs were responded	4.25	0.421	Quite true	2
Overview	4.28	0.369	Quite true	

Quality of life of the elderly and development of quality of life were found to be related to the fact that their quality of life requires the attainment of the basics for everyday life. They must also be satisfied with themselves, society, their surroundings and the nation. This all influence the general situation at the level of true. When considered at the level of true, this consists of socio-economy, satisfaction with life, health and bodily function, and self-concept.

For satisfaction with life, the research found that the elderly is pleased with their children and grandchildren, as well as the physical environment in which they live, such as well-ventilated air, sufficient light, and others. They are satisfied with the opportunities they have to help their family members, looking after the house and gardens.

For socio-economy, the research found that the elderly consulted with doctors, nurses and health official in order to get recommendations about their health on a regular basis. They have interactions and participation in various social activities, and spend time with their friends at events such as weddings, ordinations, funerals and others. They search for new knowledge and new experiences, and consult with friends on an on-going basis.

For health and bodily functions, the research found that the elderly has at least one physical check-up per year. They get approximately 8 hours of sleep at night, and approximately 30 minutes of napping during the day. They move their body for at least 30 minutes a day, in activities such as housework, gardening, and farming. They eat vegetables and fruit every day, and take meals consisting of the five food groups.

For self-concept, the research found that the elderly constantly develops their own mental state, which creates a feeling of

happiness. They are not stressed by their daily life routine. They know how to rest and relieve stress, through meditation, chanting, making

offerings and exercising, which give them a feeling of self-worth.

Table 4. The overview, mean and standard deviation of quality of life factors

Quality of life factors	\bar{x}	S.D.	Translation	Rank
1. Life satisfaction	4.45	0.525	true	2
2. Self concept	4.33	0.446	Quite true	4
3. The health and work of the body	4.37	0.448	Quite true	3
4. Social and economic	4.56	0.420	true	1
Overview	4.43	0.319	true	

Findings for Object 2 regarding the explanation of the relationship between psychological and situational factors, situation and development of quality of life of the elderly

Future orientation and Buddhist way of life showed a positive correlation with quality of life development at a 0.01 level of statistical significance.

Attitude towards self-care and internal locus of control showed a positive correlation with quality of life development at a 0.01 level of statistical significance.

Meeting physical needs and psychological needs had a positive correlation with quality of life development at a 0.01 level of statistical significance.

Discussion

Psychological factors consist of mental health, Buddhist way of life and future orientation. The research found that most of the elderly felt happiness with assisting other people when they had problems or experienced hardship. Moreover, they were able to manage stress and express themselves appropriately.

This is in line with Trimetsoontorn and Pimdee (2011), who conducted research on psychological and situational factors regarding eco-tourism behavior of secondary school students in the upper area of Central Thailand. They found that 1) students have high levels of psychological factors in three areas, namely: they have high level of self-confidence, high level of future orientation and good mental health; they engaged in conservation activities in the local area in general groups and learning groups, as well as behaving in an orderly way in tourism and other related groups; 2) students that fell into the group demonstrating high levels of these factors were also found to have high awareness of the local tourist conditions, have high knowledge about ecotourism and move together with others, and followed rules carefully. These characteristics were found at high levels in the general group and household income groups.

Situational factors consist of internal locus of control and attitude towards self-care. The research found that most of the elderly took meals consisting of the five food groups. When they were ill, they were able to travel to get

medical attention at the health station, and were able to follow the advice of the medical staff each time. Furthermore, they have opportunities to chat with friends as a way of relaxing and reducing stress. This is in line with the research of Sukpeng (2015) which studied the psychological factors of future orientation, internal locus of control, attitude towards work and work behavior, according to the 12 values of military administration. It was found that psychological factors in three areas, namely future orientation, internal locus of control and attitude towards work were positively correlated with the 12 values of work behavior at a level of statistical significance ($r > .6$, $p < .01$). Additionally, it was found that these three aspects of psychological factors could be joined in work behavior according to the 12 values at a level of 41.2%. Of the 12 values, future orientation was carried out at the highest level, or 33.1%. This finding leads to the recommendation that one should establish or develop good psychological factors in the military administration. Of particular importance is future orientation, which will help the military administration implement the 12 values according to the desires of the government presently.

Situation consisted of meeting physical and psychological needs. The research found that most of the elderly are satisfied with their life. This reflects the fact that family and surrounding contribute to improvement of the quality of life of the elderly. This is in line with Prasertrungruang and Ayuwat (2016), which studied the creation of alternatives for self-reliance among the new generation of elderly.

The research found that 1) self-reliance of the elderly is created by interactions between the use of capacities and use of social structure under the negotiation of social values and the values of the new generation of elderly, and 2) creation of alternatives for self-reliance based on the values of the new generation of elderly is a process of allocating resources under the prevailing social conditions, which produces efficiency through small-scale interactions.

Quality of life of the elderly consists of socio-economic aspects of life, satisfaction with life, health and bodily function, and self-concept. The research found that the elderly does not need to rely upon or take advantage of relatives. Their offspring give them happiness, and they get enjoyment from their surroundings. Moreover, they are able to manage their emotions and feelings by themselves, which allows them to feel happy about their living conditions. They appreciate the concept of sufficiency and moderation, which is supported by the research of (Kruejak and Suratana, 2015) which studied the form and assessed the capacity of participatory elderly health promotion of local government administration organizations, civil society networks and elderly associations in Mae Chan Subdistrict. The approach of these organizations is to concentrate on the use of internal factors that provide an opportunity to create new activities to promote the health of the elderly. This involves setting up short-term and long-term plans with the participation of all parties, assessing the formats for promoting health of the elderly through participatory activities including local

government administration organizations and civil society networks. The research found that this is appropriate, relevant and sufficient, and can be implemented in processes to transfer approaches to health promotion for the elderly in other communities, as well.

The relationships between psychological factors, situational factors, situation and quality of life development of the elderly are positive, which is in line with the research of Wonganan and Sontirat (2009), which studied self-concept, social support and mental health of the elderly. The research found that 1) most elderly have high levels of self-concept, social support and mental health, 2) elderly having different sex, age, marital status, level of education and income, did not show differences in mental health, 3) elderly people who have different chronic diseases have differing mental health, with a 0.05 level of statistical significance, 5) social support is positively correlated with mental health of the elderly to a 0.01 level of statistical significance.

Conclusion

Psychological factors of the elderly consist of mental health, Buddhist way of life, future orientation, internal locus of control, attitude towards self-care, meeting of physical and psychological needs, all of which influence the development of quality of life for the elderly. Quality of life consists of socio-economic aspects of life, satisfaction with life, health and bodily function and self-concept. These encourage the elderly to demonstrate behavior that is appropriate for the mental health and

growth of the individual. In other words, the elderly is knowledgeable about health, and know how to maintain their health in the future. This is based on the understanding that they have the ability to act in ways that are good, and avoid acting in ways that are bad, for their health. Thus, the elderly is able to think ahead to consider what may happen to them. These are all social relations that influence the development of quality of life for the elderly. Therefore, it can be concluded that quality of life development of the elderly is created by participation of various relevant actors, who should provide support to people in the community so that they can participate in caring for and being responsible for the elderly in a comprehensive and sustained manner so that the elderly may enjoy enhanced quality of life.

References

- Bhanthumnavin, D. 2000. *Tree of Morality Theory: Individual Research and Development*. Chulalongkorn University Press, Bangkok. 199 p.
- Foundation of Thai Gerontology Research and Development institute. 2010. *Annual Report on the Situation of the Elderly in Thailand 2009*. SS Plus Media, Nonthaburi Province. 147 p.
- Trimetsoontorn, J. and P. Pimdee. 2011. Psychological and situational correlates ecotourism behavior of level higher education students on top middle border area in Thailand. *The Journal of King Mongkut's University of*

- Technology North Bangkok 21(2): 436-446.
- Kruejak, K. and S. Suratana. 2015. Model of elderly health promotion by participation process of local administrative organization civil society network and elderly association in Mae Chan subdistrict municipality area, Mae Chan district, Chiang Rai province. *Journal of Community Development and Life Quality* 3(2): 161-171.
- Nakhon Ratchasima Health Provincial Office. 2013. *Analysis of the Situation of Indicators or Responsibility for Health in the Province of Nakhorn Ratchasima*. Nakhon Ratchasima Health Provincial Office, Nakhon Ratchasima. 35 p.
- National Statistical Office. 2013. *Working Situation of the Elderly in Thailand 2012*. National Statistical Office, Bangkok. 43 p.
- Prasertrungruang, M. and D. Ayuwat. 2016. Social choice structuration for valuable self-reliance of the next generation of elderly. *Thai Population Journal* 4(2): 23-45.
- Sukpeng, N. 2015. Future-orientation with self-control, belief in internal locus of control, positive work-attitudes and the 12-value work behaviors in the royal Thai army. *Human Resource and Organization Development Journal* 7(1): 4-17.
- Wonganan, U. and S. Sontirat. 2009. Self concept, social support and mental health of the elderly. *Journal of Nakhon Ratchasima Rajanagrindra psychiatric hospital* 9(2): 40-46.
- Yamane, T. 1976. *Statistics: An Introductory Analysis*. Harper & Row, New York. 289 p.
- Zhan, L. 1992. Quality of life: Conceptual and measurement issues. *Journal of Advance Nursing*. 17, 7 (December): 759-800.
-

การจัดการสังคมผู้สูงอายุของพื้นที่หุบเขาเมืองชิมานโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น
**Model of Ageing Society Management at Mountain Area
in Shimanto City, Kochi Prefecture, Japan**

เพ็ชรี ระบุวิเชตร^{1*} จิรพร ชมพิกุล² พลอยไพลิน ระบุวิเชตร³ และศรีจันท์ พูใจ⁴
Phetcharee Rupavijetra^{1}, Jiraporn Chompikul², Ploypailin Rupavijetra³
and Srijan Fucha⁴*

¹คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อำเภอเมือง เชียงใหม่ 50200

¹Faculty of Education, Chiang Mai University, Mueang District, Chiang Mai 50200, Thailand

²สถาบันพัฒนาสุขภาพแห่งอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล อำเภอพุทธมณฑล นครปฐม 73170

²ASEAN Institute for Health Development, Mahidol University, Phuttamonthon District, Nakhon Pathom
73170, Thailand

³คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อำเภอเมือง เชียงใหม่ 50200

³Faculty of Social Science, Chiang Mai University, Mueang District, Chiang Mai 50200, Thailand

⁴วิทยาลัยการพยาบาลราชชนนี วิทยาเขตเชียงใหม่ อำเภอแมริม เชียงใหม่ 50180

⁴Boromarajonani College of Nursing, Chiang Mai, Mae Rim District, Chiang Mai 50180, Thailand

*Corresponding author E-mail: phetcharee@rocketmail.com

(Received: 18 May 2017; Accepted: 16 October 2017)

Abstract: This research aimed to study the management of ageing society in Shimanto City, Kochi prefecture, Japan. The key informant group consisted of 13 elderly people, 1 staff from the local government and 7 staff from social welfare organizations and volunteer organizations. The tools used in the research were documentary research, interviews and non-participatory observation. Data were analyzed and checked for accuracy through meetings among researchers and Japanese coordinators. The research found that Shimanto City is a small town located in the mountains of Kochi prefecture, Japan. The elderly proportion of the local population as average life span increases. Therefore, the management of elderly society in this area used a small-scale organization with integrated collaboration among the local government, social welfare sector and volunteer organizations. The place is designed for the elderly, children, the disabled and poor people based on volunteer spirit and community care. The community learning center was built by the local government for the elderly to use for making tofu, meetings, welcoming guests and providing news and activities for the elderly. The elderly people here are involved in active ageing, self-reliance and interdependence among the group.

Keywords: Ageing society management, small-scale organizational management, volunteer, local government

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้เพื่อศึกษาการจัดการสังคมผู้สูงอายุเมืองชิมานโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ผู้สูงอายุจำนวน 13 คน เจ้าหน้าที่รัฐบาลท้องถิ่น จำนวน 1 คน เจ้าหน้าที่สำนักงานสวัสดิการสังคม เจ้าหน้าที่องค์กรจิตอาสา เมืองชิมานโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น จำนวน 7 คน เครื่องมือในการเก็บข้อมูลคือ ได้แก่ การศึกษาเอกสารที่

เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องด้วยการประชุมระหว่างนักวิจัยชาวไทยและผู้ประสานงานการวิจัยชาวญี่ปุ่น ผลการวิจัยพบว่า เมืองเล็ก ๆ ตั้งอยู่ในหุบเขาชื่อซิมานโตะ จังหวัดโคชิประเทศญี่ปุ่น มีอัตราการเกิดที่ต่ำ แต่สัดส่วนของจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มสูงขึ้นและมีอายุยืนยาว การจัดการสังคมของผู้สูงอายุในพื้นที่ที่นี้จึงใช้การบริหารแบบองค์กรขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพและบูรณาการองค์กรต่าง ๆ มาทำงานร่วมกัน ด้วยการใช้ประโยชน์จากสถานที่ที่ออกแบบเพื่อคนหลายวัยและกลุ่ม คือ ผู้สูงอายุ เด็กเล็ก คนพิการ และคนยากจน โดยผ่านกระบวนการการจิตอาสาของคนในชุมชน รัฐบาลท้องถิ่นสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้ผู้สูงอายุได้ใช้ทำกิจกรรม เช่น ประกอบอาชีพทำเต้าหู้ ประชุมพบปะสมาชิก ต้อนรับแขกและแจ้งข่าวของหน่วยงานที่ดูแลผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่นี่แม้มีอายุมากแต่มีความสุขกระตือรือร้นและอยู่แบบพึ่งตนเองและพึ่งพากันในกลุ่ม

คำสำคัญ: การจัดการสังคมของผู้สูงอายุ การจัดการองค์กรขนาดเล็ก อาสาสมัคร รัฐบาลท้องถิ่น

คำนำ

นับวันโลกมนุษย์เราจะมีผู้สูงอายุที่มีอายุยืนยาวมากขึ้น ด้วยวิวัฒนาการด้านอาหาร ยาโรค และวิถีชีวิตที่สะดวกสบาย ส่งผลทำให้ผู้สูงอายุมีอายุยืนยาวกว่าอดีตและมีสภาพร่างกายที่แข็งแรงและทำงานช่วยเหลือตนเองได้ สังวร (2548) ได้กล่าวว่า “ทางราชการจัดให้คนอายุครบ 60 ปีเป็นอายุที่เกษียณจากการทำงาน แต่แท้จริงแล้ว คนอายุครบ 60 ปีส่วนใหญ่ในปัจจุบันนี้ยังไม่แก่ ยังแข็งแรง คล่องแคล่ว และสมองดี อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุไทยเป็นจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในชนบทหรือท้องถิ่นที่ห่างไกลเมือง ทุรกันดารที่เคยประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม มีแนวโน้มจะมีสภาพร่างกายที่ทรุดโทรมเพราะการทำงานหนักและเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุก็ไม่ได้รับการดูแลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีจากสมาชิกในครอบครัวด้วยลูกหลานจะต้องไปทำงานในเมืองหรือต่างจังหวัด หรือมีฐานะยากจน สอดคล้องกับวิจัยของ ชูติเดช และคณะ (2554) พบว่า ผู้สูงอายุมีความพอใจทางร่างกายและจิตใจอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 50.4 และ 52.7 ตามลำดับ รวมถึงข้อเสนอแนะจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดควรมีนโยบายและแผนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ชัดเจน ที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประภาพร และนัยนา (2560) ได้รายงานวาทะรัฐต้องตระหนักในการดำเนินการสร้างแนวทางการปฏิบัติที่ดี เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้สูงอายุในทุก ๆ ด้าน อีกทั้งภาครัฐควรตระหนักถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้สูงอายุให้สามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต ส่วนงานวิจัยของอุทุมพร

และคณะ (2556) พบว่า ความต้องการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการด้านการมีงานทำ มีรายได้และสวัสดิการแรงงานมากที่สุด

กรณีของประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีสัดส่วนของผู้สูงอายุมากอยู่ในระดับต้น ๆ ของโลกโดยอายุเฉลี่ยสำหรับผู้สูงอายุชาย คืออายุ 81.4 ปี ส่วนผู้สูงอายุหญิงอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 88.3 ปี (He et al., 2016) โดยรัฐบาลกลางและท้องถิ่นได้พยายามแก้ปัญหาและวางแผนการจัดการสังคมผู้สูงอายุของประเทศญี่ปุ่นในรูปแบบของแผนและมาตรการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพท้องถิ่น Rupavijetra et al. (2016) ได้วิจัยเรื่องการจัดการสังคมผู้สูงอายุของเมืองโกเบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา นโยบายและแผนสองเรื่อง คือ หลักประกันการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุและการให้บริการสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุมุ่งทั้งการจัดการสังคมผู้สูงอายุของเมืองโกเบ ประเทศญี่ปุ่น ผลการวิจัยพบว่า จุดเด่นของการจัดการเมืองโกเบ คือ รัฐบาลท้องถิ่นที่เป็นองค์กรขนาดใหญ่ได้จัดสร้างสถานที่กว้างขวางใหญ่โต ทั้งสภาพธรรมชาติและอาคารสิ่งปลูกสร้าง ที่มีพื้นที่สำหรับที่พักอาศัยชั่วคราวแบบโรงแรม ห้องอาหาร ลานแสดงนิทรรศการ กิจกรรมทั้งในร่มและนอกอาคารเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกับสมาชิกทุกวัยในครอบครัวรวมทั้งผู้พิการ

ในงานวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีความสนใจและเล็งเห็นความสำคัญของการจัดการสังคมผู้สูงอายุในประเทศไทยที่กำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ควรมีรูปแบบการจัดการที่หลากหลายตามบริบทของสังคมแต่ละท้องถิ่น

อุปกรณ์และวิธีการ

ขอบเขตด้านประชากร

งานวิจัยนี้มีประชากรคือ ผู้สูงอายุและบุคคลที่ทำงานด้านผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเมืองซีมานโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น

ขอบเขตด้านเนื้อหา

เรื่องการจัดการสังคมผู้สูงอายุที่มีการจัดการแบบองค์กรขนาดเล็กและบูรณาการความร่วมมือและกระบวนการจิตอาสา

ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง

งานวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มตัวอย่าง แยกได้ 2 กลุ่มคือ ผู้สูงอายุที่มาทำกิจกรรมที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเมืองซีมานโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น จำนวน 13 คน บุคคลที่ทำงานด้านผู้สูงอายุที่เมืองซีมานโตะ จังหวัดโคชิ ประกอบไปด้วย หัวหน้าและบุคลากรของสำนักงานสวัสดิการสังคมของเมืองซีมานโตะ จังหวัดโคชิ หัวหน้าและบุคลากรองค์กรจิตอาสาจำนวน 7 คน เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลท้องถิ่นเมืองโคชิจำนวน 1 คน อาจารย์มหาวิทยาลัยที่ทำงานด้านผู้สูงอายุ รวมจำนวน 9 คน

งานวิจัยนี้มีการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเลือกผู้สูงอายุที่มาทำกิจกรรมที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในเมืองซีมานโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น ที่ยินดีให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม กล้องบันทึกภาพ เครื่องอัดเสียง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐบาลท้องถิ่นและผู้สูงอายุที่มาทำกิจกรรมทำเด้าท์ที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เมืองซีมานโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น ได้ทำในวันที่ 24 มีนาคม 2559 ส่วนการสัมภาษณ์หัวหน้าและบุคลากรของสำนักงานสวัสดิการสังคมของเมืองซีมานโตะ จังหวัดโคชิ เก็บข้อมูลในวันที่ 25 มีนาคม 2559

พร้อมทั้งทบทวนเอกสารการทำงานของหน่วยงานสำนักงานสวัสดิการสังคมของเมืองซีมานโตะระหว่างปี 2558 -2559 และสัมภาษณ์หัวหน้าและบุคลากรองค์กรจิตอาสา เมืองซีมานโตะ จังหวัดโคชิ ในวันที่ 26 มีนาคม 2559 และการประชุมระหว่างนักวิจัยชาวไทยและผู้ประสานงานการวิจัยชาวญี่ปุ่น ประกอบไปด้วย อาจารย์และนักวิจัย จากมหาวิทยาลัยโอซาก้า ในวันที่ 27 มีนาคม 2559

การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่องนี้มีการวิเคราะห์เนื้อหาและตรวจสอบความถูกต้องด้วยการประชุมระหว่างนักวิจัยชาวไทยและผู้ประสานงานการวิจัยชาวญี่ปุ่นก่อนและหลังการเก็บข้อมูลจำนวน 2 ครั้ง และนำเสนอผลวิจัยในรูปการบรรยาย และตารางผลการทำงานของสำนักงานสวัสดิการสังคมเมืองซีมานโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น

ผลการศึกษา

1. บริบทโดยสังเขปของเมืองซีมานโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น

เมืองซีมานโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น ตั้งอยู่ในหุบเขา หากต้องเดินทางจากเมืองโอซาก้าทางรถยนต์จะใช้เวลาประมาณ 7 ชั่วโมง โดยมีประชากรทั้งหมด 34,713 คนแยกเป็น ชาย 16,395 คนและหญิง 18,318 คน มีจำนวน ครัวเรือน 16,377 หลังคาเรือนขนาดพื้นที่ 632.42 ตารางกิโลเมตร โดยประชากรที่อาศัยในเมืองซีมานโตะนี้ ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรและคนดูแลผู้สูงอายุ บางคนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว ก็ไปทำงานที่จังหวัดใกล้ ๆ จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สำนักงานสวัสดิการสังคมเมืองซีมานโตะพบว่า ที่เมืองนี้มีอัตราการเกิดที่ต่ำ แต่มีสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่อายุยืนยาว 85 ปี โดยเฉลี่ย และมีอายุสูงสุด 92 ปีจำนวน 1 คน แต่จากการสังเกตของคณะผู้วิจัยพบว่า บ้านเรือนดูมีฐานะ หลังใหญ่ หลังคาแบบกระเบื้องโบราณ แต่เมืองนี้กำลังเป็นที่สนใจของมหาวิทยาลัย และโรงเรียนในประเทศญี่ปุ่น โดยจะเป็นแหล่งศึกษาดูงานและนักศึกษามาเรียนรู้ธรรมชาติและจัดการสังคมผู้สูงอายุที่ผสมผสานแนวคิดใหม่ที่เน้นองค์กรขนาดเล็ก

และใช้เครือข่ายจิตอาสา จุดเด่นของเมืองคือ แม่น้ำชิมาโนโตะที่ทอดตัวยาวอยู่ในฝั่งตะวันตกของจังหวัดโคชิ มีความยาวถึง 196 กิโลเมตรและมีบริเวณลุ่มน้ำ 2,270 ตารางกิโลเมตร เนื่องจากไม่มีการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่

ตลอดสายน้ำ แม่น้ำนี้ถูกเรียกว่าเป็นสายน้ำสะอาดแหล่งสุดท้าย และแหล่งปลาน้ำจืดที่อุดมสมบูรณ์ และได้รับเลือกเป็นหนึ่งในแม่น้ำสะอาดที่สุด จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศญี่ปุ่น

Figure 1 Head and staff at social welfare organization

Figure 2 Ageing people welcome researchers

Figure 3 Ageing people making tofu

Figure 4 The clean Shimanto river

2. การจัดการสังคมผู้สูงอายุของเมืองหุบเขา ชิมาโนโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น

การวิจัยพบว่า แนวคิดการจัดการสังคมผู้สูงอายุของญี่ปุ่นมีความหลากหลายวิธีการและมีการปรับตามสภาพบริบท สำหรับกรณีเมืองชิมาโนโตะ จังหวัดโคชิ ที่เป็นเมืองในหุบเขา ตั้งอยู่ห่างไกลเมืองใหญ่ พบว่า ได้ใช้วิธีการจัดการเป็นภาคีร่วมมือในท้องถิ่นเพื่อสร้างชุมชนการดูแลแบบข้ามรุ่น (Inter local partnership for creating cross-generation care communities) ทั้งนี้ จากการเดินทางไปเก็บข้อมูลยังเมืองชิมาโนโตะ Kawamori (2015) จากมหาวิทยาลัยโอซาก้า ประเทศญี่ปุ่น ที่เป็นผู้ประสานงานการวิจัยครั้งนี้ ได้นำเสนอพร้อมเอกสารที่เป็นสิ่งพิมพ์เผยแพร่ในการเรียนการสอน โดยท่านได้นำเสนอแนวคิดการจัดการสังคมผู้สูงอายุและผู้มีความต้องการพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นผู้พิการหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว (singer mom) ด้วยแนวคิดการใช้ชุมชนแห่งการดูแลรักษา (community of care)

ที่มีวิธีการปฏิบัติ ได้แก่ การใช้องค์กรขนาดเล็ก (small scale) การดูแลแบบองค์ประสงค์ ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างแล้วแต่ความต้องการ (multifunctional care) และการสร้างความสัมพันธ์แบบการอยู่ร่วมกัน (symbiotic care) หรือ การดูแลแบบข้ามรุ่น (cross-generational care)

ย้อนประวัติความเป็นมาของการจัดการสังคมที่มีฐานคิดเรื่องการนำชุมชนเป็นฐานพลังเพื่อผู้สูงอายุของประเทศญี่ปุ่นอีกรูปแบบหนึ่งนี้ ได้เกิดขึ้นตั้งแต่ในเดือนกันยายน 2557 (ค.ศ. 2014) จากนโยบายพื้นฐานประเด็นเรื่อง เมือง ประชาชน และการสร้างงาน ที่มีการจัดการด้วยการรวม 3 เรื่องเข้าด้วยกัน 1. การให้บริการระบบการประกันการรักษาระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ (long term care insurance) 2. การบริการสวัสดิการหาเครื่องอำนวยความสะดวกแก่ผู้ต้องการพิเศษ (พิการ) (facilities providing disability

welfare) 3. ศูนย์ให้บริการดูแลเด็กเล็ก (children centers for children) โดยบูรณาการการให้บริการ 3 ประการนี้มาอยู่รวมกันในสถานที่อาจเป็นที่เอกชนหรือที่ท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณสร้างขึ้นโดยเน้นที่มีขนาดเล็ก การเกิดรูปแบบการดูแลซึ่งกันและกันแบบนี้เริ่มต้นและแพร่หลายในชุมชนที่มีลักษณะตั้งอยู่ห่างไกลจากเมือง (remote rural area) ชุมชนที่เป็นเกาะห่างไกล และชุมชนที่ตั้งอยู่ในหุบเขาที่มีลักษณะเฉพาะ คือ อัตราการเกิดต่ำมากหรือไม่มี หรือมีลักษณะจำนวนประชากรลดลงเรื่อย ๆ และสัดส่วนผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปี เกินครึ่ง หรือจำนวน 60% ขึ้นไป การเดินทางเข้าสู่เมืองใช้เวลานาน ทำให้ชุมชนเหล่านี้ ยากแก่การจะได้รับบริการสวัสดิการจากรัฐอย่างทั่วถึงหรือรวดเร็ว สะดวก โครงการบุกเบิกแบบนี้มีชื่อว่า Toyama-style Day Care Service และโครงการ Kochi-style Welfare

2.1. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเมืองชิมาโนโตะที่ทำกิจกรรมของผู้สูงอายุที่เมืองชิมาโนโตะ จังหวัดโคชิ มีรัฐบาลท้องถิ่นที่มีหน้าที่จัดสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อให้ชุมชน ที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุได้มาใช้ทำกิจกรรมร่วมกัน ได้แก่การประชุม การแจ้งข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การมาพบปะกันในเทศกาลสำคัญ ๆ การใช้ต้อนรับแขกที่มาเยือน และใช้ประกอบอาชีพเล็กตามความต้องการของชุมชน เป็นที่จำหน่ายสินค้าที่ชุมชนผลิต โดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ผู้สูงอายุในโซนนี้ได้รวมตัวกันทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ผู้สูงอายุมีจำนวนทั้งสิ้น 13 คนที่ยังเดินเหินไปมาที่บ้านกับศูนย์ได้ โดยมีหัวหน้ากลุ่มที่ได้รับเลือก เป็นผู้ชายอายุ 87 ปี มีภรรยาอายุ 84 ปีและเพื่อน ๆ อายุเฉลี่ย 80 ปีได้ร่วมกันผลิตเต้าหู้ก้อนจำหน่ายในนามกลุ่มผู้สูงอายุเมืองชิมาโนโตะไปยังร้านค้าในหมู่บ้าน หรือมีคนมาซื้อที่ศูนย์ ๆ ซึ่งจะมาทำกันทุกวันพุธ และเศษของแป้งถั่วก็จะนำไปประกอบอาหาร เช่น ผัดกับผักหรือทาขนมโดนต์ เป็นต้น โดยรายได้ที่เกิดขึ้นก็แบ่งเฉลี่ยให้กับสมาชิกที่ทำและเหลือเก็บไว้เป็นเงินกองทุนของกลุ่มผู้สูงอายุนี้ต่อไป

นอกจากนี้ การจัดทำอาหารบริการผู้มาเยี่ยมชมศูนย์ ๆ เป็นรายได้อีกทางหนึ่งของผู้สูงอายุกลุ่มนี้อีกด้วย หากมีการพบปะหรือคนนอกชุมชนมาเยี่ยมชมศูนย์

กลุ่มก็จะเชิญผู้สูงอายุที่อยู่ในหมู่บ้านมาร่วมกิจกรรมรับประทานอาหารร่วมกัน วิถีชีวิตของผู้สูงอายุที่นี่เป็นชีวิตที่เรียบง่าย กระทือหรือร้าน มีพุดผัด พังพากันและสงบสุข การจัดการสังคมผู้สูงอายุจะมีความร่วมมือกันหลาย ๆ ฝ่ายในท้องถิ่น โดยเฉพาะรัฐบาลท้องถิ่นที่จะลงทุนสร้างศูนย์การเรียนรู้และคอยจัดหาสิ่งของที่ผู้สูงอายุจำเป็นต้องใช้ โดยศูนย์นี้ยังเป็นสถานที่เปิดโอกาสให้คนทุกวัยในชุมชนใช้จัดกิจกรรมร่วมกันในช่วงเทศกาลสำคัญ ๆ ของชุมชนและชาติอีกด้วย

2.2. สำนักงานสวัสดิการสังคมและองค์กรจิตอาสาของเมืองชิมาโนโตะ จากการสัมภาษณ์พบว่าการทำงานของสำนักงานสวัสดิการสังคมของเมืองชิมาโนโตะ ที่เป็นข้อมูลการให้บริการของสำนักงานสวัสดิการสังคมเมืองชิมาโนโตะ (Shimanto council social welfare) มีเจ้าหน้าที่สังกัดเพียง 2 คนเป็นหัวหน้า 1 คนและเจ้าหน้าที่ 1 คน หัวหน้าสำนักงาน ๆ ให้ข้อมูลว่า ด้วยเป็นแนวคิดการทำงานของประเทศญี่ปุ่นที่มีการศึกษาบริบททางสังคม หากเป็นองค์กรขนาดเล็ก จะต้องมียุทธศาสตร์และแผนการทำงานชัดเจน ในการสนับสนุนส่งเสริมสุขภาพประชาชนในท้องถิ่นที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ด้วยวิธีการทำงานแบบประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น บุคลากรทางการแพทย์ องค์กรจิตอาสาที่เป็นองค์กรทำงานด้านสุขภาพในชุมชน (community health workers) และองค์กรในชุมชน โดยใช้กระบวนการการมีจิตอาสา

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าองค์กรจิตอาสาพบว่า เป็นองค์กรเอกชนที่มีนโยบายและแผนการทำงานเพื่อสนับสนุนช่วยเหลือประชาชนในชุมชนให้มีสุขภาพร่างกายและจิตใจสมบูรณ์ โดยเฉพาะประชากรที่เป็นผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เจ้าหน้าที่พร้อมที่จะลงพื้นที่เมื่อได้รับการประสานงานจากหน่วยงานภาครัฐและประชาชน โดยมีแหล่งงบประมาณจากรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่นและเงินบริจาค ซึ่งองค์กรจิตอาสาในเมืองชิมาโนโตะมีหัวหน้าและบุคลากรรวม 6 คน แต่ดูแลประชากรในพื้นที่จำนวน 34,713 คน

จากการสัมภาษณ์และศึกษารายงานเอกสารการทำงานของสำนักงานสวัสดิการสังคมของเมืองชิมาโนโตะระหว่างปี 2558 - 2559 พบว่า การให้บริการด้าน

ต่าง ๆ ของสำนักงานสวัสดิการสังคมตลอดทั้งปี แยกเป็นด้านความต้องการของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่เมืองชิมาโนะโตะมีความต้องการด้านการอบรมเรื่องการเขียนพู่กันญี่ปุ่นมากที่สุด เพราะช่วยการใช้กล้ามเนื้อและแขน และช่วยสร้างสมาธิ รองลงไปคือ การเยี่ยมบ้าน ที่ช่วยด้านจิตใจ ผู้สูงอายุจะรู้สึกดีใจและอบอุ่นใจ ด้านกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุเข้าร่วมการอบรมเรื่องการเดินรำแบบญี่ปุ่นมากที่สุด เพราะผู้สูงอายุได้ออกกำลังกายและยังเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติญี่ปุ่นที่คุ้นเคย ด้านการป้องกันของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุเข้าร่วมอบรมเรื่องความรู้การทำอาหารและหลัก

โภชนาการ ด้านการอบรมให้กับอาสาสมัคร พบว่าอาสาสมัครเข้าร่วมการอบรมเรื่องการทำอาหารและหลักโภชนาการสำหรับผู้สูงอายุ ด้านการให้คำปรึกษา ผู้สูงอายุเข้าอบรมเรื่องสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุ และปัญหาอื่น ๆ นอกจากนี้ ภารกิจของสำนักงานสวัสดิการสังคมของเมืองชิมาโนะโตะยังมีการประชุมพบปะกับอาสาสมัคร พยาบาลและผู้สื่อข่าว โดยเฉพาะกับอาสาสมัครในชุมชนด้วยการทำงานแบบบูรณาการและเป็นเครือข่ายกัน รายละเอียดดังปรากฏในตารางที่ 1-6

Table 1. Number of participants by the needs of ageing people in Shimanto city

Need of ageing people	April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	March	Total
Japanese writing by paintbrush	18	12	11	9	-	13	9	13	-	12	11	8	111
Mind support	-	-	-	48	-	-	-	-	-	-	-	-	48
Ceramic making	-	-	20	-	8	-	-	-	-	-	-	-	28
Social skills training	13	-	11	-	10	-	8	-	10	-	10	-	62
Social skills adjustment	-	-	-	-	-	-	24	-	-	-	-	-	24
Study tour at disabled people exhibition	6	9	5	8	4	4	4	5	2	6	8	1	62
Home visit	9	17	6	11	6	5	4	6	4	8	9	1	86

Table 1 shows needs of ageing people that most of them need to learn Japanese writing by paintbrush

Table 2. Number of participants by courses for services to improve quality of life of ageing people

Courses	April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	March	Total
Japanese poem	-	-	4	-	-	6	-	-	5	-	-	4	19
Japanese dance	10	9	10	-	10	8	8	8	8	6	8	7	92
Sigh language	3	5	5	5	-	3	4	4	4	-	-	-	33
Embroidery (sewing)	5	6	7	6	4	9	9	5	6	7	5	7	76

Table 2 shows ageing people were interested in Japanese dance

Table 3. Number of participants by courses for ageing people protection

Courses	April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	March	Total
Teach ageing people on Nutrition and cooking	11	9	13	9	8	6	8	2	4	3	6	5	84
Self-protection in summer season	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2
Teach students to play Japanese drum	-	3	5	3	1	2	4	2	-	-	-	-	20
Teach students to understanding ageing people	-	1	-	3	2	-	-	-	-	-	-	2	8

Table 3 shows courses provided most frequently to ageing people was nutrition and cooking.

Table 4. Number of participants by courses for volunteering

Volunteer Courses	April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	March	Total
Reading for ageing people	4	2	2	2	3	3	3	1	3	5	1	-	29
Teaching aging people on nutrition and cooking	11	5	6	10	27	17	17	7	20	24	1	-	145

Table 4 shows courses for volunteering that people in Shimanto city were interested in teaching ageing people about nutrition and cooking

Table 5. Number of participants by other counseling

Needs of Ageing people	April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	March	Total
Mind support	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Ageing Social welfare	2	2	-	2	2	3	-	2	6	2	-	2	23
Disabled social welfare	-	-	-	1	-	1	1	-	-	1	1	-	5
Daily life problems	1	1	-	-	1	1	1	-	3	1	-	-	9
Financial problems	2	-	2	1	-	-	-	-	2	2	-	-	9
Youth problems	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Career problems	1	1	2	2	-	-	-	1	-	-	-	-	8
Human being problems	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2
Family problems	2	2	-	-	-	3	-	-	-	3	-	-	7
Health problems	2	1	-	-	-	1	1	-	-	3	-	-	9
Other problems	-	2	3	2	2	2	2	1	2	3	1	1	21
Total Number of participants by other counseling	11	10	7	8	5	11	6	4	13	15	3	3	95

Table 5 shows other counseling that most provided was ageing social welfare and other problems

Table 6. Number of meeting for welfare organization with other organizations

Meeting and sharing	April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	March	Total
Meeting with nurses	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	4
Meeting with volunteer organization	1	-	1	2	2	-	-	-	-	-	-	-	6
Meeting with professors from universities	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Meeting with journalists and press	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2	4
Meeting for 24 hours TV shows	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	3

Table 6 shows number of meeting for welfare organization with other organization—nurses, volunteers, journalist/press and for 24 hours TV shows.

อภิปรายผล

การจัดการสังคมผู้สูงอายุเมืองชิมานโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น ด้วยบริบทเป็นเมืองในหุบเขา พื้นที่ขนาดเล็ก ประชากรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ จึงเป็นการจัดการแบบองค์กรขนาดเล็ก เน้นให้มีประสิทธิภาพ ใช้การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และกระบวนการจิตอาสาอาสาสมัครที่ประเทศญี่ปุ่นให้ความสำคัญจนเป็นวัฒนธรรมของชาติญี่ปุ่น และการใช้ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนที่สร้างด้วยงบประมาณขององค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น ขนาดเล็ก เพื่อผู้สูงอายุใช้เป็นที่พักปะกัน เพื่อการเรียนรู้แลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสารและทำงานเพื่อหารายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ รวมทั้งเพื่อบริการประชาชนวัยอื่น ๆ เช่น วันทำงาน วัยเด็ก มาใช้ทำกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญตามประเพณี ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Rupavijetra et al. (2016) ที่ศึกษาการจัดการสังคมผู้สูงอายุของเมืองโกเบ ประเทศญี่ปุ่นที่เป็นเมืองขนาดใหญ่ องค์กรท้องถิ่นมีงบประมาณมาก ดังนั้น การจัดการสังคมผู้สูงอายุที่เมืองโกเบจึงเป็นการจัดการแบบองค์กรใหญ่

ด้วยมีงบประมาณและทรัพยากรมาก จึงสามารถสร้างสถานที่ เช่น โรงแรม ห้องอาหาร วิทยาลัยสี่เท่าสำหรับผู้สูงอายุมาเรียนเพิ่มเติมและลานสำหรับจัดกิจกรรมในระดับใหญ่โตได้

ส่วนวิถีชีวิตของผู้สูงอายุที่เมืองชิมานโตะแม้จะมีอายุมาก อายุเฉลี่ย 85 ปี ทุกคนเข้าใจบริบทที่ต้องช่วยตนเอง ด้วยการรวมกลุ่มกันทำงานหารายได้ตามความสามารถของตนและกลุ่ม โดยรัฐบาลท้องถิ่นให้การสนับสนุนด้านสิ่งปลูกสร้าง จากการที่ผู้สูงอายุมีการพบปะกันเป็นประจำ คุณภาพชีวิตด้านร่างกายและจิตใจจึงอยู่ระดับสูง มีความกระตือรือร้น พึ่งพาตนเองและพึ่งพากันในกลุ่ม ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของผู้สูงอายุไทยในชนบทที่ ชูติเดช และคณะ (2554) ได้วิจัย พบว่าผู้สูงอายุมีความพอใจกับคุณภาพชีวิตด้านร่างกายและจิตใจระดับปานกลาง องค์กรการปกครองท้องถิ่นและหน่วยงานรับผิดชอบ เช่น สาธารณสุขจังหวัดต้องมีนโยบายแผนที่ชัดเจน

ผู้สูงอายุที่ทุกคนแม้จะมีอายุมากแต่มีรูปร่างที่สมส่วน มีสุขภาพแข็งแรง ไม่มีโรคประจำตัว พฤติกรรมการรับประทานอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ อาหารเมนูหลัก คือ ปลาจากแม่น้ำชีมานโตะ เต้าหู้ และผักสด มีการเดินไปมาในพื้นที่จากบ้านมาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทุกวัน จากข้อมูลของสำนักงานสวัสดิการสังคมเมืองชีมานโตะ พบว่าผู้สูงอายุและอาสาสมัครที่จะเข้ารับการอบรมเรื่องการทำอาหารและหลักโภชนาการ ร่วมกิจกรรมเขียนพู่กันญี่ปุ่นและเต็นรำ กับสำนักงานสวัสดิการสังคมเมืองชีมานโตะตลอดทั้งปี ยอมส่งผลให้ผู้สูงอายุที่มีการรับประทานอาหารถูกหลักโภชนาการได้ออกกำลังกาย ได้สร้างสมาธิ ส่งผลให้มีสุขภาพที่ดี ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของวชิราพรธรรมและคณะ (2554) ได้ศึกษา พบว่าพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของคนไทยในโครงการฯ โดยรวมและรายด้าน คือ การออกกำลังกาย การจัดการความเครียด การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม สุขภาพจิตวิญญาณ การปฏิบัติเพื่อความปลอดภัย การสุขภาพ อยู่ในระดับดี ยกเว้น ด้านการรับประทานอาหารอยู่ในระดับปานกลาง กลุ่มตัวอย่างมีภาวะเสี่ยงทางสุขภาพด้านน้ำหนักเกินและอ้วน อ้วนลงพุง และมีโรคความดันโลหิตสูง

ด้วยลูกหลานไปทำงานยังเมืองอื่น ๆ ทำให้ผู้สูงอายุที่ต้องอาศัยอยู่กันตามลำพัง ในเมืองเล็ก ๆ ที่มีประชากรไม่มาก ส่วนใหญ่รู้จักกัน มีการรวมกลุ่มกัน รัฐบาลท้องถิ่น องค์กรในท้องถิ่น และประชากรในท้องถิ่น ให้ความร่วมมือกันดูแลผู้สูงอายุและทุกคนในชุมชน เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ผู้สูงอายุที่เมืองชีมานโตะมีสุขภาพที่ดี จิตใจไม่รู้สึกเหงาหรือว่าเหว สอดคล้องกับงานวิจัยของสมหมาย และคณะ(2560) ที่พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความว่าเหวในผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ภาวะสุขภาพ ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม โดยการสนับสนุนทางสังคม เป็นปัจจัยที่มีอำนาจการทำนายความว่าเหวในผู้สูงอายุมากที่สุด รองลงมาคือ ภาวะสุขภาพและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มตามลำดับ

ผู้สูงอายุที่เมืองชีมานโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่นนอกจากมีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในชุมชนแล้ว ยังรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพทำเต้าหู้เพื่อ

จำหน่ายเป็นการหารายได้เพิ่มเติมอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อุทุมพร และคณะ (2556) พบว่าผู้สูงอายุไทยมีความต้องการด้านการมีงานทำ มีรายได้และสวัสดิการแรงงานมากที่สุด

สรุป

การจัดการสังคมผู้สูงอายุของเมืองชีมานโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่นที่เป็นเมืองในหุบเขา พื้นที่ขนาดเล็กอยู่ห่างไกล มีการทำงานทำงานแบบองค์กรขนาดเล็กและแบบบูรณาการเน้นให้มีประสิทธิภาพ มีการทำงานแบบเครือข่าย ทั้งไปพบปะและใช้สื่อเทคโนโลยี การประชาสัมพันธ์ การทำงานด้วยกระบวนการจิตอาสาของคนในชุมชน ผู้สูงอายุมีพลังในการดำรงชีวิตด้วยการช่วยเหลือตนเองและพบปะช่วยเหลือกันในกลุ่มผู้สูงอายุและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนด้วยการสร้างศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้ผู้สูงอายุและคนทุกกลุ่ม ทุกวัยได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันและเชื่อมโยงกันและกัน

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณแหล่งทุนในการวิจัยครั้งนี้ คือ มูลนิธิโตโยต้า Toyota Foundation ประเทศญี่ปุ่น และ Professor Dr. Masato Kawamori จาก Faculty of Human Science, Osaka University และทีมวิจัยที่เป็นผู้ประสานงานและจัดสรรทุนวิจัยสำหรับการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

ชุตติเดช เจียนดอน นวรัตน์ สุวรรณผ่อง ฉวีวรรณ บุญสุยา และนพพร ไหวธีระกุล. 2554. คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชนบท อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา. วารสารสาธารณสุขศาสตร์ 41(3): 229-239.

ประภาพร ยางประยงค์ และนัยนา แซ่แต้. 2560. ความพึงพอใจในการดำเนินการจ่ายเบี้ยยังชีพ เพื่อสวัสดิการผู้สูงอายุบ้านดอนประดู่ อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 5(1): 89-98.

- วิราพรรณ วิโรจน์รัตน์ วินัส ลิฬหกุล พัสมณท์ คุ่มทวีพร และวัฒนา พันธุ์ศักดิ์. 2554. พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพและภาวะเสี่ยงทางสุขภาพของผู้สูงอายุโครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. วารสารสภากาการพยาบาล. 26(พิเศษ): 140-153.
- สมหมาย กุมผัน โสภินิ แสงอ่อน และพัชรินทร์ นินทจันทร์. 2560. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความว่าเหวในผู้สูงอายุ. วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต. 30(2):50-68.
- สังวร ไกรฤกษ์. 2548. แก่อย่างเป็นสุข. วารสารคหเศรษฐศาสตร์ 48(2): 44-47.
- อุทุมพร ศตะกัรมะ ผ่องลักษณ์ จิตต์การุญ และชุมพล เสมานันท์ 2556. ความต้องการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุตำบลบ่อโพธิ์ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม 7(1): 129-138.
- Kawamori, M. 2015. Interlocal partnership for creating cross-generational care community. Paper presented in the International Seminar Among Researchers, 12 September, 2015, Graduate School of Human Science, Osaka University, Japan
- Rupavijetra, P., J. Chompikul and P. Rupavijetra. 2016. Management of aging society in Kobe, Japan. Journal of Public Health and Development 14(2): 61-75.
- He, W., D. Goodkind and P. Kowal. 2016. U.S. an Aging World: 2015. US Government Publishing Office, Washington, DC. 165p.

Model of Ageing Society Management in Mountainous Areas in Shimanto City, Kochi Prefecture, Japan

Phetcharee Rupavijetra¹, Jiraporn Chompikul,
Ploypailin Rupavijetra³ and Srijan Fucha⁴*

¹Faculty of Education, Chiang Mai University, Mueang District, Chiang Mai 50200, Thailand

²ASEAN Institute for Health Development, Mahidol University, Phuttamonthon District, Nakhon Pathom 73170, Thailand

³Faculty of Social Science, Chiang Mai University, Mueang District, Chiang Mai 50200, Thailand

⁴Boromarajonani College of Nursing, Chiang Mai University, Mueang District, Chiang Mai 50180, Thailand

* Corresponding author E-mail: phetcharee@rocketmail.com

(Received: 8 May 2017; Accepted: 27 October 2017)

Abstract: This research aimed to study the management of ageing society in Shimanto City, Kochi prefecture, Japan. The key informant group consisted of 13 elderly people, 1 staff from the local government and 7 staff from social welfare organizations and volunteer organizations. The tools used in the research were documentary research, interviews and non-participatory observation. Data were analyzed and checked for accuracy through meetings among researchers and Japanese coordinators. The research found that Shimanto City is a small town located in the mountains of Kochi prefecture, Japan. The elderly proportion of the local population as average life span increases. Therefore, the management of elderly society in this area used a small-scale organization with integrated collaboration among the local government, social welfare sector and volunteer organizations. The place is designed for the elderly, children, the disabled and poor people based on volunteer spirit and community care. The community learning center was built by the local government for the elderly to use for making tofu, meetings, welcoming guests and providing news and activities for the elderly. The elderly people here are involved in active ageing, self-reliance and interdependence among the group.

Keywords: Ageing society management, small-scale organizational management, volunteer, local government

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้เพื่อศึกษาการจัดการสังคมผู้สูงอายุเมืองชิมาโนะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ผู้สูงอายุจำนวน 13 คน เจ้าหน้าที่รัฐบาลท้องถิ่น จำนวน 1 คน เจ้าหน้าที่สำนักงานสวัสดิการสังคม เจ้าหน้าที่องค์กรจิตอาสา เมืองชิมาโนะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น จำนวน 7 คน เครื่องมือในการเก็บข้อมูลคือ ได้แก่ การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องด้วยการประชุม

ระหว่างนักวิจัยชาวไทยและผู้ประสานงานการวิจัยชาวญี่ปุ่น ผลการวิจัยพบว่า เมืองเล็ก ๆ ตั้งอยู่ในหุบเขา ชื่อชิมานโตะ จังหวัดโคชิประเทศญี่ปุ่น มีอัตราการเกิดที่ต่ำ แต่สัดส่วนของจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มสูงขึ้นและมีอายุยืนยาว การจัดการสังคมของผู้สูงอายุในพื้นที่นี้จึงใช้การบริหารแบบองค์กรขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพและบูรณาการองค์กรต่าง ๆ มาทำงานร่วมกัน ด้วยการใช้ประโยชน์จากสถานที่ที่ออกแบบเพื่อคนหลายวัยและกลุ่ม คือ ผู้สูงอายุ เด็กเล็ก คนพิการ และคนยากจน โดยผ่านกระบวนการการจิตอาสาของคนในชุมชน รัฐบาลท้องถิ่นสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้ผู้สูงอายุได้ใช้ทำกิจกรรม เช่น ประกอบอาชีพทำเต้าหู้ ประชุมพบปะสมาชิก ต้อนรับแขกและแจ้งข่าวของหน่วยงานที่ดูแลผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่นี่แม้มีอายุมากแต่มีความสุขกระตือรือร้นและอยู่แบบพึ่งตนเองและพึ่งพากันในกลุ่ม

คำสำคัญ: การจัดการสังคมของผู้สูงอายุ การจัดการองค์กรขนาดเล็ก อาสาสมัคร รัฐบาลท้องถิ่น

Introduction

Human life is being lengthened on a daily basis because of advances in food, medicine and increasingly comfortable lifestyles. This means that the elderly is having longer lives than in the past, and they are both healthier and able to take care of themselves. Krairit (2005) states that “The government has set 60 years as the retirement age, but in reality, these days most people of 60 years’ age are not old. They are healthy, active and have sharp minds”. In any case, many of Thailand’s elderly people live in the countryside, far away from cities. Many of these people have farming backgrounds and are in declining health because of the difficult lives they led when they were younger. As they age, they are not taken care of well so that they can enjoy quality of life, because often the children and other household members migrate for work opportunities, or because they are poor. Jiandon, *et al.* (2011) found that the elderly is satisfied with their physical and mental health at a medium level, calculated at 50.4 and 52.7% respectively. Local government administration organizations recommended that the Provincial Office of Public Health should have clear policies and plans to promote quality of life of the elderly. This is in line with the research of Yangprayong

and Tae (2017), who reported that the government should be aware of creating best practices in order to provide the highest level of benefit to the elderly in all areas. Moreover, the government should also be aware of the need to help the elderly live their lives effectively into the future. Atakurama *et al.* (2013) found that, when considering the many social security needs of the elderly, they have the highest desire for work, income and worker security.

Japan is one of the countries with the highest proportion of elderly in the population in the world. The average age of the elderly is 81.4 years for men and 88.3 years for women (He *et al.* 2016). Both the central and local governments have made efforts to devise plans to solve the various problems associated with ageing society. Approaches have differed by locality. Rupavijetra *et al.* (2016) researched ageing society management of Kobe City, with the objective of investigating policies and plans from two perspectives – ensuring long-term care for the elderly and health services for the elderly. The research found that the local government has created spaces with the environmental conditions and facilities with temporary accommodation, cafeterias, exhibition areas, and both indoor and outdoor activities for the

elderly to carry out with all age groups in family and the disabled.

In this research, the researchers are interested in the importance of managing ageing society in Thailand as it moves into more advanced stages of ageing, and the necessary measures that need to be taken in order to ensure that they are appropriate to each locality.

Materials and Methods

Scope of population

The population for this research was elderly and individuals that work with the elderly in Shimanto city, Kochi prefecture, Japan.

Scope of content

Management of ageing society through small organizations and integration of cooperation and voluntarism.

Population/sample group

This research used a population divided into two groups

Elderly people who participate in activities at the community learning center in Shimanto city, Kochi province (13 people)

Individuals who work with the elderly in Shimanto city, including head and staff of the Shimanto city office for social welfare (7 people), officials of municipal government (1 person), university professors researching ageing society (9 people).

The sample group was chosen through purposive sampling, selecting elderly people who are involved in activities at the community learning center, as well as people that work with the elderly in Shimanto city and were willing to participate in the research's fieldwork activities.

Tools used in data collection

Tools used in data collection included review of relevant documentation, interviews and non-participatory observation, cameras and voice recorders.

Data collection

Interviews with local government officials and elderly individuals engaging in activities at the Shimanto city community learning center facility were conducted on 24 March 2016. The interview with the head and staff of the city social welfare office were conducted on 25 March 2016, together with review of documentation from activities of the Shimanto city social welfare office for 2015-2016. The head and staff were interviewed on 26 March 2016 in Shimanto. On 27 March 2016, there was a meeting between Thai researchers and Japanese research coordinators, which included professors and research from Osaka University.

Data analysis

The data analysis and data checking for this research were conducted in the meeting between the Thai researchers and the Japanese research coordinators, before and after data collection activities. Research results were presented to the Shimanto city office of social welfare.

Results

Brief background of Shimanto city, Kochi prefecture, Japan

Shimanto city is located in Kochi prefecture, Japan, in a mountain valley approximately 7 hours' drive by car from Osaka.

The population is approximately 34,713 people, including 16,395 men and 18,318 women. There are 16,377 households, and the total area of the city is 632.42 km². Most of the inhabitants of Shimanto are farmers and elderly care givers. Some young people have left to follow employment opportunities in other nearby prefectures. From our interviews with the city social welfare office, we learned that the birthrate of Shimanto is low, and the elderly proportion of the population is increasing continuously. For most people, long life will mean an average age of 85 years old. The oldest individual is 92 years old. The research team observed that the social status is good, with large houses and traditional tiled roofs. This city is currently the center of attention for universities and schools in Japan, as it is a site for learning and observation about ageing society. The experience is a mix of new thinking that focuses on the role of small-scale organizations and volunteer network. Shimanto is notable for the Shimanto river, which flows from the west of Kochi prefecture at a total length of 196 km and a catchment area of 2,270 km². Because no large dams have been constructed on this river, it is called the last clean river of Japan. It is a rich source of fresh water fish and has been chosen as one of Japan's clean rivers. Because of this distinction, the river is also a tourist destination of national importance.

Management of ageing society in the Shimanto valley, Kochi prefecture, Japan

The research found that there is a diverse range of thinking about the management

of ageing society in Japan, adapted according to the local conditions. In the case of Shimanto, an isolated valley community, the approach is inter-local partnership for creating cross-generation care communities, according to the fieldwork of Kawamori (2015). Kawamori, who is the coordinator of this research project, has presented this idea into various publications and teaching materials. His thinking is concerned with the management of ageing society, within a larger framework of the special needs of various groups in society such as single mothers. This is based on the concept of a community of care, which is characterized by the implementation of small-scale activities, multifunctional care and symbiotic care or cross-generational care. This origin of this Japanese concept that puts the community at the center of management activities for the elderly lies in local policies issued in 2014. The concept brings together state, people and job-creation in three related issues: 1) long-term care insurance, 2) facilities providing disability welfare, and 3) children centers. These three functions are integrated in a space that may be funded by private sector or other local interest and focuses on small-scale activities. This approach of mutual assistance and care started from and has spread in remote rural areas: in particular, inter-montane valley communities that have low birth rates or continuously declining populations, with high proportions of elderly population (more than 60% of the population aged 65 years or older). In these areas, travel to urban areas may take a long time, making it difficult for the communities to receive social welfare services in a

comprehensive, rapid, and convenient fashion. These pioneering projects are known as Toyama-Style Day Care Service or Kochi-Style Welfare.

The Shimanto community learning center was constructed by the local government as a place for elderly-based social activities. The elderly come to the center to take part in activities such as receiving useful information, gathering for important cultural events, welcoming guests and other small events that are important in community life. It is also a place where local products are sold. The center is the site of sustained activities, where people come together on a regular basis. A total of 13 elderly people commute from home to the center. The group selects a leader, who is currently an 87-year old man who has an 84-year old wife. They and the other members, who have an average age of 80 year, come together to produce tofu, which is sold as a product of the Shimanto elderly group in shops in the town. People also come to purchase tofu at the center. Tofu is produced every Wednesday. The residual bean flour that results from the tofu production is consumed as well, stir-fried with vegetables or baked into donuts. The proceeds from the sale of these and other tofu products are shared by the community, while a portion is saved as funds for group activities.

In addition, the group derives income from food services provided to people who come to visit the center. If someone from outside of the community visits, all the elderly people in the village are invited to come share a meal together. Life for these elderly people is simple, but

enthusiastic and energetic, cooperative and peaceful. The management of elderly society involves cooperation between many local actors, including the special role of the local government, which built and equipped the learning center. The center also provides opportunities for people of all ages in the community to join in activities during cultural events of local and national importance.

The Shimanto office of social welfare has just two staff: one head and one officer. The head of the office described that small-scale organizations in Japan must have clear policies and plans for providing support and promotion of public health. The majority of people are of course elderly. The office coordinates with other agencies such as community health workers and other community organizations through volunteerism.

In our interview with the head of the volunteer organization, the researchers learned that it is a private entity with policies and plans to support and assist the people in the community to improve physical and psychological health. The majority of these people are elderly. The officers often make site visits when they are contacted by either the government or the community. Budget is provided by the central government, local government and donations. The volunteer organization in Shimanto has a head and 6 staff, who look after 34,713 people in the locality.

Interviews and review of documentation from the office of social welfare for activities in 2015-2016 found that these activities could be divided according to the

needs of the elderly. The activity in the highest demand from the elderly was Japanese calligraphy lessons, because this uses the hand and arm muscles, as well as encouraging individuals to concentrate. The next highest demand was house visits, as this helps the psychological state of the elderly by making them happy and comfortable. The elderly also joins in Japanese dancing activities, which are the most popular form of quality of life promotion. The elderly area able to exercise,

while at the same time contributing to the preservation of Japanese cultural practices that are important to them. The elderly join classes about food preparation and nutrition, which are done together with volunteers. Advice about social welfare services and other services for the elderly are also provided. The office also meets with volunteers, nurses and reporters. Work with volunteers in the community is done in an integrated and network-style. Details of activities are shown in Tables 1-6.

Table 1. Number of participants by the needs of ageing people in Shimanto city

Need of ageing people	April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	March	Total
Japanese writing by paintbrush	18	12	11	9	-	13	9	13	-	12	11	8	111
Mind support	-	-	-	48	-	-	-	-	-	-	-	-	48
Ceramic making	-	-	20	-	8	-	-	-	-	-	-	-	28
Social skills training	13	-	11	-	10	-	8	-	10	-	10	-	62
Social skills adjustment	-	-	-	-	-	-	24	-	-	-	-	-	24
Study tour at disabled people exhibition	6	9	5	8	4	4	4	5	2	6	8	1	62
Home visit	9	17	6	11	6	5	4	6	4	8	9	1	86

Table 1 shows needs of ageing people that most of them need to learn Japanese writing by paintbrush

Table 2. Number of participants by courses for services to improve quality of life of ageing people

Courses	April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	March	Total
Japanese poem	-	-	4	-	-	6	-	-	5	-	-	4	19
Japanese dance	10	9	10	-	10	8	8	8	8	6	8	7	92
Sigh language	3	5	5	5	-	3	4	4	4	-	-	-	33
Embroidery (sewing)	5	6	7	6	4	9	9	5	6	7	5	7	76

Table 2 shows ageing people were interested in Japanese dance

Table 3. Number of participants by courses for ageing people protection

Courses	April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	March	Total
Teach ageing people on Nutrition and cooking	11	9	13	9	8	6	8	2	4	3	6	5	84
Self-protection in summer season	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2
Teach students to play Japanese drum	-	3	5	3	1	2	4	2	-	-	-	-	20
Teach students to understanding ageing people	-	1	-	3	2	-	-	-	-	-	-	2	8

Table 3 shows courses provided most frequently to ageing people was nutrition and cooking.

Table 4. Number of participants by courses for volunteering

Volunteer Courses	April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	March	Total
Reading for ageing people	4	2	2	2	3	3	3	1	3	5	1	-	29
Teaching aging people on nutrition and cooking	11	5	6	10	27	17	17	7	20	24	1	-	145

Table 4 shows courses for volunteering that people in Shimanto city were interested in teaching ageing people about nutrition and cooking

Table 5. Number of participants by other counseling

Needs of	April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	March	Total
Ageing people													
Mind support	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Ageing Social welfare	2	2	-	2	2	3	-	2	6	2	-	2	23
Disabled social welfare	-	-	-	1	-	1	1	-	-	1	1	-	5
Daily life problems	1	1	-	-	1	1	1	-	3	1	-	-	9
Financial problems	2	-	2	1	-	-	-	-	2	2	-	-	9
Youth problems	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Career problems	1	1	2	2	-	-	-	1	-	-	-	-	8
Human being problems	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2
Family problems	2	2	-	-	-	3	-	-	-	3	-	-	7
Health problems	2	1	-	-	-	1	1	-	-	3	-	-	9
Other problems	-	2	3	2	2	2	2	1	2	3	1	1	21
Total Number of participants by other counseling	11	10	7	8	5	11	6	4	13	15	3	3	95

Table 5 shows other counseling that most provided was ageing social welfare and other problems

Table 6. Number of meeting for welfare organization with other organizations

Meeting and sharing	April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	March	Total
Meeting with nurses	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	4
Meeting with volunteer organization	1	-	1	2	2	-	-	-	-	-	-	-	6
Meeting with professors from universities	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Meeting with journalists and press	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2	4
Meeting for 24 hours TV shows	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	3

Table 6 shows number of meeting for welfare organization with other organization—nurses, volunteers, journalist/press and for 24 hours TV shows.

Discussion

This research has studied the management of ageing society in Shimanto city, Kochi prefecture Japan, which is a small, isolated valley community located in the mountains. Most of the population of the community is elderly, and interventions are managed through small-scale organizations that are efficient and work in network-style with other related agencies and voluntary efforts. The spirit of voluntarism is part of Japanese cultural traditions. The community learning center was constructed by the local government, and plays a central role in facilitating frequent interactions among the elderly. They have opportunities to learn and exchange information among themselves, as well as cooperating in small-scale income generation activities. The center

also provides a space for people of all age groups to come together. For example, children join the elderly group on important cultural days. This finding is divergent from Rupavijetra *et al.* (2016), which researched ageing society management in Kobe, a large city in Japan. In this case, the local government had ample budgetary resources and work was done by large organizations. With these resources, it was possible to build a hotel, restaurant and gray university, where the elderly can come together to study and participate in large-scale activities.

Even though the average age of the population of Shimanto is 85 years, the shared understanding that everyone must help each other underpins the basic style of local life. Group activities to generate income are done according to both group and individual capacities. The local government has provided

support for the building. Since the elderly are able to interact frequently and regularly, their physical and mental health is considered to be at a high level. They are energetic and self-reliant, drawing strength from group solidarity. This differs from the findings of Jiandon *et al.* (2011) on the elderly in rural Thailand, which found that the elderly were held only medium satisfaction with their level of physical and mental health. The local government and other responsible agencies, such as the provincial public health office, should have clear policies and plans.

Even though the elderly has reached advanced age, they are healthy and fit, and for the most part do not have chronic illness. They have a healthy diet that is based in a good understanding of the principles of nutrition. This diet is based on consumption of freshwater fish from the Shimanto river, tofu and vegetables. They walk between the house and the center every day. Interviews with the office for social welfare revealed that the elderly and volunteers have food preparation training and nutrition courses, as well as calligraphy and dancing classes year-round. As a result, the elderly of Shimanto have healthy diets, get exercise. This differs from the findings of Wirojratana *et al.* (2011), who found that in Thailand factors such as exercise, stress-management, social relations, spiritual well-being, safety measures, sanitation were all at a high level, the factor of nutrition was only at a medium level. The sample group had risk of over-weight and obesity, as well as high blood pressure.

Because the younger generation has largely left for work in other prefectures, the elderly now lives by themselves in small communities with small populations. Most people in these communities know each other. The local government, local organizations and people in the community collaborate to look after the elderly and other community members. This is a mutual-reliance situation. The elderly of Shimanto are healthy and free of feelings of loneliness and melancholy. This supports the findings of Gumphun *et al.* (2016), who found that the factors influencing the elderly's feelings of melancholy with statistical significance were health condition, and feeling of membership in a group or social inclusion. Social support is the factor that has the most power to prevent feelings of melancholy, followed by health condition and feeling of membership in a group or social inclusion.

In addition to forming a mutual-help group in the community, the elderly of Shimanto have also formed a group to generate income through production of tofu to sell in local shops. This is in line with the research of Atakurama *et al.* (2013), which found that the elderly in Thailand desire most to have work, income and work benefits.

Conclusion

The management of ageing society in Shimanto city, Kochi prefecture in Japan, an isolated valley community located in the mountains, is centered on integrated, small-scale organizations that focus on efficient, network-style work and use visits, public

relations technology and community voluntarism. The elderly is empowered in their lives through self-help. Elderly groups frequently get together and provide mutual assistance, while local government has provided support through constructing a community learning center, which benefits the elderly and all other age-groups by creating connections among them.

Acknowledgements

The research team would like to express its appreciate to the funding sources of this research, the Toyota Foundation in Japan, as well as Professor Dr. Masato Kawamori at the Faculty of Human Science, Osaka University and the research team that provided facilitation and allocated budget for this research.

References

- Jiandon, C., Suwannapong, N., Boonshuyar, C. and N. Howteerakul. 2011. Quality of life of rural elderly in wangnamkheaw district, nakhonratchasima province. *Journal of Public Health* 41(3): 229-239.
- He, W., D. Goodkind and P. Kowal. 2016. *U.S. an Aging World: 2015*. US Government Publishing Office, Washington, DC. 165 p.
- Kawamori, M. 2015. Interlocal partnership for creating cross-generational care community. Paper presented in the International Seminar Among Researchers, 12 September, 2015, Graduate School of Human Science, Osaka University, Japan
- Yangprayong, P. and N. Tae. 2017. Satisfaction on cash allowance, the social welfare provision for the elderly in Ban Don Pradu, Pak Phayun districts, Phatthalung province. *Journal of Community Development and Life Quality* 5(1): 89-98.
- Rupavijetra, P., J. Chompikul and P. Rupavijetra. 2016. Management of aging society in Kobe, Japan. *Journal of Public Health and Development* 14(2): 61-75.
- Krairit, S. 2005. Health ageing. *Journal of Home Economics* 48(2): 44-47.
- Gumphun, S., Sangon, S. and P. Nintachan. 2016. Factors influencing loneliness in older adults. *The Journal of Psychiatric Nursing and Mental Health* 30(2): 50-68.
- Atakurama, U., Jitgaroon, P. and C. Semakhun. 2013. Social welfare needs of the elderly in Boephon subdistrict, Nakhonthai district, Phitsanulok province. *Journal of Graduate School, Pibulsongkram Rajabhat University* 7(1): 129-138.
- Wirojratana, V., Leelahakul, V., Khumtaveeporn, P. and W. Punsakd. 2011. Health promoting behaviours and health risks of the elderly in the health promotion center at faculty of nursing, Mahidol University. *Thai Journal of Nursing Council* 26(special issue): 140-153.

บทเรียนการกำหนดเขตการใช้ที่ดินของเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง
สู่ว่าที่เมืองมรดกโลกเชียงใหม่

Lesson of Land Use Zoning from World Heritage Town of Luang Prabang to
Chiang Mai's Tentative List of Future World Heritage

ศันสนีย์ กระจ่างโฉม^{1/*} สุदारัตน์ อูทธารัตน์^{1/} กรวรรณ สังขกร^{1/}
อาชว์บารมี มณีตระกูลทอง^{1/} และ สามารท สุวรรณรัตน์^{1/}
Sansanee Krajangchom^{1}, Sudarat Attarat^{1/}, Korawan Sangkakorn^{1/},
Archabaramee Maneetrakulthong^{1/} and Samart Suwannarat^{1/}*

^{1/}ศูนย์วิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยว สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
จ.เชียงใหม่ 50200

^{1/}Center of Tourism Research and Development, Social Research Institute, Chiang Mai University,
Chiang Mai, 50200, Thailand

*Corresponding author: mm_sansanee@yahoo.com

(Received: 11 October 2016; Accepted: 10 March 2017)

Abstract: The province of Luang Prabang has been a cultural center since ancient times. The most important factors in Luang Prabang's continued cultural prominence are the strength of Buddhism, stunning geography and the unique urban planning that retains the original architectural styles. The cultural stability of the city underpins the more recent urban planning approaches, which include 1) socio-economic development policies and plans, 2) urban planning and legal framework, and 3) physical layout, including criteria for urban planning control systems.

Keywords: Land use, world heritage town, Luang Prabang, Chiang Mai

บทคัดย่อ: เมืองหลวงพระบางเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน โดยสิ่งสำคัญคือความเข้มแข็งของพระพุทธศาสนา ภูมิศาสตร์เมืองมีความโดดเด่นการวางผังเมืองมีเอกลักษณ์ มีการดำรงรักษาสถาปัตยกรรมดั้งเดิม การคงสภาพเมืองไม่มีการเปลี่ยนแปลง โดยมาตรการสำคัญในการรักษาเมืองมรดกโลกหลวงพระบางคือ กระบวนการทางผังเมืองที่ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1) นโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม 2) โครงสร้างในการบริหารจัดการผังเมืองระบบกฎหมาย และ 3) ผังกายภาพ รวมถึงเกณฑ์ในการควบคุมระบบผังเมือง

คำสำคัญ: การใช้ที่ดิน เมืองมรดกโลก หลวงพระบาง เชียงใหม่

คำนำ

จังหวัดเชียงใหม่ถือเป็นจังหวัดที่มีทุนเดิมทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีและประวัติศาสตร์อันดงาม ทุนทางวัฒนธรรมถือเป็นสินทรัพย์ทางปัญญาที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีต เป็นทุนทางปัญญาที่เป็นความรู้ ความเชื่อ ความคิด ความสามารถจนเกิดการเรียนรู้และการปรับตัวของคนในสังคม (ตุนท์ และจักรพันธ์, 2559) เมืองเชียงใหม่จึงถูกผลักดันสู่มรดกโลกจากร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยคณะวิจิตรศิลป์ คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ เทศบาลนครเชียงใหม่ ศูนย์ภูมิภาคว่าด้วยโบราณคดี (SEAMEO - SPAFA) กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และผู้แทนถาวรไทยประจำองค์การยูเนสโก ปารีส ฝรั่งเศส เมืองเชียงใหม่ได้ถูกเสนอชื่อเป็นแบบกลุ่มครอบคลุมพื้นที่สี่เหลี่ยมคูเมือง และวัดสำคัญในเมืองเชียงใหม่ โดยในปี พ.ศ. 2558 ณ กรุงบอนน์ ประเทศเยอรมนี ที่ประชุมมีการพิจารณารายชื่อแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ซึ่งได้ให้การรับรองอนุสรณ์สถานสถานที่ต่าง ๆ และภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเชียงใหม่ นครหลวงล้านนา เข้าอยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นของมรดกโลก ตามที่ประเทศไทยเสนอแล้วเนื่องจากเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีความโดดเด่นศิลปวัฒนธรรม เป็นทั้งแหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและมีคุณค่า มีอารยธรรมและประวัติความเป็นมาที่ยาวนานกว่า 700 ปี (ศราวุธ, 2557) และมีคุณลักษณะที่เข้าหลักเกณฑ์ตามที่ยูเนสโกกำหนด ได้แก่ การมีเรื่องราวภูมิปัญญาการสร้างเมืองของพญามังราย มีการสร้างคูน้ำ คันดินล้อมรอบ ซึ่งทั้งหมดเป็นองค์ประกอบที่แทรกไว้ด้วยภูมิปัญญา มีการแสดงออกถึงการเปลี่ยนแปลงคุณค่าต่าง ๆ ของมนุษย์ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ภายในพื้นที่วัฒนธรรมหนึ่งของโลก ซึ่งสถาปัตยกรรมของเมืองเชียงใหม่ ยังเป็นตัวแทนการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับดินแดนโดยรอบจากอดีตถึงปัจจุบัน มีลักษณะพิเศษของการสืบทอดวัฒนธรรมล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นเมืองที่ยังคงไว้ซึ่งประเพณี และมีวรรณกรรมที่โดดเด่นเป็นสากล

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เมืองเชียงใหม่ได้รับการ

อนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างเป็นระบบ อันจะส่งผลดีทั้งต่อการรักษาคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หลังจากเมืองเชียงใหม่ได้เข้าสู่บัญชีการพิจารณาเพื่อเป็นมรดกโลกแล้ว ภารกิจสำคัญที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จะต้องดำเนินการ คือการสร้างข้อมูลและองค์ความรู้เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่องค์กรและภาคส่วนต่าง ๆ ศึกษาการดำเนินการและกิจกรรมภายใต้กฎเกณฑ์เมืองมรดกโลก โดยตัวอย่างเมืองมรดกโลกที่เป็นบ้านพี่เมืองน้องกับเมืองเชียงใหม่ นั่นคือ เมืองหลวงพระบาง (Town of Province of Luang Prabang) ซึ่งได้มีชื่อในบัญชีเมืองมรดกโลกในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2538 หมายเลขที่ 479 และอีก 3 ปีต่อมาเมืองหลวงพระบางได้ผ่านการประเมินจากคณะกรรมการเมืองมรดกโลก เมืองหลวงพระบางจึงได้รับสถานภาพเป็นเมืองมรดกโลกอย่างเป็นทางการ (Dearborn and Stallmeyer, 2009) เหตุผลสำคัญที่ทำให้เมืองหลวงพระบางได้รับการยกย่องให้เป็นเมืองมรดกโลก ได้แก่ 1) เมืองหลวงพระบางเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน 2) ภูมิศาสตร์เมืองมีความโดดเด่น การวางผังเมืองมีเอกลักษณ์เฉพาะ และ 3) การดำรงรักษาสถาปัตยกรรมดั้งเดิม การคงสภาพเมืองไม่มีการเปลี่ยนแปลง (วชิรพงศ์, 2554) ด้วยชัยภูมิที่ค่อนข้างโดดเด่นของเมืองหลวงพระบาง และด้วยการที่ฝรั่งเศสย้ายศูนย์กลางการบริหารปกครองไปอยู่ที่เวียงจันทน์ ส่งผลให้ราชธานีเก่าแก่อย่างหลวงพระบางคงบรรยากาศแบบโบราณเอาไว้ได้จนกระทั่งทุกวันนี้ ซึ่งความยั่งยืนของการเป็นเมืองมรดกโลกนั้นจึงควรนำมาถอดบทเรียนเพื่อเตรียมความพร้อมในการผลักดันการเป็นเมืองมรดกโลกของเมืองเชียงใหม่

จากเหตุผลข้างต้น จึงศึกษาบทเรียนการกำหนดเขตการใช้ที่ดินของเมืองมรดกโลกหลวงพระบางสู่ว่าที่เมืองมรดกโลกเชียงใหม่ขึ้นเพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง 2) ศึกษากระบวนการวางผังและกำหนดเขตการใช้ที่ดินภายใต้กฎเกณฑ์เมืองมรดกโลกของสหประชาชาติ และ 3) ถอดบทเรียนการใช้ประโยชน์ที่ดินภายใต้กฎเกณฑ์เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง ซึ่งจะเป็น

ประโยชน์กับหลายภาคส่วนในด้านการบริหารจัดการเมือง เพื่อรองรับเชียงใหม่เป็นเมืองมรดกโลกในอนาคต ดังนั้น เพื่อให้เกิดการศึกษาที่ครอบคลุมประเด็นข้างต้น การศึกษาครั้งนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาแนวคิดเมืองมรดกโลก การจัดการมรดกโลก และการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์กระบวนการวางแผนและกำหนดเขตการใช้ที่ดินของเมืองมรดกโลกของชาวหลวงพระบาง และวิเคราะห์บทเรียนจากเมืองมรดกโลกหลวงพระบางสู่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจเพื่อเตรียมความพร้อมในการเป็นเมืองมรดกโลกของชาวเชียงใหม่ในอนาคตได้

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาดูบทเรียนการกำหนดเขตการใช้ที่ดินของเมืองมรดกโลกหลวงพระบางสู่ว่าที่เมืองมรดกโลกเชียงใหม่ นั้นจะเป็นการศึกษาประเด็นสำคัญ คือ สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง กระบวนการวางแผนและกำหนดเขตการใช้ที่ดินเมืองมรดกโลกหลวงพระบางภายใต้กฎเกณฑ์เมืองมรดกโลก เพื่อนำมาสู่การถอดบทเรียนการวางแผนและกำหนดเขตการใช้ที่ดิน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการวางแผนและกำหนดเขตการใช้ที่ดินเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง จำนวน 10 คน รวมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชนจำนวน 10 คน ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตมรดกโลกหลวงพระบาง จากการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างในกรณีที่ไม่ทราบจำนวนประชากร (ธานินทร์, 2553) โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 และยอมรับค่าความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่างร้อยละ 5 ซึ่งคณะวิจัยจึงสามารถกำหนดกลุ่มตัวอย่าง (sample group) ที่เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตมรดกโลกหลวงพระบาง จำนวน 384 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการเป็นมรดกโลกของเมืองหลวงพระบาง การได้รับทราบนโยบายและกฎระเบียบการเป็นเมืองมรดกโลกของ หลวงพระบาง และการปฏิบัติตามนโยบายและกฎระเบียบการเป็นเมืองมรดกโลกของหลวงพระบาง

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน ข้อมูลจากแบบสอบถาม และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แผนที่ซ้อนทับ เพื่อแสดงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

ข้อมูลจากแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (SPSS) ค่าสถิติที่ใช้ ประกอบด้วย ค่าความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นำข้อมูลมาสรุป วิเคราะห์ ตีความข้อมูล อธิบาย และประมวลผลเพื่อแยกเป็นประเด็นต่าง ๆ โดยนำข้อมูลทุกข้อมูที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าและทบทวนมาประกอบ เพื่อให้ครอบคลุมและได้ผลการศึกษาที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

มีรายละเอียด ดังนี้

1. ศึกษาสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง โดยการทบทวนข้อมูลสถานการณ์ วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินโดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (geographic information system: GIS)

2. ศึกษากระบวนการวางแผนและกำหนดเขตการใช้ที่ดินเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง โดยการทบทวนเอกสารการดำเนินงานวางแผนและกำหนดเขตการใช้ที่ดินเมืองมรดกโลกและพื้นที่ข้างเคียง และการสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 10 คน เพื่อวิเคราะห์และถอดบทเรียนการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการแก้ไข

3. สสำรวจความคิดเห็นของประชาชนและผู้นำชุมชนเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อการเป็นมรดกโลกของเมืองหลวงพระบาง การได้รับทราบนโยบายและ

กฎระเบียบการเป็นเมืองมรดกโลกของ หลวงพระบาง และการปฏิบัติตามนโยบายและกฎระเบียบการเป็นเมืองมรดกโลกของหลวงพระบาง โดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire)

4. วิเคราะห์และถอดบทเรียนการใช้ประโยชน์ที่ดินภายใต้กฎเกณฑ์เมืองมรดกโลกของสหประชาชาติของชาวหลวงพระบาง

ผลการศึกษา

1) ศึกษาสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง

เมืองหลวงพระบางได้รับการดูแลภายใต้ข้อบังคับของเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง สำคัญอย่างหนึ่งของการได้รับการรับรองเป็นเมืองมรดกโลกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 นับเป็นเวลากว่า 15 ปี คือการที่เมืองหลวงพระบางสามารถอนุรักษ์เมืองมรดกโลกแห่งนี้ไว้ได้ คือการปกป้องรักษาสภาพของเมืองให้คงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ทั้งด้านของกายภาพและวัฒนธรรม การใช้ประโยชน์ที่ดินเมืองหลวงพระบางและพื้นที่โดยรอบ ปี พ.ศ. 2544 ภายหลังจากการรับรองความเป็นเมืองมรดกโลก 6 ปี การศึกษาสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินเมืองหลวงพระบางในช่วงเวลาดังกล่าว ได้ทำการศึกษาการใช้ประโยชน์พื้นที่ตัวเมืองหลวงพระบางซึ่งเป็นเขตเมืองมรดกโลก และบริเวณพื้นที่โดยรอบควบคุมเนื้อที่ประมาณ 100 ตารางกิโลเมตร โดยการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ที่ดินของเมืองหลวงพระบาง ข้อมูลภาพถ่ายจากดาวเทียมที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ

ภาพถ่ายจากดาวเทียม LANDSAT-7,8 แนวโคจร (path) และแถว (row) ที่ 109 - 46 บันทึกข้อมูลเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 และวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 ซึ่งเลือกใช้ภาพถ่าย ให้มีระยะเวลาใกล้เคียงกับช่วงเวลาในปัจจุบันมากที่สุดเพื่อให้สอดคล้องกับช่วงเวลาที่ต้องออกเก็บ และสำรวจข้อมูลภาคสนาม ซึ่งดำเนินการเมื่อวันที่ 1 - 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองหลวงพระบางในอดีต (กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544) และพื้นที่โดยรอบประมาณ 100 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ที่มีสัดส่วนการใช้ที่ดินมากที่สุดคือ พื้นที่ป่าไม้ รองลงมาคือ พื้นที่นาข้าวและพื้นที่เกษตรกรรมอื่น ๆ พื้นที่ชุ่มน้ำและป่าละเมาะ (ทิ้งร้างจากการเกษตรกรรม) แหล่งน้ำ และพื้นที่เมืองชุมชนตามลำดับ (table 1 และ figure 1)

ส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบันของเมืองหลวงพระบางแสดงให้เห็นถึงการเติบโตของชุมชนเมืองที่มีขนาดใหญ่ขึ้น พื้นที่ของเมืองกำลังขยายตัว เกิดความเปลี่ยนแปลงกับสังคมของผู้คนและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ของเมืองหลวงพระบางอย่างมากมาย จากข้อมูลการวิเคราะห์ภาพถ่ายดาวเทียมดังกล่าวพบว่า ในระยะเวลา กว่า 15 ปี เมืองหลวงพระบางมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเมือง รวมถึงมีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่แตกต่าง โดยพบว่าในทุกประเภทการใช้ที่ดินมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีพื้นที่ลดลง ไม่ว่าจะเป็น พื้นที่น้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำและป่าละเมาะ พื้นที่นาข้าวและพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่เมืองและชุมชน และพื้นที่ป่าไม้ ในขณะที่พื้นที่เมืองมีพื้นที่เพิ่มมากขึ้นที่สุด (table 1 และ figure 2)

Table 1. Comparing province of Luang Prabang land use and surrounding areas in 2001 and 2016

Land use type	Area (square kilometer)			
	2001	2016	Differentiation	Percent
Water	7.41	7.313103	-0.096897	-1.30765
Wetlands	15.83	13.855338	-1.974662	-12.4742
Agriculture Areas	33.63	29.871135	-3.758865	-11.1771
Town and Community	7.04	15.133356	8.093356	114.9624
Forest	37.52	35.257068	-2.262932	-6.03127
Total	101.43	101.43	0	0

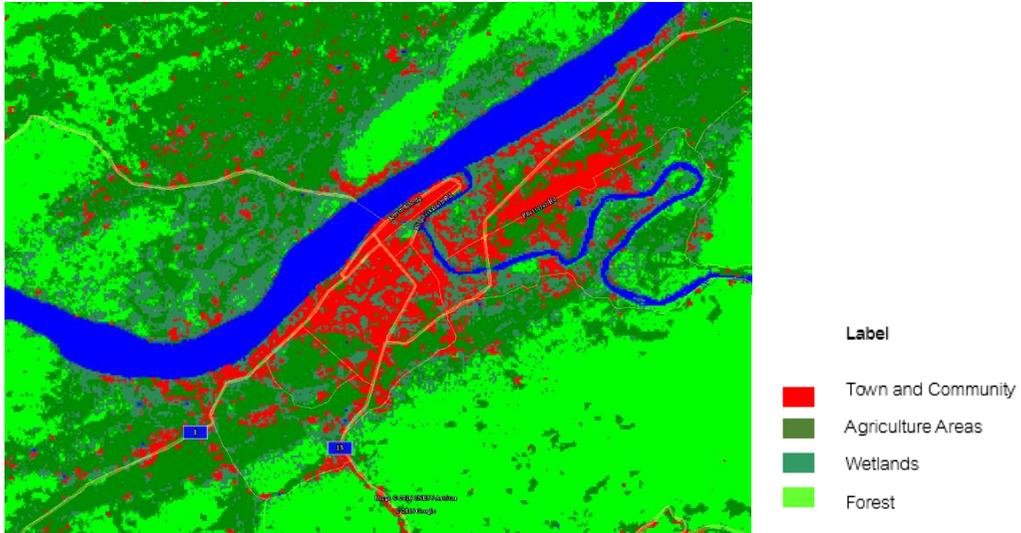

Figure 1 Province of Luang Prabang land use in 2001

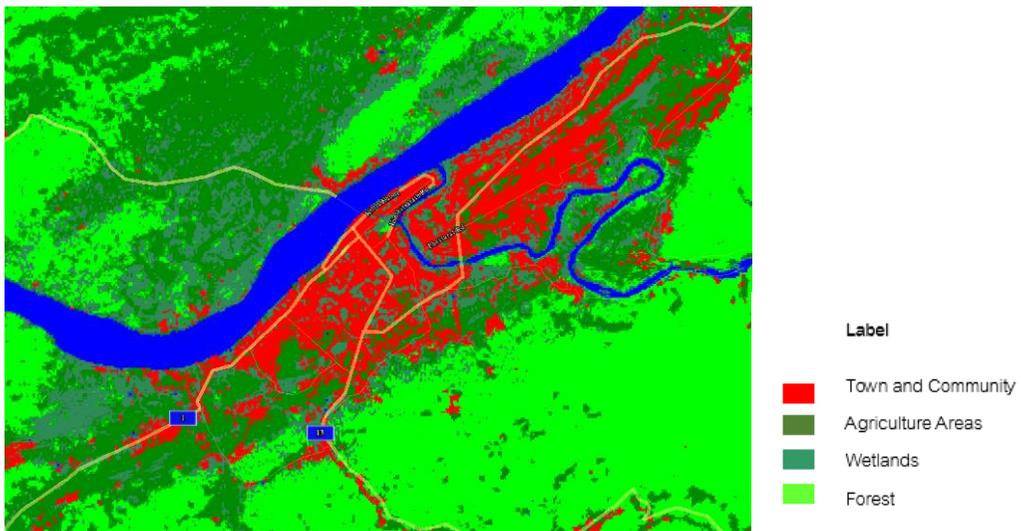

Figure 2 Province of Luang Prabang land use in 2016

จากข้างต้นแสดงให้เห็นถึงเมืองหลวงพระบาง มีการขยายตัวของชุมชน เข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรม ป่า ไม้ โดยเฉพาะพื้นที่ภายนอกเขตอนุรักษ์ เมืองมีการขยายตัวมากที่สุดในบริเวณโดยรอบสนามบิน จะพบหมู่บ้านและชุมชนหนาแน่นตลอดเส้นทางรอบสนามบิน รองลงมาคือ พื้นที่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองจะพบชุมชนใหม่ที่ขยายตัวจากเดิมเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งตลาด โรงแรม และสนามกอล์ฟพร้อมอยู่ด้วย ผลของการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองหลวงพระบางมีนัยยะสำคัญต่อการพัฒนาและการผังเมืองใน

อนาคตเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการขยายตัวของชุมชนใหม่ ต่อเนื่องจากเมืองมรดกโลกนั้นมีความแตกต่างในเชิงกายภาพที่ชัดเจน รวมทั้งชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่นี้ยังมีการใช้พื้นที่เกษตรกรรมมาพัฒนาเป็นพื้นที่ชุมชนอยู่อาศัย และกิจการอื่น ๆ ซึ่งพื้นที่เกษตรกรรมเหล่านี้เป็นอีกหนึ่งสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงเมืองหลวงพระบางที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม ที่รวมถึงวิถีของคนในเมืองหลวงพระบางด้วย การไม่ควบคุมการเจริญเติบโตของเมือง ก่อให้เกิดชุมชนใหม่ ๆ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่น่ากังวลต่อความเป็นเมืองมรดกโลกแห่งนี้

1) ศึกษากระบวนการวางผังและกำหนดเขตการใช้ที่ดินภายใต้กฎเกณฑ์เมืองมรดกโลกของสหประชาชาติ

กระบวนการทางผังเมืองและแผนการใช้ที่ดินเมืองหลวงพระบางนั้นถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการดูแลรักษาเมืองมรดกโลก โดยการดำเนินการในระดับแขวงเป็นอำนาจการปกครองของเจ้าแขวง ซึ่งได้รับนโยบายจากส่วนกลางหรือระดับชาติให้การพัฒนาแขวงและตัวเมืองสอดคล้องกับระดับชาติ เพื่อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน การสร้างและขยายตัวเมือง การจัดสรรเขตที่อยู่อาศัย สำนักงานองค์การ เส้นทางคมนาคม เขตเศรษฐกิจ เขตวัฒนธรรม เขตกสิกรรม สวนสาธารณะ สถานศึกษา เป็นต้น เมื่อมีการวางผังเมืองแล้ว จะนำเสนอต่อกระทรวงที่เกี่ยวข้องเพื่อรับรองและนำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นไปตามผัง

การประกาศขึ้นทะเบียนหลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลกนั้น มีการประกาศเขตครอบคลุมเฉพาะพื้นที่เมืองหลวงพระบาง ซึ่งเป็นเขตอนุรักษ์ มีพื้นที่ประมาณ 8.1424 ตารางกิโลเมตร แบ่งออกเป็นพื้นที่บนบก 5.5744 ตารางกิโลเมตร พื้นที่น้ำ 2.5650 ตารางกิโลเมตร ขณะที่ชุมชนโดยรอบซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 78.4570 ตารางกิโลเมตร ยังไม่ได้รับการควบคุม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้และเกษตรกรรม พื้นที่อนุรักษ์ถูกแบ่งออกเป็น 3 เขตใหญ่ ตามศักยภาพและความจำเป็นในการใช้พื้นที่ แผนผังดังกล่าวได้รับการประกาศรับรองมาตั้งแต่เดือนเมษายน ปี พ.ศ. 2539 โดยได้รับความช่วยเหลือด้านเทคนิคจากองค์การสหประชาชาติเพื่อการพัฒนา และองค์การสหประชาชาติเพื่อที่อยู่อาศัย และด้วยการสนับสนุนจากรัฐบาลฝรั่งเศส ซึ่งแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองหลวงพระบาง การเก็บรักษาเมืองหลวงพระบางให้เป็นมรดกโลก ได้มีการจัดทำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินไว้อย่างชัดเจน มีการกำหนดเขตการใช้พื้นที่ออกเป็นเขตพื้นที่ปกป้องรักษาและเขตกิจการด้านเศรษฐกิจ เขตรอบเมือง เขตการขยายตัวของเมืองในอนาคต เขตกสิกรรม ป่าไม้และแม่น้ำ และเขตชุมชนเลียบบแม่น้ำ ทั้งนี้มีรายละเอียดเกี่ยวกับเขตปกป้องรักษาไม่ให้มีการพัฒนาสมัยใหม่เกิดขึ้นในลักษณะที่ขัดแย้งต่อความเป็นเมืองมรดกโลกในพื้นที่อนุรักษ์

2) ถอดบทเรียนการใช้ประโยชน์ที่ดินภายใต้กฎเกณฑ์เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง

จากการทบทวนสถานการณ์และการบริหารจัดการเมืองหลวงพระบาง แสดงให้เห็นจุดแข็ง และจุดอ่อนของเมืองหลวงพระบางในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นบทเรียนสำคัญที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนของเมืองหลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลก เป็นบทเรียนสำคัญแก่เมืองเชียงใหม่ในการรักษาฟื้นฟูเมืองเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การเป็นเมืองมรดกโลกอย่างยั่งยืน ประกอบกับการการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนและผู้นำชุมชนเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อการเป็นมรดกโลกของเมืองหลวงพระบาง การได้รับทราบนโยบายและกฎระเบียบการเป็นเมืองมรดกโลกของหลวงพระบาง และการปฏิบัติตามนโยบายและกฎระเบียบการเป็นเมืองมรดกโลกของหลวงพระบาง พบว่า การรับรู้ของชาวหลวงพระบางต่อการเป็นมรดกโลก ประชาชนชาวหลวงพระบางส่วนใหญ่ (ร้อยละ 96.7) มีความพึงพอใจต่อการเป็นมรดกโลกของเมืองหลวงพระบาง พร้อมทั้งมีความเข้าใจคำว่า “มรดกโลก” เนื่องจากรัฐบาลลาวได้ให้ผู้นำชุมชนไปออกกล่าวต่อประชาชนในพื้นที่ของตน และส่วนใหญ่ (ร้อยละ 96.0) ได้รับทราบนโยบาย กฎระเบียบการเป็นเมืองมรดกโลกของหลวงพระบาง และเข้าใจเหตุที่ต้องอนุรักษ์เมืองหลวงพระบาง และประชาชนเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 97.7) ได้ปฏิบัติตามนโยบายและกฎระเบียบการเป็นเมืองมรดกโลก ดังนั้นสามารถสรุปปัจจัยสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนของเมืองหลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลกดังนี้

บุคลากร คือ หัวใจของความยั่งยืนของสถานภาพความเป็นเมืองมรดกโลกขึ้นอยู่กับากรมีบุคลากรที่มีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ด้านการอนุรักษ์เมืองและการอนุรักษ์อาคารอย่างแท้จริง และข้อสำคัญคือมีความมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่อประโยชน์ของเมืองหลวงพระบางอย่างแท้จริง โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน การอนุรักษ์เมืองและการอนุรักษ์อาคารก็ต้องการผู้ที่มีความรู้ทางด้านช่างฝีมือในการบูรณะและสร้างสรรค์งานที่สอดคล้องกับกระบวนการอนุรักษ์เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง และสามารถทำงานอนุรักษ์ได้ตามมาตรฐานของงานด้านการอนุรักษ์

การทำงานของหน่วยงานด้านการบริหารจัดการเมืองต้องมีการทำงานที่เป็นเอกเทศ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติ

นโยบาย การพัฒนาและอนุรักษ์เมืองมรดกโลก ต้องมีความสอดคล้องกัน เนื่องจากการส่งเสริมหรือพัฒนาที่ดินที่ไม่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ กิจกรรม และวิถีชีวิต อาจทำลายคุณค่าและความยั่งยืนของเมืองมรดกโลก เช่น การพัฒนาโรงแรมขนาดใหญ่ในพื้นที่เกษตรกรรมที่เป็นแหล่งอาหารของเมือง เป็นต้น

สถานภาพทางการเงิน ความยั่งยืนของการที่จะปกป้องรักษาเมืองมรดกโลกต่อไปจำเป็นต้องใช้งบประมาณมากตลอดระยะเวลาที่ยาวนาน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดสรรงบประมาณ รวมถึงจัดหารายได้จากหน่วยงาน องค์กรและภาคีด้านการพัฒนาเมืองเพื่อดำเนินการด้านต่าง ๆ ในเมืองมรดกโลก

วัสดุ ก่อสร้าง เป็นส่วนสำคัญในทางสุนทรียภาพของเมือง ที่จะต้องมีการใช้วัสดุที่เหมือนหรือใกล้เคียงกับวัสดุดั้งเดิม ซึ่งปัจจุบันมีราคาสูงและจัดหาทดแทนได้ลำบาก จำเป็นที่จะต้องมองหาวัสดุที่สามารถสนับสนุนให้กับเมืองได้

ความพร้อมของประชาชน ประชาชนมีบทบาทสำคัญในการเก็บรักษาเมืองมรดกโลก จำเป็นที่เมืองมรดกโลกต้องริเริ่มมาจากความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนอยากรักษาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไว้ให้เป็นเมืองมรดกโลกอย่างยั่งยืน

คุณภาพนักท่องเที่ยว บทเรียนที่ดีอย่างหนึ่งคือ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหลวงพระบางหลังจากการประกาศเป็นเมืองมรดกโลก เกิดการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ร้านค้า โรงแรม แบบตะวันตกมากขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างประเทศ ทำให้บรรยากาศความเป็นหลวงพระบางดั้งเดิมหายไป ดังนั้นการเลือกที่จะเปิดรับนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ คือ นักท่องเที่ยวที่พร้อมซึมซับบรรยากาศของเมืองหลวงพระบาง ไม่เรียกร้องหรือต้องการสาธารณูปโภคที่อำนวยความสะดวกมากนัก จึงเป็นการรักษาเมืองมรดกโลกให้ยั่งยืนได้อีกทางหนึ่ง

วิจารณ์

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 ที่หลวงพระบางได้ถูกประกาศให้เป็นเมืองมรดกโลกโดยยูเนสโก จึงส่งผลให้เมืองที่มีความสงบได้กลายเป็นเมืองท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ เกิดธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและการบริการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก การถอดบทเรียนการกำหนดเขตการใช้ที่ดินเมืองมรดกโลกหลวงพระบางผ่านการศึกษาสถานการณ์การใช้ประโยชน์ที่ดิน กระบวนการวางผังและกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน ภายใต้กฎหมายเมืองมรดกโลกของสหประชาชาติ พบว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้เมืองหลวงพระบางได้รับการยกย่องให้เป็นเมืองมรดกโลก นอกจากการเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันแล้ว ภูมิศาสตร์เมืองยังมีความโดดเด่น การวางผังเมืองมีเอกลักษณ์ สอดคล้องกับแนวคิดของเควิน ลินซ์ นักทฤษฎีการออกแบบชุมชนเมืองที่ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมในเมืองว่าควรประกอบด้วย 3 สิ่ง ได้แก่ ความเป็นระเบียบ มีโครงสร้างชัดเจน และมีเอกลักษณ์ (นิรันดร์, 2554) และแนวคิดเรื่องการผังเมืองจะก่อให้เกิดการพัฒนาด้านกายภาพของเมือง (Mabaso et al., 2015) ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ยกกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน รวมถึงรักษาคุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม โบราณคดี และความงามของธรรมชาติ (วรลักษณ์, 2559) สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่งดงามของเมืองหลวงพระบางโอบล้อมด้วยแม่น้ำใหญ่ 2 สาย คือ แม่น้ำโขงและแม่น้ำคาน ชัยภูมิที่ตั้งเมืองหลวงพระบางอยู่สูงกว่าสายน้ำโขง และน้ำคานอยู่พอสมควรทำให้เมืองไม่ถูกน้ำท่วม อีกทั้งพื้นที่ตั้งของเมืองยังประกอบด้วยลักษณะภูมิประเทศภูเขา สลับกับที่ราบ จึงมีพื้นที่ชุ่มน้ำอยู่โดยรอบ เมืองจึงไม่ประสบปัญหาภัยแล้งและยังเป็นแหล่งอาหารสำคัญอีกด้วย สอดคล้องกับ Hudson (1971) ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างถูกต้องว่า เป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่จะก้าวไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งหมายถึงการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ จะได้รับผลประโยชน์อย่างยั่งยืนจากการใช้ประโยชน์ที่ดินนั้น

ลักษณะสำคัญของการมีภูเขาโอบล้อมเมืองของหลวงพระบาง ทำให้มีทัศนียภาพที่สวยงามและมีอากาศหนาวเย็น ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคในการเดินทางติดต่อและการท่องเที่ยว แต่สิ่งสำคัญในการเดินทางมาที่ไม่สะดวก อาจถือเป็นหนึ่งในจุดแข็งที่ทำให้เมืองหลวงพระบางไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเหมือนเมืองท่องเที่ยวอื่นๆ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของเมืองหลวงพระบางไม่ได้เกิดขึ้นจากการสนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว แต่มีปัจจัยการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว และการลงทุนด้านอื่นๆ ซึ่งมีการเปิดพื้นที่การพัฒนาเมืองหรือส่งเสริมทริพย์ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ซึ่งบางส่วนรุกล้ำเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรม และป่าไม้ ซึ่งไม่ได้อยู่ในพื้นที่ปกป้องรักษาหรือเขตรมรดกโลก แต่พื้นที่เหล่านี้ถือเป็นพื้นที่สำคัญเนื่องจากเป็นองค์ประกอบของเมืองหลวงพระบาง และยังเป็นแหล่งอาหารและทัศนียภาพ อย่างไรก็ตาม ในอดีต หลวงพระบางเคยเป็นราชธานีศรีสัตนาคนหุตแห่งอาณาจักรล้านช้าง จึงทำให้เมืองนี้เต็มไปด้วยความเป็นล้านนาเก่า ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมชาติหรือวัฒนธรรม (บุญหนา, 2556) ดังนั้น การศึกษาบทเรียนการกำหนดเขตการใช้ที่ดินของเมืองหลวงพระบางจึงอาจเป็นประโยชน์กับหลายภาคส่วนในด้านการบริหารจัดการเมืองเพื่อรองรับการเป็นเมืองมรดกโลกของเชียงใหม่ในอนาคตได้

สรุป

การรักษาเมืองมรดกโลกหลวงพระบางให้ยั่งยืนนั้น มีมาตรการสำคัญด้านกระบวนการทางผังเมือง ได้แก่ นโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม โครงสร้างในการบริหารจัดการผังเมือง ระบบกฎหมาย และผังกายภาพ โดยบทเรียนที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนของเมืองหลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลก เป็นบทเรียนสำคัญแก่เมืองเชียงใหม่ในการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นเมืองมรดกโลกอย่างยั่งยืน จากการศึกษาสามารถสรุปปัจจัยสำคัญด้านความยั่งยืนของหลวงพระบาง ได้แก่ 1) บุคลากรมีความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ด้านการอนุรักษ์เมืองและการอนุรักษ์อาคารอย่างแท้จริง 2) การทำงานของหน่วยงานด้านการบริหารจัดการเมืองควรมี

การทำงานที่เป็นเอกเทศ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติ 3) นโยบายการพัฒนาและอนุรักษ์เมืองมรดกโลกต้องมีความสอดคล้องกัน 4) ควรมีการจัดสรรงบประมาณ รวมถึงจัดหารายได้จากหน่วยงาน องค์กร และภาคีด้านการพัฒนาเมืองเพื่อดำเนินการด้านต่าง ๆ ในเมืองมรดกโลก และ 5) ประชาชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเก็บรักษาเมืองมรดกโลก

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีจากความอนุเคราะห์และความร่วมมืออย่างดียิ่งจากประชาชนชาวหลวงพระบางทุกท่าน ที่ได้กรุณาสละเวลาในการให้ข้อมูลตอบแบบสอบถาม อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อโครงการวิจัยชิ้นนี้ และขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ให้การสนับสนุนทุนในการทำวิจัยแก่คณะนักวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง พร้อมทั้งขอขอบคุณผู้ประสานงานของมหาวิทยาลัยสุภานุวงศ์ (Souphanouvong University) สปป.ลาว และสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์

เอกสารอ้างอิง

- ตุณฑ์ ชมชื่น และ จักรพันธ์ ชัยทัศน์. 2559. การผลิตด้วยทุนวัฒนธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในเขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 6(1): 18-31.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. 2553. การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. พิมพ์ครั้งที่ 11. เอสอาร์ พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์, กรุงเทพฯ 520 หน้า.
- นิรันดร ทองอรุณ. 2554. การจัดการสื่อและองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองพระนครศรีอยุธยา. วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/การผังเมือง 7(2): 99-117.

- บุญหนา จิमानัง. 2556. ตักบาตรข้าวเหนียวเที่ยวหลวงพระบาง. วารสารธรรมทรรศน์ 13(2): 55-58.
- วชิรพงษ์ มณีนันท์วิวัฒน์. 2554. ตักบาตรข้าวเหนียวที่หลวงพระบาง. วารสารศิลปวัฒนธรรมและท้องถิ่น 7(7): 12-23.
- วรลักษณ์ คงอ้วน. 2559. มาตรการทางผังเมืองและการรับรู้ของประชาชน. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง 23(2): 90-106.
- ศรวรุช กันทาจา. 2557. การจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. วารสารสหวิทยาการ 11(2): 88-111.
- Dearborn, L.M. and J.C. Stallmeyer. 2009. Re-visiting Luang Prabang: transformations under the influence of world heritage designation. Journal of Tourism and Cultural Change 7(4): 247-269.
- Hudson, N.W. 1971. Soil Conservation. Cornell University Press, Ithaca, NY. 320 pages.
- Mabaso, A., D.S. Munyaradzi, C. Innocent, Z. Lazarus, G. Isaiah and B. Elmond. 2015. Urban Physical Development and Master Planning in Zimbabwe: An Assessment of Conformance in the City of Mutare. Journal for Studies in Humanities and Social Sciences 4(2): 72-88.

Land Use Zoning Lessons from the World Heritage Town of Luang Prabang for Chiang Mai's Tentative List of Future World Heritage

*Sansanee Krajanichom *, Sudarat Auttarat, Korawan Sangkakorn,
Archabaramee Maneetrakulthong and Samart Sumannarat*

Center of Tourism Research and Development, Social Research Institute, Chiang Mai
University, 50200 Thailand

* Corresponding author E-mail: mm_sansanee@yahoo.com

(Received: 14 March 2017; Accepted 13 June 2017)

Abstract: The province of Luang Prabang has been a cultural center since ancient times. The most important factors in Luang Prabang's continued cultural prominence are the strength of Buddhism, stunning geography and the unique urban planning that retains the original architectural styles. The cultural stability of the city underpins the more recent urban planning approaches, which include 1) socio-economic development policies and plans, 2) urban planning and legal framework, and 3) physical layout, including criteria for urban planning control systems.

Keywords: Land use, world heritage town, Luang Prabang, Chiang Mai

บทคัดย่อ: เมืองหลวงพระบางเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน โดยสิ่งสำคัญคือความเข้มแข็งของพระพุทธศาสนา ภูมิศาสตร์เมืองมีความโดดเด่นการวางผังเมืองมีเอกลักษณ์ มีการดำรงรักษาสถาปัตยกรรมดั้งเดิม การคงสภาพเมืองไม่มีการเปลี่ยนแปลง โดยมาตรการสำคัญในการรักษาเมืองมรดกโลกหลวงพระบางคือ กระบวนการทางผังเมืองที่ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1) นโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม 2) โครงสร้างในการบริหารจัดการผังเมือง ระบบกฎหมาย และ 3) ผังกายภาพ รวมถึงเกณฑ์ในการควบคุมระบบผังเมือง

คำสำคัญ: การใช้ที่ดิน เมืองมรดกโลก หลวงพระบาง เชียงใหม่

Introduction

Chiang Mai is a province that has fine traditional cultural and historical capital. Cultural capital is a wisdom asset that has been passed down over the generations, and consists of knowledge, belief, ideas and capacities, and has contributed to the learning and adaptation of people in society (Chomchuen and Chaithat, 2016). The city of

Chiang Mai has been pushed for World Heritage status through cooperation between Chiang Mai University Faculty of Fine Arts, the Chiang Mai Buddhist Clergy Committee, the Province of Chiang Mai, The Province Government Administration Organization, Chiang Mai Municipal Government, the Regional Center for Archeology (SEAMEO-SPAFA), the Department of Fine Arts of the Ministry of Culture, the Ministry of Natural

Resources and Environment and the Permanent Representative of Thailand to UNESCO in Paris, France. The city of Chiang Mai was proposed as a model for moated cities and important Buddhist temples. In 2015, the meeting to consider the cultural and natural heritage list in Bonn, Germany, monuments in several areas were approved. The cultural landscape of Chiang Mai, the capital of Lanna, was added to the initial list of World Heritage, as proposed by Thailand. Chiang Mai has outstanding arts and culture, and is also a source of learning, with important and valuable tourism as well. The civilization and history of the city are deeper than 700 years (Kuntaja, 2014) and has characteristics that meet the criteria that UNESCO has set out, including traditional knowledge and history about the founding of the city by King Mangrai and the construction of the moat and earthen walls around the city. These are all part of the local wisdom of the city, that express the changing values of society at a certain period of time, in a certain cultural site of the world. The architecture of Chiang Mai city is a representative of the cultural change from the past through to the present, particularly the cultural traditions of Lanna throughout history. The city should be preserved for its traditions and literature, which are of global importance.

Chiang Mai University is an educational institution that has an important role in pressuring for the systematic preservation and restoration of the city of Chiang Mai. This has positive impacts on both the protection of this historic city's value and

the promotion of cultural tourism. After Chiang Mai is listed as a World Heritage Site, the responsibility of Chiang Mai University will include the creation of information and knowledge that will provide a basis for preparing various actors and organizations to learn about operations under the rules of a World Heritage city. A model for Chiang Mai is its sister city Luang Prabang, which was listed as a World Heritage Site in December of 1995, number 479. Three years later, Luang Prabang passed the assessment of the Committee for World Heritage Cities, and was recognized with formal World Heritage City status (Dearborn and Stallmeyer, 2009). The important reasons that Luang Prabang was bestowed with the honor of World Heritage City are 1) Luang Prabang has been a center of Lao culture since ancient times to the present, 2) the urban geography is excellent and the city planning is unique, and 3) the architectural style has been maintained, preserving the overall appearance and feel of the city (Maneenanthiwat, 2011). Because of the unique topography and the fact that the French moved the center of colonial administration to Vientiane, the royal capital was able to maintain its special characteristics and ancient atmosphere until the present. The sustainability of the city's World Heritage status should be a source of learning for Chiang Mai as it moves forward with preparations.

For these reasons, this research intends to identify the lessons learned from the land zoning experience of Luang Prabang for adaptation to the Chiang Mai situation. Specifically, the research has the objectives of

1) studying the situation of land use change in Luang Prabang, 2) studying the zoning and urban planning of Luang Prabang under the rules of World Heritage, and 3) identify lessons-learned in the land use practices of Luang Prabang. This analysis will be of use to a wide range of actors and organizations involved in urban management as Chiang Mai moves to prepare to accept World Heritage status in the future. Thus, in order to design a research project that covers the above objectives, this research must study the thinking behind World Heritage, managing World Heritage and land use. These will be brought into the analysis of urban planning processes and land use zoning of Luang Prabang. The analysis includes identifying and transferring the lessons learned from Luang Prabang to Chiang Mai, which is a process of creating knowledge and understanding for the preparations to assume World Heritage status.

Materials and Methods

The study of land use zoning of Luang Prabang for application in Chiang Mai consists of the following key issues: the situation of land use change in Luang Prabang, and the processes of urban planning and land use zoning in Luang Prabang under the rules of World Heritage.

Population and sample group

The population and sample group for this research was officials in the agencies involved in the processes of urban planning and land use zoning in Luang Prabang (10 people). The research also conducted in-depth

interviews with 10 people in the community, living in the Luang Prabang World Heritage zone. Considering a sample of a population for which the entire size is not known (Silpcharu, 2010), at a 95% level of confidence and accepting a 5% level of variation in selection, the research team was able to establish a sample group of people living in the World Heritage zone of Luang Prabang amounting to 384 people.

Tools used in the research

In-depth interview

Questionnaire on peoples' satisfaction with World Heritage status, awareness of policies and laws regarding World Heritage status, action in accordance with the regulations of World Heritage

Data collection methods

Data analysis is divided into three parts: information on land use, information from questionnaires, and information from in-depth interviews.

The data on land use was analyzed through using map layers to show the situation of change.

Data from questionnaires was analyzed with SPSS statistical analysis software, using frequency, percentage and mean.

Data from in-depth interviews was synthesized, analyzed, explained and evaluated in order to group issues. Secondary information from documentary research was reviewed and considered in order to provide depth and clarity to the analysis.

Research *process*

Details of the research process are as follows:

1. Research the situation of change in land use in Luang Prabang by reviewing existing information, analyze change processes in land use with geographic information systems (GIS).

2. Research the processes of urban planning and land use zoning in World Heritage City and adjacent areas, and in-depth interviews with 10 officials in related agencies, to analyze and identify lessons about operations, problems, obstacles and approaches for problem solving.

3. Survey opinions of people and community leaders regarding their satisfaction with World Heritage status in Luang Prabang, awareness of policies and laws regarding World Heritage and actions in accordance with the regulations of World Heritage in Luang Prabang, using a questionnaire

4. Analyze and identify lessons learned regarding land use under the regulation of World Heritage

Results

1) Study of land use change situation in Luang Prabang

Luang Prabang has been under the care of World Heritage status since 1995, more than fifteen years ago. Luang Prabang has been successful in protecting its World Heritage status because it has maintained the old conditions of the city in full, considering both physical and cultural aspects, and land use in and around the city. In 2001, six years after receiving World Heritage status, a study of land

use in Luang Prabang during that period in the World Heritage zone and surround areas was conducted. This area covered approximately 100 km². Analysis of land use change was done using satellite imagery from LANDSAT-7 and LANDSAT-8, path and row 109-46, recorded 21 November 2011 and 11 February 2016. Images were selected to be as close to the present as possible to be in line with the period in which information was collected from the field, which was the period of 1-4 November 2015. The analysis found that land use in Luang Prabang in the past (February 2011) covered an area of approximately 100 km² with the largest land use type being forest, followed by rice fields and other agricultural land, wetlands, degraded forest (fallowed agricultural lands), water sources and urban areas (Table 1 and Figure 1).

Current land use in Luang Prabang shows the growth of the urban area. The area of community settlement is expanding, which has involved changes for the residents as well as for the buildings in the urban area. The satellite image analysis revealed that in the past 15 years, Luang Prabang has experienced changes in its physical appearance, as well as showing different patterns in land use. We found that there was change in each land use category; namely, the area for each category decreased, regardless of whether we are considering water bodies, wetlands, degraded forest, agricultural land, town and community land and forest land, even as the area of the city increased to the greatest degree (Table 1 and Figure 2).

Table 1. Comparing province of Luang Prabang land use and surrounding areas in 2001 and 2016

Land use type	Area (square kilometer)			
	2001	2016	Differentiation	Percent
Water	7.41	7.313103	-0.096897	-1.30765
Wetlands	15.83	13.855338	-1.974662	-12.4742
Agriculture Areas	33.63	29.871135	-3.758865	-11.1771
Town and Community	7.04	15.133356	8.093356	114.9624
Forest	37.52	35.257068	-2.262932	-6.03127
Total	101.43	101.43	0	0

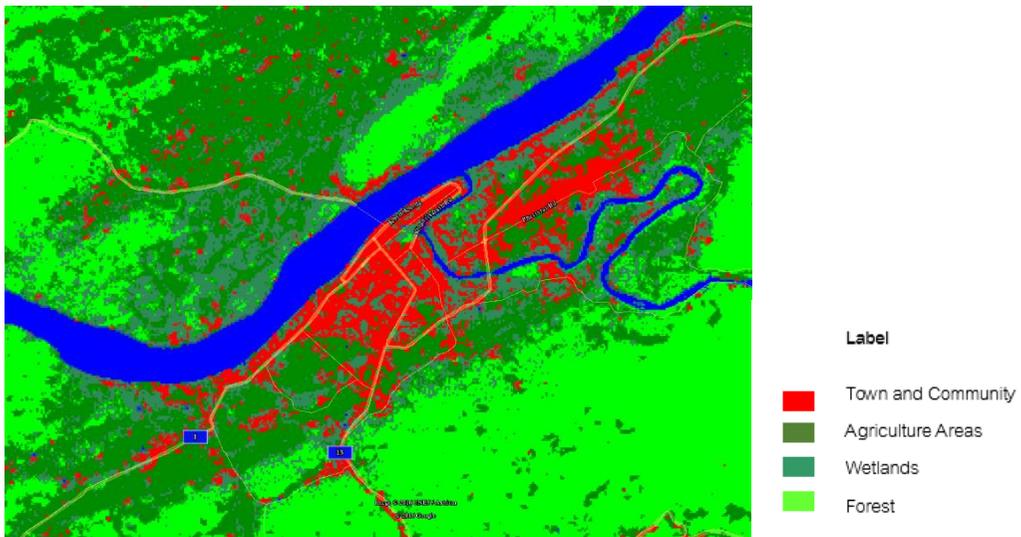

Figure 1 Province of Luang Prabang land use in 2001

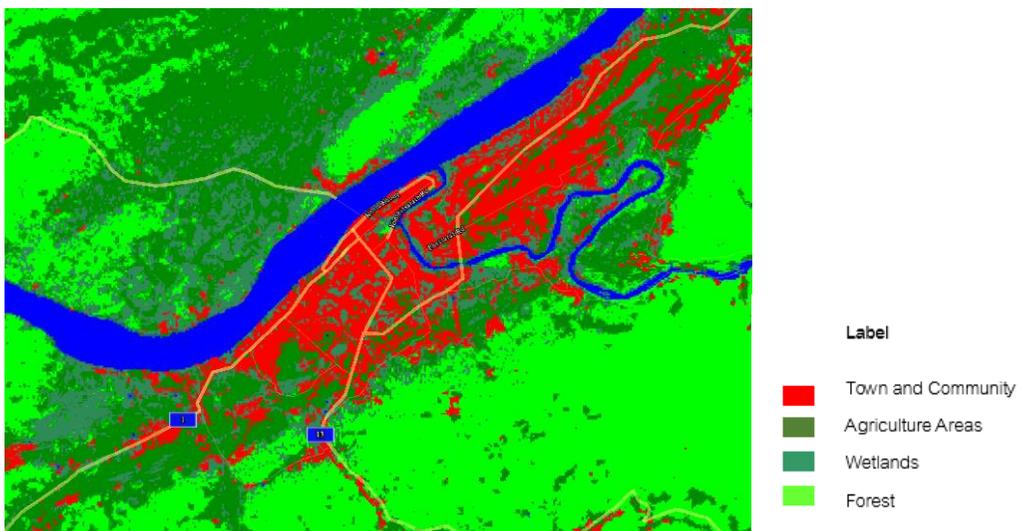

Figure 2 Province of Luang Prabang land use in 2016

The above show that Luang Prabang demonstrated an expansion of community area, which encroached upon agricultural and forest land, especially in areas outside of the conservation zone. The urban area experienced the largest expansion in the area around the airport. Dense villages and community areas can be observed along the road around the airport. Next is the southwest area of the city, which has a new community area which has expanded greatly, including markets, hotels and golf facilities. The effects of this change in land use are highly significant for development and urban planning in the future, because the expansion of new community area out from the World Heritage zone has physical characteristics that are clearly very different. The community areas have appeared newly use agricultural areas in their development into areas where people reside and carry out other activities. This agricultural land is another sign that indicates the unique cultural characteristics of Luang Prabang, because within this is included the way of life of the people. The lack of control of urban expansion has resulted in new community areas, which are a concern for the future of World Heritage status.

2) Study of urban planning and land use zoning under the rules of World Heritage

Urban planning and land use zoning processes in Luang Prabang were an important tool used in the protection of World Heritage status. The provincial governor was the focus of authority at the level of provincial operations, receiving policy from the central government to

ensure that the provinces development trajectory was in line with national development, with regards to defining land use, building and expanding urban areas, allocating living areas and offices for organizations, roads, economic zones, cultural zones, arts areas, public parks, educational facilities, and others. After the urban development plans were decided, they were presented to the relevant ministries to be approved and moved into implementation.

The announcement of Luang Prabang's inclusion in the list of World Heritage Cities included an announcement of an area that covered only the area of Luang Prabang city, which is the preservation area. The area is approximately 8.1424 km², and is divided into land areas at 5.5744 km² and water areas at 2.5650 km². The surrounding community area is approximately 78.4570 km² which is not yet under control of the institutions. Most of this area is forest and agriculture land. The preservation area is divided into three large zones, according to capacity and need in land use. This plan was enacted in April 1996, with technical assistance from The United Nations Development Program and UN Habitat for Humanity, and with the support from the government of France. The land use plans and preservation of Luang Prabang city as a World Heritage Site were issued with detail and clarity. Land use zones were defined as protection zones, economic zones, surrounding zones, future expansion zones, arts zones, forest, water, and riverine community zones. These are all defined in detail with reference to

the protection zone, to ensure that in the future no development activities would clash with the protection efforts.

3) Identification of lessons learned regarding land use under World Heritage regulations

The review of the situation and management of the Luang Prabang urban area revealed the strong and weak points of the city's efforts to manage land use. This provides a useful point of reference, which can be applied to future thinking about the stability of the World Heritage arrangements. This was accompanied by a survey of opinions with people and community leaders regarding their satisfaction with the World Heritage status, awareness of policies and laws regarding World Heritage status, and actions in accordance with the regulations of World Heritage. We found that awareness of Luang Prabang people regarding World Heritage status, most people (96%) were satisfied, while they had understanding of 'World Heritage' due to the government's requirement that community leaders explain to the people in their own area. Most (96%) were aware of policies and regulations associated with World Heritage status, and understood the reasons that Luang Prabang should be preserved. Almost all of the people (97.7%) acted in accordance with the policies and regulations of World Heritage. Thus, we can summarize the important factors behind the protection of World Heritage status in Luang Prabang as follows.

Staff, or human resources, is the key to sustainability of World Heritage status. It is

critical that there are people who have real knowledge, expertise and experience with urban preservation and building preservation, as well as being committed to working for the benefit of Luang Prabang. This means not working for individual benefit. Urban preservation and building preservation require people who have knowledge in the technical crafts of maintenance and construction that are in line with the processes of preservation of a World Heritage City, as well as having the capacity to do preservation work that meets the accepted standards of preservation.

The work of management agencies must be done with specialization, so that the individual tasks are completed successfully.

The policies for development and World Heritage preservation must be in line with each other, because extension or development of land that is not in line with the goals of preservation, activities and lifestyles, might destroy the value and sustainability of the World Heritage City, for example the development of large hotels in agricultural areas that are a source of food for the city.

The sustainability of efforts to protect a World Heritage City require large budget resources over the long-term, indicating the importance of the budget allocation within the general financing situation. This entails finding sources of funding in relevant agencies, organizations and development partners.

Construction materials are also an important part of the urban aesthetics. Materials that are identical to, or similar to, the original materials must be used, and currently

these are often expensive and difficult to find. It is necessary to secure a source where they can be produced in sufficient quantities to meet the demand in the city.

People have an important role to play in urban preservation, and thus their preparedness is also essential. The existence of a World Heritage City must first start with the demands of the local people, as this will motivate to participate in the preservation of traditional ways of life and contribute to the sustainability of the World Heritage City.

One valuable lesson learned was about the quality of tourists. The changes that occurred after the announcement of Luang Prabang's World Heritage status was increased development of goods and services to provide convenience, such as Western-style shops and hotels to serve tourists. This has caused the unique Luang Prabang atmosphere to disappear. It has become clear that it is necessary to select the type of tourist that is desired for the city. That is to say, there is a need to select the quality of tourist that will appreciate the unique atmosphere. It is necessary to avoid public utilities that provide too much convenience; this will also contribute to the sustainability of the city's World Heritage.

Discussion

Since 1995, when Luang Prabang was announced as a new World Heritage City of UNESCO, a city that was quiet and peaceful has turned into a full-fledged tourist city. Businesses related to the tourism industry

appeared, along with services for tourists coming from all around the world. This review of lessons learned from the experience of land use zoning in Luang Prabang found that a reason Luang Prabang was recognized for World Heritage was the unique geography of the city, in addition to the position of the city as a cultural center throughout history and the specific characteristics of urban planning. This is in line with the thinking of Kevin Linz, a community design theoretician, who has commented about the need for three elements of urban environment, including order, clear structure and identity (Tongaroon, 2011). Moreover, urban planning results in the development of the physical appearance of the city (Mabaso *et al.*, 2015), which encourages the socio-economic development and raises the quality of life of the people, as well as preserves the value of traditional arts, architecture, archeology and natural beauty (Khongouan, 2016). The beautiful natural environment that surrounds Luang Prabang consists of two rivers, the Mekong and the Khan. The city is situated below the confluence of the two, on land that is relatively high, which means that there are no serious flooding problems. The surrounding areas is a combination of mountainous with flat, resulting in the presence of many wetlands. This protects the city from drought, as well as providing an important source of food. This is in line with Hudson (1971) which mentioned the importance of correct land use, because it is the primary foundation that will lead to socio-economic stability and land use sustainability.

The mountains surrounding Luang Prabang provide beautiful scenery and a cool climate, but may also be an obstacle in access and mobility in the area, and thus a challenge to tourism. At the same time, the relative difficulty in access may have been one of the factors that resulted in the city's resistance to change, which is seen to be rapid and dramatic in other cities. In any case, changes in land use did not come about solely from efforts to meet the needs of tourists, but were rather the result of development of a tourism industry and other investments. This entailed opening land for development, including real estate, public utilities and other public services. Some of these encroached upon agricultural and forest land that was not located within the zone of control under the World Heritage status. Yet this area is important because it is an integrated part of Luang Prabang, as both a scenic area and a source of food. In any case, in the past Luang Prabang was the royal capital of the Lanxang Kingdom, which means that the city is full of old Lanna characteristics, from both the natural and cultural aspects (Jimanung, 2013). Thus, the study of the lessons learned from the definition of land use zones in Luang Prabang may be of use for the many actors involved in the area of urban management in preparation for World Heritage status.

Conclusion

Preservation of a World Heritage City to make it sustainable requires urban planning measure including socio-economic

development policies and plans, structures for managing urban planning, the legal framework and physical structures. The lessons learned from the sustainability of Luang Prabang as a World Heritage City are useful for Chiang Mai in its preparations for sustainable World Heritage status: 1) staff have real knowledge, expertise and experience in urban preservation and preservation of buildings, 2) urban management and administration should be specialized and specific, so that it is coherent in implementation, 3) development and preservation policies must be harmonized, 4) sufficient budget allocation is necessary, including budgets for agencies, organizations and other development partners that are involved in the development of the World Heritage City, and 5) the people have an important role to play in the preservation of the World Heritage City.

Acknowledgements

This research project was successfully completed thanks to the excellent support and cooperation of all the people of Luang Prabang, who generously gave their time in the collection of useful information through questionnaires. The researchers would also like to express their appreciation to Chiang Mai University, which provided financial support to the research. Thanks are also extended to the research coordinator at Souphanouvong University in the Lao PDR, as well as the Social Research Institute of Chiang Mai University who helped the research successfully achieve its goals.

References

- Chomchuen, T. and C. Chaithat. 2016. Culture-based Production and Community Economic Development in Quadrangle Economic Cooperation. *Journal of Community Development of Life Quality* 4(1): 18-31.
- Dearborn, L.M. and J.C. Stallmeyer. 2009. Re-visiting Luang Prabang: transformations under the influence of world heritage designation. *Journal of Tourism and Cultural Change* 7(4): 247-269.
- Hudson, N.W. 1971. *Soil Conservation*. Cornell University Press, Ithaca, NY. 320 pages.
- Jimanung, B. 2013. Alms giving with the sticky rice and traveling at Luang Prabang, Laos. *Dhammathas Academic Journal* 13(2): 55-58.
- Khongouan, W. 2016. Urban Planning Measures and Public Perception. *Journal of The Faculty of Architecture King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang* 23(2): 90-106.
- Kuntaja, S. 2014. The Management for Increasing Efficiency of Learning Resources and Cultural Tourism of Handicraft Communities in Muang District, Chiang Mai Province. *Journal of Integrated Sciences College of Interdisciplinary Studies Thammasat University* 11(2): 88-111.
- Mabaso, A., D.S. Munyaradzi, C. Innocent, Z. Lazarus, G. Isaiah and B. Elmond. 2015. Urban Physical Development and Master Planning in Zimbabwe: An Assessment of Conformance in the City of Mutare. *Journal for Studies in Humanities and Social Sciences* 4(2): 72-88.
- Maneenanthiwat, W. 2011. Alms giving with the sticky rice at Luang Prabang, Laos. *Art and Culture Center* 7(7): 12-33.
- Silpcharu, T. 2010. *Research and data analysis with SPSS*. 11th edition. SP Printing Mass Products, Bangkok. 520 p.
- Tongaroon, N. 2011. Architectural Media and Knowledge Management for Tourism Development: A Case Study of Museum Traveling in Ayutthaya World Heritage Site. *Journal of Architectural Research and Studies* 7(2): 99-117.

ความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อบรรเทาความขัดแย้งระหว่าง
คนกับช้างบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน

Potential of Land Use Change for Human-Elephant
Conflict Mitigation in Kaeng Krachan National Park

วิกานดา ใหม่เพย^{1*} และแหลมไทย อาษานอก²

Vikanda Maifaey^{1} and Laemthai Arsanok²*

¹สาขาการจัดการชุมชน มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ จ.แพร่ 54140

¹Division of Community management, Maejo University, Phrae Campus, Phrae 54140, Thailand

²สาขาเกษตรป่าไม้ มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ จ.แพร่ 54140

²Division of Agro-forestry, Maejo University, Phrae Campus, Phrae 54140, Thailand

*Corresponding author: Ayami37@hotmail.com

(Received: 14 March 2017; Accepted: 05 October 2017)

Abstract: This research aimed to find out possible patterns of land use change to mitigate human-elephant conflicts in Kaeng Krachan National Park. A survey and questionnaire were used to collect data from 381 farmers in the problem area. The results of this study revealed that almost all farmers traditionally planting pineapples had experienced crop raids by wild elephants, as the pineapples are a favored food of the elephants. Moreover, farming areas were located within the elephants' habitat, along their routes for finding food and water. The majority of the farmers had begun to change their patterns of agricultural land use, but they faced similar problems of farming cost with another group that was also willing to make changes to land use practices. Integrated farming represents a possible land use pattern that is congruent with farmers' attitudes. The potential crop species were rubber and lime, as well as raising cattle.

Keywords: Land use change, human-elephant conflict

บทคัดย่อ: งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อบรรเทาปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน โดยใช้แบบสำรวจและแบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกร 381 คนที่ประสบปัญหาในพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรเกือบทั้งหมดที่ปลูกสับปะรดมาตั้งแต่บรรพบุรุษประสบปัญหาพืชผลได้รับความเสียหายโดยช้างป่าเพราะเป็นพืชที่ช้างชอบกิน และพื้นที่ทำการเกษตรอยู่กึ่งกลางพื้นที่ป่าสองฝั่งซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย เส้นทางเดินเพื่อหาแหล่งน้ำและอาหารตามธรรมชาติของช้าง เกษตรกรส่วนใหญ่จึงเต็มใจและเริ่มเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรแต่ก็ยังประสบปัญหาด้านเงินทุน เช่นเดียวกับเกษตรกรกลุ่มที่เหลือที่มีความต้องการแต่ขาดแคลนเงินทุน โดยรูปแบบการใช้ที่ดินที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ มีศักยภาพและสอดคล้องกับทัศนคติของเกษตรกรคือ การปลูกยางพารา มะนาว และการเลี้ยงโคนม หรือโคเนื้อแบบผสมผสาน

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง

คำนำ

ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง (human-elephant conflict: HEC) เป็นปัญหาที่พบในหลายประเทศ ทั้งในทวีปแอฟริกาและเอเชีย ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีหลายรูปแบบซึ่งนำไปสู่ความเสียหายต่อพืชผลทางการเกษตร บ้านเรือน และการบาดเจ็บหรือเสียชีวิตของทั้งคนและช้างป่า (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย, 2550; รัตนะ, 2560; Desai and Riddle, 2015)

ประเทศไทยมีพื้นที่ประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าเกิดขึ้นในพื้นที่อนุรักษ์ตั้งแต่อดีตอย่างน้อย 20 แห่ง อาทิ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จ. เพชรบุรี พื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งถือเป็นอุทยานที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ตั้งอยู่ในแนวเทือกเขาตะนาวศรี ทางตอนใต้ครอบคลุมพื้นที่ 1,821,68.84 ไร่ หรือประมาณ 2,915 ตารางกิโลเมตร อยู่ในเขตจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นเขตรอยต่อที่สำคัญของสัตว์ป่าและพันธุ์พืชจากทางทิศเหนือและใต้ของประเทศ

พื้นที่ซึ่งประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าอยู่บริเวณตอนใต้ของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ตั้งแต่ตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระจาน จังหวัดเพชรบุรีลงไปถึงตำบลบึงนคร ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ ตำบลหนองพลับ อำเภอบางคนที จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นผืนป่าที่ถูกแบ่งแยกออกเป็นสองฝั่งและถูกกั้นกลางด้วยที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินของเกษตรกร ซึ่งเดิมเคยเป็นที่ทำกินของชุมชนระหว่างสองหมู่บ้าน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2511 เริ่มมีการบุกรุกของชนพื้นราบบริเวณสองฝั่งลำน้ำปราณบุรีเพื่อเข้าไปทำการเกษตรอย่างจริงจัง ในปี พ.ศ. 2520 รัฐบาลเห็นว่าเป็นพื้นที่เสี่ยงจึงได้ให้เกษตรกรรวมกลุ่มในโครงการพระราชดำริ และจัดสรรพื้นที่ทำกินบริเวณพื้นที่ราบทางตอนใต้ของอุทยานฯ ทยอยละประมาณ 20 ไร่ ระยะเวลาแรกเกษตรกรไม่ประสบปัญหาช้างป่าออกมารบกวน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2535 ถือเป็นครั้งแรกที่มีรายงานว่าช้างป่าออกมากิน

และทำลายพืชผลของเกษตรกร หลังจากนั้นเป็นต้นมาปัญหาดังกล่าวก็เกิดบ่อยครั้งขึ้น และทวีความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง (ปิณ จ พ ร และ ค ณ ะ , 2559; Wanghongsa et al., 2007)

เป็นระยะเวลากว่ายี่สิบห้าปี (พ.ศ. 2535-2560) ที่ปรากฏปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ดังกล่าว โดยรูปแบบของความขัดแย้งที่พบมากที่สุดคือ ความสูญเสียด้านเศรษฐกิจจากความเสียหายของพืชผลการเกษตร และผลกระทบต่อด้านสุขภาพจิตจากความหวาดระแวงต่อการปะทะกับช้างป่า ความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินทำให้เกษตรกรบางส่วนเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อช้างป่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มีหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ได้เข้าไปทำการศึกษาค้นหาแนวทางและเทคนิคเพื่อบรรเทาปัญหาด้วยวิธีการใช้สิ่งกีดขวาง (passive deterrent methods) ได้แก่ การสร้างรั้วไฟฟ้า การทำรั้วพริก การสร้างหอและกระท่อมเฝ้าระวัง สัญญาณเตือนภัย และเทคนิคการป้องกันการโดยการขับไล่ (active deterrent methods) ได้แก่ การใช้คนขับไล่ และพาหนะช่วยขับไล่ การใช้ไฟแสงสว่าง และเสียงดังขับไล่ และรวมถึงการจ่ายค่าชดเชยความเสียหายให้แก่เกษตรกร แต่ล้วนแต่เป็นการบรรเทาปัญหาแค่ในระยะสั้นและไม่มีประสิทธิภาพ เพราะเกษตรกรยังคงได้รับความเสียหายต่อทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ช้างป่ายังถูกทำร้ายและถูกฆ่าตาย

ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้จึงมุ่งเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรที่จะสามารถบรรเทาปัญหาความขัดแย้งของคนกับช้างป่าได้ในระยะยาว และในฐานะที่งานวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่ เศรษฐกิจยั่งยืน (กำจร, 2558; ทศพร, 2556)

อุปกรณ์และวิธีการ

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ เกษตรกรจำนวนทั้งหมด 381 คน (ร้อยละ 100) ในพื้นที่ประสบปัญหาความขัดแย้งกับช้างป่าโดยแบ่งเป็น เกษตรกรผู้ประสบปัญหาซึ่งอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลหนองปลับจำนวน 36 คน ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ จำนวน 132 คน และตำบลบึงนคร จำนวน 8 คน โดยพื้นที่ดังกล่าวอยู่ใน

เขตอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และเกษตรกรผู้ประสบปัญหาในพื้นที่ตำบลป่าเต็ง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี จำนวนทั้งหมด 205 คน

พื้นที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาโดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรทั้งหมดที่ได้รับความเสียหายบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน (ภาพที่ 1)

Figure 1 Problem area

Source: Wildlife Conservation Society (WCS) Thailand (2007)

เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยเครื่องมือ 2 ชุด ดังนี้ 1) แบบสำรวจสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานและรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรในอดีต เพื่อวิเคราะห์หาพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่เหมาะสมกับพื้นที่ และเป็นพืชพันธุ์ที่ช้างป่าไม่ชอบกิน เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งจากการถูกทำลายพืชผลในพื้นที่การเกษตร 2) แบบสอบถามทัศนคติของเกษตรกรในพื้นที่ต่อความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรจากชนิดพืชและสัตว์ที่วิเคราะห์ได้จากแบบสำรวจชุดที่ 1

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่รวบรวมได้ถูกประมวลผลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ได้แก่ ความถี่ (frequency) ร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และการจัดอันดับ (ranking)

ผลการวิจัย

สภาพความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่

ผลการสำรวจสภาพพื้นที่ ได้แก่ ดิน ความชื้น และปริมาณน้ำฝนในพื้นที่พบว่า พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตร โดยพื้นที่ชายขอบ

อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานด้านทิศใต้บริเวณรอยต่อระหว่างพื้นที่ป่าและพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านนั้น ประกอบด้วย ชุดดินภูสะนา (Phu Sana Series: Ps) ชุดดินลาดหญ้า (Lat Ya Series: Ly) ชุดดินกำแพงแสน (Kamphaeng Saen Series: Ks) และชุดดินจันทิก (Chan Tuk Series: Cu) ซึ่งมีอินทรีย์วัตถุปานกลาง มีปริมาณฟอสฟอรัสและไนโตรเจนที่เป็นประโยชน์ต่อพืชค่อนข้างสูง ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยของจังหวัดเพชรบุรี เฉลี่ยรายปีเท่ากับ 988.8 มิลลิเมตร ในเดือนพฤศจิกายน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยสูงสุด 286.7 มิลลิเมตร และในเดือนธันวาคมมีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่ำสุด 18.6 มิลลิเมตร ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยสูงสุดและต่ำสุดของจังหวัดเพชรบุรีในรอบ 18 ปีพบว่าในเดือนตุลาคมมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยสูงสุดคือ 92 เปอร์เซ็นต์ และในเดือนกรกฎาคมมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยต่ำสุดคือ 35.5 เปอร์เซ็นต์

สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร

ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นชาย (78.50%) สมรสแล้ว มีอายุเฉลี่ย 53 ปี จบการศึกษาระดับสูงสุดคือประถมศึกษา ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน เกษตรกรจำนวนเกินกว่าครึ่ง (57.80%) มีรายได้จากการปลูกพืชเฉลี่ยต่อปี 96,232.81 บาท และมีรายได้จากการเลี้ยงสัตว์เฉลี่ย 111,914.28 บาท เกษตรกรถือครองที่ดินเฉลี่ยครัวเรือนละ 30.75 ไร่ โดยพื้นที่ทำการเกษตรเกือบทั้งหมดเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน (87.90%) จากพื้นที่ถือครองเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นจากเดิมที่รัฐจัดสรรให้เกษตรกรรายละ 20 ไร่ ในปี 2520 นั้น แสดงให้เห็นการรุกกล้าพื้นที่อุทยานเพิ่มมากขึ้นซึ่งอาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ช้างป่ามีพื้นที่อยู่อาศัยขนาดเล็กลงกว่าในอดีต เกือบหนึ่งในสามของเกษตรกร (28%) มีรายได้จากอาชีพเสริม อาทิ รับจ้าง และค้าขาย โดยระดับรายได้ที่เกษตรกรส่วนมากได้รับเท่ากับ 48,000 บาทต่อปี รายได้เฉลี่ยจากเกษตรกรทั้งหมดที่ทำการเพาะปลูกพืชจำนวน 64 คนเท่ากับ 173,391.83 บาทต่อปี เกษตรกรที่เหลือไม่ถึงร้อยละห้าได้รับเงินเป็นค่าเลี้ยงดูจากบุตร (4.70%) และจากเงินบำนาญ (2.80%) เฉลี่ย 85,933.33 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ย

เดือนละ 4,315 บาท ค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรเฉลี่ยเดือนละ 5,589 บาท

เงินลงทุนเริ่มต้น (start-up cost) ในการทำการเกษตรเฉลี่ย 3,441,916.30 บาท โดยค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุนส่วนใหญ่คือการซื้อเครื่องจักรกลและเครื่องมือเกษตร ได้แก่ รถแทรกเตอร์ รถบรรทุก และลงทุนในสิ่งก่อสร้าง เช่น สร้างบ้านพัก อ่างเก็บน้ำ และถังเก็บน้ำ รองลงมาคือค่าพันธุ์สัตว์ พันธุ์พืช และค่าปรับปรุงหน้าดินก่อนทำการเกษตร เช่น การไถพรวน การปรับสภาพดิน และการบำรุงดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่ปลูกสับปะรดมาเป็นระยะเวลานานติดต่อกันทำให้ดินเกิดการเสื่อมสภาพ ไม่สามารถให้ผลผลิตที่ดีมีคุณภาพได้เช่นเดิม จึงจำเป็นต้องลงทุนอย่างมากในการปรับสภาพดินให้สามารถเพาะปลูกได้ต่อไป รองลงไปคือค่าใช้จ่ายในส่วนของ การซื้อเครื่องสูบน้ำ โดยเฉพาะเกษตรกรบางรายที่ประสบปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำใช้เพื่อการเกษตร และเครื่องรีดนมวัวสำหรับเกษตรกรที่เลี้ยงโคนม ค่าใช้จ่ายส่วนที่เหลือเป็นต้นทุนค่าเครื่องจักร เช่น เครื่องตัดหญ้า และเครื่องพ่นสารเคมีต่าง ๆ

รูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรในพื้นที่ประสบปัญหาบริเวณเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อันได้แก่ ตำบลบึงนคร ตำบลหนองพลับ ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และตำบลป่าเต็ง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี แสดงให้เห็นว่าในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาเกษตรกรส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวได้เริ่มเปลี่ยนรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยสัดส่วนของเกษตรกรที่เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรเนื่องจากประสบปัญหาจากช้างป่าที่อยู่อาศัยในพื้นที่อุทยานเข้ามาบุกรุกและทำลายผลผลิตทางการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 25.76 ของเกษตรกรในตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ร้อยละ 63.89 ของเกษตรกรในพื้นที่ตำบลหนองพลับ และร้อยละ 62.50 ของเกษตรกรในตำบลบึงนครซึ่งเป็นพื้นที่ในเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และร้อยละ 42.93 ของเกษตรกรในตำบลป่าเต็ง จังหวัดเพชรบุรี (ภาพที่ 2)

(Unit: percentage)

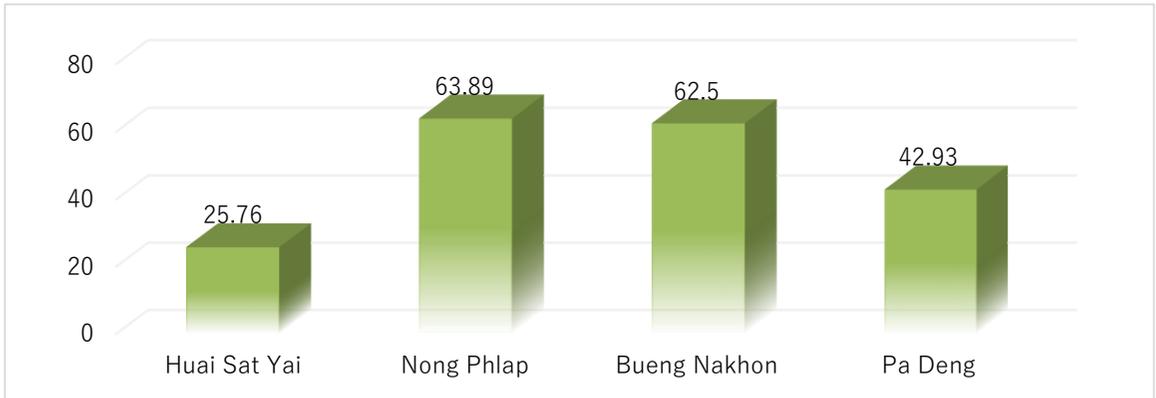

Figure 2 Proportion of land-use change in association with crop-raiding

เกษตรกรในพื้นที่ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ได้เปลี่ยนมาปลูกกล้วยมากที่สุด รองลงมาคือยางพาราและโคเนื้อ ตามลำดับ ที่เหลือปลูกมะนาวและสับปะรด (ภาพที่ 3) ส่วนบริเวณพื้นที่ตำบลบึงนครนั้นเกษตรกรได้เปลี่ยนรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินจากเดิมเกือบทั้งหมดโดยปลูกสับปะรด ยางพารา ที่เหลือต่ำกว่าร้อยละสองของพื้นที่ทั้งหมด 213 ไร่ พบว่าปลูกขนุน (ภาพที่ 4)

บริเวณพื้นที่เกษตรกรในตำบลหนองพลับพบว่าส่วนใหญ่ยังคงปลูกสับปะรด รองลงมาคือยางพารา ปาล์มน้ำมัน พื้นที่ที่เหลือใช้ปลูกมะม่วง (ภาพที่ 5) ส่วนพื้นที่ตำบลป่าเต็งนั้นพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เปลี่ยนมาเลี้ยงโคเนื้อ โคนม และปลูกกล้วย รองลงมาคือการปลูกยางพารา สับปะรด และมะนาว ตามลำดับ (ภาพที่ 6)

(Unit: number)

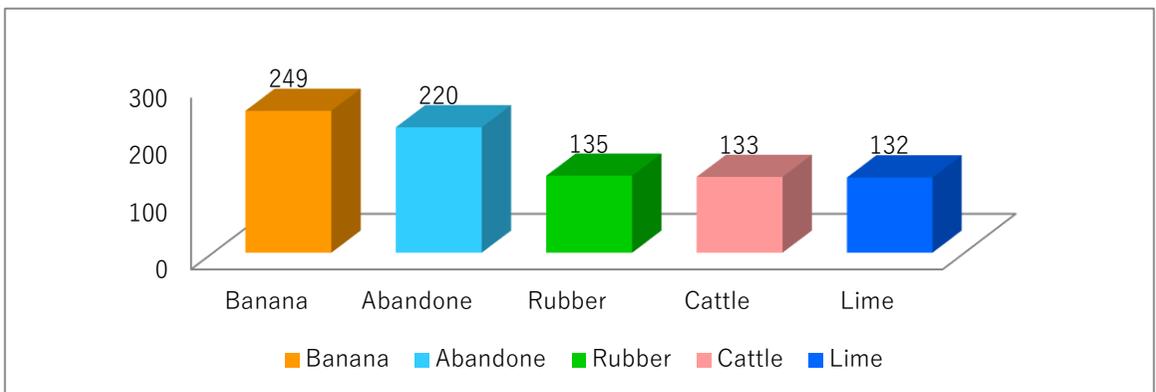

Figure 3 Land-use patterns in Huai Sat Yai

(Unit: number)

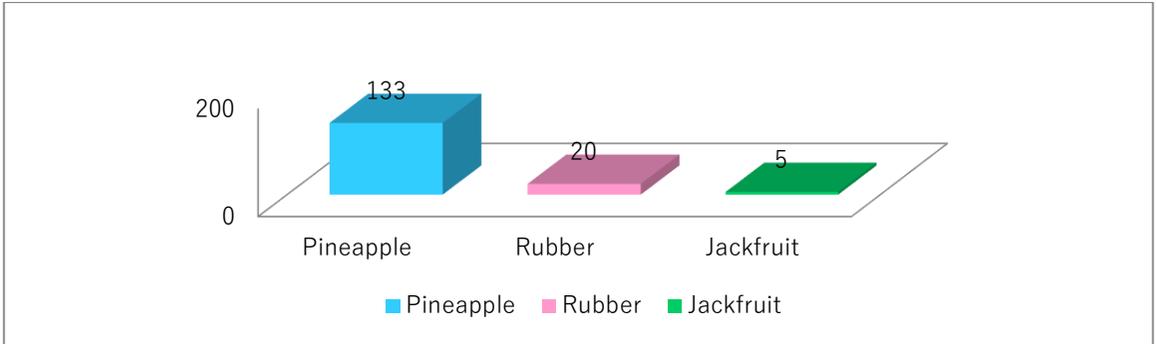

Figure 4 Land-use patterns in Bueng Nakhon

(Unit: number)

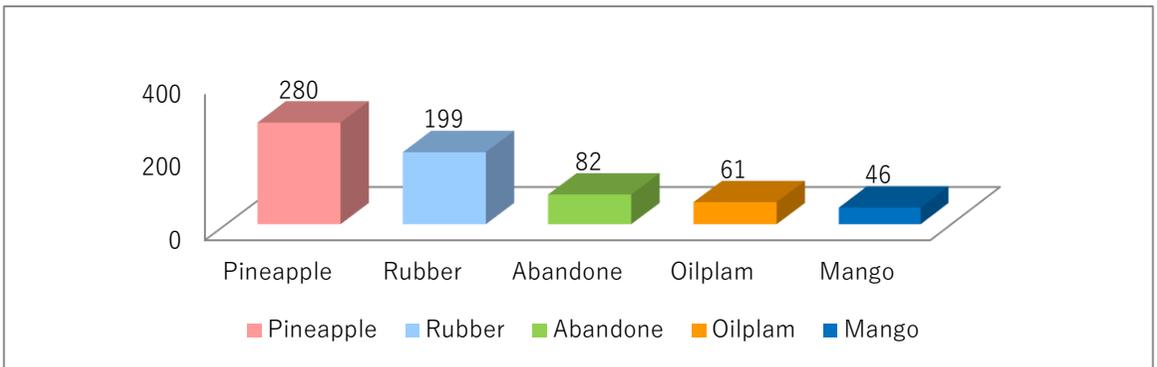

Figure 5 Land-use patterns in Nong Phlap

(Unit: number)

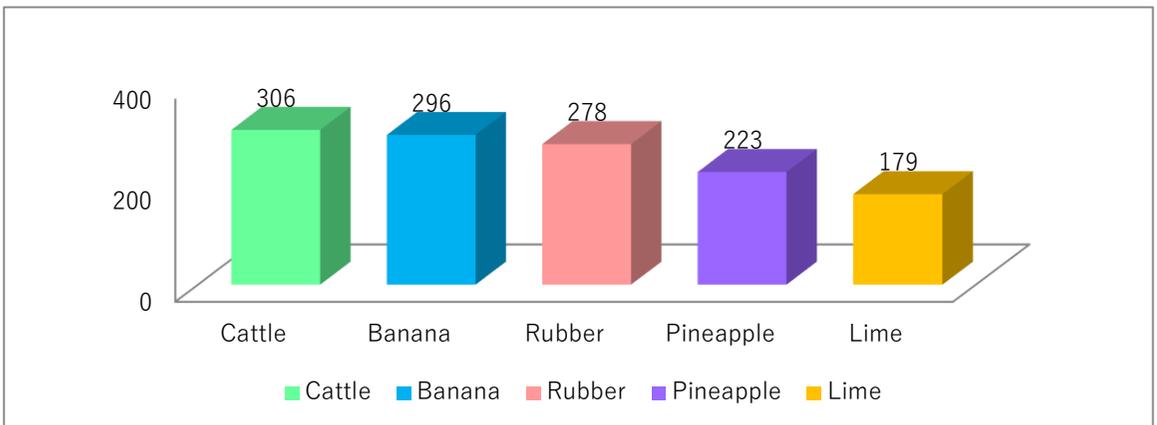

Figure 6 Land-use patterns in Pa Deng

รูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรที่มีความเป็นไปได้จากสภาพพื้นที่ และมีศักยภาพในการผลิตและการตลาดเพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายทางเศรษฐกิจจากช้างป่าที่เกิดจากการเลือกโดยเกษตรกรเอง ได้แก่

การปลูกยางพารา กล้าย มะนาว และการเลี้ยงโคเนื้อหรือโคนมผสมผสานกันไป (ตารางที่ 1)

Table 1. Land use pattern in research area

(1 rai = 0.16 hectare)

Species	Area (rai)	Percentage
Pineapple	736	37.72
Rubber	652	26.84
Banana	545	25.72
Cattle	439	5.27
Lime	424	4.45

ความตระหนักในผลกระทบและความรุนแรงของปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า

เกษตรกรส่วนใหญ่ตระหนักว่าช้างป่าเป็นปัญหาสำคัญที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผลผลิตทางการเกษตรในระดับที่รุนแรงมาก แต่อย่างไรก็ตาม การทำลายบ้านเรือนและร่างกายคนในพื้นที่ยังไม่อยู่ในขั้นที่รุนแรงมากนักเมื่อเทียบกับการทำลายพืชผลทางการเกษตร แม้กระทั่งเกษตรกรที่มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ โคเนื้อ โคนม และบางรายเลี้ยงสุกร ก็ได้รับรู้และตระหนักในปัญหาดังกล่าวเช่นกัน โดยเฉพาะเกษตรกรที่ปลูกหญ้าไว้เป็นอาหารแก่โคก็ได้รับความเสียหาย เพราะการที่ช้างป่าออกมาหาอาหารในเวลากลางคืนได้เหยียบย่ำแปลงหญ้าจนเกิดความเสียหาย และแปลงที่เตรียมไว้สำหรับปลูกพืชผักผลไม้อื่นนั้นเมื่อช้างเดินผ่านทำให้ดินแน่น ทำให้การเพาะปลูกพืชได้ยากลำบากและทำให้เกษตรกรเสียเวลามากขึ้น ความเสียหายเชิงเศรษฐกิจจากช้างป่าบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานที่ศึกษาโดยสมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย (2550) พบว่าพืชที่ได้รับความเสียหายกว่า 52 ชนิด แบ่งเป็นไม้ผล 24 ชนิด (46%) พืชไร่ 5 ชนิด (10%) ผัก 14 ชนิด (27%) ไม้ยืนต้นอุตสาหกรรม 9 ชนิด (17%) ซึ่งมูลค่าความเสียหายรวมทั้งสิ้น 8,298,582 บาท หรือเฉลี่ยปีละ 3,293,766 บาท

นอกจากปัญหาดังกล่าวแล้วนั้น การส่งเสียงร้องของช้างป่าขณะที่ออกมาหาอาหารในช่วงเวลากลางคืนยังทำให้เกษตรกรเสียสุขภาพจิตขณะพักผ่อนหลังจากเหน็ดเหนื่อยกับกิจกรรมการเกษตรมาตลอดทั้งวัน เกษตรกรบางรายกล่าวว่าช้างป่าทำให้ตนและครอบครัวพักผ่อนไม่เพียงพอ ส่วนเกษตรกรที่รายงานมาว่าช้างป่าไม่ก่อให้เกิดปัญหากับชีวิตความเป็นอยู่ของตน

มากนักนั้นเพราะทำอาชีพเลี้ยงสัตว์และอยู่ในพื้นที่ที่ไม่ใช่เส้นทางเดินตามธรรมชาติที่ช้างป่าออกมาหาอาหารและแหล่งน้ำ บางรายไม่คิดว่าเป็นปัญหาเนื่องจากตนได้ประสบปัญหามานานและได้เปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นแล้ว เช่น รับจ้างรายวัน และค้าขาย เป็นต้น เกษตรกรผู้ประสบปัญหาได้ใช้วิธีการขับไล่ช้างด้วยตนเองโดยใช้ประทัดหรืออุปกรณ์ที่ทำให้เกิดเสียงดังเพื่อขับไล่ช้างป่าที่บุกรุกเข้ามาในพื้นที่ของตน

นอกจากนั้น เกษตรกรผู้ประสบปัญหายังรวมกลุ่มกันสร้างหอเฝ้าระวัง และผลัดเปลี่ยนเวรยามกันตรวจตราเฝ้าระวัง เพื่อส่งสัญญาณให้กลุ่มช่วยกันขับไล่เมื่อช้างป่าออกมาบริเวณหมู่บ้าน เกษตรกรร้อยละ 20.45 ไม่สามารถแก้ปัญหาได้จึงหันไปปลูกพืชที่ไม่เป็นอาหารของช้าง เช่น มะนาวและยางพารา อย่างไรก็ตาม เกษตรกรรายหนึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะว่าการเปลี่ยนไปปลูกพืชอื่นที่ไม่ใช่อาหารของช้างยังไม่ใช่วิธีที่แก้ปัญหาได้มากนัก เพราะการที่ช้างเดินผ่านพื้นที่ทำการเกษตรทำให้พื้นดินยุบตัว แข็งและแน่นทำให้ไม่สามารถเพาะปลูกพืชอื่นได้ โดยเฉพาะพืชที่ยังเป็นต้นอ่อนนั้นได้รับความเสียหาย ส่วนเกษตรกรร้อยละ 2.27 ได้เปลี่ยนไปเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ ปลา และสุกร ที่เหลือร้อยละสองยังไม่ทราบวิธีการป้องกันปัญหาดังกล่าว

จากความพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวหน่วยงานที่เกษตรกรผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ระบุว่าได้เข้ามาให้การช่วยเหลือ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ และสมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย โดยรูปแบบที่ให้การช่วยเหลือมีทั้งในด้านคำแนะนำเกี่ยวกับเทคนิควิธีการป้องกันปัญหาช้างป่าที่มาปะทะกับคน และเรื่องงบประมาณในการจัดสร้างหอเฝ้าระวังช้างและการสร้างรั้วสัญญาณ

ปัจจัยที่มีผลต่อการทำการเกษตรปัจจุบัน

รูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรตั้งแต่อดีตในพื้นที่นั้นได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษของตน และเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน โดยชนิดของพืชที่เกษตรกรเลือกเพาะปลูกนั้นมีปัจจัยหลัก ๆ ที่สำคัญคือ ด้านการตลาด ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เป็นเครื่องชี้ชัดยิ่งขึ้นว่ารูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรขึ้นอยู่กับตลาดที่รองรับผลผลิตเป็นส่วนใหญ่ ราคาตลาดก็เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกษตรกรมั่นใจที่จะรักษารูปแบบการทำเกษตรแบบเดิมไว้ยาวนานยิ่งขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ยากโดยเฉพาะเกษตรกรกลุ่มที่ศึกษาต่างประสบปัญหาเรื่องของเงินทุน การตัดสินใจจึงขึ้นอยู่กับภาวะตลาด เมื่อใดมีตลาดรองรับเกษตรกรก็ยินดีที่จะเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ที่สามารถดูแลได้ง่าย ขายได้ราคาดีและต่อเนื่อง ตลาดรองรับผลผลิตทางการเกษตรหลักของเกษตรกรที่ศึกษาผ่านพ่อค้าคนกลางที่มาติดต่อรับซื้อผลผลิตจากไร่โดยตรง รองลงมาคือ สหกรณ์โคนมสำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม กรณีกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกสับปะรด ตลาดที่รับซื้อผลผลิตคือโรงงานในท้องถิ่นซึ่งนำไปแปรรูปเป็นสับปะรดกระป๋อง

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรในปัจจุบันที่สำคัญคือ ปัญหาเรื่องเงินทุน รองลงมาคือปัญหาด้านวิธีการเพาะปลูกที่ยุ่ยากซับซ้อนและพันธุ์พืชราคาแพง โดยปัญหาในเรื่องเงินทุนมีอิทธิพลอย่างมากต่อการทำการเกษตรของกลุ่มเกษตรกรที่ศึกษา เนื่องจากส่วนใหญ่ใช้เงินลงทุนจากแหล่งเงินกู้แม้ว่าเงินลงทุนส่วนตัวจะมีบ้างก็ตามแต่ก็เป็นไปในส่วนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับเงินลงทุนทั้งหมด ดังนั้นบางครั้งทางเลือกของเกษตรกรมีไม่มากนักทำให้การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรทำได้ค่อนข้างยากโดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยและต้องใช้เวลาค่อนข้างนาน นอกเสียจากว่ามีหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือในด้านแหล่งเงินทุน พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ การตลาดสินค้าเกษตรที่สามารถรองรับผลผลิตได้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากปัญหาเรื่องพันธุ์พืชที่ราคาแพง เช่น กล้ายางพารา สำหรับเกษตรกรที่ลงทุนเลี้ยงโคนมก็ได้ประสบปัญหาราคาพันธุ์โคนมค่อนข้างสูงตัวละประมาณ

20,000 ถึง 30,000 บาท ฉะนั้นข้อจำกัดในเรื่องเงินทุนจึงเป็นอุปสรรคสำคัญในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ ส่วนปัญหาด้านเทคนิคการผลิตที่สำคัญที่พบคือเกษตรกรเห็นว่าวิธีการทำการเกษตร โดยเฉพาะการเลี้ยงโคนมเป็นเรื่องที่ยุ่ยากซับซ้อนและใช้เงินลงทุนสูงมากจึงมีเกษตรกรน้อยรายที่เปลี่ยนไปเลี้ยงโคนมแม้ว่าจะมีความสนใจก็ตาม สำหรับการเพาะปลูกยางพาราของเกษตรกรหลังจากที่หลาย ๆ หน่วยงานที่ให้การส่งเสริมเพื่อเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรจากเดิมที่ได้รับความสำเร็จจากช่าง โดยเฉพาะเกษตรกรกลุ่มที่ปลูกสับปะรด และกล้วย แต่เกษตรกรบางรายยังไม่สามารถกระทำได้ตามคำแนะนำเนื่องจากมีความกังวลในเรื่องของตลาดรองรับผลผลิตและราคาขายพารา สำหรับตลาดที่รองรับในปัจจุบันสำหรับยางพารานั้นอยู่ในพื้นที่อีกตำบลซึ่งห่างไกลจากพื้นที่ทำกินของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ไม่มีรถบรรทุกเพื่อขนส่งผลผลิตไปยังจำหน่ายยังตลาดดังกล่าวประสบปัญหา จึงไม่สามารถขยายการเพาะปลูกยางพาราได้ดีเท่าที่ควร ปัญหาด้านการเก็บเกี่ยวผลผลิตนั้นพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีเครื่องมือ เครื่องจักรอำนวยความสะดวกในช่วงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตเพราะส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อยที่มีพื้นที่ทำกินไม่มากนักและยังขาดแคลนแหล่งเงินทุน นอกจากนั้นแล้วยังพบว่าเกษตรกรกลุ่มที่ศึกษาประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานในฤดูเก็บเกี่ยว เนื่องจากแรงงานส่วนใหญ่อพยพไปทำงานในจังหวัดอื่นประชาชนที่เหลืออยู่ส่วนใหญ่เป็นวัยกลางคน ซึ่งได้รับเงินค่าเลี้ยงดูจากบุตรหลานและยังมีพื้นที่ทำการเกษตรของตนที่ต้องดูแลเช่นกัน ในด้านการตลาดสินค้าของเกษตรกรพบว่าปัญหาสำคัญที่สุดคือราคาผลผลิตทางการเกษตรที่ไม่แน่นอนในช่วงเวลาที่มีผลผลิตมาก โดยปกติแล้วราคาสินค้าจะลดต่ำลงเรื่อย ๆ เช่น ราคาขายพารา จะเห็นได้ว่าข้อนี้เป็นเหตุผลหลักที่เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้เป็นเครื่องตัดสินใจทำการเกษตรในแต่ละรูปแบบ

ดังนั้น นอกจากการให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรในระยะเริ่มต้นในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น การส่งเสริมให้เกษตรกรรวมกลุ่มไม่ว่าจะเป็นรูปของสหกรณ์ เช่น กลุ่มผู้ปลูกยางพารา กลุ่มสหกรณ์ผู้เลี้ยงโคเนื้อ โคนม เพื่อให้เกิดอำนาจในการต่อรองกับพ่อค้าคน

กลาง ตลอดจนสามารถที่จะจัดการกับระบบการผลิตได้ด้วยตนเอง คือ มีเงินลงทุนเพิ่มร่วมกัน รวบรวมผลผลิตและแปรรูปได้ด้วยตนเองต่อไปในอนาคต ซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานได้ในระยะยาว

ความต้องการ และอุปสรรคในเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน

เกษตรกรจำนวนร้อยละ 70 ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินจากเดิม ร้อยละ 29 ยังไม่เปลี่ยนแปลงเพราะประสบปัญหาขาดเงินลงทุนและภาระหนี้สินเดิมแต่มีความยินดีที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคต เกษตรกรผู้ปลูกต้นสน (7.48%) ไม่ระบุความต้องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำการเกษตร ทั้งนี้เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ที่ไม่ประสบปัญหากับช้างป่า ซึ่งปัจจุบันปลูกต้นสนเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาปลูกกล้วยกับมะนาว ยางพาราและสับปะรด มะเขือเทศและถั่วฝักยาว ตามลำดับ นอกจากนี้แล้วร้อยละ 1.90 ของเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ปลา ไก่ และสุกร ให้เหตุผลว่าตนยังพอ

มีรายได้จากการเกษตรแบบเดิมที่ทำมาตั้งแต่อดีต และความเสียหายจากการที่ช้างบุกรุกมาในพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยยังไม่รุนแรงมากนัก เกษตรกรต้องการที่จะเปลี่ยนไปปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์อื่น ๆ เช่นกันแต่ยังไม่มีเงินทุนเพียงพอ เกษตรกรจำนวน 80 คนระบุว่าปัญหาหลักที่ทำให้เกษตรกรยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำการเกษตรแบบใหม่ทั้งหมดได้อย่างรวดเร็วคือการขาดแคลนเงินลงทุน จากข้อมูลที่ได้จากชี้ให้เห็นว่าสาเหตุของปัญหาเงินทุนไม่เพียงพอเพราะเงื่อนไขของแหล่งเงินทุนยุ่งยากเกินไป และที่สำคัญเกษตรกรมีหนี้สินเดิมที่ยังไม่สามารถปลดเปลื้องได้หมดจึงไม่อยากจะสร้างภาระหนี้สินเพิ่ม โดยแหล่งเงินทุนของเกษตรกรส่วนใหญ่มาจากการกู้ยืมธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตรเป็นหลัก เกษตรกรบางรายใช้เงินทุนส่วนตัวและเงินกู้ นอกจากนั้น เกษตรกรจำนวน 35 คนระบุว่า การที่ยังปลูกพืชเดิมเนื่องจากพืชเดิมมีช่องทางการตลาดหรือแหล่งจำหน่ายที่แน่นอน (ตารางที่ 2)

Table 2. The main obstacles to widespread adoption of alternative land use

Problem/Obstacle	Number	Rank
1.High start-up costs	80	1
2.Marketing channel	35	2

กลุ่มเกษตรกรที่เปลี่ยนมาทำการเกษตรแบบผสมผสานนั้นส่วนใหญ่หันมาปลูกยางพารากับสับปะรด ปลูกยางพารากับปาล์มน้ำมัน ปลูกยางพาราและเลี้ยงโคเนื้อ เกษตรกรบางส่วนปลูกมะนาวผสมผสานกับการปลูกพืชและทำปศุสัตว์ อาทิ ปลูกมะนาวกับปาล์ม บางรายปลูกมะนาวและเลี้ยงโคเนื้อไปด้วยกัน มีเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ที่หันมาเลี้ยงโคเนื้อและโคนมด้วยกัน แม้ว่าจจะบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดจากช้างป่าได้มากที่สุดแต่เป็นทางเลือกที่ใช้เงินลงทุนค่อนข้างสูง ปัจจัยหลักสนับสนุนให้การเกษตรแบบผสมผสานในรูปแบบดังกล่าวคือ การมีตลาดรองรับผลผลิต การเพาะปลูกทำได้ง่าย ส่วนการเลี้ยงโคเนื้อและโคนมนั้นเนื่องจากพ่อแม่พันธุ์สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น เป็นพันธุ์ที่โตเร็วและจำหน่ายได้ราคาดี

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยสรุปได้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ที่ประสบปัญหาความขัดแย้งกับช้างป่าบริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานเป็นระยะเวลาเกือบสามสิบปี มีความเต็มใจ และมีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อทำการเกษตรในรูปแบบอื่นมากขึ้น แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนคือ การทำการเกษตรแบบผสมผสาน โดยพืชที่พบในพื้นที่มากที่สุดซึ่งมีความเหมาะสมและเกษตรกรยินดีเปลี่ยนมาทำการเพาะปลูกแทนการปลูกสับปะรดชนิดเดียว ได้แก่ มะนาว ยางพารา ควบคู่ไปกับการเลี้ยงโคเนื้อ โคนม เกษตรกรบางกลุ่มเริ่มปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ปนกับพืชเดิมคือสับปะรดมากขึ้น เพื่อลดความเสี่ยงต่อการสูญเสียรายได้จากการถูกทำลายพืชผลโดยช้างป่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการ

เปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินของเกษตรกรมากที่สุด คือ การมีตลาดรองรับผลผลิต และปัญหาที่เกษตรกรประสบมากที่สุดซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำการเกษตรคือเงินลงทุนเพราะส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อยซึ่งถือครองที่ดินขนาดเล็ก ใช้เครื่องมือและเครื่องจักรอย่างง่าย รวมถึงปัญหาการขาดแคลนแรงงานในฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตทำให้ไม่มีเงินลงทุนปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ชนิดใหม่ได้แม้ว่าจะมีหลาย ๆ หน่วยงานเข้ามาสนับสนุนและให้การช่วยเหลือแต่ก็ไม่สามารถที่จะทำให้ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวหมดไปได้

ดังนั้น ความเป็นไปได้ในการบรรเทาปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานคือการเกษตรแบบผสมผสาน โดยการเพาะปลูกพืชที่ไม่ดึงดูดช้างป่า หรือปลูกพืชที่ช้างไม่ชอบกินเป็นแนวกันชน (buffer zone) ได้แก่ การปลูกยางพารา มะนาว และการทำคัสตว์ (โคเนื้อ โคนม) ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของสมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย (2550) ที่ว่าหัวใจในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของช้างอย่างยั่งยืนคือเกษตรกรผู้ได้รับความเสียหายต้องมีส่วนร่วมกับการต่าง ๆ ที่นำมาใช้ (community-based conflict mitigation) โดยการทำแนวกันชนคือ การปลูกพืชที่ช้างไม่ชอบกินเป็นแนวต่อเนื่องกับชายขอบแหล่งที่อยู่อาศัยของช้าง ร่วมกับการทำรั้วและการมีส่วนร่วมในการช่วยกันขับไล่ช้างอย่างแข็งขันของชาวบ้าน ซึ่งก็สอดคล้องกับการศึกษาของปณิจพร และคณะ (2559) ที่สรุปว่าการใช้รั้วกึ่งถาวรสามารถป้องกันช้างป่าไม่ให้ออกมาทำลายพืชเกษตรของคนในชุมชนได้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามต้องใช้ร่วมกับวิธีการอื่น ๆ ด้วย และได้เสนอแนะให้มีการขยายรั้วกึ่งถาวรให้ครอบคลุมพื้นที่ที่ประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า สอดคล้องกับผลการศึกษาดังกล่าวตามโครงการแก้ไขปัญหาคัดแย้งระหว่างคนกับช้างในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย จากร่องรอยกองมูลช้างป่าทั้งในรั้วและนอกรั้วไฟฟ้าที่พบว่ารั้วไฟฟ้าสามารถป้องกันช้างป่าไม่ให้ออกนอกพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย (2550) ได้เสนอเทคนิคการสร้างแนวป้องกันแบบผสมผสานโดยความร่วมมือของคนในท้องถิ่น

ในการเฝ้าระวัง และการสร้างรั้วป้องกันช้างป่าโดยใช้วัสดุที่ทำได้ในท้องถิ่นด้วยงบประมาณ 15,970 บาทต่อระยะทาง 1 กิโลเมตร และมีค่าดูแลรักษาแนวรั้วจำนวน 10,478 บาทต่อปีต่อระยะทาง 1 กิโลเมตร

นอกจากนั้น การสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรผู้ประสบปัญหาเกี่ยวกับช้างป่าบริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานให้สามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อแก้ไขปัญหาลักษณะยาวได้นั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานทุกภาคส่วนในด้านการลงทุน การตลาด และรวมถึงการพัฒนาพื้นที่ป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์โดยการปลูกพืชเสริม จัดทำแหล่งน้ำ ฟุงหญ้า และโป่งเทียมให้เป็นอาหารและที่อยู่อาศัยอย่างปลอดภัยให้กับช้างป่าและสัตว์อื่น ๆ เพื่อลดการออกมาหากินนอกพื้นที่และการสร้างมาตรการป้องกันการขยายพื้นที่ทำกินของเกษตรกรที่อาจจุกกล้าเข้าไปในเขตป่าที่อยู่อาศัยของช้างป่า (สมหญิง และคณะ, 2554; Srikrachang, 2008; ปทุมทอง และคณะ, 2550) สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของรัตนะ(2560) รวมถึงผลสรุปและข้อเสนอแนะจากการศึกษาของ รัชณี และรองลาภ (2555) ที่ว่าถึงแม้ช้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัวในจังหวัดบึงกาฬจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในป่าที่มีขนาดพื้นที่ที่อาศัยพอเหมาะกับจำนวนประชากรช้างทั้งหมด แต่ก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงพื้นที่ป่าที่อยู่อาศัยของช้าง แหล่งน้ำ แหล่งโป่ง เพื่อให้ช้างดำรงชีวิตอยู่ในป่าได้ตลอดทั้งปี ถือเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยลดปัญหาช้างป่าออกมากัดกินพืชผลทางการเกษตร และควรมีการสร้างร่วมมือระหว่างรัฐบาลและประชาชนในการอนุรักษ์ช้างป่าที่หลงเหลืออยู่ ลดกิจกรรมที่รบกวนช้าง และการทำร้ายช้างป่าเพื่อให้นักช้างป่าในประเทศไทยอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้อำนวยการ และเจ้าหน้าที่ของสมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า ประเทศไทย (Wildlife Conservation Society, Thailand: WCS) ขอขอบคุณคณะผู้วิจัย และผู้ช่วยนักวิจัยทุกท่าน

เอกสารอ้างอิง

- กัจจกร ตติยทวิ. 2558. งานวิจัยกับการพัฒนาประเทศ. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 3(1): 1-4.
- โดม ประทุมทอง ประทีป ดั่งแคว มงคล คำสุข และ กาญจนาน นิตยะ. 2550. ประชากรของช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จ.ชัยภูมิ. วารสารสัตว์ป่าเมืองไทย 14 (1): 30-40.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. 2556. ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่ เศรษฐกิจยั่งยืนด้วยงานวิจัย. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(2): 1-5.
- ปิ่นจพร บัวบาน อนรรฆ พัฒนวิบูลย์ และนภวรรณ ฐานะกาญจน์ พงษ์เชียว. 2559. ประสิทธิผลของการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าบริเวณพื้นที่ชายขอบป่าอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน. วารสารสัตว์ป่าเมืองไทย 23: 21-32.
- รัชณี โชคเจริญ และรองลาภ สุขมาสรวง. 2555. นิเวศวิทยาของช้างป่า (*Elephas maximus*) ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว จังหวัดบึงกาฬ. วารสารสัตว์ป่าเมืองไทย 19(1): 13-22.
- รัตนะ วงษาโรจน์. 2560. พาช้างไปเขาตะกรับ. วารสารมณีบุรพา มูลนิธิอนุรักษ์ป่า รอยต่อ ๕ จังหวัด 10(42): 18-25.
- สมหญิง ทัททิกรณ์ ตะวัน สีทอง เจริญชัย ไตโธสง และสถาพร ทองปิ่น. 2554. โครงการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนและช้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ด้วยกระบวนการศึกษาวิจัย. รายงานวิจัย. Wildlife Yearbook 13: 87-94.
- สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย. 2550. เทคนิคการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง. แสงเมืองการพิมพ์, กรุงเทพฯ. 56 หน้า.
- Desai, A. A. and H. S. Riddle. 2015. Human-elephant conflict in Asia. U.S. Fish and Wildlife Service and Asian Elephant Support. 92 p.
- Srikrachang, M. 2008. Managing of human-elephant conflict in Thailand: governmental perspectives. PP. 107-108; In. proceedings of the 15th Congress of FAVA. 27-30 October 2008, Bangkok.
- Wanghongsa, S., K. Boonkird, Y. Senatham, D. Saengsen, S. Buangarm and Y. Cochalee. 2007. Monitoring of elephant population dynamics in Khao Ang RuNai Wildlife Sanctuary. Wildlife conservation office. Department of National Park, Wildlife and Plant Conservation, Bangkok. 90p.

Potential of Land Use Change for Human-Elephant Conflict Mitigation in Kaeng Krachan National Park

Vikanda Maifaey^{1} and Laemthai Arsanok²*

¹Division of Community Management, Maejo University, Phrae Campus, Phrae 54140 Thailand

² Division of Agroforestry, Maejo University, Phrae Campus, Phrae 54140 Thailand

*Corresponding author E-mail: Ayami37@hotmail.com

(Received: 14 March 2017; Accepted 05 October 2017)

Abstract: This research aimed to find out possible patterns of land use change to mitigate human-elephant conflicts in Kaeng Krachan National Park. A survey and questionnaire were used to collect data from 381 farmers in the problem area. The results of this study revealed that almost all farmers traditionally planting pineapples had experienced crop raids by wild elephants, as the pineapples are a favored food of the elephants. Moreover, farming areas were located within the elephants' habitat, along their routes for finding food and water. The majority of the farmers had begun to change their patterns of agricultural land use, but they faced similar problems of farming cost with another group that was also willing to make changes to land use practices. Integrated farming represents a possible land use pattern that is congruent with farmers' attitudes. The potential crop species were rubber and lime, as well as raising cattle.

Keywords: land use change, human-elephant conflict

บทคัดย่อ: งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อบรรเทาปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน โดยใช้แบบสำรวจและแบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกร 381 คนที่ประสบปัญหาในพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรเกือบทั้งหมดที่ปลูกสับปะรดมาตั้งแต่บรรพบุรุษประสบปัญหาที่พืชผลได้รับความเสียหายโดยช้างป่าเพราะเป็นพืชที่ช้างชอบกิน และพื้นที่ทำการเกษตรอยู่กึ่งกลางพื้นที่ป่าสองฝั่งซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย เส้นทางเดินเพื่อหาแหล่งน้ำและอาหารตามธรรมชาติของช้าง เกษตรกรส่วนใหญ่จึงเต็มใจและเริ่มเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรแต่ก็ยังประสบปัญหาด้านเงินทุนเช่นเดียวกับเกษตรกรกลุ่มที่เหลือที่มีความต้องการแต่ขาดแคลนเงินทุน โดยรูปแบบการใช้ที่ดินที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ มีศักยภาพและสอดคล้องกับทัศนคติของเกษตรกรคือ การปลูกยางพารา มะนาว และการเลี้ยงโคนม หรือโคเนื้อแบบผสมผสาน

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง

Introduction

Human-elephant conflict (HEC) is a problem found in many countries in both Africa and Asia. This problem takes many forms that result in the loss of agricultural crops and houses, as well as injury and loss of life of both humans and elephants (WCS Thailand 2007; Wongsaroj, 2017; Desai and Riddle, 2015).

In Thailand, human-elephant conflict has a long history in at least 20 conservation areas such as Kaeng Krachan National Park in Petchburi province, the site of this research. This national park is the largest in Thailand, and is located on the lower Tanaosri cordillera, and covers an area of 72,023.84 acre or approximately 2,915 km² in Phetchaburi and Prachuap Khiri Khan Province. This area is an important corridor for animal and plant species between the northern and southern areas of Thailand.

Human-elephant conflict in the Kaeng Krachan National Park is experienced in the southern area, from Pa Deng, Kaeng Krachan District, Phetchaburi province to

Bueng Nakorn, Huai Sat Yai subdistrict, and Nong Phlap subdistrict, in Hua Hin District, Prachuap Khiri Khan province. This forested area is divided into two sections, divided in the center by an area of human settlement and agricultural activity. This area was originally the livelihood area of two villages until 1968, when lowland communities began to encroach upon both sides of the Pran Buri river to do serious agricultural activities. In 1977, the government recognized that this area was threatened and involved the farmers in the Royal Initiative

Project and established agricultural areas in the southern lowlands of the National Park, in parcels of approximately 7.90 acre. In the initial stages, farmers did not experience problems with wild elephants, but in 1992 the first cases of elephants coming out of the forest to eat and destroy crops were seen. Since then, the problem became more frequent and has continuously increased in intensity (Buaban *et al.*, 2016; Wanghongsa *et al.*, 2007).

After 15 years since the appearance of human-elephant conflicts in this area, the most common form of conflict is economic loss from the destruction of agricultural crops and psychological loss from concern for encountering wild elephants. The loss of life and property have created negative attitudes about wild elephants. During this period, numerous organizations, such as the Wildlife Conservation Society (WCS) Thailand and local government administration organizations in the region have researched ways to mitigate the problem with passive deterrent methods, such as constructing electric fences, danger warning signals, as well as active deterrent methods such as directly chasing the animals away and vehicles to help chase the animals away. In addition, compensation for losses have been paid to farmers. However, all of these are simply short-term approaches to alleviating the problem and have not been effective because farmers still experience losses of life and property, while elephants continue to be harmed and killed.

This research attempts to analyze the potential for land use change as a way for farmers to productively use the land while at the

same time alleviating conflict between humans and wild elephants for the long term. The research is also seen as an important tool in all areas of national development that will strengthen communities, create a livable society and result in sustainable economy (Tatayakavee, 2015; Sirisumphand, 2013).

Materials and Methods

Population used in the research

The population used in this research was a sample of 381 farmers (100 percent) in the area experiencing human-elephant conflict. The sample was divided geographically into

Farmers living in Nong Phlap subdistrict (36 people), Huay Sat Yai subdistrict (132 people) and Bueng Nakorn subdistrict (8 people). These areas are located within Hua Hin District of Prachuap Khiri Khan province

Farmers living in Pa Deng district, Kaeng Krachan District of Petchburi province (205 people)

Study area

This research collected data from farmers who experienced losses in the areas of the Kaeng Krachan National Park (Figure 1).

Tools used in data collection

Two tools were used in data collection for this research:

Survey form to collect basic information and data on farmers’ land use in the past, in order to identify crops and livestock that are appropriate for the area but are not preferred by elephants; this feeds into the effort to reduce the problem of crop loss by farmers in human-elephant conflict

Questionnaire on farmer attitudes regarding the potential for using land use change by crop and livestock type, as derived from the survey above

Data analysis

Data were assessed with descriptive statistics methods, including frequency, percentage, mean and ranking.

Figure 1 Problem area

Source: Wildlife Conservation Society (WCS) Thailand (2007)

Results

Situation of natural richness in the area

The survey of the research area focused on land, moisture and rainfall, and found that the area is suitable for agriculture. The area along the southern edge of the Kaeng Krachan National Park, between forested and cultivated areas used by the villagers, consists of the following: Phu Sana Series (Ps), Lat Ya Series (Ly), Kamphaen Saen Series (Ks) and the Chan Tuk Series (Cu). Organic material is average, while phosphorous and nitrogen, which are beneficial for agriculture, are quite high. The average annual rainfall for Petchburi province is 988.8 mm. The maximum precipitation for November is 286.7 mm, while the low precipitation for December is 18.56 mm. The average relative humidity high and low for Petchburi province in the past 18 years is a high of 92 percent in October and a low of 35.5 percent in July.

Socio-economic situation of the farmers

Survey respondents were mainly male (78.50%), married, average age of 53 years, completed primary education, and had an average household size of 4 people. More than one half (57.80%) of farmers had an average income from crops of 2,973.82 \$ per year, with average income from livestock of 3,458.41 \$ per year. Land ownership averaged 12.16 acre per household, of which agricultural land is almost completely located within the Kaeng Krachan National Park (87.90%). Average land holdings increased from the original 7.91 acre per person allocated by the government in 1977 as farmers encroached on national park land, which may be

one cause of the reduction of habitat area of elephants as compared to the past. Almost one in three farmers (28%) have income from supplementary livelihood activities such as wage labor and small-scale trading, and averaged 1,483.31 \$ per year. The average total income from of the 64 farmers engaged in crop planting was 5,367.17 \$ per year. The remaining group of farmers, which received financial support from their children, was 4.70%, while farmers living off of pensions was 2.80%, averaging 2,659.98 \$ per year. Average monthly household expenditures were 133.57 \$, while monthly agriculture expenditures were 173 \$ per month.

Average start-up cost for agricultural activities was 106,541.09 \$, of which most consisted of purchase of machines and tools, including tractors and trucks, and construction costs, such as houses, water storage ponds and water tanks. The next most significant cost was breeding animals, crop seed and land preparation, including plowing, soil improvement and soil maintenance. Land degradation is particularly problematic for farmers who plant pineapples for a long period of time, as the land loses its ability to produce at the original levels. Farmers must invest heavily in soil improvement in order to enable sustained production. Next was expenditure for water pumps, for farmers who experience water shortages, and milking machines for farmers who raise cattle. The remaining expenditures were capital for purchasing equipment such as grass-cutters and sprayers.

Patterns of land use change

A number of problems were faced by farmers using land in the Kaeng Krachan National Park area, including Bueng Nakorn subdistrict, Nong Phlap subdistrict, Huay Sat Yai subdistrict, in Hua Hin district of Prachuap Khiri Khan province, and Pa Deng subdistrict in Kaeng Krachan district of Petchburi province. In the past, most of the farmers doing agriculture in this area had begun to change their land use

practices. The proportion of farmers who had changed their agricultural land use practices because of crop destruction from elephant intrusion was 25.76% of farmers in Huay Sat Yai subdistrict, 63.89% of farmers in Nong Phlap subdistrict, 63.89% of farmers in Nong Phlap subdistrict, and 62.50% of farmers in Bueng Nakorn in Prachuap Khiri Khan province. In Petchburi province, 42.93% of farmers in Pa Deng subdistrict had changed agricultural land use practices because of elephants (Figure 2).

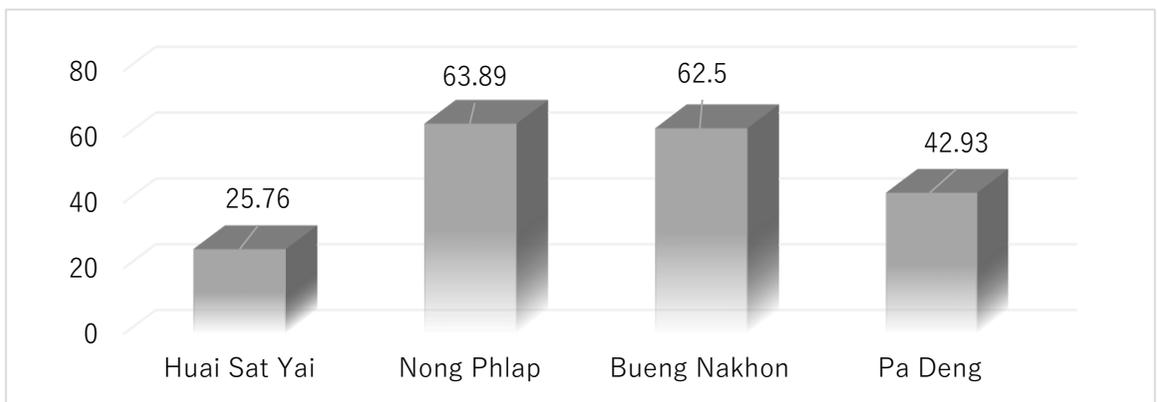

Figure 2 Proportion of land-use change in association with crop-raiding

Farmers in Huay Sat Yai Subdistrict began to plant mostly bananas, followed by para rubber and beef production. Others started to plant lime and pineapple (Figure 3). In the Bueng Nakorn area, almost all farmers changed to pineapple and para rubber, with less than 2% of the 84.21 acre being used for jackfruit (Figure 4). In Nong Phlap subdistrict agricultural lands,

most farmers changed to pineapple, followed by para rubber and palm oil, with a small area under mango production (Figure 5). In Pa Deng subdistrict, most farmers changed to beef and dairy production, as well as banana. These were followed by para rubber planting, pineapple, and lime (Figure 6).

(Unit: number)

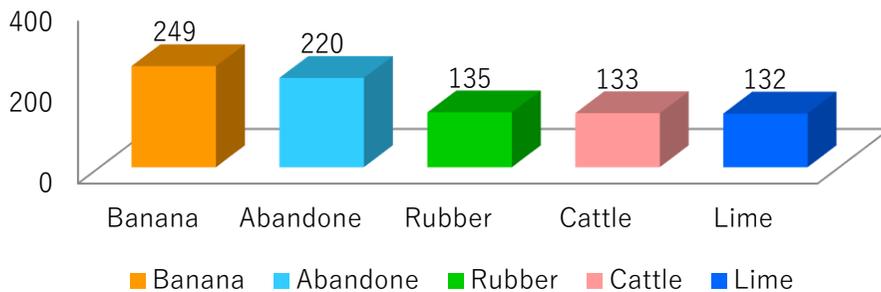

Figure 3 Land-use patterns in Huai Sat Yai

(Unit: number)

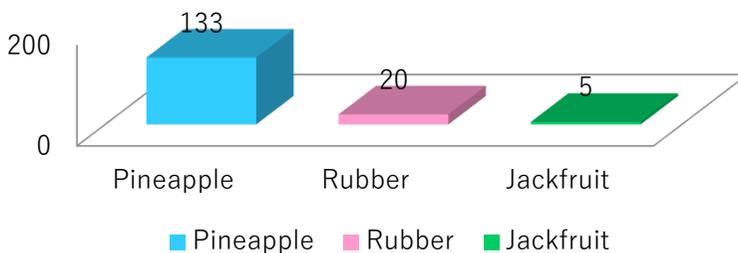

Figure 4 Land-use patterns in Bueng Nakhon

(Unit: number)

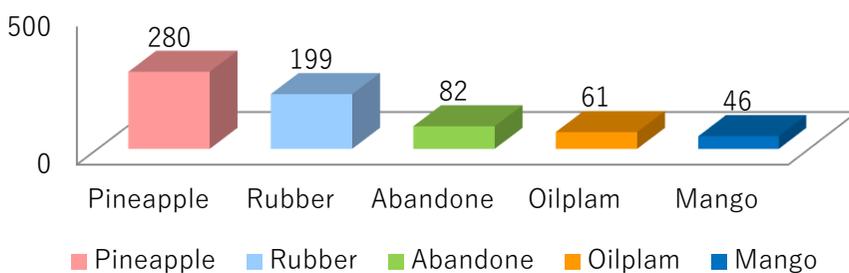

Figure 5 Land-use patterns in Nong Phlap

(Unit: number)

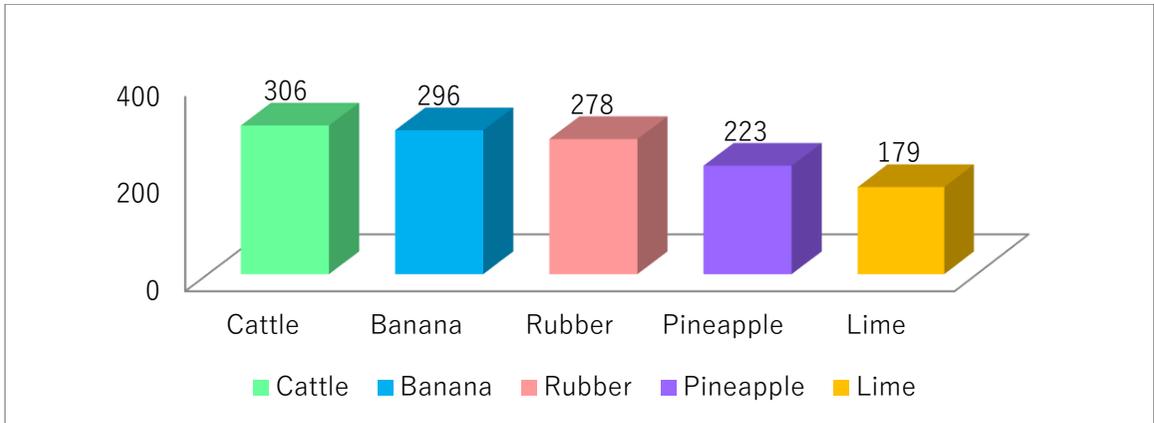

Figure 6 Land-use patterns in Pa Deng

Agricultural land use alternatives to reduce the risk of damage from elephants, which are feasible from land suitability and

production/marketing capacity standpoints, include planting para rubber, banana, lime and mixed beef or dairy cattle (Table 1).

Table 1. Land use pattern in research area (1 rai = 0.16 hectare)

Species	Area (rai)	Percentage
Pineapple	736	37.72
Rubber	652	26.84
Banana	545	25.72
Cattle	439	5.27
Lime	424	4.45

Awareness of impacts and intensity of human-elephant problems

Most farmers are aware of the serious problems that wild elephants can cause for agricultural activities. However, the loss of life and houses is not so serious, when compared to losses to crops. Even farmers who primarily raise beef and dairy cattle or pigs are aware of these problems. Farmers who plant fodder grasses for their cattle are particularly aware of these problems as they suffer losses when wild elephants come out of the forest in search of food at night. Fodder grass fields are damaged when elephants walk through them, as is also

the case for fields prepared for planting other fruit crops. Elephants cause soil compaction when they step, which makes it more difficult and time-consuming for farmers to carry out their farming activities. Research on economic damage from wild elephants in the area of the Kaeng Krachan National Park carried out by WCS Thailand (2007) found that there were 52 types of damage. These can be divided into 24 types of fruit damage (46%), 5 types of field crops (10%), vegetables (27%), and 9 types of industrial tree crop (17%). The total amount of damage was 256,874.33 \$, or a yearly average of 101,955.24 \$.

In addition to these economics problems, there are also psychological problems that result from the night-time trumpeting of elephants when they are in the area, which causes stress and disrupts the rest of farmers after their daily heavy physical labor in the fields. Some farmers stated that wild elephants prevented them and their families from getting sufficient rest. The farmers that did not report damages to daily livelihood activities were those that raise livestock and live away from the travel routes of the elephants that are used by elephants that come out of the forest looking for food and water. Some farmers did not believe that it was a problem for them, because they had experienced the problem for a long time and decided to change their land use and livelihoods, engaging in wage labor or small-scale trading. Farmers that chased the elephants away by themselves used fireworks or equipment that makes loud noise when the elephants intrude into their individual lands.

Farmers that experience problems with wild elephants also form look-out groups, and rotate the keeping watch so that they can give warning signals when the group needs to come together to chase elephants away from the village area. Of the farmers, 20.45% have not been able to solve their problems, and they decided to plant crops that are not preferred by elephants, such as lime and para rubber. One farmer suggested that even switching to alternative crops does not contribute much to solving the problem, because just walking by elephants cause the land to be uneven, as well as hardening and compacting the soil. This

makes it impossible to plant other crops. Young crops area also particularly vulnerable to this type of damage. The percentage of farmers shifting to livestock was 2.27%, and included chickens, fish and pigs. The remaining 2% did not know how to prevent these problems.

Respondents to the survey identified a number of agencies that were involved in the efforts to solve these problems, including local government administration organizations and WCS Thailand. Assistance consisted of advice on technical approaches to preventing problems, as well as budgetary resources for constructing look-out structures and signal fences.

Factors presently influencing agriculture

The original land use patterns of farmers in the area have been passed down through the generations, in families and neighborhoods within communities. The most important factor in crop selection is marketing. Whether or not there is a market for the crop is critical analytical indicator of a crop's potential success. Market price is also an important factor that gives farmers confidence in continuing their original land use management practices, while discouraging people from considering options for changing. The groups in the research faced different problems regarding capital. Decisions depended upon market conditions. When there is market demand and good, stable prices, farmers are happy to plant or raise livestock that are relatively easy to take care of. The market accessed by farmers in this study was mostly through middlemen who purchase produce at

farm gate. Additionally, there is a cooperative for farmers raising dairy cattle. Pineapples planted by farmers are purchased by local factories that produce canned pineapple.

The most important problem associated with agriculture presently is capital. Next is the difficulty of complicated planting practices and the high price of seed. Problems with capital have particularly large impact on the agricultural activities of farmers in this study, because most of them use capital that is borrowed. Although there is a proportion of individual capital invested in these activities, it only represents a small amount of total investment funds. Therefore, the options available to farmers are often quite limited, and this can make it very difficult for farmers to change their agricultural land use practices. This is especially relevant for small-scale farmers. The changes can take a long time to implement, even with the networking assistance of outside agencies that cooperate in terms of capital, seed, breeding animals and development of marketing to provide a stable outlet for products.

The high price of planting material is a problem, as mentioned above, for example with regards to expensive para rubber saplings. Farmers engaging in livestock raising also face problems because breeding animals are expensive, at approximately 619.08 to 928.62 \$ per head. For these reasons, we can conclude that capital is a key obstacle to farmers' capacity to change their land use patterns. There are also technical constraints; for example, farmers find that cattle raising techniques are complicated and difficult, in addition to requiring high levels

of capital investment. There are only several examples of farmers switching to dairy cattle raising, even if they may be interested in principle. Many farmers shifted to para rubber planting after they experienced losses from elephant damage, with the assistance of technical advice from many agencies, particularly those planting pineapples and bananas. However, some individuals are not able to follow the advice because they are concerned about market access and price stability of para rubber. Rubber markets that are currently accessed by farmers may be located in other subdistricts at some distance from their fields, which means that those farmers that do not have trucks to transport the rubber to market have difficulty in making the shift. There are technical problems associated with harvest, as most small-scale farmers do not have tools and equipment. As their area of planting is comparatively small, they lack funds needed to invest and expand their production. It was also found that farmers in the study generally lacked labor required during the harvest season, because the majority of potential household labor have moved to other provinces to find work. The remaining people in the household tend to live off of money sent by relatives who have gone to find work, but still have agricultural land to take care of. The largest problem in marketing of agricultural products is the lack of price stability during the periods in which products hit the market in large quantity. Normally, prices will gradually decrease, as is the case with rubber. These dynamics indicate the

decision-making processes employed by farmers in their various agricultural models.

Thus, in addition to support that is needed in the initial stages of investment, as discussed above, there is still need for extension services to support agricultural groups. This may be in the form of cooperatives, such as rubber planting groups, beef cattle production groups, or dairy cattle production groups. The important impact is increasing farmers' power in negotiations with middlemen and the market so that they are able to manage their operations systematically on their own, making investments so that they can pool their product and process on their own in the future. This is one long-term solution to the human-elephant conflict problems faced by farmers in the Kaeng Krachan National Park area.

Needs and obstacles in patterns of land use change

The proportion of farmers who have made changes to their agricultural land use practices amounts to 70%, while 29% have not changed because they experience problems with capital and pre-existing debt, even if they would like to make changes in the future. Farmers planting pine trees (7.48%) did not make any statement about their desire to make

changes in their agricultural land use practices in the future, because they are located in an area that does not experience problems with wild elephants. Most of this group plants pine trees, followed by bananas and lime, para rubber and pineapple, tomato and cow-pea. Moreover, 1.90% of farmers raising fish, chickens and pigs also explained that they get sufficient income from their original farming patterns, and that the damage sustained from elephants intruding into planting and residential areas is not severe. Farmers would like to change the crops they plant or animals they raise, but do not have sufficient funds. 80% of farmers stated that the main problem holding them back from making rapid changes to their agricultural practices is the lack of capital. This indicates that the capital shortage problem and pre-existing debt problem is major, and farmers do not want to increase their debt burden. The main existing source of capital for farmers is loans from the Agricultural and Cooperative Promotion Bank. Some farmers use their own capital together with borrowed capital. Additionally, 35 individuals stated that they have not changed their production systems because the marketing channels and price stability for existing crops are better (Table 2).

Table 2 The main obstacles to widespread adoption of alternative land use

Problem/Obstacle	Number	Rank
1.High start-up costs	80	1
2.Marketing channel	35	2

Most the farmers that adapted new mixed farming patterns planted rubber and pineapple, rubber and palm oil or rubber and

beef cattle. Some farmers planted lime together with other crops and livestock, such as lime with palm. Some planted lime with beef cattle. A

small number of farmers started raising beef and dairy cattle together. Although this is the solution that can make the largest contribution to alleviating the wild elephant problems, this option also requires the highest capital investment. The factors that facilitated mixed agriculture most was the existence of market outlets and ease in planting; for livestock, the factors included ease in finding breeding material locally, fast growing varieties, ease in marketing and high prices.

Discussion and Conclusion

From this research, we can conclude that most of the farmers who have experienced human-elephant conflict problems in the area of the Kaeng Krachan National Park over the past 30 years are committed to and are in the process of changing their customary agricultural land use practices to new options. There are several clear trends that can be observed. Mixed farming practices are being adopted, with lime and para rubber together with beef and dairy cattle contributing the most important elements in the shift away from pineapple monocropping. These alternatives are suitable for the land and are preferred by farmers. Some farmer groups have also increased planting of these crops together with the traditional main crop of pineapple, in order to reduce the risk of loss to destructive activities of wild elephants. The availability of market channels is the most influential factor in farmers' decisions about changing their agricultural land use patterns. The largest problem faced by farmers, which is considered to be the biggest obstacle in changing land use patterns, is the lack of capital for investment.

This is because most of the farmers are small-scale land holders, with small-scale agricultural activities, and use simple machines and equipment. Farmers also experience problems with limited labor availability during harvest season. Even through there are many organizations that have provided assistance and support, because farmers lack capital they are often not able to overcome these problems and obstacles.

Thus, mixed cropping, based on crops that are not favored as food by elephants, is the alternative for reducing the severity of problems resulting from human-elephant conflicts in the Kaeng Krachan National Park. Alternatively, crops not preferred by elephants could be planted as a buffer zone. This would include para rubber and lime, as well as livestock options such as beef and dairy cattle. This is in line with the recommendations of WCS Thailand (2007), which states that farmers who experience loss and damage from the conflicts must be participants in the efforts to solve elephant conflict problems. This forms the heart of different approaches that can lead to community-based conflict mitigation, including creation of a crop buffer zone in which crops that are not preferred by elephants are planted around the periphery of elephant habitats, as well as constructing fences and strengthening mutual assistance mechanisms for chasing elephants away when they approach. These findings support the research of Buaban *et al.* (2016) which concluded that permanent fences can be successful in preventing wild elephants from coming out of the forest to destroy crops to

a certain degree. In any case, these must be used in conjunction with other approaches, and the research recommended that permanent fences should be constructed to encircle the areas that experience human-elephant conflict. This is also supported by the findings of the project to solve human-elephant conflict problems in the Phu Luang Wildlife Sanctuary in Loei province. Based on observation of elephant prints on both sides of fences constructed, it was found that electric fences can be effective in keeping elephants from coming out of their habitat area. WCS Thailand (2007) recommended the creation of mixed buffer zones with the cooperation of local guards, as well as building fences that are constructed from materials that can be found locally. It was found that these can be constructed for 494.34 \$ per 1 km and maintained with 324.34 \$ per 1 km.

Moreover, support to farmer groups that experience human-elephant conflict problems in the area of the Kaeng Krachan National Park enabling them to make changes to their agricultural land use patterns must rely on the participation of agencies in all sectors in terms of investment, marketing and forest management. By improving the richness of forest areas through enhancement planting, development of water sources, grasslands and salt licks, humans can provide sufficient and comfortable living spaces for elephants and other animals. This will in turn reduce the need for elephants to come out of the forest in search of food, as well as creating standards for the limitation of agricultural area expansion, which may encroach on elephant habitat forest lands

(Thunhikhorn *et al.*, 2011; Srikrachang, 2008; Pratumthong *et al.*, 2007). This is in line with the recommendations of Wongsaroj (2017), as well as the conclusions and recommendations of Chokcharoen and Sukmasuang (2012), which state that, although the elephants in the Phu Wua Wildlife Sanctuary of Buengkan province are able to live in an area that is of appropriate size for the population, it is still necessary to improve the forest area with water sources and salt licks so that elephants can meet their needs year around without having to leave the area. This is one approach to keeping elephants from coming out of their forest area to eat the crops of farmers. There should be cooperation between the government and the people in the conservation of remaining wild elephants, decreasing activities that disturb or hurt the elephants. It is important that the people and the elephants of Thailand area able to coexist in peace.

Acknowledgements

The researchers would like to thank the director and officials of the Wildlife Conservation Society Thailand (WCS Thailand), as well as the research team and all assistants to the research project.

References

- Desai, A. A. and H. S. Riddle. 2015. Human-elephant conflict in Asia. U.S. Fish and Wildlife Service and Asian Elephant Support. 92 p.
- Pratumthong, D., Duengkea, P., Kumsuk, M. and K. Nittaya. 2007. Population of wild elephant (*Elephas maximus* Linnaeus, 1758) in Phu Khieo wildlife sanctuary,

- Chaiyaphum province. *Journal of Wildlife in Thailand* 14(1): 30-40.
- Buaban, P., Pattanavibool, A. and N. T. Phongkhieo. 2016. Effectiveness of human-elephant conflict management at the forest edge of Kaeng Krachan national park. *Journal of Wildlife in Thailand* 23: 21-32.
- Chokcharoen, R. and R. Sukmasuang. 2012. Ecology of Asian elephant (*Elephas maximus*) In Phu Wua wildlife sanctuary, Bueng Kan province. *Journal of Wildlife in Thailand* 19(1): 13-22.
- Sirisumphand, T. 2013. Strong communities, civil societies and sustainable economics based on research. *Journal of Community Development and Life Quality* 1(2): 1-5.
- Srikrachang, M. 2008. Managing of human-elephant conflict in Thailand: governmental perspectives. PP. 107-108: In. proceedings of the 15th Congress of FAVA. 27-30 October 2008, Bangkok.
- Tat yakavee, K. 2015. The research for development of the nation. *Journal of Community Development and Life Quality* 3(1): 1-4.
- Thunhikhorn, S; T. Srithong, J. Tothisong and S. Tongpum. 2012. Research-based Management of Human-Elephant Conflicts in Phluang Wildlife Sanctuary, Loei Province. *Wildlife Yearbook* 13: 87-94.
- Wanghongsa, S., K. Boonkird, Y. Senatham, D. Saengsen, S. Buangarm and Y. Cochalee. 2007. Monitoring of elephant population dynamics in Khao Ang RuNai Wildlife Sanctuary. Wildlife conservation office. Department of National Park, Wildlife and Plant Conservation, Bangkok. 90p.
- Wildlife Conservation Society Thailand. 2007. A Manual for Human-Elephant Conflict Mitigation. Saeng Muang Printing Co.,Ltd., Bangkok. 56 p.
- Wongsaroj, R. 2017. Get the elephant to Ta Krub Mountain. Manee Burapha Five Provinces Forest Foundation 10(42): 18-25.

ความเต็มใจจ่ายของผู้ใช้บริการต่อคุณลักษณะพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานคร Willingness to Pay for Green Areas Attributes of Users in Bangkok

บุษกร ก้อนทอง^{1*} สุวรรณา ประณีตวาทกุล² และณรงค์ วีระไวทยะ³
Bussagorn Kontong^{1} Suwanna Praneetvatakul² and Narong Veeravaitaya³*

¹สาขาการจัดการทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ. 10900

¹Resource Management Program, Faculty of Economics, Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok 10900

²ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

²Department of Agricultural and Resource Economics, Faculty of Economics, Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok 10900

³ภาควิชาชีววิทยาประมง คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

³Department of Fisher Biology, Faculty of Fisheries, Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok 10900

*Corresponding author E-mail: Apollo-nm@hotmail.com

(Received: 23 June 2017; Accepted: 19 October 2017)

Abstract: Green area is an important factor determining the quality of life of urban people. This research aims to analyze the satisfaction and willingness to pay of urban users for the attributes of green areas in Bangkok. Primary data were collected using questionnaires in interviews with green area users, consisting of 300 samples. Data were analyzed by choice modelling technique. The results showed that most of the users wanted more fast-growth trees. The users focused on green areas with tree-labeling, special zones and environmental learning centers. After improving the above attributes, it was found that they were willing to pay 29.45 baht/person/time to visit the green area. In addition, when increasing shade trees, they were more satisfied and were willing to pay 6.5 baht for a 4-acre increase in the area of shade trees. Therefore, relevant government agencies, the Park bureau and the Environment bureau should consider planting more fast-growing trees to provide a larger green area. Moreover, increasing the area of shade trees, putting up tree-labels with a description of their attributes, enhancing the environmental learning center and special zones, such as an herbal zone, are suggested for the improvement of quality of life for urban people in Bangkok.

Keywords: Green areas, choice model, willingness to pay, Bangkok

บทคัดย่อ: พื้นที่สีเขียว ถือเป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่สามารถบ่งบอกถึงคุณภาพชีวิตคนในเมืองได้ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ ประเมินความพึงพอใจและความเต็มใจจ่ายของผู้ใช้บริการที่มีต่อคุณลักษณะของพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานคร การวิจัยนี้ได้ทำการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิโดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ให้บริการพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานคร จำนวน 300 ตัวอย่าง ใช้เทคนิคแบบจำลองทางเลือก ซึ่งผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ให้บริการส่วนใหญ่ต้องการให้มีการปลูกไม้โตเร็วมากที่สุด และกลุ่มตัวอย่างจะให้ความสำคัญกับพื้นที่สีเขียวที่มีการติดป้ายชื่อต้นไม้ มีการเพิ่มโซนพิเศษ และมีแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม โดยการเปลี่ยนแปลงเป็นคุณลักษณะดังกล่าว พบว่าผู้ให้บริการมีความยินดีจ่าย 29.45 บาท/คน/ครั้ง ของการเข้าใช้บริการพื้นที่สีเขียว และการมีพื้นที่ไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้น จะทำให้ผู้ให้บริการมีความยินดีจ่ายเท่ากับ 6.50

บาทต่อการเพิ่มพื้นที่ไม้ยืนต้น 10 ไร่ ดังนั้นภาครัฐ และสำนักสวนสาธารณะ ควรพิจารณาเพิ่มพื้นที่ไม้ยืนต้น ติดยึดที่ดินไม้เพิ่มแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และเพิ่มโซนพิเศษ เพื่อให้สอดคล้องกับคุณลักษณะที่ผู้ใช้บริการต้องการ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้ใช้บริการพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานครต่อไป

คำสำคัญ: พื้นที่สีเขียว แบบจำลองทางเลือก ความเต็มใจจ่าย กรุงเทพมหานคร

คำนำ

กรุงเทพมหานคร เมืองหลวงของประเทศไทย นับว่าเป็นศูนย์กลางความเจริญทุก ๆ ด้าน ความเจริญเหล่านี้เองที่เปรียบเสมือนดาบสองคมที่ทั้งทั้งข้อดีและข้อเสีย เมื่อมีความเจริญเกิดขึ้นก็ต่อมีความเสื่อมโทรมตามมาเช่นกัน ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติมีความเสื่อมโทรมลงทุกขณะ เพราะมนุษย์ได้นำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ตอบสนองความต้องการทั้งในภาคการผลิต ภาคอุตสาหกรรม และกิจกรรมอื่น ๆ อย่างมากมาย (วิสาขา และดวงรัตน์, 2559) ซึ่งมีงานวิจัยจำนวนมากที่ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่สีเขียวเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่สุขภาพที่ดีของคนเมือง เนื่องจากพื้นที่สาธารณะเหล่านี้มีประโยชน์ทั้งทางด้านจิตใจ และมีประโยชน์ต่อสุขภาพของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ถือเป็นทางเลือกให้กับคนเมืองสำหรับการพักผ่อนหรือออกกำลังกายในเวลาว่าง (นิคม และ Kung, 2557)

พื้นที่สีเขียวของกรุงเทพมหานคร มีสัดส่วนต่อประชากรต่อพื้นที่สีเขียวเท่ากับ 3.3 ตารางเมตรต่อคน นอกจากนี้ พื้นที่สีเขียวที่มีอยู่ก็เป็นต้นไม้ที่จัดสร้างขึ้นมา ไม่ใช่ต้นไม้ใหญ่แบบที่ใช้งานหรือเป็นปอดให้หายใจได้ทั้งหมด เพราะยังเป็นต้นไม้เล็ก ซึ่งกระบวนการทำงานทางระบบนิเวศก็แตกต่างกัน อีกทั้งคุณลักษณะพื้นที่สีเขียวนั้น จะต้องมีความใหญ่หรือไม้ยืนต้นเป็นองค์ประกอบหลักของพื้นที่สีเขียว เนื่องจากไม้ยืนต้นสามารถเสริมสร้างคุณค่าทางสิ่งแวดล้อมได้ดีกว่าไม้ล้มลุก (ฉัตรชัย, 2557) รวมถึงสภาพแวดล้อมและการจัดการพื้นที่สีเขียวประเภทสวนสาธารณะ ที่ขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดการบำรุงรักษา (อุบลรัตน์ และ จิราภรณ์, 2557) ทำให้คุณลักษณะบางอย่างของพื้นที่สีเขียวมันไม่ตรงกับประสิทธิภาพที่ควรจะมี จึงเป็นเรื่องสำคัญที่เราจะต้องใส่ใจในกระบวนการจัดการดูแลเพื่อให้มีต้นไม้ใหญ่ที่เหมาะสมกับพื้นที่เมือง ควรมีการกำหนดนโยบายเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสวนสาธารณะ

สนับสนุนให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ในการคิดวางแผนพัฒนาชุมชนของตนเอง (รัตนวิชา และศุภลักษณ์, 2559) ดังนั้นการดำเนินการเพื่อจัดการพื้นที่สีเขียวจึงมีความสำคัญ ช่วยส่งผลดีต่อสภาพแวดล้อมเมือง สร้างสิ่งแวดล้อมที่ร่มรื่นน่าอยู่อาศัยอย่างยั่งยืนและเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่คนเมือง (บุญยหนูช, 2556)

จากประเด็นดังกล่าวที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นแล้วว่าพื้นที่สีเขียวมีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน แต่ด้วยปัจจัยหลายอย่างทำให้การเพิ่มพื้นที่สีเขียวมันเป็นไปได้ยาก ในขณะที่การพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่สีเขียวให้เหมาะสมตามความต้องการของประชาชนมีความเป็นไปได้มากกว่า ดังนั้นการศึกษาเรื่องคุณลักษณะของพื้นที่สีเขียวที่ประชาชนต้องการจึงมีความสำคัญ ช่วยตอบโจทย์ให้พื้นที่สีเขียวที่มีอยู่อย่างจำกัดนั้น มีประโยชน์และเกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อคนในชุมชน โดยในการศึกษาค้นคว้านี้ ได้ทำการศึกษาค้นคว้าของคุณลักษณะของพื้นที่สีเขียว และความพึงพอใจและความเต็มใจจ่ายของประชาชนต่อคุณลักษณะของพื้นที่สีเขียว เพื่อเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานผู้รับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง ในการใช้ข้อมูลเป็นแนวทางในการพิจารณา เพื่อไปพัฒนาพื้นที่สีเขียวอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพยั่งยืนต่อไป โดยการวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประมวลสถานการณ์และการจัดการพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานคร และเพื่อวิเคราะห์ความพึงพอใจและความเต็มใจจ่าย ต่อคุณลักษณะของพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานคร

อุปกรณ์และวิธีการ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร รายงาน ของหน่วยงาน ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งรายงานทางวิชาการและวิทยานิพนธ์ที่ได้ทำการศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับพื้นที่สีเขียวมาแล้ว ส่วนข้อมูลปฐมภูมิ นั้นเป็นการเก็บ

ข้อมูลประกอบการกำหนดชุดคุณลักษณะและระดับของคุณลักษณะต่าง ๆ ของพื้นที่สีเขียว จึงทำการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการจัดการหรือดูแลพื้นที่สีเขียวของกรุงเทพมหานคร และใช้แบบสอบถามในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยมีระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนตุลาคม ปีพ.ศ. 2559 ถึง เดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2560

1. กลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง ใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ใช้บริการพื้นที่สีเขียวที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครโดยทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 300 ตัวอย่าง ซึ่งเป็นขนาดตัวอย่างขั้นต่ำที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาดังวิธีแบบจำลองทางเลือก (Rose and Bliemer, 2013) มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 เลือกประเภทของพื้นที่สีเขียว โดยการศึกษาครั้งนี้ ทำการศึกษาพื้นที่สีเขียวประเภทสวนสาธารณะ และเลือกสวนสาธารณะหลักของกรุงเทพมหานคร จากนั้นแบ่งสวนสาธารณะหลักของกรุงเทพมหานครทั้ง 32 สวน ออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ สวนหย่อมขนาดเล็ก สวนหมู่บ้าน สวนชุมชน สวนระดับย่าน สวนระดับเมือง สวนเฉพาะทาง และสวนถนน (สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร, 2560)

ขั้นตอนที่ 2 ทำการเลือกพื้นที่สวนสาธารณะระดับชุมชนและระดับหมู่บ้าน เนื่องจากมีจำนวนมากที่สุดในสวนสาธารณะหลักของกรุงเทพมหานครและมีขอบเขตพื้นที่ใกล้เคียงกัน และสุ่มเลือกพื้นที่สวนสาธารณะที่มีประชาชนเข้าไปใช้มากที่สุด ครั้งหนึ่งของแต่ละประเภท โดยสวนสาธารณะประเภท สวนระดับชุมชน มี 6 สวน และสวนระดับหมู่บ้าน มี 6 สวน รวม 12 สวน ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (quota sampling) โดยแบ่งตัวอย่างที่สุ่มประชากรในแต่ละสวนที่ได้เลือกจำนวนเท่ากัน คือ สวนละ 25 ตัวอย่าง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (questionnaire) ที่สร้างขึ้นจากการรวบรวมข้อมูลทฤษฎี และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามประกอบไปด้วยส่วนของพฤติกรรมการใช้บริการพื้นที่สีเขียว ส่วนของแบบจำลองทางเลือก และส่วนของข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ตอบแบบสอบถาม

การสร้างแบบสอบถามในส่วนของแบบจำลองทางเลือก เริ่มจากการกำหนดคุณลักษณะ และระดับของคุณลักษณะพื้นที่สีเขียวที่ใช้ในการศึกษา โดยการศึกษาคุณลักษณะและระดับของคุณลักษณะพื้นที่สีเขียวนั้น มาจากการตรวจเอกสารงานวิจัยเบื้องต้น และจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งคุณลักษณะที่ได้ มาจากข้อมูลข้อเสนอแนะจากสำนักสวนสาธารณะที่ประชากรต้องการย้อนหลัง 5 ปี เป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่ทุกสวนสาธารณะสามารถมีได้ (ตารางที่ 1) โดยคุณลักษณะที่ได้ ได้แก่ คุณลักษณะขนาดพื้นที่ (site) มีระดับของคุณลักษณะคือ 15 25 และ 50 ไร่ คุณลักษณะสัดส่วนไม้ยืนต้นต่อไม้ต้นเล็กหรือไม้พุ่มต่อพื้นที่สำหรับนั่งนอนการหรือสิ่งก่อสร้าง มีระดับของคุณลักษณะคือ 20: 70: 10 , 50: 20: 30 และ 60: 30: 10 คุณลักษณะโซนพิเศษ (zone) มีระดับของคุณลักษณะคือ มีและไม่มีโซนพิเศษ คุณลักษณะป้ายชื่อต้นไม้ (LAB) มีระดับของคุณลักษณะคือ มีและไม่มีการติดป้ายชื่อต้นไม้ คุณลักษณะแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม (STU) มีระดับของคุณลักษณะคือ มีและไม่มีแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และคุณลักษณะค่าบริการการเข้าใช้พื้นที่สีเขียว (CHA) มีระดับของคุณลักษณะคือ 0 5 และ 10 บาท/คน/ครั้ง ของการเข้าใช้บริการพื้นที่สีเขียว

จากนั้นทำการกำหนดชุดทางเลือก หากต้องการที่จะวิเคราะห์ตัวแปรที่มีผลต่อระดับความพึงพอใจ จะต้องนำค่าตัวแปรทั้งหมดมาผสมผสานกัน โดยในการศึกษาคั้งนี้ได้ทางเลือกทั้งหมด 16 ทางเลือก จึงดำเนินการกำหนดชุดทางเลือก (choice set) เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ โดยแต่ละชุดทางเลือกประกอบด้วย 3 ทางเลือก โดย 2 ทางเลือกแรกมาจากวิธี orthogonal factorial design และทางเลือกที่ 3 เป็นทางเลือกแบบ "Opt-Out" สำหรับผู้บริโภครที่ไม่พึงพอใจทางเลือกที่นำเสนอให้ใน 2 ทางเลือกแรก (ภาพที่ 1) ดังนั้น จากทางเลือกทั้งหมด 16 ทางเลือก จะสามารถสร้างชุดทางเลือกได้ทั้งหมด 8 ชุดทางเลือก จากชุดทางเลือกทั้งหมด 8 ชุด จะได้รูปแบบแบบสอบถามสำหรับการสัมภาษณ์ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบ A และรูปแบบ B ซึ่ง

รูปแบบของแบบสอบถามจะนำไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

รูปแบบละ 150 ตัวอย่าง

Table 1. The different attributes and levels of the green area, defined in the choice set of questionnaires.

Attribute	Levels of attribute
Site of green area (SITE)	– 15 Rai – 25 Rai – 50 Rai
Shaded tree (TREE): shrub (SHRUB): recreation area or building	– 20: 70: 10 – 50: 20: 30 – 60: 30: 10
Special zone (ZONE) (i.e. Herbal zone and Rare Species zone)	– Without special zone – With special zone (PZ)
Tree-label (LAB) Description of the plant characteristics	– Without tree-label – With tree-label (HL)
Environmental learning center (STU)	– Without environmental learning center – With environmental learning center (HS)
Service charge (CHA)	– 0 baht/person/time to visit the green area – 5 baht/person/time to visit the green area – 10 baht/person/time to visit the green area

Note: The bold attribute level is the base level

Figure 1 Example card alternative set

การวิเคราะห์ข้อมูล มีการใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างและหน่วยงานผู้ดูแลหรือจัดการพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานคร รวมถึงใช้แบบสอบถามส่วนของข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สีเขียว และวิเคราะห์ออกมาในรูปของค่าร้อยละ ความถี่ และศึกษาความพึงพอใจและความเต็มใจจ่ายต่อคุณลักษณะของพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานครที่ประชาชนต้องการโดยใช้แบบจำลองทางเลือก (choice modelling) เป็นส่วนหนึ่งของแบบสอบถาม

$$V_i = \sum_{k=1}^K \beta_{ik} X_{ik} + \delta P_i \quad (1)$$

เมื่อแทนค่าตัวแปรแต่ละคุณลักษณะของพื้นที่สีเขียว จะได้ดังสมการที่ 2

$$V_i = \beta_0 \text{OPTOUT}_i + \beta_1 \text{SITE}_i + \beta_2 \text{TREE} * \text{SITE}_i + \beta_3 \text{SHRUB} * \text{SITE}_i + \beta_4 \text{PZ}_i + \beta_5 \text{HL}_i + \beta_6 \text{HS}_i + \delta \text{CHA}_i \quad (2)$$

ซึ่งการประมาณค่าความยินดีจ่ายเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงคุณภาพหรือปริมาณของสินค้า ในแบบจำลองทางเลือก สามารถหาได้จากค่าอัตราส่วนระหว่างสัมประสิทธิ์ของคุณลักษณะที่ต้องการหา (β_c) กับค่าสัมประสิทธิ์ของอรรถประโยชน์ส่วนเพิ่มของเงิน

$$MWTP_c = -\frac{\beta_c}{\delta} \quad (3)$$

ผลการศึกษา

จากการศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้บริการพื้นที่สีเขียวในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 32 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ระดับปริญญาตรี สถานะโสด มีอาชีพเป็นนิสิต/นักศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน น้อยกว่า 10,000 บาท จนถึง 20,000 บาท และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์สามารถสรุปได้ดังนี้

1. สถานภาพและการจัดการพื้นที่สีเขียว

พฤติกรรมผู้ใช้บริการพื้นที่สีเขียว ส่วนใหญ่เดินทางมาใช้บริการพื้นที่สีเขียวโดยรถสาธารณะ/รถประจำทาง ระยะทางจากที่พักอาศัยจนถึงพื้นที่สีเขียวที่ใช้บริการประมาณ 5-10 กิโลเมตร ใช้ระยะเวลาในการ

การวิเคราะห์ข้อมูลในแบบจำลองทางเลือกใน ส่วนของการประเมินคุณลักษณะและความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ ใช้แบบจำลอง mixed logit และใช้การประมาณค่าพารามิเตอร์ด้วยวิธี simulated maximum likelihood (Train, 2009) ในการวิเคราะห์ฟังก์ชันอรรถประโยชน์ทางอ้อม (Vi) (Holmes and Adamowicz, 2003) ของผู้เข้ามาใช้บริการพื้นที่สีเขียว แสดงดังสมการที่ 1

(δ) ซึ่งค่าที่ได้จะเป็นค่าความยินดีจ่ายส่วนเพิ่ม (marginal willingness to pay: MWTP) หรือราคาแฝง (implicit price) ของคุณลักษณะนั้นๆ (Hanemann, 1984) ดังสมการที่ 3

เดินทาง 10 - 30 นาที มีค่าใช้จ่ายในการเข้ามาใช้บริการพื้นที่สีเขียวต่อครั้ง 11 - 50 บาท มีเหตุผลที่เลือกใช้บริการพื้นที่สีเขียวที่เข้าใช้บริการเนื่องจากสภาพแวดล้อมดี กิจกรรมส่วนใหญ่ที่ชอบทำ คือ เดินเล่น ความถี่ในการมาใช้บริการพื้นที่สีเขียวเฉลี่ย 1 - 2 ครั้งต่อเดือน โดยช่วงเวลาส่วนใหญ่ที่ผู้ใช้บริการมักเข้ามาใช้บริการคือช่วง 16.01 - 18.00 น. และจะใช้เวลาอยู่ในพื้นที่สีเขียวโดยเฉลี่ยประมาณ 1 - 2 ชั่วโมง ด้านความถี่ให้มีการปลูกต้นไม้ ผู้ใช้บริการพื้นที่สีเขียวส่วนใหญ่ต้องการให้ปลูกไม้โตเร็ว/ไม้ให้ร่มเงามากที่สุด และคิดว่า การปลูกจะช่วยในเรื่องของให้ร่มเงาในพื้นที่บริเวณสถานที่พักผ่อนมากที่สุด เนื่องจากผู้ใช้บริการมีความคิดเห็นว่าการที่มีไม้ใหญ่หรือไม้ยืนต้นจำนวนมากนั้น จะช่วยให้พื้นที่แห่งนั้น มีความร่มเย็น ร่มรื่นมากขึ้น เหมาะแก่การมาพักผ่อนหย่อนใจ และควรมีการจัดสัดส่วนพื้นที่ให้เหมาะสมแก่การเข้ามาทำกิจกรรมและพักผ่อน

2. ศึกษาความพึงพอใจและความเต็มใจจ่าย ต่อคุณลักษณะของพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานคร ที่ประชาชนต้องการ

การวิเคราะห์ฟังก์ชันอรรถประโยชน์ทางอ้อมของกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้บริการพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานคร (ตารางที่ 2) พบว่า ตัวแปรส่วนใหญ่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 คือ การเพิ่มโซนพิเศษ (PZ) การตัดป้ายชื่อต้นไม้ (HL) การมีแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม (HS) ค่าเข้าใช้บริการ (CHA) และทางเลือกที่ผู้ใช้บริการเลือกกรณีไม่ชอบทางเลือกที่นำเสนอ (Optout) ยกเว้นคุณลักษณะพื้นที่ไม้ยืนต้น (TREE*SITE) มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และมีเพียงคุณลักษณะ ขนาดพื้นที่ (SITE) และพื้นที่ไม้ต้นเล็กหรือไม้พุ่ม (SHRUB*SITE) ที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ สามารถ

อธิบายได้ว่า ระดับคุณลักษณะ การเพิ่มโซนพิเศษ (PZ) มีการตัดป้ายชื่อต้นไม้ (HL) การมีแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม (HS) และพื้นที่ไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้นต่อไร่ (TREE*SITE) ทำให้ผู้ใช้บริการพื้นที่สีเขียวได้รับอรรถประโยชน์เพิ่มขึ้น โดยผู้ใช้บริการพื้นที่สีเขียวจะได้รับอรรถประโยชน์ในพื้นที่สีเขียวที่มีการตัดป้ายชื่อต้นไม้มากที่สุด ส่วนคุณลักษณะ ขนาดพื้นที่ (SITE) และระดับคุณลักษณะพื้นที่ไม้ต้นเล็กหรือไม้พุ่ม (SHRUB*SITE) ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ หมายความว่าไม่มีผลต่อการได้รับอรรถประโยชน์ของกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้บริการ สำหรับคุณลักษณะค่าเข้าใช้บริการพื้นที่สีเขียว (CHA) กลุ่มตัวอย่างผู้ใช้บริการได้รับอรรถประโยชน์ลดลงเมื่อค่าเข้าใช้บริการพื้นที่สีเขียวเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีอุปสงค์

Table 2. Results of the choice model for the green area preference of urban users in Bangkok, 2017

Attribute	Coefficient	z
Selected alternatives (Optout _i)	-1.685313***	-5.39
Site of green area (SITE _i)	-0.0221216 ^{ns}	-1.11
Shaded tree area (TREE*SITE _i)	0.0628447**	2.38
Shrub area (SHRUB*SITE _i)	-0.010024 ^{ns}	-0.48
With special zone (PZ _i)	0.8856395***	6.34
With tree-label (HL _i)	1.247999***	8.33
With Environmental learning center (HS _i)	0.7258552***	5.41
Service charge (CHA _i)	-0.0970997***	-5.18
Log likelihood	-1021.0085	
LR chi2 (8)	146.75	
Prob>chi2	0.0000	

Note: *** indicating the coefficients of the variables were statistically significant at the confidence level of 99 percent

** indicating the coefficients of the variables were statistically significant at the confidence level of 95 percent

^{ns} indicating the coefficients of the variables were not statistically significant

ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรต่าง ๆ จากสมการฟังก์ชันอรรถประโยชน์ทางอ้อม (Vi) สามารถนำมาหา

มูลค่าคุณลักษณะระดับใดระดับหนึ่ง ซึ่งก็คือ ค่าความเต็มใจจ่ายส่วนเพิ่ม หรือราคาแฝง ของระดับคุณลักษณะ

นั้น ๆ ได้ โดยราคาแพงของการมีป้ายชื่อต้นไม้เท่ากับ 12.85 บาท/คน/ครั้ง การเพิ่มโซนพิเศษ เท่ากับ 9.12 บาท/คน/ครั้ง การมีแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเท่ากับ 7.48 บาท/คน/ครั้ง และการมีพื้นที่ต้นไม้เพิ่มขึ้นต่อไร่ เท่ากับ 0.65 บาท/ไร่ (ตารางที่ 3)

กรณีการเปลี่ยนแปลงหลายคุณลักษณะและหลายระดับ เดิมพื้นที่สีเขียวส่วนใหญ่ ไม่มีการติดป้ายชื่อต้นไม้ ไม่มีแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และไม่มีการเพิ่มโซนพิเศษ โดยผู้ใช้สวนสาธารณะต้องการปรับปรุงพื้นที่สีเขียวให้เป็น มีการติดป้ายชื่อต้นไม้ มีแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และมีการเพิ่มโซนพิเศษ

$$MWTP_c = (12.85 - 0) + (9.12 - 0) + (7.48 - 0) = 29.45 \text{ บาท/คน/ครั้ง ของการเข้าใช้บริการพื้นที่สีเขียว}$$

ดังนั้น ผู้ใช้บริการมีความเต็มใจจะจ่ายเพิ่มขึ้นเท่ากับ 29.45 บาทต่อคนต่อครั้งของการเข้าใช้บริการพื้นที่สีเขียว สำหรับการปรับปรุงดังกล่าว และหาก

ต้องการให้มีการเพิ่มพื้นที่ของไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้น เช่น หากมีการเพิ่มการปลูกไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้น 10 ไร่ ผู้ใช้บริการจะมีความเต็มใจจ่ายเพิ่มขึ้น 6.50 บาท

Table 3. Willingness to pay for the green area attributes in Bangkok, 2017

attribute	Levels of attribute	WTP
1. Tree-label (LAB)	- With tree-label (HL)	12.85 baht/person/time
2. Special zone (ZONE)	- With special zone (PZ)	9.12 baht/person/time
3. Environmental learning center (STU)	- With Environmental learning center (HS)	7.48 baht/person/time
4. Area of shaded Trees	- more shaded trees area (TREE*SITE)	0.65 Baht/Rai

นอกจากผลการศึกษาในด้านพื้นที่สีเขียว ยังมีข้อคิดเห็นเพิ่มเติมที่ผู้ใช้บริการเห็นว่าพื้นที่สีเขียว ควรมีการปรับปรุงในเรื่องของความสะดวกภายในพื้นที่ การปรับปรุงสาธารณูปโภค ที่จอดรถไม่เพียงพอ พื้นถนนทางเดินขรุขระ ที่นั่งไม่เพียงพอ ความสะอาดของผู้ดูแลสวน การรักษากฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ควรมีการเพิ่มร้านเช่าอุปกรณ์สำหรับออกกำลังกายหรืออุปกรณ์ปิกนิก รวมถึงตู้เช่าเก็บกระเป๋าเพื่อความสะดวก

วิจารณ์

คุณลักษณะพื้นที่สีเขียวที่ได้จากการสัมภาษณ์ ได้แก่ ขนาดพื้นที่ สัดส่วนไม้ยืนต้นต่อไม้ต้นเล็กหรือไม้พุ่มต่อพื้นที่สำหรับนั่งนอนทานอาหารหรือสิ่งก่อสร้าง โซนพิเศษป้ายชื่อต้นไม้ แหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และค่าเข้าใช้บริการ ซึ่งส่วนหนึ่งของคุณลักษณะทั้งหมดสอดคล้องกับงานวิจัยของ De la Barrera et al. (2016) ที่พบว่าตัวชี้วัดในการพิจารณาพื้นที่สีเขียวคือเรื่องของคุณภาพ

พื้นที่สีเขียวที่ขึ้นอยู่กับขนาด รูปร่าง และพืชพันธุ์ปกคลุม โดยผลการศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้พบว่าชนิดและสัดส่วนของพืชพันธุ์ที่ปกคลุมนั้นมีผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ โดยผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจต่อการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ไม้ยืนต้นมากกว่าไม้ต้นเล็กหรือไม้พุ่ม แต่เรื่องของขนาดพื้นที่สีเขียวไม่มีผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ อาจเป็นเพราะระดับของคุณลักษณะขนาดพื้นที่สีเขียวไม่ต่างกันมากนัก จึงทำให้ไม่มีผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ รวมถึงเรื่องของความต้องการให้พื้นที่ไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับงานของ Jennings *et al.* (2016) ที่พบว่า ในอนาคตกลุ่มตัวอย่างต้องการให้มีการปลูกต้นไม้มากขึ้น รวมถึงความพยายามในการปลูกต้นไม้ในสวนสาธารณะของเมือง เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของพันธุ์และความหนาแน่นของจำนวนต้นไม้ ซึ่งข้อค้นพบที่สอดคล้องกันเหล่านี้ จะเป็นประโยชน์สำหรับนักวางแผนเมืองและนักออกแบบภูมิทัศน์เพื่อให้เข้าใจถึงความต้องการของ

ประชาชนในการจัดการต้นไม้และรวบรวมข้อมูลดังกล่าว ในการออกแบบสวนสาธารณะใหม่และเพิ่มมูลค่าให้กับสวนสาธารณะที่มีอยู่

ในเรื่องของความเต็มใจจ่ายของผู้ใช้บริการพบว่าผู้ให้บริการมีความยินดีจ่ายเพื่อการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงให้พื้นที่สีเขียวมีการตัดป่าซื้อต้นไม้ เพิ่ม โชนพิเศษ และมีแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีความเต็มใจจ่ายเท่ากับ 29.45 บาท/คน/ครั้ง รวมถึงความเต็มใจจ่ายในส่วนของการเพิ่มพื้นที่ไม้ยืนต้นอยู่ที่ 0.65 บาท/ไร่ ซึ่งหน่วยงานที่รับผิดชอบสามารถนำไปคำนวณเป็นค่า เข้าใช้บริการพื้นที่สีเขียว เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Song *et al.* (2014) ที่พบว่า 81.4% ของผู้ตอบแบบสอบถามยินดีที่จะจ่ายเงินเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่สีเขียวในเมือง โดยมีค่าความยินดีจ่ายสูงกว่าค่าเข้าใช้บริการจริง ซึ่งผลลัพธ์เหล่านี้สามารถช่วยในการวางแผนและอนุรักษ์พื้นที่สีเขียวในเมืองต่อไปได้

ในส่วนของคุณลักษณะการตัดป่าซื้อต้นไม้ การมีแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และการเพิ่มโชนพิเศษ ถือเป็นคุณลักษณะที่กลุ่มตัวอย่างผู้ให้บริการพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานคร ต้องการให้พื้นที่สีเขียวพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ประชาชนสามารถเข้ามาพักผ่อนและทำกิจกรรมควบคู่กับการเรียนรู้ไปด้วย สอดคล้องกับงานของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2548) ที่มีข้อเสนอแนะว่าพื้นที่สีเขียว ควรจัดแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านการสนับสนุนด้านวิชาการโดยการตั้งหน่วยงาน เพื่อรับผิดชอบด้านการจัดการศึกษาแก่ประชาชน เพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีประสิทธิภาพในอนาคต รวมทั้งต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน และสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต โดยพัฒนาให้เป็นเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สรุป

พื้นที่สีเขียว ถือเป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่สามารถบ่งบอกถึงคุณภาพชีวิตคนในเมืองได้ จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงของระดับคุณลักษณะฐาน จากเดิม พื้นที่สีเขียวประเภทสวนสาธารณะส่วนใหญ่ ไม่มี

การตัดป่าซื้อต้นไม้ ไม่มีแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ไม่มีการเพิ่มโชนพิเศษ และไม่มีการเก็บค่าบริการในการเข้าไปใช้บริการพื้นที่สีเขียว เปลี่ยนเป็นระดับคุณลักษณะที่มีการตัดป่าซื้อต้นไม้ มีแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม มีการเพิ่มโชนพิเศษ ซึ่งทำให้ผู้ให้บริการพื้นที่สีเขียวมีความพึงพอใจและได้รับบรรลประโยชน์เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องของการตัดป่าซื้อต้นไม้ พร้อมอธิบายสรรพคุณ เป็นระดับคุณลักษณะที่ผู้ให้บริการมีความยินดีจ่ายสูงที่สุด โดยการเปลี่ยนแปลงเพื่อคุณลักษณะดังกล่าว ผู้ให้บริการมีความยินดีจ่ายเท่ากับ 29.45 บาท/คน/ครั้งของการเข้าใช้บริการพื้นที่สีเขียว และการมีพื้นที่ไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้น ทำให้ผู้ให้บริการพื้นที่สีเขียวมีความพึงพอใจและได้รับบรรลประโยชน์เพิ่มขึ้นเช่นกัน โดยผู้ให้บริการมีความยินดีจ่ายสำหรับการเพิ่มพื้นที่ไม้ยืนต้น 10 ไร่ เท่ากับ 6.50 บาท

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ และโครงการบัณฑิตศึกษา ภาคพิเศษ ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร ที่ได้สนับสนุนทุนการวิจัยในครั้งนี้ รวมถึงสำนักสวนสาธารณะ สำนักสิ่งแวดล้อม และสำนักงานนโยบายและแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้อนุเคราะห์ข้อมูลประกอบการศึกษาค้นคว้า

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรชัย เงินแสงสรวย. 2557. เพิ่มพื้นที่สีเขียวเมืองกรุง ทำอย่างไรก็ไม่พอ. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: <http://www.sci.ku.ac.th:8000/sckuforlife/images/doc/05/05.pdf> (30 กันยายน 2559).
- นิคม บุญญาสิทธิ และ Kung Shiann-Far. 2557. บทบาทของโครงสร้างพื้นฐานเขียวในการปรับตัวของท้องถิ่นไทย เพื่อการตั้งรับภัยพิบัติจากภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง. วารสารมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี 7(2): 132-143.

- บุญยงช รุธิโรโก. 2556. ความยั่งยืนในการจัดการพื้นที่สีเขียวในเขตเมือง. วารสารสุทธิปริทัศน์ 27(84): 55-76.
- รัตน์ษา ชัยนัด และ ศุภลักษณ์ สุวรรณะชฎ. 2559. สภาพปัญหาและความต้องการการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ด้อยโอกาสตามโครงการคนขอนแก่นไม่ทอดทิ้งกัน เทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น. วารสารการบริหารท้องถิ่น 9(5): 80-90.
- วิสาชา ภูจินดา และดวงรัชนี เต็งสกุล. 2559. การประเมินเบื้องต้นของผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในการจัดการทรัพยากรชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาอุตสาหกรรม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านโคกไม้้งาม ตำบลศรีสุข อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 4(3): 313-325.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2548. การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: สวนสาธารณะ. รายงานการวิจัย. กระทรวงศึกษาธิการ, กรุงเทพฯ. 208 หน้า.
- สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร. 2560. ฐานข้อมูลและระบบติดตามการเพิ่มพื้นที่สีเขียวประเภทสวนสาธารณะ และสวนหย่อมในกรุงเทพฯ. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://203.155.220.118/green-parks-admin//reports/chartbygardentype_parks7.php (3 เมษายน 2560).
- อุบลรัตน์ หยาใส่ และ จิราภรณ์ ตั้งกิตติภรณ์. 2557. แนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 2(3): 233-244.
- De la Barrera, F., S. Reyes-Paekkeb and E. Banzhaf. 2016. Indicators for green spaces in contrasting urban settings. *Ecological Indicators* 62: 212-219.
- Hanemann, W. M. 1984. Welfare evaluations in contingent valuation experiments with discrete responses. *American Journal of Agricultural Economics* 66: 332-341.
- Holmes, T. P. and W. L. Adamowicz. 2003. Attribute-based methods. pp. 171-219. In: P.A. Champ, K. J. Boyle, T. C. Brown, (eds.). *A Primer on Nonmarket Valuation*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- Jennings, T. E., S. R. Jean-Philippe, A. Willcox, J. M. Zobel, N. C. Poudyal and T. Simpson. 2016. The influence of attitudes and perception of tree benefits on park management priorities. *Landscape and Urban Planning* 153: 122-128.
- Rose, J. M. and M. C. J. Bliemer. 2013. Sample size requirements for stated choice experiments. *Transportation* 40: 1021-1041.
- Xiuhua Song, Xinbo Lv and Chuanrong Li. 2014. Willingness and motivation of residents to pay for conservation of urban green spaces in Jinan, China. *Acta Ecologica Sinica* 35: 89-94.
- Train, K. E. 2009. *Discrete Choice Methods with Simulation*. 2nd ed. Cambridge University Press, Cambridge. 388 p.

Willingness to Pay for Green Areas Attributes of Users in Bangkok

Bussagorn Kontong^{1}, Suwana Praneetvataku²
and Narong Veeravaitaya³*

¹Resource Management Program, Faculty of Economics,
Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok 10900

²Department of Agricultural and Resource Economics, Faculty of Economics,
Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok 10900

³Department of Fisheries Biology, Faculty of Fisheries,
Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok, 10900

*Corresponding author E-mail: Apollo-nm@hotmail.com

(Received: 23 June 2017; Accepted 19 October 2017)

Abstract: Green area is an important factor determining the quality of life of urban people. This research aims to analyze the satisfaction and willingness to pay of urban users for the attributes of green areas in Bangkok. Primary data were collected using questionnaires in interviews with green area users, consisting of 300 samples. Data were analyzed by choice modelling technique. The results showed that most of the users wanted more fast-growth trees. The users focused on green areas with tree-labeling, special zones and environmental learning centers. After improving the above attributes, it was found that they were willing to pay 29.45 baht/person/time to visit the green area. In addition, when increasing shade trees, they were more satisfied and were willing to pay 6.5 baht for a 4-acre increase in the area of shade trees. Therefore, relevant government agencies, the Park bureau and the Environment bureau should consider planting more fast-growing trees to provide a larger green area. Moreover, increasing the area of shade trees, putting up tree-labels with a description of their attributes, enhancing the environmental learning center and special zones, such as an herbal zone, are suggested for the improvement of quality of life for urban people in Bangkok.

Keywords: Green areas, choice model, willingness to pay, Bangkok

บทคัดย่อ: พื้นที่สีเขียว ถือเป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่สามารถบ่งบอกถึงคุณภาพชีวิตคนในเมืองได้ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ ประเมินความพึงพอใจและความเต็มใจจ่ายของผู้ใช้บริการที่มีต่อคุณลักษณะของพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานคร การวิจัยนี้ได้ทำการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิโดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ให้บริการพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานคร จำนวน 300 ตัวอย่าง ใช้เทคนิคแบบจำลองทางเลือก ซึ่งผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ให้บริการส่วนใหญ่ต้องการให้มีการปลูกไม้โตเร็วมากที่สุด และกลุ่มตัวอย่างจะให้ความสำคัญกับพื้นที่สีเขียวที่มีการติดป้ายชื่อต้นไม้ มีการเพิ่มโซนพิเศษ และมีแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม โดยการเปลี่ยนแปลงเป็นคุณลักษณะดังกล่าว พบว่าผู้ให้บริการมีความยินดีจ่าย 29.45 บาท/คน/ครั้ง ของการเข้าใช้บริการพื้นที่สีเขียว และการมีพื้นที่ไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้น จะทำให้ผู้ให้บริการมีความยินดีจ่ายเท่ากับ 6.50 บาทต่อการเพิ่มพื้นที่ไม้ยืน

ต้น 10 ไร่ ดังนั้นภาครัฐ และสำนักสวนสาธารณะ ควรพิจารณาเพิ่มพื้นที่ไม้ยืนต้น ติดป้ายชื่อต้นไม้ เพิ่มแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และเพิ่มโซนพิเศษ เพื่อให้สอดคล้องกับคุณลักษณะที่ผู้ใช้บริการต้องการ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้ใช้บริการพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานครต่อไป

คำสำคัญ: พื้นที่สีเขียว แบบจำลองทางเลือก ความเต็มใจจ่าย กรุงเทพมหานคร

Introduction

Bangkok, the capital of Thailand, can be considered the center of all forms of progress. This progress is like a two-edged sword, which has both good and bad sides. When there is progress, there must also be deterioration. Natural resources are constantly deteriorating, because humans use many natural resources to meet the needs of production, industry and other activities (Phoochinda and Tengsakul, 2016). There are many works of research that indicate that green areas are important for the health of urban people, because these public spaces have benefits for both the mental and physical health conditions of community members. Green urban spaces provide urban dwellers with alternatives for rest, relaxation and exercise in free time (Boonyanusith and Shiann-Far, 2014).

The green spaces of Bangkok comprise an area of 3.3 square meters per person. The green spaces that exist are covered by trees that are planted and managed, not all are large trees that are utilized or serve as the lungs of the city, which have different processes in their ecological function. Green spaces should have large trees as their main element, because large upright trees can enhance environmental value better than smaller trees and shrubs (Ngermsaengsaruy, 2014). Moreover, green spaces classified as public parks often lack public relations and upkeep, indicating both

environment and management issues (Yasai and Tangkittipaporn, 2014). The result is that the attributes of some green areas are not as effective as they should be. Green space is therefore an important aspect of management that aims to achieve tree cover that is appropriate for urban areas. Policies should be established to provide quality of life to the people, with public parks that, and support the participation of people in the development planning of their communities (Chainad and Suvarnajata, 2016). Thus, efforts to manage green spaces are important as they have positive impact on the urban environment, creating a sustainable atmosphere that is cool and livable and promoting the health of urban dwellers (Ruthirako, 2016).

The issues discussed above show how green spaces are important to the lives of urban dwellers. However, for a variety of reasons, increasing the area of green spaces is not an easy matter, even though there is much potential for the development and improvement of green spaces to bring them more into line with the demands of the people. Therefore, it is important to conduct research into the attributes of green spaces that are in demand from the perspective of the people. This will also help answer important questions about how the limited green spaces that exist can provide the most benefit and be effective for communities. The current research is a study in the attributes

of green spaces, and peoples' satisfaction and willingness to pay for green spaces. It is hoped that the findings will be of use to decision makers in relevant agencies, providing information in the consideration of how green spaces can be more appropriate and responsive to the needs of society in the future. The objective of this research is to assess the current situation and management of green spaces in Bangkok, as well as analyze peoples' satisfaction and willingness to pay in relation to the attributes of green spaces in Bangkok metropolitan area.

Materials and Methods

Data collection

The data used in this research can be divided into two types: secondary data that was obtained from documents and reports from a number of relevant agencies, as well as technical reports and academic theses researching green spaces; primary data concerning the types and level of attributes of green spaces, collected through interviews with the sample group, including both consumers of services in green spaces and officials involved in their management in Bangkok. Questionnaires were also used in fieldwork, which was conducted over a period of October 2016 to June 2017.

1. Sample group and size of sample: Interview questionnaires were used with groups of green space users living in Bangkok. Three hundred questionnaires were administered, which is the lowest acceptable number for the

choice modelling technique applied (Rose and Bliemer, 2013). The process used is as follows:

Step One: Selection of Green Space Type

This research was concerned with public parks, and selected the main public parks of Bangkok. The thirty main public parks of Bangkok were then divided into seven types, consisting of small parks, village parks, community parks, regional parks, district parks, specific street parks and road-side parks (The Bangkok Metropolitan Administration, 2017).

Step Two: Select Spaces

The research selected community and village parks because they are the most numerous among the main public parks of Bangkok and have areas that are close to each other. Also, they were chosen because they are the green spaces that have the largest number of users. Samples from six village parks and six community parks were chosen with quota sampling, with the total sample divided into equal groups of 25 samples.

2. Tools used in the research: The research used questionnaires that were created from data collected from secondary sources and from data collected, consisting of information on behavior in green space use, choice modeling and socio-economic data of the respondents.

The creation of the questionnaire for choice modeling began with identification of the type of attribute and level of attribute of green spaces. This was derived from checking of preliminary research documents and interviews with experts in the field. The attributes were obtained from the information and

recommendations of the Office of Public Parks regarding the needs of the public in the following five years, and are common to all public parks (Table 1).

For each attribute, the level at the site was 5.93, 9.88 and 19.77 Acre The ratio of large trees to shrub per area for recreation or buildings was 20:70:10: 50:20:30 and 60:30:10. The zone attributes had an attribute level of with or without special zoning. The tree identification label (LAB) attribute had an attribute level of with or without. The environmental learning center (STU) attribute had an attribute level of with or without. The service charge attribute had an attribute level of 0, 5 or 10 baht per person per time to visit.

Next, the alternatives were identified. If it was necessary to analyze the variable as affecting the level of satisfaction, the entire variable was combined. In this research, a total of sixteen alternatives were identified with choice set so that they could be used in the interviews. Each alternative consisted of three options, with the first two options coming from orthogonal factorial design and the third option coming from Opt-Out selection for users that were not satisfied with the first two options (Figure 1). From the 16 options, 8 alternatives could be constructed. From all 8 alternatives, two forms for the interview answers were created, A and B. For each group, 150 of each form were used.

Table 1. The different attributes and levels of the green area, defined in the choice set of questionnaires.

Attribute	Levels of attribute
Site of green area (SITE)	– 5.93 Acre
	– 19.77 Acre
Shaded tree (TREE): shrub (SHRUB): recreation area or building	– 20: 70: 10
	– 50: 20: 30
	– 60: 30: 10
Special zone (ZONE) (i.e. Herbal zone and Rare Species zone)	– Without special zone
	– With special zone (PZ)
Tree-label (LAB) Description of the plant characteristics	– Without tree-label
	– With tree-label (HL)
Environmental learning center (STU)	– Without environmental learning center
	– With environmental learning center (HS)
Service charge (CHA)	– 0 baht/person/time to visit the green area
	– 5 baht/person/time to visit the green area
	– 10 baht/person/time to visit the green area

Note: The bold attribute level is the base level

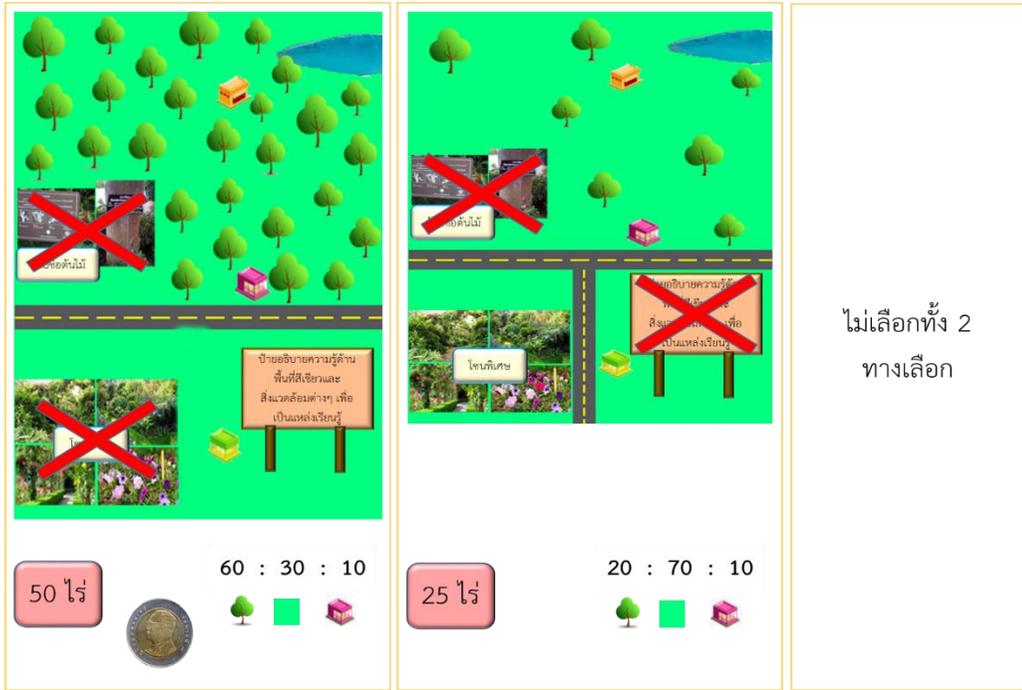

Figure 1 Example card alternative set

3. Data analysis: Primary data from interviews with users and official was used in the analysis, including the preliminary data questionnaire about use of green spaces, which generated percentage and frequency. Moreover, satisfaction and willingness to pay for green spaces in Bangkok were analyzed using choice modelling as part of the questionnaire.

The analysis of choice modelling data in evaluating the attribute and satisfaction of users used mixed logit, and estimated the parameter value with simulated maximum likelihood (Train, 2009) in function and indirect advantage analysis (V_i) (Holmes and Adamowicz, 2003) of green space users, calculated with Formula 1.

$$V_i = \sum_{k=1}^K \beta_{ik} X_{ik} + \delta P_i \quad (1)$$

$$V_i = \beta_0 OPTOUT_i + \beta_1 SITE_i + \beta_2 TREE * SITE_i + \beta_3 SHRUB * SITE_i + \beta_4 PZ_i + \beta_5 HL_i + \beta_6 HS_i + \delta CHA_i \quad (2)$$

Estimation of willingness to pay when there is a change in quality or quantity of product was conducted with choice modelling. This can be found from the ratio of the coefficient value of the target attribute (β_c) and the coefficient of

the (δ). The value obtained was the marginal willingness to pay (MWTP) or implicit price of the attribute (Hanemann, 1984), as indicated in Formula 3.

$$MWTP_c = -\frac{\beta_c}{\delta} \quad (3)$$

Results

The research on the socio-economic situation of the users of green space in Bangkok found that most were female, with average age of 32, average level of education at bachelor's degree, single, were students and had an average monthly income ranging from less than 306 \$ to 611 \$. The average number of household members for the sample was four. The results for the research objectives are summarized below.

1. Situation and management of green spaces

With regards to the behavior of green space users in Bangkok, most travel to public parks using public transit. The distance from residence to green space is approximately 5-10 km, with a travel time of 10-30 minutes. Entrance fees for green spaces are 11-50 baht per visit. The reason for choosing to use green spaces was the health benefits, and the most popular activity is walking. The frequency of visits averaged at 1-2 times per month, and the most popular time for visits is 4:00-6:00 pm. The average usage time per visit was 1-2 hours. Most green space users preferred that slow-growing and shade-giving trees were planted. Most believed that tree planting would be best to increase shady area for rest and relaxation. Most people were of the opinion that large trees would help these areas by making them cooler and more comfortable, which is important as they visit the parks in order to rest and relax. They also believed that the areas should be improved so that they are in line with the rest

and relaxation activities that users desire when they visit parks.

2. Satisfaction and willingness to pay by desired attribute of green space in Bangkok

Analysis of indirect advantage function of the green space user sample group (Table 2) found that most of the variables were statistically significant at 99% level of confidence, including increasing special zones (PZ), providing tree labels (HL), presence of environmental learning centers (HS), and service charges (CHA). The alternative in which the user did not prefer the option (Opt-Out), aside from the large tree attribute (TREE*SITE), had statistical significance at a 95% level of confidence. Only the size of area (SITE) attribute and the presence of shrubs (SHRUB*SITE) attribute were not statistically significant. This can be explained by the attribute level of special zones (PZ), tree labels (HL), environmental learning center (HS) and increased shade trees per acre (TREE*SITE), which increased the advantage for the users. The tree label attribute provided the most advantage for users of green spaces. The lack of statistical significance for the size of site (SITE) and presence of shrubs (SHRUB*SITE) attributes means that they do not affect advantage of the user sample group. Users of green space obtained lower advantage when the service charge increased, indicating the relationship of the service charge (CHA) attribute in the analysis. which is in line with demand theory.

Table 2. Results of the choice model for the green area preference of urban users in Bangkok, 2017

Attribute	Coefficient	z
Selected alternatives (Optout _i)	-1.685313***	-5.39
Site of green area (SITE _i)	-0.0221216 ^{ns}	-1.11
Shaded tree area (TREE*SITE _i)	0.0628447**	2.38
Shrub area (SHRUB*SITE _i)	-0.010024 ^{ns}	-0.48
With special zone (PZ _i)	0.8856395***	6.34
With tree-label (HL _i)	1.247999***	8.33
With Environmental learning center (HS _i)	0.7258552***	5.41
Service charge (CHA _i)	-0.0970997***	-5.18
Log likelihood	-1021.0085	
LR chi2 (8)	146.75	
Prob>chi2	0.0000	

Note: *** indicating the coefficients of the variables were statistically significant at the confidence level of 99 percent
 ** indicating the coefficients of the variables were statistically significant at the confidence level of 95 percent
^{ns} indicating the coefficients of the variables were not statistically significant

Coefficient values from the indirect advantage function formula for the various variables can be used to find the attribute value at a certain level. That is, the willingness to pay or the implicit price of that attribute level. The implicit price of the tree label attribute was 0.39

\$ per person per time, while the increased special zone attribute was 9.12 baht per person per time, the environment learning center attribute was 0.23 \$ per person per time and the increased shade tree per acre attribute was 0.02 \$ per 0.40 acre (Table 3).

Table 3. Willingness to pay for the green area attributes in Bangkok, 2017

attribute	Levels of attribute	WTP
1. Tree-label (LAB)	- With tree-label (HL)	12.85 baht/person/time
2. Special zone (ZONE)	- With special zone (PZ)	9.12 baht/person/time
3. Environmental learning center (STU)	- With Environmental learning center (HS)	7.48 baht/person/time
4. Area of shaded Trees	- more shaded trees area (TREE*SITE)	0.65/0.39 Baht/Acre

The variation observed in many attributes and levels is because greenest spaces typically do not have tree labels, environment learning centers or increased special zones.

Thus, users prefer to have improvements made to green zones, in terms of tree labels, environmental learning centers and increased special zones.

The marginal willing to pay of users is 29.45 baht per person per visit to a green space for the improvements mentioned. If there is a desire for increase in shade trees, for example a 3.95 acre increase in shade tree area, users are willing to pay 6.50 additional baht.

In addition to the findings regarding the area of green spaces, users had other opinions about how green spaces could be improved. For example, cleanliness in the green space, availability of public utilities, sufficient parking, walking surfaces, sufficient sitting areas, attitude of staff, enforcement of rules, exercise and picnic equipment rental facilities, as well as rental lockers for bags, could all be areas of improvement to increase utility for users.

Discussion

The attributes of green spaces identified in the interviews included sized of area, ratio of shade trees to small trees or shrubs on recreation or building area, special zones, tree labels, environment learning centers and service charges. Some of these attributes are in line with the research of De la Barrera et al. (2016), which found that indicators in the consideration of the quality of green spaces depend on size, appearance and vegetation cover. This research found that the type and ratio of vegetation cover affect the satisfaction of users, as users are more satisfied with increasing large, shade trees rather than small trees or shrubs. This may be because the level of attribute for area was not significantly different and did not affect users' preferences. The desire for increased large trees follows the findings of Jennings et al. (2016),

who found that in the future, sample groups will want larger trees planted, as well as efforts to plant trees in district public parks to enhance species richness and tree density. These points agree with each other, as they are useful information for planners at the district level, as well as landscape designers, because they offer clear ideas of what the public wants in terms of tree management. The information should be useful in the design of new public parks, and increase the value of existing parks.

With regards to willingness to pay of users, it was found that they were willing to pay for improvements or changes that would involve tree labels, increase special zones and construct environmental learning centers. The willingness to pay was quantified at 0.90 \$ per person per time. Moreover, willingness to pay for increase of area under large trees was 0.02 \$ per 0.40 acre. Officials could use this estimate as a basis for calculating green space service or entrance charges. This is supported by the research of Song et al. (2014), who found that 81.4% of people surveyed answered that they would be willing to pay for conservation of green urban spaces, at levels of willingness to pay that were higher than the current service fees. These results can assist planning and conservation of green spaces in urban areas.

Users of Bangkok green space users would like to see their green areas developed into places where people can both learn and relax at the same time, through the attributes of tree labels, environmental learning centers and special zones. The research of the Office of the Education Council (2005) recommends that

green spaces should have areas for life-long learning, through technical support establishing an agency that would promote this development in the future. Furthermore, green spaces should be developed into community learning areas, supported by life-long learning networks.

Conclusion

Green spaces are one indicator of quality of life of urban dwellers. This research found that change in the attribute levels indicated that originally public parks did not usually have tree labels, environmental learning centers, special zones or service fee collection. Shifting to a situation in which these attributes are present in green spaces increases satisfaction and advantage for the users. In particular, setting up tree labels that explain the details of each tree species is the attribute that showed the highest willingness to pay. Willingness to pay was equal to 0.90 \$ per person per time. Increasing large shade trees would increase satisfaction and advantage, as well. Users had a willingness to pay for this change amounting to 0.20 \$ for 3.95369 acre.

Acknowledgements

The researchers would like to express their thanks to the Center for Applied Economic Research and the graduate program of the special area, Department of Economics and Resources, which provided support to this research. The team would also like to give thanks to the Office of Public Parks, Office of the Environment and Office of Natural Resource and

Environment Policy and Development, which kindly provided information to the research.

References

- Boonyanusith, N. and Kung Shiann-Far. 2014. The role of green infrastructure for adapting Thai local communities to prevent climate change disasters. *Rajamangala University of Technology Isan* 7(2): 132-143.
- Chainad, R. and S. Suvarnajata. 2016. Problems and need for the development of quality of life for underprivileged group, Khon Kaen City Municipality, Khon Kaen Province. *Local Administration Journal* 9(4): 80-90.
- De la Barrera, S. Reyes-Peacke and E. Banzhaf. 2016. Indicators for green spaces in contrasting urban settings. *Ecological Indicators* 62: 212-219.
- Hanemann, W. 1984. Welfare evaluation in contingent valuation experiment with discrete responses. *American Journal of Agricultural Economics* 66: 332-341.
- Holmes, T.P. and W.L. Adamowicz. 2003. Attribute-based methods. 99 171-219. In: P.A. Champ, K.J. Boyle, T.C. Brown, (eds.) *A Primer on Nonmarket Valuation*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- Jennings, T.E., S.R. Jean-Phillippe, A. Willcox, J.M. Zobel, N.C. Poudyal and T. Simpson. 2016. The influence of attitudes and perception of tree benefits on park management

- priorities. *Landscape and Urban Planning* 153: 122-128.
- Ngernsaengsarua, C. 2014. Increasing green areas in Bangkok, it's never enough. (Online). Available: <http://www.sci.ku.ac.th:8000/sckuforlife/images/doc/05/05.pdf> (September 30, 2016)
- Office of the Education Council. 2005. *Learning Management of Lifelong Learning. Research report. V.T.C. Communication Limited Partnership, Bangkok.* 221 p.
- Phoochinda, W. and D. Tengsakul. 2016. Initial assessment of environmental impact of community resource management by using industrial ecology: A case study of Ban Khok Mai Ngam in Si Suk Subdistrict, Si Chomphu District, Khon Kaen Province. *Journal of Community Development and Life Quality* 4(2): 308-320.
- Rose, J.M. and M.C.J. Bliemer. 2013. Sample size requirements for started choice experiments. *Transportation* 40: 1021-1041.
- Ruthirako, P. 2016. Sustainable of urban green space management in compact city. *Suthiparithat Journal* 27(84): 55-76.
- The Bangkok Metropolitan Administration. 2017. Database and Monitoring System of Adding Green Areas to Parks and Gardens in Bangkok. (Online). Available: http://203.155.220.118/green-parks-admin//reports/chartbygardentype_parks7.php (April 03, 2017)
- Train, K.E. 2009. *Discrete Choice Methods with Simulation.* 2nd ed. Cambridge University Press, Cambridge. 388 p.
- Xiuhua Song, Xinbo Lv and Chuanrong Li. 2014. Willingness and motivation of residents to pay for conservation of urban green spaces in Jinan, China. *Acta Ecologica Sinica* 35: 89-94.
- Yasai, U. and J. Tangkittipaporn. 2014. Sustainable development of green space in Chiang Mai municipality. *Journal of Community Development and Life Quality* 2(3): 233-243.
-

องค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยทรงดำ
ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

**Knowledge for Healthcare from the Local Wisdom of Thai Song Dum
Community in Bandon, Uthong District, Suphanburi Province**

อะเคื้อ กุลประสูติดิлок* และ ปุณยภา พลวัน
Akuu Kulprasutidilok and Punyapha Phollawan

สาขาวิชาเทคโนโลยีการจัดการสุขภาพ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพมหานคร 10220
Department of Health Management Technology, Faculty of Science and Technology, Phranakhon
Rajabhat University, Bangkok 10220, Thailand

*Corresponding author E-mail: akuakaew@gmail.com

(Received: 08 May 2017; Accepted: 27 October 2017)

Abstract: This research aimed to study the self-care knowledge from the local wisdom of Thai Song Dum Community in Bandon, Uthong, Suphanburi and the health promotion, prevention, cure, and rehabilitation in which the self-care local wisdom has been descended among Thai Song Dum Community. Thirty-three key informants consisted of traditional healers, elderly, and health volunteers, selected by purposive sampling. The tool was the in-depth interview. Triangulation method was applied for precision and confidence of data. The research results revealed that the indigenous self-care by folk medicine take cares both physical and mental health including the spirit health – for example - sacred ceremony, spell, herbs, and injurious food prohibition. The indigenous self-care of Thai Song Dum relies on beliefs, rites, community cultures and resources – for example – birth tradition, child care, local vegetable and food consumption, herb treatments, and ceremonies; Sen Ruean, Pardtong, Khubmod, Sen Kha Guerd, Sen Tow, and Plang Khwan.

Keywords: local wisdom, healthcare, Thai Song Dum

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพภาพตนเองจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยทรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรีและเพื่อศึกษาการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษา การฟื้นฟู โดยสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวไทยทรงดำ ในการดูแลสุขภาพตนเอง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 33 คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง ได้แก่ หมอพื้นบ้าน ผู้สูงอายุ และอาสาสมัครสาธารณสุข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ตรวจสอบข้อมูลด้วยลักษณะสามเส้า ผลการวิจัยพบว่า การรักษาดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์พื้นบ้าน มีการรักษาดูแลสุขภาพทั้งทางกายใจและจิตวิญญาณ เช่น การตั้งครุ การใช้คาถาประกอบการรักษา การรักษาด้วยสมุนไพร และให้ความสำคัญกับการห้ามกินของแสลง การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของชาวไทยทรงดำ อาศัยความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรมของชุมชน และทรัพยากรในชุมชน เช่น การดูแลสุขภาพด้านประเพณีการเกิด การดูแลสุขภาพด้านการดูแลเด็ก การบริโภคผักพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง การรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยสมุนไพร พิธีเสนเรือ่น พิธีป่าตง การขับมด พิธีเสนฆ่าเกือก พิธีเสนโต้ว และการแปลงขวัญ

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น การดูแลสุขภาพ ไทยทรงดำ

คำนำ

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ จึงส่งผลให้ภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันไป (นวรรตน์, 2559) ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นความรู้ ความสามารถ ทักษะ คติ ความเชื่อและพฤติกรรมของคนภายในชุมชน โดยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งแวดล้อมและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ทุกกิจกรรมดังกล่าวเป็นการเชื่อมโยงแนวคิดในการปฏิบัติเข้าด้วยกันอย่างไม่อย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ถือเป็นกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของคนในการคิด เพื่อที่จะแก้ปัญหา การบริหารจัดการ การปรับตัว การประยุกต์ใช้ และการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม (ทวีศักดิ์, 2554) สำหรับภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพและวิธีการปฏิบัติในการดูแลสุขภาพของคนไทยพื้นบ้าน อาจจำแนกได้ 2 ส่วน คือ การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน (indigenous self-care) และการแพทย์พื้นบ้าน (folk medicine) ส่วนแรก คือ การดูแลสุขภาพที่มุ่งเน้นมิติทางกาย ทางจิตใจ ทางจิตวิญญาณ และทางอารมณ์ให้เกิดความสมดุลและสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ทางสังคม วัฒนธรรม และกฎธรรมชาติ ส่วนที่สองการแพทย์พื้นบ้าน เป็นระบบวัฒนธรรมในการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน มีเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมและมีการเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์ ความเชื่อและศาสนา ระบบการแพทย์ส่วนนี้ต้องอาศัยหมอพื้นบ้านเป็นผู้ดำเนินงาน (รุจิราถ และกมลทิพย์, 2559)

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางด้านสุขภาพของชาวไทยทรงดำ พบว่าทุนวัฒนธรรมไทยทรงดำส่วนที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพขาดความสำคัญลง ผู้ทรงความรู้บางส่วนถึงแก่กรรมแล้ว และไม่มี การสืบสาน ชุมชนขาดความนิยม (เรณู, 2556) ในปัจจุบันชาวไทยทรงดำมีการดูแลสุขภาพส่วนใหญ่ไปใช้บริการที่สถานีนอนามัย คลินิก หรือที่โรงพยาบาล (รัตนะ และคณะ, 2555) ความเจริญทางด้าน การแพทย์และสาธารณสุขจึงเป็น

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด และความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วยของชาวไทยทรงดำมากที่สุด (กานต์ทิศา และบุญรอด, 2559) ข้อมูลจากงานวิจัยข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการดูแลสุขภาพตามภูมิปัญญาแบบพื้นบ้านด้อยคุณค่าลงในความเชื่อของชุมชน อาจส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพของชาวไทยทรงดำถูกลืมเลือนและสูญหายในที่สุด ทั้งที่สามารถนำไปใช้ดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเองและลดค่าใช้จ่ายในรักษาอาการเบื้องต้นได้

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเองจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยทรงดำและเพื่อศึกษาการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษา การฟื้นฟู โดยสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพตนเองชาวไทยทรงดำ

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยทรงดำ ได้แก่ การแพทย์พื้นบ้านและการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน

กำหนดพื้นที่ในการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัยได้แก่ ชุมชนไทยทรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี กำหนดกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key information) เป็นประชาชนชาวไทยทรงดำ จำนวน 33 คน แบ่งเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มหมอพื้นบ้าน จำนวน 11 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) 2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นผู้ที่เคยรับการรักษากับแพทย์พื้นบ้าน หรือมีประสบการณ์ตรงในดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านไทยทรงดำ หรือรับผิดชอบงานด้านสาธารณสุข ประกอบด้วย ผู้สูงอายุไทยทรงดำ จำนวน

16 คน สภาวัฒนธรรมตำบลบ้านดอน จำนวน 1 คน และอาสาสมัครสาธารณสุข จำนวน 5 คน

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in depth Interview) โดยมีแนวคำถามดังนี้ 1) แบบสัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน ประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ประสบการณ์ในการรักษา ประเภทของหมอพื้นบ้าน โรคและอาการที่ทำให้การรักษาเป็นประจำ การวินิจฉัยโรค การรักษาโรค ยาที่ใช้รักษา คำแนะนำหลังการรักษาและการติดตามผลการรักษา 2) แบบสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ผู้ที่เคยรับการรักษากับแพทย์พื้นบ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข ประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ การดูแลสุขภาพตนเองในชุมชน นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การรักษากับหมอพื้นบ้าน สาเหตุที่มารักษากับหมอพื้นบ้าน ความเจ็บป่วยที่พบได้บ่อย ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพ ด้านคติความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี การดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพร การดูแลก่อนคลอด การทำคลอดและการดูแลหลังคลอด การดูแลเด็ก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ระยะเวลาที่ใช้สัมภาษณ์ 1 ครั้ง ครั้งละประมาณ 45 – 60 นาที เก็บข้อมูลในช่วงเดือนมีนาคม – เดือนธันวาคม 2559

การตรวจสอบข้อมูล

ใช้การตรวจสอบแบบลักษณะสามเส้า (Triangulation) ด้วยการสัมภาษณ์คนต่างกลุ่มต่างสถานะในเรื่องเดียวกัน ได้แก่ หมอพื้นบ้าน ผู้สูงอายุ และผู้ที่เคยรับการรักษากับแพทย์พื้นบ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข และการตรวจสอบว่าข้อมูลอิ่มตัว (Data Saturation)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์เนื้อหา วิเคราะห์สรุประดับ นำข้อสรุปย่อยของข้อมูลชุดต่าง ๆ มาสร้างเป็นข้อสรุป พร้อมทั้งอธิบายความเชื่อมโยงของการดูแลสุขภาพ ภาพจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทยทรงดำ ตามวัตถุประสงค์

ผลการศึกษา

1. องค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเองจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยทรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

1.1 การดูแลรักษาด้านการแพทย์พื้นบ้านไทยทรงดำ หมอพื้นบ้านของชาวไทยทรงดำบ้านดอน มีดังนี้ หมอน้ำมันต์ หมอเป่า หมอกวาด หมอต่อกระดูก หมอไล่ผีรดน้ำมันต์ หมอมด หมอเอื้อง รูปแบบการรักษาามีหลากหลายวิธี ทั้งการใช้ยาสมุนไพร พิธีกรรม และการนวด เริ่มต้นที่หมอพื้นบ้านเป็นบุคคลที่สมาชิกชุมชนเคารพนับถือ ในการรักษาจะให้ความสำคัญต่อผู้ป่วยว่าต้องมีความเชื่อมั่นต่อการรักษา การวินิจฉัยโรค จะมีการเสี่ยงทายหรือทำนายจากน้ำมันต์ การซักประวัติ การสังเกตอาการ โรคที่มารักษากับหมอพื้นบ้าน เช่น โรคซาง ไพลามทุ่ง ตาแดง อาการใช้กระดูกหัก อาการปวดเมื่อยตามร่างกาย วิธีการรักษามีหลายวิธี เช่น รักษาด้วยการใช้สมุนไพรซึ่งจะแตกต่างกันไปตามลักษณะอาการของโรค การรักษาด้วยการใช้คาถาซึ่ง คาถาแต่ละบทจะมีเฉพาะโรค รักษาด้วยการใช้น้ำมันต์ การรักษาด้วยการนวด การรักษาของหมอพื้นบ้านนอกจากจะรักษาทางกายแล้ว ยังมุ่งเน้นการดูแลสุขภาพ และทางจิตวิญญาณ เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจต่อผู้ป่วย เช่น การไหว้ครู การตั้งครู มีการใช้คาถาประกอบการรักษา เนื่องจากชาวไทยทรงดำมีความเชื่อเรื่องของผี ดังนั้นการใช้คาถาจึงเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาแบบพื้นบ้าน ข้อปฏิบัติตัวภายหลังการรักษา เช่น ห้ามกินของแสลงเพราะอาจทำให้อาการกำเริบ เช่น อาหารหมักดอง อาหารทะเล เนื้อสัตว์ทุกชนิดยกเว้นปลาช่อนได้อย่างเดียว ถ้ามีไข้ห้ามกินเป็ดกินไก่

หมอน้ำมันต์ วินิจฉัยโรคด้วยการเสี่ยงที่ขันทัน้ำมันต์จากการนำน้ำเทียนมาหยด นำน้ำมันต์นั้นมาพรมรักษาและมีคาถาสวดเชิญครูบาอาจารย์ด้วย ของไหว้ในการทำพิธี คือ ไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด ขนมต้มแดงต้มขาว ภายหลังการรักษาจะมีสายสิญจน์ให้คล้องคอ

หมอเป่า วินิจฉัยโรคด้วยการเสี่ยงที่ขันทันน้ำมันต์จากการนำน้ำเทียนมาหยด และมีคาถาสวด

เชิญครูบาอาจารย์ด้วย ของไหว้ในการทำพิธี คือ หมากพลูที่ผู้ป่วยจะนำมาให้หมอในวันรักษา ช่วงเวลาที่รักษา คือ ช่วงเย็น เวลา 17.00 น. เพื่อให้โรคตกไปตาม ตะวัน ด้วยการให้ผู้ป่วยนั่งเหยียดหน้าไปทางทิศ ตะวันตก

หมอกวาด รักษาด้วยการทำยาสมุนไพรกวาดคอและทาคอ เช่น มะกรูด ไพร ขมิ้น ชিং ข่า ว่านน้ำ เมล็ดพุทรา ดีปลี พริกไทย เปลือกว่านถ้ำมะระ มักจะรักษาอาการชางในเด็ก และโรคกล้ามเนื้ออักเสบ คางาร่วมด้วย

หมอไล่ผีรูดน้ำมันต์ รักษาด้วยการนำใบพลู ฟันด้วยน้ำมันต์ ลากไปตามจุดต่าง ๆ ของร่างกายเพื่อเรียกคุณไสยออกแล้วนำไปถ่วงน้ำ อุประการการตั้งครุ ประกอบด้วย หมาก พลู ด้าย ข้าวสาร น้ำมันต์

หมอต่อกระดุก วินิจฉัยโรคด้วยการซักประวัติและผลเอกซเรย์ การรักษาใช้น้ำมันมะพร้าว ร่วมกับสมุนไพรลูบผิวหนังตรงที่ปวด แล้วนำไปปล้ำปลิงไปลงไฟให้นุ่มๆ เอามาประคบ ขณะประคบบมีการท่องคาถาไปด้วย ถ้าแขนหักครึ่งก็จะมีการตามด้วยไม้ไผ่ การตั้งครุ มีดอกไม้ ธูปเทียนเป็นแบบโบราณ ค่าครุสลึงเดียว เหล้า 1 ขวด บุหรี่ 1 ซอง

หมอมด รักษาด้วยพิธีกรรม ผู้ป่วยจะนัดวัน กับหมอมดเรียกว่ามาขึ้นครุไว้ โดยนำเสื้อที่เคยใส่ซึ่งจะมีกลิ่นไอของตัวผู้ป่วยแทนจิตวิญญาณ แล้วนัดวันทำพิธีจะมีอุปกรณ์ในการตั้งครุ หมอมดจะทำพิธีขับบเพื่อส่งของให้บรรพบุรุษ และขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นการเสีง

หมอเอื้อง (หมอเสีงทาย) ทำพิธีเสีงทาย ด้วยการจับผ้าให้มีชายห้อยยาว พร้อมท่องคาถาไปด้วย หมอเอื้อง จะถามสาเหตุของการเจ็บป่วย แนวทางการรักษา วิธีการแก้ไข ชายผ้าจะแกว่งไปตามการเสีงทาย

1.2 การดูแลสุขภาพด้านประเพณีการเกิด ประกอบด้วย การดูแลหญิงตั้งครรภ์และหลังคลอด ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความเชื่อ ข้อห้าม และข้อควรปฏิบัติสำหรับมารดาและเด็กช่วงก่อนและหลังคลอด โดยให้ความสำคัญแก่อาหาร การปฏิบัติตน และการประกอบพิธีกรรมเพื่อเสริมความเป็นสิริมงคล

1.2.1 การดูแลหญิงตั้งครรภ์ เพื่อให้คลอดง่ายและเด็กปลอดภัย เช่น ให้กินน้ำมะพร้าว ไข่ จะไม่ติดตามตัว ห้ามกินหัวเผือกหัวมัน เพราะหัวเป็นไขมันจะคลอดยาก ห้ามไปงานศพเพราะอาจทำให้ผีเข้ามาทำร้าย หญิงตั้งครรภ์ให้เดินบ่อย ๆ จะช่วยให้คลอดง่าย ช่วงเวลาท้องแก่ใกล้คลอดจะให้หมอดำยา มาคึดท้องเพื่อให้คลอดง่ายไม่ปวดเมื่อย

1.2.2 การดูแลหญิงหลังคลอด เพื่อให้มดลูกเข้าอู่และมารดาฟื้นตัวเร็ว โดยให้มีการอยู่ไฟ เนื่องจากความร้อนจะทำให้กล้ามเนื้อคลายตัวช่วยให้มดลูกเข้าอู่เร็วขึ้นน้ำคาวปลาแห้งเร็ว ช่วยปรับสมดุลของธาตุในร่างกาย ขณะอยู่ไฟจะต้มน้ำฝางอุ่นๆ กินข้าวกับปลาแห้ง และให้หลีกเลี่ยงการรับประทาน เช่น แตงกวา เพราะจะทำให้ธาตุในร่างกายไม่สมดุลกัน การคลอดในอิตติหมอดำยาไม่ได้เย็บแผลช่องคลอดที่ฉีกขาด จึงต้องให้มารดานอนบนไม้กระดานหนีบขาทั้งสองข้างไว้เพื่อช่วยให้แผลติดกันดีและให้อาบน้ำต้มใบมะขามเพื่อล้างแผล ให้แผลสมานดี กระชับ แห้งเร็วขึ้น

1.3 การดูแลสุขภาพด้าน การดูแลเด็ก ประกอบด้วย การจัดการกับริก การร่อนกระดัง การให้นมลูก การกินอาหารของเด็ก การโกนผมเด็ก การรับขวัญ ปัจจุบันมารดาคลอดลูกที่โรงพยาบาลจึงไม่มีการจัดการกับริก และการร่อนกระดัง

1.3.1 การจัดการกับริก เป็นพิธีกรรมเรื่องรัก ด้วยการนำรกใส่ไว้ในกระบอกไม้ไผ่ แล้วไปฝังที่หน้าประตูคอกควาย หรือนำไปแขวนที่คอกไม้ใหญ่ในป่าบั้งแห่งซึ่งเป็นป่าสำหรับทิ้งรกเด็กแรกเกิด

1.3.2 พิธีการร่อนกระดัง เด็กแรกคลอดจะมีพิธีร่อนกระดังเพื่อรับขวัญให้เด็กเจริญเติบโตและประสบความสำเร็จในชีวิต ด้วยการเอาผู้ที่ประสบความสำเร็จมาทำพิธี ในกระดังใส่ หนังสือกิน และเงิน

1.3.3 การให้นมลูก ให้ลูกกินนมแม่ไปเรื่อยๆ จนกว่าเด็กจะเลิกเอง

1.3.4 การกินอาหารของเด็ก จะให้เด็กเริ่มทานอาหารเร็ว อาจเนื่องจากต้องการให้เด็กเจริญเติบโตเร็ว

1.3.5 การโกนผมเด็ก เพื่อให้ลูกหลานมีอายุ มั่นขวัญยืน มีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ เมื่ออายุครบ

1 เดือน จะมีการโกนผมไฟเพราะเชื่อกันว่าผมของเด็กที่ติดมากับกรรมมารดาไม่ค่อยสะอาดจึงต้องโกนทิ้งเพื่อให้ผมขึ้นมาใหม่

1.3.6 การรับขวัญ เพื่อให้เด็กหายป่วยและฟื้นตัวเร็วขึ้น เพราะชาวไทยทรงดำมีความเชื่อและยึดมั่นในเรื่องของผีและขวัญ เมื่อเด็กมีอาการเจ็บป่วยเป็นเวลานานแล้วยังไม่หาย ครอบครัวจะทำพิธีเรียกขวัญ

2. การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาโรค การฟื้นฟูสภาพ โดยสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพภาพตนเองชาวไทยทรงดำ

2.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการส่งเสริมสุขภาพ ชาวไทยทรงดำมีการส่งเสริมสุขภาพอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน เช่น กินผักน้ำพริกทุกมื้อ กินปลาเป็นหลัก กินกับข้าวพื้นเมือง นิยมบริโภคกับข้าวพื้นเมือง เช่น แกงหน่อส้ม แกงผ่า ผักจู้บ ทำอาหารทานเองไม่ซื้ออาหารปรุงทาน ไม่กินแกงกะทิบ่อย มีกิจกรรมทางกาย คือ การทำไร่นา

2.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการป้องกันโรค ชาวไทยทรงดำมีการป้องกันโรคด้วยการประกอบพิธีกรรมเพื่อปกป้องรักษาไม่ให้เกิดการเจ็บป่วย เช่น พิธีเสนเรือน คือ การให้ผีบรรพบุรุษมารับเครื่องเซ่น เป็นการระลึกถึงบุญคุณผีบรรพบุรุษ พิธีป่าดง คือ การเลี้ยงผีพ่อแม่ด้วยข้าวใหม่ โดยมีความเชื่อว่าบรรพบุรุษจะช่วยคุ้มครองให้ลูกหลานมีสุขภาพแข็งแรง ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย

2.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาโรค

2.3.1 การรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยการแพทย์พื้นบ้าน หมอเป่า หมอน้ำมันต์ ส่วนมากรักษากลุ่มโรคผิวหนัง เช่น งูสวัด เริม ไฟลามทุ่ง ผื่นแดงจากการโดนขนบุง หมอเป่า หมอมนต์ รักษาอาการเจ็บป่วยอื่นๆ เช่น อาการไข้ หมอต่อกระดูก รักษากระดูกหัก

2.3.2 การรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยสมุนไพร ชาวไทยทรงดำส่วนใหญ่จะรักษาอาการในเบื้องต้นด้วยตนเองก่อน โดยใช้สมุนไพรตามที่เคยได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่ถ้าอาการไม่ทุเลาจะไปปรึกษากับแพทย์พื้นบ้านหรือรักษากับแพทย์แผนปัจจุบันต่อไป เช่น อาการท้องอืด ใช้ใบกระเพรา ตะไคร้ อาการท้องผูก ใช้ใบมะกา อาการท้องเสีย ใช้

เปลือกต้นแค แผลสุนัขกัด ใช้ใบสาบเสือ (เสือหมอบ) พิษจากสารเคมี ใช้รางจืด อาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ใช้หญ้าเอ็นอ่อน

2.3.3 การรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยการประกอบพิธีกรรม

1) การข่มต เป็นพิธีกรรมในการรักษาอาการเจ็บป่วยและการป้องกันการเจ็บป่วยของชาวไทยทรงดำโดยหมอมด ด้วยวิธีการข่มตและเสี่ยงทาย โดยมี 2 กรณี คือ เมื่อมีคนเจ็บป่วยในครอบครัวรักษาแล้วไม่หาย สามิ ภรรยาหรือญาติของผู้ป่วยจะไปเยื้อง (ทำนาย) แล้วหมอยเยื้อง (หมอดู หมอทำนาย) จะแนะนำให้ไปหาหมอมด (หมอดีผู้หญิง) ทำพิธีรักษาด้วยการข่มตและเสี่ยงทาย และอีกกรณีคือยังไม่ป่วยแต่ไปทำพิธีกับหมอมดเพื่อป้องกันการเจ็บป่วย

2) พิธีเสนฆ่าเกิด เป็นพิธีกรรมในการรักษาอาการป่วยของเด็ก ด้วยการรักษากับหมอมดซึ่งอาการป่วยน่าจะมาจากความเชื่อที่ว่า เด็กแรกเกิดมีแม่เก่าแม่เดิม (แม่ซื่อ) คือ เป็นภูตผีคอยติดตามดูแลเด็ก อยากรได้เด็กกลับไปอยู่กับตนเองและจะคอยเอาชีวิตเด็กคืนไป จึงต้องทำพิธีเสนฆ่าเกิด (ฆ่าแม่เก่าแม่เดิม หรือแม่ซื่อ) เพื่อจะ让孩子มีชีวิตอยู่รอดและเติบโตเร็ว

3) พิธีเสนโต้ว (เสนตัว) คือ พิธีกรรมในการรักษาคนที่มมีอาการเจ็บป่วย หรือฝันไม่ดี จะมาหาหมอยเยื้องเพื่อเสี่ยงทาย ผู้ป่วยจะมาทำพิธีกรรมเสนโต้วกับหมอมด โดยนำข้าวสาร ด้าย เสื่อ หมากพลู ไปขึ้นหิ้งไว้กับหมอมดจนกว่าจะทำพิธี แล้วนำวันทำพิธีเสนโต้ว

2.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูสุขภาพ การฟื้นฟูสุขภาพของชาวไทยทรงดำใช้ความเชื่อเป็นหลักสำคัญมีพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อเรื่องขวัญ และมีกุศโลบายต่าง ๆ ที่ใช้ในการฟื้นฟูสุขภาพดังนี้

2.4.1 การฟื้นฟูสุขภาพด้วยการแปลงขวัญ ชาวไทยทรงดำมีพิธีแปลงขวัญ คือ การเรียกผีขวัญที่ออกจากร่างกายแล้วคืนกลับเข้าร่างเดิมใหม่เพื่อให้ดีใ้่างาม ทำในขณะที่เจ็บป่วยโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ขวัญ

ผู้ป่วยกลับคืนมา เป็นการฟื้นฟูสุขภาพทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณ

2.4.2 การฟื้นฟูสุขภาพเวลาที่ป่วยไข้ ชาวไทยทรงดำมีวิธีฟื้นฟูสุขภาพที่สอดคล้องกับปัจจุบัน เพราะขณะเจ็บป่วยระบบทางเดินอาหารมักผิดปกติ ทำให้มีอาการเบื่ออาหาร ท้องอืด จึงแนะนำให้รับประทานอาหารอ่อนและย่อยง่าย งดกินเนื้อวัว เนื้อไก่ และหน่อไม้เปรี้ยว

2.4.3 การฟื้นฟูสุขภาพเมื่อมีประจำเดือน ชาวไทยทรงดำมีข้อห้ามว่าผู้หญิงที่มีประจำเดือนไม่ให้เก็บผัก รดน้ำต้นไม้ เพราะจะทำให้ผักและต้นไม้ตาย ซึ่งอาจเป็นกุศโลบายที่ไม่ให้ผู้หญิงที่มีประจำเดือนไปนั่งเก็บผักอาจทำให้หมอดูถูกบิรต์ตัวมากทำให้บางคนปวดท้องประจำเดือนมากขึ้น

สรุปการศึกษาขององค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยทรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบด้วย การแพทย์พื้นบ้าน ได้แก่ หมอน้ำมนต์ หมอเป่า หมอกวาด หมอต่อกระดูก หมอไล่ผีรดน้ำมนต์ หมอมด หมอเยื้อง มีการรักษาดูแลสุขภาพทั้งทางกาย ใจและจิตวิญญาณ เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจต่อผู้ป่วย เช่น การตั้งครู การใช้คาถาประกอบการรักษา การรักษาด้วยสมุนไพร และให้ความสำคัญกับการห้ามกินของแสลง การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน ได้แก่ ด้าน ประเพณี การเกิด ประกอบด้วย การดูแลหญิงตั้งครรภ์ การดูแลหญิงหลังคลอด และการอยู่ไฟ ด้านการดูแลเด็ก ประกอบด้วย การจัดการกับริก การร่อนกระดัง การให้นมลูก การกินอาหารของเด็ก การโกนผมเด็ก และการรับขวัญ ส่วนการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษา การฟื้นฟู เป็นการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน และการแพทย์พื้นบ้าน อาศัยความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรมของชุมชน และทรัพยากรในชุมชน เช่น การบริโภคผักพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง การใช้สมุนไพร การประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีเสนเรือน พิธีป่าตุง การข่มมด พิธีเสนฆ่าเกียด พิธีเสนโต้ว การแปลงขวัญ การฟื้นฟูสุขภาพเมื่อป่วยไข้ และการฟื้นฟูสุขภาพเมื่อมีประจำเดือน

อภิปรายผล

การดูแลสุขภาพตนเองจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยทรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการนับถือ “ผี” และความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” เนื่องจากเชื่อว่าผีนั้นเป็นเทวดาที่ให้การคุ้มครองปกป้องรักษาและอาจให้โทษได้ สรรพสิ่งในโลกอยู่ภายใต้อำนาจของผีซึ่งสามารถบันดาลให้ชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปตามความพอใจของผี จากอิทธิพลของความเชื่อนี้จึงได้เกิดเป็นประเพณีและพิธีกรรมสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษและได้กลายเป็นวิถีชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันเรื่อยมา จากการศึกษาวิจัยนำมาอภิปรายผลโดยแยกเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. องค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเองจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยทรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบด้วย การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านและการแพทย์พื้นบ้าน อภิปรายผลดังนี้

1.1 การดูแลรักษาด้านการแพทย์พื้นบ้านไทยทรงดำ นอกจากจะรักษาทางกายแล้วยังมุ่งเน้นการดูแลทางจิตใจและทางจิตวิญญาณ เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจต่อผู้ป่วย เช่น การไหว้ครู การตั้งครู การใช้คาถาประกอบการรักษา เนื่องจากชาวไทยทรงดำมีความเชื่อเรื่องของผี ดังนั้นการใช้คาถาจึงเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาแบบพื้นบ้านสอดคล้องกับการศึกษาของปิยนุช (2556) ศึกษาภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก พบว่า รูปแบบการรักษาของหมอพื้นบ้านมีทั้งการใช้ยาสมุนไพรและไสยศาสตร์ร่วมด้วย วิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านมีหลากหลายวิธี เช่น การใช้สมุนไพร คาถา น้ำมนต์ และการนวด ซึ่งการใช้คาถาร่วมด้วยจะเป็นผลทางจิตใจที่ผู้ป่วยจะได้รับ

1.2 การดูแลสุขภาพด้านประเพณีการเกิด มีทั้งข้อห้ามและคำแนะนำในการปฏิบัติตัวที่ตรงกับทางการแพทย์แผนปัจจุบันหรือตรงกับหลักวิทยาศาสตร์หรือไม่ตรงตามหลักวิทยาศาสตร์ และบางข้อห้ามที่หวังผลทางอ้อม การดูแลสุขภาพด้านประเพณีการเกิด

ประกอบด้วย การดูแลหญิงตั้งครรภ์ การดูแลหญิงหลังคลอด การดูแลหญิงตั้งครรภ์ มีความเชื่อและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ดังนี้ ความเชื่อไม่ให้กินน้ำมันพร้าว ไข่จะได้ไม่ติดตามตัว แต่การที่เด็กจะมีไขหรือไม่มีขึ้นกับอายุครรภ์ของเด็กตอนคลอดไม่ได้ขึ้นกับอาหารที่รับประทาน ห้ามกินหัวเผือกหัวมันเพราะหัวมันเป็นไขมันจะคลอดยาก การปฏิบัติตัวในการตั้งครรภ์ในปัจจุบัน อาหารประเภทไขมันเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงเพราะความต้องการของร่างกายน้อยลงและย่อยยากเหมือนกับแป้งและน้ำตาล กินมากจะทำให้มีอาการท้องอืด แน่นท้อง อืดอืด และเพิ่มน้ำหนักตัวโดยจะแปรไปเป็นไขมันจับอยู่ตามส่วนต่างๆของร่างกาย (กิ่งแก้ว และคณะ, 2548) ห้ามหญิงตั้งครรภ์ไปงานศพ เพราะอาจทำให้ผีเข้ามาทำร้าย คงเป็นกุศโลบายที่ไม่ต้องการให้ไปงานที่มีบรรยากาศโศกเศร้าเสียใจ เพราะจะทำให้หญิงตั้งครรภ์เกิดอาการเครียดได้ หญิงตั้งครรภ์ให้เดินบ่อย ๆ จะช่วยให้คลอดง่าย สอดคล้องกับหลักการออกกำลังกายในสตรีตั้งครรภ์ การออกกำลังกายที่เหมาะสมจะช่วยให้การดำเนินชีวิตและความก้าวหน้าของการตั้งครรภ์มีความราบรื่นและมีปัญหาน้อย และไม่มีผลต่อทารกในครรภ์ ชนิดการออกกำลังกายที่ปลอดภัยสำหรับสตรีตั้งครรภ์ เช่น การเดิน การขึ้นลงบันได การขี่จักรยานอยู่กับที่ การว่ายน้ำ แอโรบิกในน้ำ การบริหารกล้ามเนื้อขาและหลัง อึ้งเชิงกรานและช่องคลอด (ปานจิต และวีโรจน์, 2546) ส่วนช่วงเวลาท้องแก่ใกล้คลอดจะให้หมอดำแยมาคัดท้องทำให้คลอดง่ายและไม่ปวด อาจเป็นการตรวจท่าทารกในครรภ์โดยหมอดำแย ซึ่งระยะใกล้คลอดหัวเด็กจะลงสอดคล้องกับภูมิปัญญาการดูแลครรภ์แบบพื้นบ้านของภาคใต้ โต้ะบิแด (หมอดำแย) จะคัดท้องเมื่อใกล้คลอดเพื่อให้แนวลำตัวทารกมาอยู่แนวเดียวกับมารดา (เยาวเรศ และฐิติพร, 2557) การดูแลหญิงหลังคลอด ด้วยการอยู่ไฟ ในสมัยปัจจุบันเมื่อมารดาคลอดลูกที่โรงพยาบาลจะมีการเย็บซ่อมแผลที่ฉีกขาดให้เรียบร้อย มารดาจึงไม่จำเป็นต้องนอนนิ่งนาน เป็นการจำกัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวของหญิงหลังคลอด ซึ่งอาจมีผลต่อการขับถ่ายเพราะทำให้การเคลื่อนไหวของลำไส้สั้น แต่อย่างไรก็ตามการจำกัดกิจกรรมการเคลื่อนไหว

ของหญิงหลังคลอดอาจมีผลต่อการหายของแผลเร็วขึ้นและเป็นข้ออ้างในการปฏิเสธการมีเพศสัมพันธ์กับสามีได้ ซึ่งจะช่วยป้องกันการติดเชื้อของแผลได้อีกทางหนึ่ง (กมลทิพย์ และคณะ, 2559; ละเอียด และคณะ, 2557) ส่วนการอาบน้ำต้มใบมะขามทั้งภูมิปัญญาพื้นบ้านและปัจจุบันมีความสอดคล้องกัน (กฤษมา, 2549) กล่าวคือ ใบมะขามมีกรดผลไม้ ช่วยกระตุ้นผิวหนังชั้นกำพร้าลอกตัวเร็วขึ้น ทำให้ผิวขาวใส ลบรอยดำที่เกิดจากฮอร์โมนขณะตั้งครรภ์ กลิ่นของสมุนไพรช่วยให้ร่างกายสดชื่น แจ่มใส คลายความเครียด ทำให้การไหลเวียนโลหิตดีขึ้น อย่างไรก็ตามแม้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลด้านประเพณีการเกิด ส่วนใหญ่มักมีเหตุผลขัดแย้งกับหลักวิทยาศาสตร์ แต่จากการศึกษาของกมลทิพย์ และคณะ (2559) ให้แนวคิดว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลมารดา และทารกมีจุดเด่นในแง่การดูแลสุขภาพจิต สังคมและจิตวิญญาณ โดยเฉพาะการอยู่ไฟหลังคลอดพบข้อดีอยู่มาก เพราะทำให้หญิงหลังคลอดได้พักผ่อนเต็มที่

1.3 การดูแลสุขภาพด้านการดูแลเด็ก ปัจจุบันหญิงตั้งครรภ์ไปคลอดลูกที่โรงพยาบาล ไม่ได้คลอดที่บ้านโดยหมอดำแย จึงไม่มีพิธีการจัดการกับรกและพิธีร่อนกระดัง ส่วนการโกนผมเด็ก การรับขวัญ จะนำความเชื่อและการยึดมั่นในเรื่องของผีและขวัญมาใช้ในการดูแล ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมแต่ความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อเรื่องขวัญยังคงมีความสัมพันธ์กับสังคมของชาวไทยทรงดำอย่างใกล้ชิดเหมือนเดิม การให้นมลูก ให้ลูกกินนมแม่ไปเรื่อย ๆ จนกว่าเด็กจะเลิกเอง การให้นมลูกสอดคล้องกับแนวคิดปัจจุบัน โดยองค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ประกาศเมื่อปี พ.ศ. 2545 (ใจเกื้อ และคณะ, 2557) แนะนำให้มารดาทุกคนเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว 6 เดือนหลังคลอด และหลังจากนั้นควรเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาพร้อมกับอาหารตามวัยเป็นเวลา 2 ปี หรือมากกว่า การกินอาหารของเด็กจะให้เด็กเริ่มทานอาหารเร็ว อาจเนื่องจากการทำให้เด็กเจริญเติบโตเร็วไม่สอดคล้องกับปัจจุบัน ที่มีหลักการเลือกอาหารตามวัยทารกและเด็กเล็ก

2. การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษา การฟื้นฟู โดยสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพภาพตนเองชาวไทยทรงดำ เป็นการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน และการแพทย์พื้นบ้าน มีการอภิปรายผล ดังนี้

2.1 การส่งเสริมสุขภาพของชาวไทยทรงดำ เช่น กินผักน้ำพริกทุกมื้อ สอดคล้องกับหลักการปฏิบัติตัวในปัจจุบันที่เน้นการรับประทานผักผลไม้ ตามเกณฑ์ขององค์การอนามัย (ปาณบดี และนิธิศ, 2554) ควรบริโภคผักผลไม้ในปริมาณไม่ต่ำกว่า 600 กรัม/คน/วัน ชาวไทยทรงดำไม่นิยมบริโภคแกงกะทิ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของไขมันในเลือดสูง นิยมบริโภคกับข้าวพื้นเมือง แม้ว่าอาหารพื้นบ้านที่ชาวไทยทรงดำนิยมบริโภคจะมีผลดีต่อสุขภาพ แต่อาหารบางชนิด เช่น แกงหน่อส้ม ทำมาจากอาหารหมักดอง จึงควรรับประทานในปริมาณที่เหมาะสมและควรงดในคนที่ เป็นโรคความดันโลหิตสูงและผู้ป่วยโรคไต เนื่องจากอาหารเหล่านี้มีปริมาณเกลือโซเดียมสูง

2.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการป้องกันโรค ด้วยการประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีเสนเรื่อน พิธีป่าดง โดยมีความเชื่อว่าจะช่วยคุ้มครองให้ลูกหลานมีสุขภาพแข็งแรง ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ชาวลักษณะ (2550) ได้กล่าวถึงความเชื่อที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลโดยความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ พิธีกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กับระบบความเชื่อของสังคมนั้น ๆ ทางด้านสุขภาพมีแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ (health belief model) ที่พัฒนามาจากทฤษฎีทางด้านจิตวิทยาสังคมเพื่อใช้อธิบายการตัดสินใจของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสุขภาพโดยนำมาใช้ในการทำนายและอธิบายพฤติกรรม การป้องกันโรค และจากการศึกษาของรัตนะ และคณะ (2555) ปัจจุบันความเชื่อและวิถีชีวิตด้านสุขภาพของชาวไทยทรงดำมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตไปมาก ความเชื่อในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตามประเพณีที่สืบทอดกันมาเพื่อป้องกันการเกิด ความเจ็บป่วยแก่ครอบครัว เช่น พิธีเสนเรื่อนซึ่งชาวไทยทรงดำในปัจจุบันให้ความสำคัญกับประเพณีเสนเรื่อน

น้อยลงเพียงแต่ยึดถือและปฏิบัติตามที่บรรพบุรุษเคยประกอบพิธีเท่านั้น

2.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาอาการเจ็บป่วย

2.3.1 การรักษาอาการเจ็บป่วยโดยการแพทย์พื้นบ้าน เป็นการรักษาที่อาศัยความเชื่อ ความศรัทธา มีการรักษาทั้งกาย ใจและจิตวิญญาณควบคู่กันไป การรักษาด้วยการแพทย์พื้นบ้านจะ ใช้สมุนไพรร่วมกับคาถาซึ่งแต่ละบทจะมีเฉพาะโรค เน้นให้ความสำคัญกับการงดของแสลงเพราะอาจทำให้อาการกำเริบ

2.3.2 การรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยสมุนไพร ใช้รักษาอาการเจ็บป่วยในเบื้องต้น สมุนไพรที่ใช้รักษามีข้อมูลในการสนับสนุนดังนี้ อาการท้องเสีย สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ต้นแค ใช้ส่วนเปลือกต้นรักษาอาการท้องเสีย (เพ็ญญา, 2548, 2549; เจนจบ, 2555) อาการเจ็บป่วยอื่น ๆ เช่น แมลงกัด ต่อย พิษจากสารเคมี สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ว่านรางจืด มีข้อมูลสนับสนุนการได้รับรางจืดมีผลต่อการลดระดับสารเคมีในเลือดจากระดับอันตราย มาสู่ระดับไม่อันตรายมากกว่าการไม่ได้รับรางจืด (นันทวัน และคณะ, 2554) การถอนพิษจากสารเคมีหรือยาฆ่าหญ้า ด้วยรางจืด พบว่าสามารถเพิ่มอัตราการรอดชีวิตได้ (ภโวทัย, 2559) แผลสุนัขกัด สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา สาบเสือ เสือหมอบ ไม่พบข้อมูลสนับสนุนในการรักษาแผลสุนัขกัด แต่มีข้อมูลสนับสนุนสาบเสือในด้านการห้ามเลือด พบว่าแคลเซียมที่มีอยู่ในใบสาบเสือเป็นสารสำคัญที่ทำให้เลือดแข็งตัว อาการปวดเมื่อยตามร่างกาย สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา หญ้าเอ็นอ่อน มีข้อมูลสนับสนุนจากการศึกษาของยลดา และคณะ (2560) พบว่าเถาเอ็นอ่อนมีฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาที่น่าสนใจในการระงับปวด ด้านการอักเสบ ด้านเชื้อแบคทีเรีย ปกป้องกระดูกอ่อน และปกป้องตับ เถาเอ็นอ่อนเป็นพืชสมุนไพรที่การแพทย์แผนไทยใช้ประโยชน์ทางยาเพื่อบำรุงเส้นเอ็น ทำให้เส้นเอ็นหย่อน แก่ขัด ยอก และแก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

2.3.3 การรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยการประกอบพิธีกรรม เช่น การข้มต พิธีเสนฆ่าเกิด พิธีเสนโต้วเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติในขณะที่เจ็บป่วยโดยเชื่อ

ว่าเมื่อได้ปฏิบัติแล้วจะทำให้หายจากอาการเจ็บป่วย พิธีกรรมเกี่ยวข้องกับการรักษาอาการเจ็บป่วยอาจ เนื่องจากความเชื่อ ความศรัทธา ส่งผลต่อจิตใจและจิตวิญญาณ สอดคล้องกับการศึกษาของกานต์ทิมาและบุญรอด (2559) ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วยของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรุง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ยังคงมีอยู่เฉพาะความเชื่อในพิธีเสนฆ่าเกิดของคนเจ็บป่วยในวัยเด็ก เพื่อตัดขาดจากการรบกวนของผีแม่เกิดร้าย ความเชื่อในพิธีแบ่งขวัญ ความเชื่อในพิธีเสนตัว ความเชื่อในพิธีเสนเต็ง ตามความเชื่อดั้งเดิมเรื่องขวัญ ผี แถน (ผีฟ้าผู้เป็นใหญ่) นอกจากนี้ในปัจจุบันการรักษาอาการเจ็บป่วยโดยพิธีกรรมมักเป็นทางเลือกที่สองหลังจากไปรักษาทางการแพทย์แผนปัจจุบันแล้วอาการไม่ทุเลา สอดคล้องกับเรณู (2556) ศึกษาทุนวัฒนธรรมของชุมชนไทยทรงดำส่วนที่เกี่ยวกับการดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านได้เริ่มลดคุณค่า อาจเนื่องจากไม่มีการสืบสาน ชุมชนขาดความนิยม วัฒนธรรมใหม่แพร่เข้ามา คุณค่าการดูแลรักษาสุขภาพแบบเดิมเสื่อมความนิยมเหลือไว้เพียง “เป็นทางเลือก” ให้แก่สังคมในปัจจุบันเท่านั้น

2.3.4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูสุขภาพ การฟื้นฟูสุขภาพของชาวไทยทรงดำใช้ความเชื่อเป็นหลักสำคัญมีพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อเรื่องขวัญ และมีกุศโลบายต่าง ๆ ที่ใช้ในการฟื้นฟูสุขภาพ เช่น การแปลงขวัญเป็นการฟื้นฟูสุขภาพด้านจิตใจและจิตวิญญาณ สอดคล้องกับการศึกษาของกานต์ทิมา และบุญรอด (2559) ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วยของไทยทรงดำ เช่น ขวัญหาย ออกไปจากร่างกาย ทำให้เจ็บป่วยจึงมีความเชื่อในพิธีแบ่งขวัญ เพื่อเรียกขวัญที่หายไปให้กลับคืนมาและสอดคล้องกับความเชื่อเกี่ยวกับขวัญของคนไทยทุกภาค ที่เชื่อว่าขวัญอยู่ประจำในมนุษย์ สัตว์และสิ่งของ ขวัญจะทำให้ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข ขวัญมีธรรมชาติเบา มาง่าย ไปด้วย ขวัญของเด็กมีลักษณะขี้เล่น ขี้กลัว และขี้ลวด ชอบหลบหนีหากมีเหตุให้ตกใจ หากเป็นขวัญของผู้ใหญ่จะค่อนข้างมันคงตามวัย หากว่ามีเหตุที่ชีวิตเปลี่ยนแปลง เจ็บป่วยหรือมีเหตุร้าย เกิดภาวะ

หวาดหวั่น กลัว ตกใจ ทำให้ขวัญหนีออกจากร่างกายได้ เรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนีตีฟอ ขวัญเสีย หรือเสียขวัญ ทำให้เจ้าของขวัญเจ็บป่วย กินไม่ได้นอนไม่หลับ สุขภาพจิตเสีย ทำการทำงานไม่ได้ผล ถ้าต้องการให้ขวัญกลับคืนเข้าสู่ตัว จำเป็นต้องทำพิธีเรียกขวัญหรือส่งขวัญ จึงทำให้ขวัญกลับเข้าสู่สถิตในร่างดั้งเดิมและชีวิตปกติสุข โดยหมอขวัญเป็นผู้ประกอบพิธีเรียกขวัญ (รุจิณาถ, 2548) ส่วนการฟื้นฟูสุขภาพเวลาที่มีไข้ และเวลาที่ป่วยสอดคล้องกับการฟื้นฟูสุขภาพในปัจจุบันที่แนะนำให้รับประทานอาหารอ่อนและย่อยง่าย และการฟื้นฟูสุขภาพเมื่อมีประจำเดือนใช้ความเชื่อและกุศโลบายเป็นข้อห้ามปฏิบัติ

สรุป

องค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยทรงดำ สร้างประโยชน์แก่ชุมชนมาตั้งแต่อดีต แต่ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์และสาธารณสุขได้เข้าสู่ชุมชนส่งผลให้วิธีการดูแลรักษาสุขภาพตามแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านเริ่มลดน้อยลงและถูกลดบทบาทและคุณค่าไว้ “เป็นทางเลือก” ให้แก่ชุมชนในปัจจุบันเท่านั้น ถ้าไม่มีการอนุรักษ์ไว้อาจจะสูญหายไปจากชุมชน จึงควรมีแนวทางการอนุรักษ์ดังนี้ การรักษาโดยหมอพื้นบ้านและพิธีกรรมควรจะมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมไทยทรงดำ การรักษาด้วยสมุนไพรของชาวไทยทรงดำมีข้อมูลที่สนับสนุนทางวิชาการและงานวิจัย บางอาการมีสมุนไพรจำนวนหลายชนิดที่สามารถนำมารักษาได้ จึงควรสร้างความรู้และความเข้าใจในการรักษาด้วยสมุนไพร และรณรงค์ให้ทุกคนรอบครัวปลูกพืชสมุนไพรในการดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเอง และการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของชาวไทยทรงดำที่มีข้อปฏิบัติหรือข้อห้ามเป็นไปตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ควรสนับสนุนให้ปฏิบัติต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ภายใต้สำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในปีที่ 6 ฉบับที่ 1 ประจำปี 2561 มกราคม – เมษายน (2561) 114

ระดับอุดมศึกษา (HERP) ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย เทศบาลตำบลบ้านดอน คุณอัครวัฒน์ บุญสูงเพชร ประธานสภาวัฒนธรรม ตำบลบ้านดอน ที่ช่วยประสานงานกับชุมชน และขอขอบคุณสมาชิกชุมชนที่ให้ข้อมูลและช่วยเหลือจนทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

กมลทิพย์ ตั้งหลักมั่นคง เพชรฯ ทองเผ่า จิตตานันท์ ศรีสุวรรณ และ อรพินิต ภูวงษ์ไกร. 2559. การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลมารดาและทารก โดยใช้ห้องเรียนชุมชน และการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน. วารสารศูนย์การศึกษาแพทย์คลินิกโรงพยาบาลพระปกเกล้า. 33(4): 288-299.

กานต์ทิศา สีหมากสูง และบุญรอด บุญเกิด. 2559. วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทย ทรงดำ : กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรัง อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 24(44): 83-102.

กิ่งแก้ว เกษโกวิท ยุภา ถาวรพิทักษ์ วิทัศน์ จันทระโพธิ์ศรี ประเสริฐ ถาวรกุลสถิต พรทิพย์ คำพอ พรวิภา ดีศรี วงศา เลหาศิริวงศ์ สุวิทย์ อินนามมา และศิจิน รัตนทิพย์. 2548. ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ยังคงสืบทอดในด้านการกินอาหารของหญิงตั้งครรภ์ และหญิงหลังคลอดในเขตอำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น. ศรีนครินทร์เวชสาร. 20(2): 70-76.

กฤษมา ศรียากุล. 2549. การดูแลสุขภาพหญิงหลังคลอดด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน กรณีศึกษาชุมชนมอญ วัดหงส์ปทุมมาวาส จังหวัดปทุมธานี. วารสารการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก. 4(3): 106-107.

เจนจบ ยิ่งสมล. 2555. สารานุกรมสมุนไพรไทย. สถาปนบุรีศัลย์, กรุงเทพฯ. 288หน้า.

ใจเกื้อ ระติสุนทร สุภาพ ไทยแท้ และอุไรวรรณ บวรธรรมจักร. 2557. ผลของโปรแกรมการเสริมสร้างพลังใจต่อพฤติกรรมการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาและระยะเวลาในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดี่ยวของมารดาวัยรุ่น. วารสารเกื้อการุณย์ 21(2): 139-154.

เขาวลัษณ์ ฤทธิสรไกร. 2550. สังคมศาสตร์สาธารณสุข. ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ. สงขลา. 113 หน้า.

ทวีศักดิ์ สาสงเคราะห์. 2554. เขาวนปัญญากับการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ 13(1): 27-30.

นวรรตน์ บุญภิละ. 2559. วิถีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาอาหารของชาวผู้ไทในจังหวัดอุดรธานี. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 4(2): 224-234.

นันทวัน ใจกล้า สายใจ จารุจิตร และเสาวภา เล็กวงษ์. 2554. ผลการใช้ร่างจิตร่วมกับการให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันการได้รับสารเคมี เข้าสู่ร่างกายในผู้ที่มีผลการตรวจสารเคมีในเลือดระดับอันตราย. วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี 22(2): 50-60.

ปานบดี เอกะจัมปกะ และนิธิศ วัฒนมะโน. 2554. การสาธารณสุขไทย 2551-2553. กรุงเทพฯ. สำนักงานพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารสุขภาพ, กรุงเทพฯ. 533 หน้า.

ปานจิต วรรณภีระ และวีโรจน์ วรรณภีระ. 2546. การออกกำลังกายในสตรีตั้งครรภ์. เวชศาสตร์พื้นฟูสาร 12(3): 87-95.

ปิยบุษ ยอดสมสวย. 2556. การศึกษาภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในอำเภองครักษ์ จังหวัด

- นครนายก. ธรรมศาสตร์เวชสาร 13(2): 212-217.
- เพ็ญญา ททรัพย์เจริญ. 2548. การดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเองด้วยสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน. กระทรวงสาธารณสุข, นนทบุรี. 223 หน้า.
- เพ็ญญา ททรัพย์เจริญ. 2549. สวนสมุนไพรในงานมหกรรมพืชสวนโลก 2549. สามเจริญพาณิชย์. กรุงเทพฯ. 464 หน้า.
- ภโวทัย พาสนาโสภณ. 2559. สารออกฤทธิ์ในสมุนไพร. วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี 27(1): 120-131.
- ยลดา ศรีเศรษฐ์ กนกวรรณ จารุกำจร และวรัญญา จตุพรประเสริฐ. 2560. ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของเถาเอ็นอ่อน. วารสารเภสัชศาสตร์อีสาน 13(1): 1-10.
- เยาวเรศ สมทรัพย์ และฐิติพร อิงคดาวรงค์. 2557. การดูแลสุขภาพแบบทางเลือกและแบบผสมผสานของ สตรีตั้งครรภ์ไทยในภาคใต้. วารสารสภาการพยาบาล 29(2): 114-126.
- รัตนะ บัวสนธ จุรีรัตน์ ประवालัญญกร รพีพร ศรีติมงคล วันดี ทับทิม และมลฤดี โภคศิริ. 2555. วิถีชีวิตด้านสุขภาพไทยทรงดำจากวันวาน สู่ยุคสุขภาพพอเพียง. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ 14(1): 17-28.
- รุจิณาด อรรถสิษฐ์ และกมลทิพย์ สุวรรณเดช. 2559. คู่มือ “แนวทางการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านด้านสุขภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 1. ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ. 118 หน้า.
- รุจิณาด อรรถสิษฐ์ เอนก ศิริโรหราชัย และสมศิริ ยิ้มเมือง. 2548. ขวัญ: ขวัญชีวิตของคนไทย. กระทรวงสาธารณสุข, กรุงเทพฯ. 64 หน้า.
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. 2556. ทุนวัฒนธรรมไทยทรงดำกับการเปลี่ยนผ่านยุคสมัยของชุมชน. ดารงวิชาการ 12(2): 175-202.
- ละเอียด แจ่มจันทร์ สุรี ชันธรัักษ์วงศ์ สุนทรหงส์ทอง และนพนิฐ จำปาเทศ. 2557. การแพทย์แผนไทยกับการบริหารการตลาดหลังคลอดในชุมชนภาคกลาง. วารสารพยาบาลทหารบก 15(2): 195-202.
- อาภาพร เผ่าวัฒนา สุรินธร กลัมพากร สุณีย์ ละกำป็น และขวัญใจ อำนาจสัตย์เชื้อ. 2554. การสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคในชุมชน: การประยุกต์แนวคิดและทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. คลังน่านาวิทยา, ขอนแก่น. 266 หน้า.

Knowledge of Health Care from the Local Wisdom of the Thai Song Dam Community in Bandon, Uthong District, Suphanburi Province

Akua Kulprasutidilok and Punyapha Phollawan*

Department of Health Management Technology, Faculty of Science and Technology,
Phranakon Rajabhat University, Bangkok 10220, Thailand

*Corresponding author E-mail: akuakaew@gmail.com

(Received: 8 May 2017; Accepted: 27 October 2017)

Abstract: This research aimed to study self-care knowledge from the local wisdom of the Thai Song Dam community in Bandon, Uthong, Suphanburi, and health promotion, prevention, cure and rehabilitation in which knowledge of self-care has been passed down in the community. The thirty-three key informants consisted of traditional healers, the elderly, and health volunteers, selected by purposive sampling. The main tool utilized was in-depth interviews. A triangulation method was applied for precision and confidence of data. The results revealed that indigenous self-care using folk medicine takes care of both physical and mental health issues, including the health of the spirit – for example, sacred ceremonies, spells, herbs and food prohibitions. The indigenous self-care of the Thai Song Dam relies on beliefs, rites, community culture and resources – for example, birth traditions, child care practices, local vegetable and food consumption, herbal treatments and ceremonies such as *sen ruean*, *pat thong*, *khap mot*, *sen kha keuat*, *sen tow* and *plaeng khwan*.

Keywords: local wisdom, health care, Thai Song Dam

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพภาพตนเองจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยทรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรีและเพื่อศึกษาการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษา การฟื้นฟู โดยสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวไทยทรงดำ ในการดูแลสุขภาพตนเอง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 33 คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง ได้แก่ หมอพื้นบ้าน ผู้สูงอายุ และอาสาสมัครสาธารณสุข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ตรวจสอบข้อมูลด้วยลักษณะสามเส้า ผลการวิจัยพบว่า การรักษาดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์พื้นบ้าน มีการรักษาดูแลสุขภาพทั้งทางกาย ใจและจิตวิญญาณ เช่น การตั้งครุ การใช้คาถาประกอบการรักษา การรักษาด้วยสมุนไพร และให้ความสำคัญกับการห้ามกินของแสลง การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของชาวไทยทรงดำ อาศัยความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรม ของชุมชน และทรัพยากรในชุมชน เช่น การดูแลสุขภาพด้านประเพณีการเกิด การดูแลสุขภาพด้านการดูแลเด็ก การบริโภค

ผักพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง การรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยสมุนไพร พิธีเสนเรื่อน พิธีป่าดตง การขับมด พิธีเสนฆ่าเกือด พิธีเสนโต้ว และการแปลงขวัญ

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น การดูแลสุขภาพ ไทยทรงดำ

Introduction

Thai society is ethnic diversity. As a result, local wisdom is different. (Boonphila, 2016) Local wisdom or village wisdom is a system of knowledge, capacities, skills, beliefs and practices of people in a community. Local wisdom represents relationships among people, between people and nature, people and the environment, as well as between people and the supernatural. Each action taken in the context of local wisdom is thus a connection between all of these factor, and they cannot be separated out from each other. Local wisdom is present in all parts of daily life, including problem solving, management, adaptation, application and learning. These are critical for the survival of the individual, community and society (Sasongkoah, 2011). Thai local wisdom regarding health and treatment of disease can be divided into two categories, indigenous self-care and folk medicine. Indigenous self-care refers to care for health that includes the body, mind, soul and moods, and aims to achieve balance and harmony with the principles of society, culture and the environment. Folk medicine is a local cultural system of treatments that are culturally unique and are maintained by learning based in experience, beliefs and religion. These medical systems depend upon the role of the traditional medical practitioner (Artthasit and Suwandeck, 2016).

Previous research on the health care practices of the Thai Song Dam people has found that traditional health care is declining, as many of the knowledgeable people have passed away without transmitting the knowledge. It seems that traditional health care is being given less value within the community, and presently most Thai Song Dam people use health centers, clinics and hospitals for their health care needs (Buasonte *et al.*, 2012). The progress made in medicine and sanitation have had most effect on the beliefs and customs regarding birth and sickness of the Thai Song Dam people (Simaksuk and Boongird, 2016). This research shows that traditional health care practices have experienced a loss of local value in the beliefs of the people, and in the end, may result in the loss of this local wisdom from Thai Song Dam society, even as these practices are a source of self-reliance in health care which can reduce the initial costs of treatment.

This research aims to study knowledge regarding self-care within the local wisdom of the Thai Song Dam people, as well as health promotion, disease prevention, treatment and rehabilitation within the traditional health care practices of the Thai Song Dam.

Materials and Methods

This research uses quantitative methods to collect and analyze data on health care in local wisdom among the Thai Song Dam

people, focusing on two major issues: indigenous self-care and folk medicine.

Defining the research area

The research area is the Thai Song Dam community of Bandon subdistrict, Uthong district, Suphanburi province.

Defining the sample group

The sample group, or key informant group, is 33 Thai Song Dam people, comprised of 1) 11 local medical practitioners chosen by purposive sample, 2) people who had received traditional treatment in the past and were able to provide information on Thai Song Dam health care practices, or are responsible for public health matters, and consisted of 16 people elderly people, 1 person from the Bandon Culture Council and 5 local health volunteers.

Tools used in data collection

The research used interview questionnaires and in-depth interviews, focusing on the two main questions: 1) questionnaire for local medical practitioners were asked about their experience in providing health care, types of traditional medical practitioner, types of ailments and symptoms that are commonly treated, diagnosing disease, treatment of disease, medicines used in treatment, post-treatment advice and monitoring of condition; 2) questionnaire for the elderly, people who have received traditional treatments, health volunteers were asked about self-care practices in the community currently, treatment by traditional medical practitioners, reasons for seeking treatment with local medical practitioners, ailments that are frequently experienced, local wisdom about health care,

beliefs and customs, medicinal plant treatments, pre-natal care, birth and post-natal care, as well as child care.

Data collection

Data collection using in-depth interviews consisting of a 45-60-minute session for each interview. Interviews were conducted during the period of March-December 2016.

Triangulation was used for data checking, interviewing different people in different groups about the same topic. This consisted of the traditional medical practitioners, elderly, people who had received traditional health care treatment, and local health volunteer groups. Data was checked with Data Saturation.

Data analysis

Data analysis was conducted with content analysis and issue-summary analysis. The findings of each analysis were synthesized into larger findings, and relationships between the research elements were used to explain the traditional health care practices of the Thai Song Dam people in the study site, in line with the objectives of the study.

Results

1. Knowledge of self-care from local wisdom of the Thai Song Dam, Bandon subdistrict, Uthong district, Suphanburi province

1.1 Traditional medical care of the Thai Song Dam is centered around the roles of traditional medicinal practitioners (*mor*), which include *mor nam mon* (holy water *mor*), *mor pao* (blowing *mor*), *mor kwaan* (sweeping *mor*), *mor tor kraduk* (bone connection *mor*), *mor lay phi* (chasing away spirits with holy water *mor*), *mor*

mot (sorcerer *mor*) and *mor yueang* (divination *mor*). Treatments take many different forms, using medicinal plants, rituals and massage, and all begin with the *mor* who is an individual respected by the community. The treatments are dependent upon the patient, who must believe in the treatment. Diagnosis consists of divination or interpretation from holy water, asking personal history, and observation of symptoms the patient wants treated. For example, *follicular pharyngitis*, *Protein calorie Malnutrition*, *erysipelas*, *conjunctivitis*, *fever*, *broken bones*, *lethargy*. There are many ways to treat these ailments, including use of medicinal plants according to the symptoms of the ailment, treatment with incantations specific to each ailment, treatment with holy water, or treatment with massage. The treatments of the *mor* focus on the body, the mind and the soul, trying to strengthen the *khwan* (spirit) and give them hope, for example *way khru* (paying respect to the master) or *tang khru* (making offerings) include incantations along with the treatment because the Thai Song Dam believe in *phi* (spirits). For this reason, incantations are an important part of traditional treatments. Steps carried out after treatment include prohibition on eating foods that might cause irritation in the body because this may exacerbate the condition; for example, pickled foods, seafood, all fish except snake catfish. If the patient suffers from fever, they are prohibited from eating duck and chicken.

Mor nam mon will diagnose ailments in a water basin using water that candle wax has been dripped into. The holy water is sprinkled as

an incantation is recited to invite the masters. The offerings made in this ritual include one chicken, one bottle of alcohol, as well as red and white rice cakes. After the ritual, a holy thread is put around the neck.

Mor pao will diagnose ailments in a water basin using water that candle wax has been dripped into. The holy water is sprinkled as an incantation is recited to invite the masters. The offerings made in this ritual include betel leaves that the patient has brought for the *mor* on the day of treatment. The treatment is carried out at 5:00 in the evening, so that the disease will disappear together with the sun. The patient sits facing the west.

Mor kwaan gives treatments with medicinal plants, brushing across the neck and applying poultice to the neck. Plants used include kaffir lime, phray, turmeric, ginger, galangal, aloe, jujube, dipli pepper, black pepper and thammara peel. Follicular pharyngitis in children and rok thammara treatments often include incantations as well.

Mor lay phi rot nam mon treat using betel leaves mixed into holy water, which is used to pull the bad things out of the body to discard in the water. Materials used include areca net, betel leaves, string, rice and holy water.

Mor tor kraduk diagnose by asking personal history and x-rays. Treatments use coconut oil with medicinal plants, applied to the injured area. Plappleung leaves are heated over the fire to make them soft and then applied to the area. When the leaves are applied, an incantation is recited. If an arm is fractured, a bamboo splint is made and applied. Offerings include flowers,

incense, candle, in the old traditional style. The cost is one saleung, one bottle of alcohol and one packet of cigarettes.

Mor mot treat with rituals. The patient makes an appointment with the *mor*, and brings clothes that they have worn and have the scent of the owner. This will represent the patient's soul. On the day of the ritual, offerings are made and the *mor* will do a ritual to send these things to the ancestors. In the end, the *mor* will perform a divination.

Mor yueang (or *mor siang tha*) perform divininations using cloth, and recite incantations. The *mor* will ask the cause of the ailment, the appropriate treatment, the way to solve the problem. The cloth will move back and forth with the divination.

1.2 Traditional treatments for child birth include pre- and post-natal treatments. Most of the treatments involve traditional beliefs, prohibitions and prescriptions for how the mother and the baby should act before and after birth. Foods are very important, and there are behaviors and rituals that should be done in order to increase the auspiciousness of the birth.

1.2.1 Care of pregnant women is done to ensure that the birth is easy for the mother and safe for the child. The mother is made to drink coconut milk to prevent fevers. Tubers should not be eaten because they contain fats that will make the birth difficult. Pregnant women cannot attend funerals because a spirit may enter the body and cause harm. Pregnant mothers should walk frequently, as this will help make the birth easy. When the birth is near, a traditional mid-wife will massage

the stomach for an easy birth and reduce the stress and pain for the mother.

1.2.2 Post-natal care of the mother is done to settle the womb and facilitate the recovery of the mother. The mother must sit near the fire for a period of time, because the heat of the fire will help the mother's muscles recover, as well as allow for the recovery of the reproductive system. It also helps to re-establish balance among the elements of the body. During the period of staying by the fire, the mother will drink hot juice of the *Caesalpinia sappan*, eat rice and dried fish, and avoid eating foods such as cucumber because they will disturb the balance of elements within the body. In the past, the midwife did not stick rips in the birthing canal, so the mother would have to sleep on a board with both knees at the chest, in order to help the wounds heal themselves. The mother would wash the wound with water boiled with tamarind. This will keep the wound clean and help it heal quickly.

1.3 Traditional care of children's health includes disposing of the placenta (*kap rok*), winnowing (*ron kradong*), breastfeeding, children's foods, shaving the child's hair, and welcoming the *khwan*. Nowadays, most mothers give birth in hospitals, so disposal of the placenta and winnowing are not conducted.

1.3.1 In the *kap rok* ritual, the placenta is placed inside a bamboo tube and hung over the door of the livestock pens. Or, it is taken and hung on a large tree in the deep forest that is dedicated for placenta disposal.

1.3.2 When the first child is born, there will be a ritual of winnowing (*ron kradong*)

in order to welcome the spirit of the child, encourage it to grow and be successful in life. The ritual is performed by someone who is considered to be successful. Money and books are placed on the winnowing basket for the ritual.

1.3.3 Breast feeding is done until the child is weaned naturally.

1.3.4 Babies are encouraged to eat baby foods as soon as possible, so that they grow quickly.

1.3.5 Babies' heads are shaved so that they will have long, healthy lives. When the baby has reached one month after birth, the baby's hair will be shaved at the fireplace because it is believed that the hair the baby brings from its birth is not clean. The head is shaved so that new hair can grow to replace the old.

1.3.6 The ritual to welcome the khwan is done to help the baby recover from sickness. The Thai Song Dam believe in spirits (phi) and the human spirit (*khwan*) so whenever a child is sick, they will perform a ritual to call back the *khwan*.

2. Health promotion, prevention of disease, treatment of disease, rehabilitation through the transmission of local wisdom in self-care of the Thai Song Dam

2.1 The Thai Song Dam have ways of promoting health within their daily lives, such as eating vegetable dishes every day and eating fish as their major protein. They prefer to eat traditional foods, such as sour bamboo shoots, *kaeng pham*, and *phak jup*. They prepare their own foods, rather than buying prepared food in

the market. They avoid eating coconut curries. Moreover, their lifestyles include many forms of physical activity, as they are farmers.

2.2 Thai Song Dam have ways to prevent disease that involve rituals, such as *sen ruean*, in which the ancestors are invited to accept offerings. This is a way of respecting the memory of the departed ancestors. The *pat tong* ritual propitiates the spirit of the mother and father with offerings of new rice. They believe that the spirits of the ancestors will watch over their children and grandchildren, protecting their health and preventing illness.

2.3 Traditional wisdom and practices of medical treatment

2.3.1 Traditional treatment administered by *mor pao* and *mor nam mon* are mainly for skin diseases, such as shingles, herpes, erysipelas, or rashes from contact with caterpillars. *Mor pao* and *mor mon* treat other illnesses as well, such as fevers, and *mor kraduk* treat broken bones.

2.3.2 The Thai Song Dam tend to administer first aid on their own, using medicinal plants. Medicinal remedies have been passed down through the generations. If the first treatment is not effective, they will seek treatment from traditional medical practitioners in the community, or go to modern health facilities. For example, Thai basil leaves and lemongrass are administered for flatulence, which constipation is treated with the leaves of *bridelia ovata*. Diarrhea is treated with bark of the khae tree, and dog bites are treated with sap sua leaves. Chemical poisoning is treated with

Thubergia laurifolia. Physical exhaustion is treated with *ya en orn*.

2.3.3 Treatment with rituals

1) The *khap mot* ritual is conducted by the *mor mot*, and involves divination as well. There are two situations in which it is used: when there is a person in the family that is ill and not responding to treatments, the spouse or other close relatives will go perform a divination. The *mor yueang* will recommend that the family see a *mor mot* to conduct the *khap mot* ritual and do a further divination; the other situation is when a person who is not yet ill does the ritual in order to prevent getting sick.

2) The *sen kha keuat* ritual is done to treat sickness in children, performed by a *mor mot*. This ritual is performed in the case where it is believed that the first child has been born with an 'old mother' – the belief is that the child has born with a spirit already watching over it, and wanting the child back. The spirit desires to take back the child's life, so it is necessary to perform the *sen kha keuat* (killing the 'old mother') to save the child's life and grow quickly.

3) The *sen tow* (*sen tua*) ritual is performed to treat sick people, or people who have experienced bad dreams. The patient sees a *mor yueang* to get a divination, and then performs the *sen tow* with a *mor mot*. Rice, string, clothing, and betel nuts are placed on the ritual alter of the *mor mot* until the ritual is performed. Then the time and date of the ritual are agreed upon and the ritual is performed.

2.4 Traditional wisdom and practices of rehabilitation of the Thai Song Dam are based in

their belief system. The most important are those associated with their belief in *phi* and *khwan*.

2.4.1 Thai Song Dam rehabilitate health conditions with the *plaeng khwan* ritual, which is a ceremony to call the spirit (*phi khwan*) that has departed the body of the patient and invite it to re-enter the body. This will result in healing. The ritual is conducted in times when it is deemed that the *khwan* has departed and must return to allow the patient to recover in terms of spiritual or psychological health.

2.4.2 When the patient is suffering from fever, the Thai Song Dam have a healing ritual to rehabilitate the health of the patient. Some illnesses are related to problems in the digestive tract, which can food poisoning or flatulence. Patients are recommended to eat soft, easily digestible foods, and abstain from eating beef, chicken and sour bamboo shoots.

2.4.3 Health care during menstruation is also covered by Thai Song Dam health care practices. Menstruating women are prohibited from collecting vegetables and watering plants because it will cause the plants and trees to die. It is possible that this prohibition is to keep menstruating women from squatting for a long time, so that the muscles of the womb are not stressed, which can enhance menstrual pains.

To summarize the research on traditional health care practices of the Thai Song Dam in the research site, there are two main areas of practice. First is folk medicine, which is performed by *mor nam mon*, *mor pao*, *mor kwaan*, *mor tor kraduk*, *mor lai phi rot nam mon*,

mor mot and *mor yueang*. The treatments deal with the bodily, spiritual and psychological aspects of human health. The rituals aim to strengthen the body's *khwan* and generally support the mental well-being of the patient. This is achieved through offerings, incantations, medicinal plants and food prohibitions. Second, traditional health care includes rituals for child birth, such as care for the pregnant mother, post-natal care and sitting by the fire. Care for the child includes disposal of the placenta, winnowing, breastfeeding, feeding with baby foods, shaving the head and welcoming the spirit. Health promotion activities include disease prevention, treatment, rehabilitation, traditional health maintenance practices and traditional medical treatments. These all rely upon the beliefs, rituals, community culture and community resources; namely, community members consume local vegetables, customary foods, use medicinal plants and participate in rituals such as *sen reuan*, *pat tong*, *khap mot*, *sen kha keuat*, *sen tow*, and *plaeng khwan* to rehabilitate the patient's health when experiencing fever or menstruation.

Discussion

In our research on the local wisdom in health care practices of the Thai Song Dam people, their customary beliefs regarding *phi* (supernatural spirits) and *khwan* (spirit of the living) play a central role. According to their belief system, *phi* are supernatural beings that look over and protect people from bad forces. Yet they may also punish humans. All things in the world exist under the power of *phi*, and they are

able to bring about change to peoples' lives according to the desires of the *phi*. These beliefs are manifested in the customs and rituals that have been practiced and passed down through the generations as part of their way of life. The findings of the research are discussed here, divided into two issue areas as set out in the objectives of the study.

1. Discussion of knowledge of self-care practices of the Thai Song Dam in the study site, consisting of indigenous care and folk medicine.

1.1 Thai Song Dam folk medicine concerned not only with the well-being of the body, but looks after the mind and soul of the people as well. These practices strengthen the *khwan* and provide encouragement for the patient. Paying respects and making offerings, reciting incantations are central elements of these practices, because of the Thai Song Dam belief in *phi*. The importance of incantations in the health care practices is mentioned in the research of Yoadsomsuay (2013), which studied the wisdom of folk doctor in Ampur Ongkharak, Nakhonnayok province. This research found that the common format for treatment included both medicinal plants and magic together. There are many ways in which treatments are administered, such as medicinal plants, incantations, holy water and massage. The use of incantations in the treatment has psychological benefits for the patient.

1.2 Traditional health care practices for child birth include prohibitions and recommendations for behavior which are in line with the scientific principles of modern medicine. Some prohibitions are not in line with

modern science, yet expect indirect outcomes. The birth-related health care practices include pre-natal care, post-natal care. For pre-natal care, the beliefs and behaviors are varied. For example, for the mother it is believed that eating coconut oil will prevent fever, yet for the child the occurrence of fever is not linked to what they eat, but depends rather on the gestational age of the baby when it is born. It is also believed that pregnant women should not eat tubers because they contain fats and will cause complications in birth. In modern pregnancy practice, it is believed that fat should be avoided because the body's need for fats is reduced and they are difficult to digest, similar to starch and sugar. If they are consumed in large amounts it will cause flatulence, abdominal tightness, and constipation, as well as causing weight gain as the fats accumulate in different parts of the body (Ketkowitz *et al*, 2005). Pregnant women are prohibited from attending funerals because there is a chance that a *phi* will enter and harm the body. This may be a strategy for avoiding situations that are sad or emotionally distressing. Pregnant women should walk frequently to help bring an easy birth. This reflects the modern belief that pregnant women should exercise appropriately because this will support the progress of the pregnancy, making it go smoothly without problems, without impact on the fetus. Types of exercise that are safe for pregnant women include walking, going up and down stairs, stationary cycling, swimming, aqua-aerobics, training of leg and back muscles, pelvis and birth canal (Wannapira, 2003). When the pregnancy is coming to term, a midwife will

come to massage the stomach in order to facilitate the delivery. This may be an effort to check the position of the fetus. Before birth the baby's head will move down. This is in line with the practice of the *to bidae* (midwife) in the local wisdom of the south, where the stomach is massaged when delivery is close in order to move the fetus into position and align it with the mother (Somsap and Ingathawornwong, 2014). Traditionally, post-natal mothers had to sit by the fire for an extended period. Now, however, any tearing sustained in the delivery is stitched for a quick recovery, so there is no need for the woman to remain immobile. This was a way to limit the woman's activity, and reduce the functioning of the intestine. In any case, limiting the activity of the post-natal woman has the benefit of helping any wounds repair themselves quickly, as well as being a reason for declining sexual relations with the husband, which also has the benefit of reducing the risk of the wound getting infected (Tanglakmankhong *et al*, 2016, Jamjan *et al*, 2014). Regarding bathing in water boiled with tamarind, the local wisdom and modern knowledge are mutually supportive (Sriyakul, 2006), in that the tamarind is known to have an acid that stimulates the skin and encourages shedding of the epidermis, improving the appearance of the skin by reducing blemishes resulting from hormonal change during pregnancy. The fragrance of the herb freshens and clears the body, relieves tension, and improves blood circulation. In any case, even though much local wisdom about health care and traditional practices around child birth is in conflict with modern science, the

research of Tanglakmankhong (2016) provides the perspective that traditional care of the mother and the fetus are notable for their treatment of mental health, society and mind. The practice of sitting by the fire is particularly beneficial because it allows the woman to rest fully after delivery.

1.3 With regards to health care practices for children, currently women give birth at the hospital so the ritual to dispose of the placenta and the winnowing ritual are not performed. As for head shaving and welcoming the *khwan*, the belief in *phi* and *khwan* remains strong. Even though the cultural life of the Thai Song Dam is changing, these beliefs still retain a strong position in their daily lives as before. Breastfeeding is done until the child weans itself. Breastfeeding is in line with the accepted contemporary practices, as seen in the World Health Organization's 2002 recommendation (Ratisunthorn *et al.*, 2014) that all mothers breastfeed only for the first six months after birth, and then breastfeed in conjunction with baby food until the age of two or more. Switching to solid food early on was part of the desire for children to grow quickly, but this belief is not in currency today, where there is a distinction made between newborns and small-babies.

2. Health promotion, disease prevention, treatment, rehabilitation is part of the Thai Song Dam traditional health care practices, which consist of indigenous self-care and folk medicine, discussed as follows.

2.1 Eating vegetable dishes at each meal and other practices of health promotion among the Thai Song Dam are supported by the

principles of contemporary practice that encourage the consumption of vegetables and fruits. According to the recommendations of the World Health Organization (Aekajumpaka and Wattanamano, 2011) one should consume vegetables and fruits in an amount of no less than 600g/person/day. Thai Song Dam do not prefer coconut curries, which can be an important cause of high cholesterol. Rather, they prefer traditional dishes. While many of the Thai Song Dam traditional dishes are beneficial to the health, some of them, such as sour bamboo soup, are made from pickled foods and should be consumed in appropriate quantities, or avoided by people with high blood pressure or kidney conditions because they contain high levels of sodium.

2.2 Rituals to prevent disease include *sen reuan* and *pat thong*. People believe that these rituals will take care of the children and grandchildren, ensuring good health and preventing disease. Somsap (2014) discusses the importance and influences of beliefs that manifest themselves in rituals and customs. Traditional rituals and customs are linked closely to belief systems in society. Health belief models have been developed from the theory of social psychology to explain the decisions individuals make about their health. They are used in the definition and explanation of disease prevention behavior and from the research of Buasonte *et al.* (2012) we know that the beliefs and way of life regarding health of the Thai Song Dam are currently undergoing significant change. This is true for the practice of traditions that have been handed down through households to prevent

disease, such as sen reuan, which has seen a decrease in importance in Thai Song Dam society, so that it is simply conducted in the style of the ancestors.

2.3 Local wisdom in the treatment of disease

2.3.1 Folk medicine to treat disease depends upon the belief and faith of the people, and treats the body, the mind and the soul together. Folk medicine uses medicinal plants together with incantations. Each incantation is used for a specific disease, and focus on avoidance of harmful things so that the condition is not exacerbated.

2.3.2 Treatment of disease with medicinal plants is used for initial treatment of symptoms. Supporting evidence of medicinal plant treatments are as follows. For diarrhea, the bark of the *khae* tree is used (Supjaroen, 2005, 2006; Yingsumon, 2012). For other ailments, such as insect bites, stings or poisoning, the medicinal plants used are *Thunbergia laurifolia*, as there is evidence that it reduces the level of chemicals in the blood from a dangerous level to a non-dangerous level, when compared to a situation when it is not administered (Jaikla *et al.*, 2011). Extracting poison from chemicals or herbicides with *Thunbergia laurifolia* can increase the chance of survival (Phasanasophon, 2016). For a dog bite, *sap seua* and *seua morp* are used. There is no evidence of effectiveness for dog bite, but there is evidence suggesting that *sap seua* has coagulative effects. It seems that the calcium contained in *sap seua* is important in thickening the blood. Bodily fatigue is treated with *ya en orn*, which is

supported by the research of Sriset *et al.* (2017), who found that *ya en orn* has the pharmaceutical property of killing pain, preventing infection, fighting bacteria, protecting cartilage and the liver. The *en orn* vine is used in Thai traditional medicine to maintain tendons, keeping them supple, help strains and generally alleviate bodily aches and pains.

2.3.3 Rituals such as *khap mot*, *sen kha kueat*, *sen tow* are performed to treat illness, based on the belief that they are effective. The effectiveness of these rituals may be related to the belief and faith of the people, which will bring positive effects on psychological and spiritual well-being. This agrees with the research of Simaksuk and Boongird (2016) on the beliefs associated with the rituals for treating illness in the Thai Song Dam community of Nongprong subdistrict, Khaoyoi district in Petchburi province. Here, the rituals are still practiced, for example in the *sen kha keuat* ritual performed for children who are tormented by the *phi* of the 'old mother'. Belief in the *paeng khwan* and *sen teng* rituals come from the original belief in *phi*, *khwan* and *thaen* (the main spirit of the heavens). Aside from these, rituals for treating illness may be the second choice for people, after the option of seeking treatment in modern health facilities. Muenjancheoi (2013) studied the cultural capital of the Thai Song Dam related to traditional health care practices, which had started to lose value in the local society. This might be because the knowledge was not being transferred, community preferences were changing, or new culture was impinging on the

community. With the reduction of social value, they remain only as 'an option' for society.

2.3.4 Thai Song Dam local wisdom about rehabilitating health is based in the peoples' belief in phi and khwan. They have various strategies for rehabilitating their health conditions, such as paeng khwan, which treats the patient mentally and spiritually. This agrees with the research of Simaksuk and Boongird (2016) about the healing rituals of the Thai Song Dam. For example, when the khwan departs from the body, sickness can result, and the belief is carried into the healing ritual. The departed khwan is called back, as is similar and familiar to Thai in all parts of the country. The khwan is present in all people, animals and things. The khwan causes the happiness and comfort in life, but khwan is by nature light – that is, it comes and goes. The khwan of children is playful, frightened and timid, and will disappear easily if there is something that startles it. The khwan of an adult becomes more stable with age. If there is a big change in life, illness or another bad occurrence. This will cause feelings of intimidation, fear, or surprise, and the khwan will flee from the body. This is called khwan hai, khwan nii dii faw, khwan sia or sia khwan. The person will fall ill, unable to eat, unable to sleep. Their mental health will deteriorate, and work will not be productive. In order to get the khwan to return to the body, a ritual to call the khwan or to su khwan is necessary. Only then will the khwan return to take up its place in the body and allow life to return to normal. The *mor khwan* is the leader of the ritual to call the *khwan* (Artthasir, 2015). When rehabilitating health

from a fever or other illness, the modern recommendation to eat soft foods that are easy to digest is the same. Rehabilitation during menstruation is concerned with strategies to prohibit certain activities.

Conclusion

Knowledge about health care from the local wisdom of the Thai Song Dam has given benefits to their society from times past. However, medicine and sanitation have seen great progress recently, and these services are now available in the community. The result has been that health care practices have changed. Practices based on local wisdom have decreased, and their role has become smaller, being reduced to 'an option' for people in the community now. If these practices are not preserved, they may disappear from the community. The following approaches to preservation are needed: Information about treatments administered by *mor* should be collected and put into a Thai Song Dam Cultural Learning Center. Thai Song Dam healing with medicinal plants is supported by scientific research. Some symptoms can be treated with many different medicinal plants, and there is a need to create more knowledge and understanding of these medicinal remedies. Families should be encouraged to plant medicinal plants as part of a self-sufficient health care. Other prohibitions or recommendations of behavior that are supported by scientific knowledge should be encouraged into the future.

Acknowledgements

The researchers would like to express appreciation to the National Project to Support Higher Education Research and Develop Research Universities under the Office for the Management of the Higher Education Research Promotion (HERP) project, which provided financial support for the research. The researchers also express appreciation to the Bandon subdistrict municipality, and Mr Akrawat Bunsungpetch, head of the Culture Council of Bandon, for his assistance in coordinating with the community. The research team appreciates the cooperation of the community members in providing information and assistance to successfully complete this research.

References

- Aekajumpaka, P. and N. Wattanamano. 2011. Public Health in Thailand 2008-2010. Information system development office, Bangkok. 533 p.
- Artthasit, R. 2015. Morale: Morale of Thai People. Ministry of Public Health, Bangkok. 64 p.
- Artthasit, R. and K. Suwandeck. 2016. Handbook "Health Care for the Elderly People with Traditional Health Wisdom". The Agricultural Co-operative Federation of Thailand, Bangkok. 118 p.
- Boonphila, N. 2016. Phu Tai wisdom cultural cuisine in Udonthani. Journal of Community Development and Life Quality 4(2): 224-234.
- Buasonte, R., J. Pawanranchakorn, R. Sritimongkon, W. Tubtim and M. Poksiri. 2012. Health care lifestyle of Thai-Song-Dam from the past toward the ERA of sufficiency health. Journal of Education, Naresuan University. 14(1): 17-28.
- Chaowalak, R. 2007. Public Health Social Science. Book Center of Thaksin University, Songkla. 113 p.
- Jaikla, N., S. Jarujitl and S. Lekwong. 2011. Effects of using *Thunbergia laurifolia* and a dangerous level of chemical in the blood. Journal of Phrapokkiao Nursing College 22(2): 50-60.
- Jamjan, L., S. Khantarakwong, S. Hongthong and N. Jampates. 2014. Thai traditional medicine for postnatal mother in the community of central region. Journal of The Royal Thai Army Nurses 15(2): 195-202.
- Ketkowitz, K., Y. Thawornpitak, W. Juntaraposri, P. Thavondunstid, P. Komporn, P. Deesri, W. Laohasiriwong, S. Innama and S. Ratanatip. 2005. Contemporary sustaining of Thai local wisdom on food consumption in pregnant women and post- partum mothers at Nong Rua district, Khon Kaen province. Srinagarind Medical Journal 20(2): 70-76.
- Muenjancheoi, R. 2013. Cultural capital of the THAI SONG DAM and transformation of community. Damrong Journal 12(2): 175-202.

- Phasanasophon, P. 2016. Active ingredients in herbs. *Journal of Phrapokklao Nursing College* 27(1): 120-131.
- Powwattana, A., S. Kalampakorn, S. Lagampan and K. Amnatsatsue. 2011. Health Promotion and Disease Prevention in Community: An Application of Concepts and Theories to Practice. Klungnana Vitthaya Press, Khon Kaen. 266 p.
- Ratisunthorn, J., S. Thaitae and U. Bowanthammajak. 2014. Effects of empowerment program on breastfeeding behavior and duration of exclusive breastfeeding among adolescent mothers. *Kuakarun Journal of Nursing* 21(2): 139-154.
- Sasongkoah, T. 2011. Intelligence and creating local wisdom. *Institute of Culture and Arts Journal, Srinakharinwirot University* 13(1): 27-30.
- Simaksuk, K. and B. Boongird. 2016. Analysis of factors changing beliefs in the rituals of the Thai Song Dam: Case study of Nongprog subdistrict, Khao Yoi district, Phetchaburi province. *Journal of Humanities and Social Sciences* 24(44): 83-102.
- Somsap, Y. and T. Ingathawornwong. 2014. Alternative and integrated methods of healthcare used by southern Thai pregnant women. *Thai Journal of Nursing Council* 29(2): 114-126.
- Sriset, Y., K. Jarukamjorn and W. Chatuphonprasert. 2017. Pharmacological properties of *Cryptolepis dubia*. *Isan Journal of Pharmaceutical Sciences* 13(1): 1-10.
- Sriyakul, K. 2006. Traditional wisdom for post-partum women health care: A case study of Mon community Wat Hong Pathumavas, Patumtani province. *Journal of Thai Traditional and Alternative Medicine* 4(3): 106-107.
- Supjaroen, P. 2004. Herbal Garden in Royal Flora Expo 2006. Samcharoen Panich, Bangkok. 464 p.
- Supjaroen, P. 2005. Self-reliant health care with herbs in primary health care. Ministry of Public Health, Nontaburi. 223 p.
- Tanglakmankhong, K., P. Thongphao, J. Srisuwan and O. Phuwongkrai. 2016. The study of local wisdom of maternal and child care using community classroom and research based learning. *The Journal of Prapokklao Hospital Clinical Medical Education* 33(4): 288-299.
- Wannapira, P. 2003. Exercise during pregnancy. *Journal of Thai Rehabilitation Medicine* 12(3): 87-95.
- Yingsumon, C. 2012. Thai Herbal Encyclopedia. Satapornbooks, Bangkok. 288 p.
- Yoadsomsuay, P. 2013. A study of wisdom of folk doctor in Ampur Ongkharak, Nakhonnayok province. *Thammasat Medical Journal* 13(2): 212-217.

ค้นหาปลากับทุนทางสังคม: สวัสดิการชุมชนชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย
**Fishermen and Social Capital: Community Welfare
on the Andaman Coast of Thailand**

จิรัชยา เจียวก๊ก* วันชัย ธรรมสังการ เกษตรชัย และหิม และอุทิศ สังขรัตน์
Jirachaya Jeawkok, Wanchai Dhammasaccakarn, Kasetchai Laeheem
and Utit Sangkarat*

สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90112

Human and Social Development Department, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University,
Hat Yai, Songkhla 90112, Thailand

*Corresponding author e-mail: jk.jirachaya@gmail.com

(Received: 14 March 2017; Accepted: 13 June 2017)

Abstract: This qualitative study aimed to study the local community welfare of fishery communities along the Andaman coast in the south of Thailand. The study performed through intensive interview as well as observation with both local community welfare receivers and non-receivers in total 11 key informants. The study results were analyzed, classified, encoded, interpreted and compiled into the describe data. The study has found that fishing communities along the Andaman coast in southern Thailand. They conducted Islamic welfare-based culture from birth, life and death, which is linked and integrated to achieve a balance of living with involvement of the community. Resulting from social capital that caused community welfare.

Keywords: Fishermen, social capital, community welfare, Andaman coast of Thailand

บทคัดย่อ: การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสังเกตและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ที่ได้รับ และไม่ได้รับสวัสดิการ ผู้จัดสวัสดิการในชุมชน รวมจำนวน 11 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ตามประเด็น ถอดรหัสตีความ และเรียบเรียงข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทยมีการจัดสวัสดิการบนฐานของวัฒนธรรม โดยมีสวัสดิการตั้งแต่แรกเกิด การดำรงชีวิต จนกระทั่งการเสียชีวิต รวมถึงเชื่อมโยงและบูรณาการให้เกิดความสมดุลของคนและชุมชนที่เกิดจากวัฒนธรรมของอิสลาม และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เหล่านี้เป็นทุนทางสังคมที่ทำให้เกิดสวัสดิการชุมชน

คำสำคัญ: ค้นหาปลา ทุนทางสังคม สวัสดิการชุมชน ชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย

คำนำ

ระบบสวัสดิการของไทยในอดีตมีลักษณะเป็นชุมชนสวัสดิการ เช่น หมู่บ้าน วัด มีบทบาทสำคัญในการดูแลสวัสดิการ ต่อมารัฐบาลได้เข้ามามีบทบาท ซึ่งช่วงแรกเป็นการจัดสวัสดิการให้เฉพาะผู้ที่จำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์ตามระเบียบหลักเกณฑ์ของหน่วยงาน โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นผู้พิจารณาเพื่อให้ครอบครัวกลุ่มเป้าหมายที่กว้างขึ้น (ณรงค์ และคณะ, 2546) จากข้อความข้างต้นชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่ช่วยเหลือกัน เป็นการช่วยเหลือที่มากกว่าเงินหรือวัตถุ แต่เน้นความสัมพันธ์ที่ดี การมีกองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นการสร้างการออม ทุกคนต่างเป็นผู้ให้และผู้รับ เปรียบเสมือน “การให้อย่างมีคุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี” (นงนุช, 2555) ประกอบกับการศึกษาของ ณรงค์ และคณะ (2546) ที่อธิบายการจัดสวัสดิการชุมชนว่าเป็นแนวคิดหนึ่งที่เน้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางรากฐานที่จะพัฒนาสังคม และชุมชนให้เข้มแข็ง มีระบบการบริหารจัดการที่ดีในทุกระดับ เน้นให้ความสำคัญในบริบทของความยากจน ความมั่นคงของมนุษย์ ทุนทางสังคม และชุมชน โดยมีแนวคิดพื้นฐานจากการออมทรัพย์ ความเชื่อ ความศรัทธา และมีเงื่อนไขความสำเร็จจากการนำความคิดใน 3 ส่วน ได้แก่ ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และส่วนที่อยู่ในชุมชนมาประยุกต์ใช้ นอกจากนั้นการที่ชุมชนมีผู้นำที่มีความคิดอุดมการณ์ และวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนจะทำให้ทุกคนเห็นประโยชน์ รวมถึงเป้าหมายร่วมกันได้ชัดเจน เกิดเป็นภารกิจที่เป็นรูปธรรม จนสามารถบรรลุเป้าหมายที่กำหนด พร้อมกันนี้จะต้องมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจต่อกัน

ชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันของประเทศไทย ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม จึงทำให้วัฒนธรรมชุมชนผูกติดกับวิถีของอิสลาม เมื่อดูจากสภาพลักษณะที่ตั้งมีทะเลตลอดแนว อีกทั้งมีป่าโกงกาง ซึ่งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์ตลอดชายฝั่ง ส่งผลให้อื้อต่อการทำประมง ซึ่งเป็นวิถีของคนที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ แต่เมื่อระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมเข้ามามีผลกระทบการทำประมงอย่างผิดกฎหมายโดยมุ่งแต่กำไรโดยไม่คำนึงถึงความสูญเสียที่จะ

เกิดขึ้นกับทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้การประมงจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ไม่ทันสมัยจึงไม่สามารถจับสัตว์น้ำได้อย่างในอดีต เมื่อสัตว์น้ำลดลงจึงเกิดผลกระทบต่อรายได้ที่ลดเกิดผลสืบเนื่อง คือ เกิดการกักขัง และนำสัตว์ประมงที่จับได้มาขายในราคาต่ำกว่าท้องตลาด ส่งผลให้มีฐานะความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ และสังคมที่ด้อยกว่าชนกลุ่มอื่น ในขณะที่รัฐบาลเองมีนโยบายช่วยเหลือและพัฒนา โดยเริ่มจากการจัดตั้งองค์การสะพานปลาขึ้นตามพระราชบัญญัติแพปลา พ.ศ. 2496 ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และได้กำหนดหน้าที่ที่สำคัญไว้ คือ ส่งเสริมฐานะ สวัสดิการ หรืออาชีพการประมงและบูรณะหมู่บ้านประมง โดยองค์การสะพานปลาดำเนินการจัดระบบการตลาด ทำถนน สร้างสะพาน ทำเทียบเรือ เหล่านี้เป็น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสวัสดิการโดยภาคภายนอก แต่อย่างไรก็ตามชุมชนก็เป็นส่วนหนึ่งของการสร้าง สังคมสวัสดิการให้ชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามัน อยู่บนหลักการ “เฉลี่ยทุกข์ เฉลี่ยสุข” เป้าหมายคือ การ “กินดีอยู่ดี มีสุข มีสิทธิ” ตามเอกลักษณ์และบริบทของชุมชน

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว จึงเกิดคำถามว่า สวัสดิการชุมชนของชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทยมีอะไรบ้าง การจัดสวัสดิการชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทยเป็นอย่างไร การวิจัย ค้นหาปลากับทุนทางสังคม: สวัสดิการชุมชนชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย จึงมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ และการจัดสวัสดิการชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทย ตลอดจนวิเคราะห์ความเชื่อมโยงไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งจะนำไปสู่การจัดสวัสดิการชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

อุปกรณ์และวิธีการ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยอาศัยข้อมูลจากภาคสนามด้วยวิธีการสังเกต และการสัมภาษณ์ ประกอบกับการศึกษาเอกสาร ซึ่งมีรายละเอียดดำเนินการวิจัยดังนี้

ความเหมือนที่แตกต่างของชุมชนตำบลวังและชุมชนปากน้ำ

กรณีของ ชุมชนตำบลปากน้ำ มีจุดเริ่มต้นของสวัสดิการชุมชน ก่อเกิดจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านในการต่อต้านท่าเรือปากบารา เนื่องจากเกรงว่าหากมีท่าเรือเกิดขึ้นการจับสัตว์น้ำของชาวประมงพื้นบ้านจะได้ปริมาณที่ลดลงไม่เพียงพอต่อการยังชีพ อีกทั้งมีการสนับสนุนของกรมประมง จัดตั้งสมาคมประมงพื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลชายฝั่ง สมาคมฯ มีการดำเนินการเรื่องธนาคารปู การปล่อยสัตว์น้ำ และจัดสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับการเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ

เหล่านี้ได้รับการสนับสนุนในการจัดตั้งจากภาครัฐนั้นคือ กรมประมง แต่มีการดำเนินการขับเคลื่อนต่อโดยชาวชุมชนตำบลปากน้ำจัดตั้งร้าน “คนจับปลา” เพื่อแปรรูปสัตว์น้ำที่ทางสมาคมหามาได้ เมื่อเกิดกำไรจากสินค้า นอกจากจะได้ปันผลจากการเป็นสมาชิก ทางร้านยังได้คืนผลตอบแทนให้ชุมชนถึงร้อยละ 20 ของกำไรที่ได้ไว้ เป็นสวัสดิการให้ชุมชนตั้งแต่ การเกิด การศึกษา การเจ็บป่วย การเสียชีวิต และการต่อยอดในการประกอบอาชีพ

Figure 1 Location of local fisheries associations

Figure 2 Product of Fishermen's association

ในขณะที่ผู้วิจัยได้ไปสอบถามชาวชุมชนตำบลปากน้ำเรื่องการจัดสวัสดิการของชุมชน ซึ่งได้ให้ข้อมูลที่

สอดคล้องกับ กิณะ เกี่ยวกับการจัดสวัสดิการให้กับชุมชน จากร้านคนจับปลาของสมาคมประมงพื้นบ้าน

ในขณะที่ชุมชนตำบลเริ่มการจัดสวัสดิการชุมชนจากกองทุนชะกาด มีการสำรองเงินส่วนหนึ่งเพื่อไปซื้ออุปกรณ์ทางการประมงมาจำหน่ายในราคาทุน คนในชุมชนสามารถซื้อได้ในราคาถูก เป็นหลักการกระตุ้นให้คนในชุมชนประกอบอาชีพก่อเกิดเป็นรายได้ แต่ชุมชนปากน้ำเริ่มการจัดสวัสดิการชุมชนจากกลุ่มอาชีพ โดยแบ่งกำไรเข้ากองทุนชะกาด เพื่อดำเนินการให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เมื่อสังเกตถึงลงไปทั้ง 2 ชุมชน จะพบระบบคิดที่อยู่ในรูปของคุณค่า วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน โดยระบบคิดดังกล่าวได้ส่งผลถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในรูปแบบของความร่วมมือระหว่างกันในการแก้ไขปัญหา ส่งผลถึงความเข้มแข็งของชุมชนที่จะเห็นได้ในรูปของการรวมกลุ่ม นับเป็นทุนทาง

สังคมที่สะท้อนวัฒนธรรมชุมชน ในการพยายามแก้ปัญหาที่ครอบคลุมถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ การทำมาหากิน และระบบเศรษฐกิจ สิ่งนี้ถือว่าเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูล เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต ซึ่ง พรธิดา (2555) ได้เสนอใช้กระบวนการกลุ่ม และรูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต จะสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของผู้ร่วมงาน และเข้าถึงความต้องการของชาวบ้านในชุมชน จากข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสังเกต ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมสวัสดิการชุมชนประมงของจังหวัดสตูล ดังตารางที่ 1

Table 1. Community welfare of fishermen in Satun province

Community welfare of fishermen in Satun Province	With or without	Assistance	Giver	Caretaker	Condition	Volume
Community service						
Scholarship	✓	Money	D, E	M, G	Had good grades but needy	High school
Residence	✓	Money, Labor	D, A	L, M	Poor	1 time
Health	✓	Money	A	M, G	Illness	Twice a year
Mediation	✓	Negotiate	-	L	All	Unlimited
Community support						
Childbirth	✓	Money, Paraphernalia	D, A	M, G, R	All	Unlimited
Marriage	-	-	-	-	-	-
Disability / insanity	✓	Money, Food	D, A, E	L, M, G	All	Appropriate
Widow and orphan	✓	Money, Paraphernalia	D, A, E	M, G	No relatives	1 time
Death	✓	Money, Paraphernalia	D, A, E	M, R	All	1 time/person
Community insurance						
Occupation	✓	Money, Instrument	A, E	M, G	Poor	1 time
community activity	-	-	-	-	-	-

Table 1. (Continued)

Substitute in table

Giver

- D = Donation of people in the community
- A = Average money for every family
- E = Funding from external agencies

Caretaker

- L = Community leader
- M = Community Director
- G = Membership group
- R = Religious leaders

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนที่จะเห็นได้ในรูปของการรวมกลุ่มของ และเครือข่ายชุมชนเพื่อช่วยเหลือกัน จากการศึกษาวิจัยมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นคือ ชุมชนตามะลัง มีสวัสดิการบนฐานของวัฒนธรรมอิสลามได้อย่างครอบคลุมตั้งแต่เกิด จนกระทั่งเสียชีวิต มีการผสมผสานความเชื่อที่สืบทอดกันมา เป็นจังหวัดที่มีการจัดสวัสดิการชุมชนที่แตกต่างจากจังหวัดอื่นๆ ในชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย

ทุนของคนทาบลากับการจัดสวัสดิการชุมชน

วิถีของชาวประมง โดยส่วนใหญ่ไม่แตกต่างจากวิถีของชาวมุสลิม เนื่องด้วยชาวประมงในภาคใต้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม เมื่อมุสลิมจะอยู่ในที่แห่งใดก็ตามแต่ จะถูกรัดตรึงฝังแน่นอยู่กับหลักการศาสนา ที่สอนให้เหล่าผู้ศรัทธายึดถือเป็นวิถีการดำเนินชีวิต แม้ว่าความเข้มข้นอาจจะแตกต่างกัน ขึ้นกับพื้นฐานสังคมและปัจจัยแวดล้อม เมื่อเป็นเช่นนี้ มุสลิมจึงต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติศาสนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับชุมชนมุสลิม โดยให้ยึดมั่นหลักศาสนาที่ได้ยึดถือปฏิบัติมา นี่จึงเป็นทุนทางสังคมที่สามารถนำความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรือง เป็นวัฒนธรรมชุมชน ที่พยายามแก้ปัญหาของตน หากการตอบสนองได้รับผลสำเร็จ ก็จะเก็บรักษาเอาไว้ ทั้งในรูปของแนวคิด และแนวปฏิบัติ รวมทั้งมีกระบวนการสืบทอดที่เป็นประโยชน์สำหรับชุมชน ที่ใช้ทั้งระบบความคิดความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ พิธีการ ขนบธรรมเนียมประเพณี เช่นเดียวกับที่ เกตุขพรรณ (2558) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมว่าเกี่ยวพันกับการปฏิบัติทางสังคมทั้งทางเศรษฐกิจ การเมืองและศาสนา รวมถึงองค์ประกอบแห่งสุนทรียะของสังคม ถือว่าเป็นชีวิตของซึ่งครอบคลุมถึงวิถีชีวิต การทำมาหากิน

และระบบเศรษฐกิจ สอดคล้องกับ สุรวุฒิ (2545) ได้กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมชุมชนว่ามีลักษณะเป็นองค์รวม เป็นพลวัต วัฒนธรรมในแต่ละมิติ แต่ละส่วนจะเชื่อมโยงภายในระหว่างกันและกัน กับระบบภายนอก เป็นเนื้อเดียวกันอย่างแยกไม่ออก และมีการเปลี่ยนแปลงตามบริบท และเวลา ซึ่งกระบวนการพัฒนาที่ใช้พลังทางวัฒนธรรม นับว่าเป็นคุณค่าที่แท้จริงของสังคม เป็นการพัฒนาโดยคนในชุมชน เพื่อชุมชน ถือว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน สุนทร และคณะ (2555) ได้กล่าวว่าการพัฒนาประเทศ ตามแนวทางของประเทศตะวันตก เพื่อพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เป็นพัฒนาการของความขัดแย้งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาของรัฐ นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน และชุมชนกับชุมชน นับว่าเป็นการพัฒนาที่หันหลังให้กับ “รากเหง้าวัฒนธรรม” หลายครั้งการพัฒนาเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ ชาวบ้านจึงสร้างวาทกรรมเพื่อการรักษาอำนาจและทุน โดยนำความรู้ ความคิด และสิ่งแวดล้อม ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน นั่นคือ “ทุนทางสังคม” ที่สะสมสร้างเนื้อหาชีวิตอันกลมกลืนด้วยมิติความสัมพันธ์แบบองค์รวมที่มีการสั่งสมยาวนานเป็นความรู้สึกร่วมของคนในชุมชน เป็นเจ้าของร่วมกัน

เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ให้การยอมรับเป็นความสัมพันธ์ที่ก่อรูปเป็นกลุ่ม ที่ได้รับการ สนับสนุนค้ำจุนในรูปของทุนที่เป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่ง วรวิทย์ (2551) ได้อธิบายว่า ทุนทางสังคมเกิดขึ้นหลังจากที่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเฟื่องฟูขึ้น ได้สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคม ซึ่งเป็นระบบคิดที่อยู่ในรูปของคุณค่า วัฒนธรรม โดยระบบคิดนี้มีผลถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในรูปแบบของความ

ร่วมมือในการแก้ไขปัญหา สู่ความเข้มแข็งของชุมชนจากการรวมกลุ่มและเครือข่ายชุมชน

ดังนั้นเห็น ทูทางสังคมได้จากชุมชนตามลัทธิที่สะท้อนจิตวิญญาณระบบคุณค่าของภูมิปัญญา ความคิด ความเชื่อ หล่อหลอมเป็นขนบธรรมเนียมให้คนในชุมชนได้ปฏิบัติ สู่การประกันชุมชนของการมีอาชีพที่พึงพิง ทรัพยากรโดยไม่ทำลาย และชุมชนปากน้ำก็ดำเนินการ พึ่งพิงทรัพยากรพร้อมกับการอนุรักษ์ สร้างงานสร้าง รายได้ และมีกำไรคืนสู่สังคมนับว่าเป็นการประกันชุมชน ผ่านความเชื่อ วัฒนธรรมของคนในชุมชน หากพิจารณา แล้วจะพบว่าทูทางสังคมของชุมชนตามลัทธิ เริ่มจาก วัฒนธรรมชุมชนอันจะทำให้คนในชุมชน “เฉลี่ยทุกข์ เฉลี่ยสุข” สู่การมีอาชีพ แต่ทูทางสังคมของชุมชน ปากน้ำเริ่มจากการสร้างอาชีพ และ “เฉลี่ยทุกข์เฉลี่ย สุข” ผ่านวัฒนธรรมชุมชน ไม่ว่าจะทูทางสังคมของชุมชน ทั้ง 2 เริ่มต้นอย่างไร แต่สิ่งที่เป็นตัวขับเคลื่อนของการจัด สวัสดิการชุมชนโดยใช้ทูทางสังคมนั้นคือ การรวมกลุ่ม

ฉะนั้นการรวมกลุ่ม เป็นการร่วมด้วยช่วยกัน หรือการมีส่วนร่วมกัน โดยนำความรู้ ความคิด สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ที่เป็นความสัมพันธ์ของคน ในชุมชน มาร่วมกันแก้ปัญหา ช่วยเหลือซึ่งกันและกันใน ชุมชน ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน นับได้ว่าเป็น ทูทาง สังคม ที่สะสมสร้างเนื้อหาของชีวิตอันกลมกลืนด้วยมิติ ความสัมพันธ์แบบองค์รวมที่มีการสั่งสมยาวนานเป็น ความรู้สึกร่วมของคนในชุมชน

ค้นหาปลาทูทูทางสังคม: สวัสดิการชุมชนชายฝั่งทะเล อันดามันของไทย

การมีส่วนร่วมของแต่ละกลุ่มนั้นใกล้เคียงกัน คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกองทุนฌาปนกิจ และกลุ่มออม ทรัพย์มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ซึ่งกองทุนฌาปนกิจนี้ ทุกคนในครอบครัวต้องมีส่วนร่วมจ่ายสมทบราย ครอบครัวย เพื่อช่วยเหลือเพื่อนบ้านเมื่อเสียชีวิต ส่วนกลุ่ม ออมทรัพย์นั้นเมื่ออยู่ในหมู่บ้าน มีการจัดสวัสดิการเกิด แก่ เจ็บ เสียชีวิต ในรูปตัวเงินให้กับสมาชิก

ในภาพรวมของการมีส่วนร่วมในการให้และรับ บริการสวัสดิการสวัสดิการที่มีอยู่ในชุมชน เป็นแบบไม่ เป็นทางการมากกว่าสวัสดิการแบบเป็นทางการ จากการ มีส่วนร่วมในสวัสดิการของคนในชุมชน เป็นเครือข่ายการ

ดูแลกันภายใต้ศาสนา ถัดมาเป็นสวัสดิการในรูปของกลุ่ม ของคนในชุมชน สวัสดิการจากภาครัฐส่วนกลาง และ สวัสดิการภาครัฐส่วนท้องถิ่น ตามลำดับ

การกินอยู่แต่พอดี มีสุขและมีสิทธิ เพื่อ คุณภาพชีวิตที่ดีเพื่อความ สุข ความสามัคคี และความ มั่นคงทางสังคม ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยเกิดความเข้าใจคำว่า “สวัสดิการ” ในหลากหลายมุมมอง ทั้งที่เป็นตัวเงินและ เป็นสิ่งของ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความเข้าใจแนวทาง และรูปแบบการจัด สวัสดิการบนฐานทูทางสังคมต่าง ๆ เช่น องค์กรการเงิน กลุ่มออมทรัพย์ วิสาหกิจชุมชน ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ โดยเฉพาะการจัดสวัสดิการบนพื้นฐานการดำรงชีวิต “แบบพึ่งพาตนเอง” มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนใน ชุมชนและธรรมชาติ อย่างเคารพซึ่งกันและกัน มี กระบวนการดำเนินการที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม ภูมิ ปัญญาของท้องถิ่น ใช้หลักศาสนา และการมีส่วนร่วม ของคนอย่างกว้างขวาง กล่าวได้ว่า สวัสดิการชุมชนที่ เป็นการบริหารและจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติเป็น การจัดการทุนของชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ในชุมชน เป็นการจัดการกระบวนการผลิตที่ไม่เป็นพิษต่อ สิ่งแวดล้อม เป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม มีการ บริหารจัดการด้านทุนโคตรทรัพย์ที่เป็นทุนที่เกิดจากการ ผลิต และการสะสมของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ อุทัย (2559) ได้อธิบายสวัสดิการชุมชนว่าเป็นสวัสดิการ ชุมชนเป็นสวัสดิการที่จัดขึ้นโดยชุมชนบนพื้นฐานของ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน ดังนั้นสวัสดิการ ชุมชนจึงเป็นการสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจของคน ในชุมชน ทั้งนี้การจัดสวัสดิการชุมชนโดยใช้ฐานทุนเดิม ของชุมชนและการจัดสวัสดิการชุมชนที่มีหน่วยงานเข้า ไปสนับสนุนต่อยอดจากฐานทุนเดิมของชุมชนได้ทำให้ เกิดการตื่นตัวในการจัดสวัสดิการชุมชนที่กว้างขวางขึ้น

ชาวประมงชายฝั่งทะเลในจังหวัดสตูล ที่จะมี วิถีปฏิบัติที่ยึดหลักอิสลามมาดำเนินการสวัสดิการ มีการ สร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจแก่คนในชุมชน เป็นทุก สิ่งทุกอย่างที่ทำให้คนในชุมชนดีขึ้น อาจอยู่ในรูปสิ่งของ เงินทอง น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง กับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต สิ่งที่ค้นพบในการวิจัยนี้ คือ สวัสดิการการเสียชีวิต หรือที่เรียกว่าชะกาด ที่เกิด

จากฐานคิดทางศาสนา เป็นสวัสดิการเชิงวัฒนธรรมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สู่อำนาจช่วยเหลือด้านอาชีพต่อไป เช่นเดียวกับ อาทิตย และสุพรรณิ (2555) ได้กล่าวถึงการช่วยเหลือเกื้อกูล แบบกองทุนชะกาต ซึ่งถือเป็น สวัสดิการพื้นฐานที่ เกิดจากฐานคิดทาง ศาสนา อิสลาม จึงถือเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งที่อาศัย ฐานของความศรัทธาในศาสนา ความร่วมมือร่วมใจ และไว้วางใจต่อกัน และค้นพบอีกอย่างคือการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยรวมกลุ่มอาชีพ จากนำความรู้ ความคิด สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม สู่อำนาจช่วยเหลือเกื้อกูลในเชิงวัฒนธรรม เช่นเดียวกับ โกวิท (2550) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนาควรมี 4 ขั้นตอน คือ (1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น หากชาวบ้านยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตน การดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นจะไม่เกิดประโยชน์ เพราะชาวบ้านจะไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น (2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวบ้านรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่างๆมาใช้ในการวางแผน (3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นแรงงานของคนที่สามารถให้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวบ้านสามารถคิดค้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด และ (4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ทำให้ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปจึงอาจจะประสบความสำเร็จ ซึ่งส่งผลในการจัดสวัสดิการชุมชน

สำหรับการจัดสวัสดิการชาวประมงชายฝั่งทะเลในจังหวัดสตูล เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่ ค้นหาปัญหา วางแผน ลงมือทำ และติดตามประเมินผล ที่คล้ายกับแนวคิดของ โกวิท (2550) ยังมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และดูแลซึ่งกันและกัน มาใช้ในการพัฒนาชุมชนอีก ซึ่ง อาแว (2555) ได้กล่าวถึง ขบวนการพัฒนาแนวชุมชนนิยมที่ให้ความสำคัญกับการ

มีส่วนร่วมและการสร้างพลังของคนในท้องถิ่น นั้นทำให้เกิดการพึ่งตนเองของชุมชนให้มากที่สุด ซึ่งการมีส่วนร่วม นั้นเป็นวิถีของชาวประมงชายฝั่งทะเลที่เข้ามาตั้งแต่อดีต เช่น ร่วมการต่อเรือ ร่วมกันออกหาปลาแล้วแบ่งปันกัน เหล่านี้เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยช่วยกันร่วมมือในการพัฒนาชุมชน เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์และการพัฒนาตนเองไปด้วย อีกทั้ง จะต้องจัดให้มีกระบวนการการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการพัฒนาควบคู่กันไป คือ ระบบการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการพัฒนา ร่วมกับภาครัฐ และสร้างขีดความสามารถในการมีส่วนร่วมของ คนในชุมชน องค์การพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน สาธารณชน ในขณะที่ ปารีชาติ และคณะ (2552) กล่าวถึง ความจำเป็นของการมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาตั้งแต่องค์กรชุมชนในชุมชนเล็ก ๆ ในชนบท จนถึงการพัฒนาประเทศที่ต้องใช้มิติของภาคประชาชนในการจัดการ และแก้ไขปัญหา ร่วมกัน เพราะก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำและร่วมกันรับผิดชอบแทนจากที่ได้ทำงาน ร่วมกันนั้น อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ

จากชุมชนประมงชายฝั่งทะเลอันดามัน จะมีสวัสดิการบนฐานของวัฒนธรรมตั้งแต่เกิด การดำรงชีวิต และการเสียชีวิต บนพื้นฐานของศาสนาอิสลาม ฉะนั้น ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ พิธีกรรมขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เป็นความรู้สึกในการปฏิบัติของชุมชนอย่างวิถีของมุสลิม แน่นนอนว่า มนุษย์สร้างวัฒนธรรม และวัฒนธรรมสร้างมนุษย์ องค์รวมของมนุษย์จึงเป็นหนึ่งเดียวกับวัฒนธรรม วัฒนธรรมจึงมีลักษณะเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ สืบทอดและสะสมกัน มา มีกระบวนการและเป็นผลผลิตที่อยู่คู่กับมนุษย์ (จิรัชยา และคณะ, 2559) หากมองวัฒนธรรมให้ลึกลงไปแล้ว ก็จะพบทุนทางสังคมที่ส่งผลถึงความสัมพันธ์ของสมาชิก ในรูปแบบของความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ในขณะที่ วรวิฑู (2551) ที่กล่าวถึงทุนทางสังคมที่ปรากฏอยู่ในชุมชนนั้นประกอบด้วยมิติของความรู้ นั่นคือ องค์ความรู้/ภูมิปัญญา มิติความดี นั่นคือ วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อทางสังคม และ มิติความรัก นั่นคือ ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน รวมถึง

สถาบันทางสังคมและเครือข่ายทางสังคม สิ่งเหล่านี้จะทำให้การจัดสวัสดิการชุมชนประสบความสำเร็จ

สรุป

ชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามัน ในภาคใต้ของประเทศไทย มีวิถีปฏิบัติที่ยึดหลักอิสลามมาดำเนินการสวัสดิการ มีการสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจแก่คนในชุมชน สิ่งที่ค้นพบในการวิจัยนี้คือ สวัสดิการการเสียชีวิต หรือเรียกว่าชะกาด ที่เกิดจากฐานคิดทางศาสนา เป็นสวัสดิการเชิงวัฒนธรรมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สู่การช่วยเหลือด้านอาชีพของคนในชุมชน ดังนั้นการจัดสวัสดิการชุมชนชาวประมง กรณีชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในจังหวัดสตูลนั้น มีสวัสดิการตั้งแต่เกิด จนกระทั่งการเสียชีวิต เหล่านี้ได้เชื่อมโยงและบูรณาการจนเกิดความสมดุลโดยเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน นั่นคือ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา วางแผนดำเนินกิจกรรม การลงทุน การปฏิบัติงาน การติดตามและประเมินผล งาน อีกทั้งดำเนินการภายใต้วัฒนธรรมที่เป็นวิถีของชาวมุสลิม นับว่าเป็นทุนทางสังคมที่ฝังรากลึก ซึ่งทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นตัวตั้ง และนำมาซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ คุชฎินิพนธ์เรื่อง กระบวนการขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของไทย ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ทุนอุดหนุนเพื่อวิทยานิพนธ์ คณะศิลปศาสตร์ และทุนแก้ไขปัญหาชุมชน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

เกตุพรพรรณ คำพุด. 2558. ปรัชญาวัฒนธรรมสมัยนิยม: ฐานคิดและปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. วารสารภาษาและวัฒนธรรม 34(1): 5-28.

โกวิท พวงงาม. 2550. โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญ. สำนักงานศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ. 870 หน้า.

จิรัชยา เจียวัก สันติชัย แยมใหม่ และอุทิศ สังข์รัตน์. 2558. โนแรกับสุขภาพของคนและชุมชน. วารสารไทยคดีศึกษา 12(2): 150-176.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ และอุสมาลีศศรี. 2546. บทสังเคราะห์ภาพรวมการพัฒนาาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ. 286 หน้า.

นงนุช ศรีสุข. 2555. วิจัยหนังสือ เรื่อง วรรณกรรมปริทรรศน์และการสังเคราะห์ความรู้สวัสดิการชุมชนในประเทศไทย. วารสารร่มพฤกษ์ มหาวิทยาลัยเกริก 30(2): 141-153.

ปาริชาติ วลัยเสถียร พระมหาสุทิตย์ อบูรณ์ สหัทธยาวิเศษ จันทนา เบญจทรัพย์ ชลกาญจน์ ฮาชันนารี. 2552. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ. 624 หน้า.

พรธิดา วิเศษศิลปานนท์. 2555. การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับอำเภอ. วารสารสมาคมนักวิจัย 17(3): 63-73.

ระพีพรรณ คำหอม. 2557. สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ. 376 หน้า.

รวุฒิ โรมรัตน์พันธ์. 2551. ทุนทางสังคม กระบวนการทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม. พิสิกส์เซ็นเตอร์, กรุงเทพฯ. 424 หน้า.

- ศุภชัย สมันตรัฐ. 2548. การพัฒนาการบริหารสวัสดิการ
ชะกาดของชาวไทยมุสลิมจังหวัดสตูล.
วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหา
บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
148 หน้า.
- สุนทร ปัญญาพงษ์ วิยุทธ์ จำรัสพันธ์ และวงศา เล้าหศิริ
วงศ์. 2555. ความขัดแย้งระหว่างชุมชน
ท้องถิ่นกับหน่วยงานภาครัฐในการจัดการ
ทรัพยากรน้ำจากเขื่อนลำปะทาว อำเภอ
แก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ. วารสารสังคมลุ่มน้ำ
โขง 8(1): 115-135.
- สุรวุฒิ ปัดไธสง. 2545. วัฒนธรรมชุมชน: เงื่อนไขความ
เข้มแข็งชุมชน/หมู่บ้าน. วารสารพฤติกรรม
ศาสตร์ 8(1): 11-20.
- อาทิตย์ บุคตาดวง และสุพรรณิ ไชยอำพร. 2555.
ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้
ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที
จังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารสมาคมนักวิจัย
17(1): 29-41.
- อาแว มะแส. 2555. การจัดสวัสดิการชุมชนผ่านกลุ่ม
ออมทรัพย์: ทางเลือกในการลดความเหลื่อมล้ำ
ทางสังคมในชนบทไทย. วารสารพัฒนาสังคม
14(2): 19-38.
- อุทัย ปริญาสุทธินันท์. 2559. “สวัสดิการชุมชน”
ความสมดุลระหว่างการให้และการรับ.
วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
4(3): 327-336.
- Bourdieu, P. 1989. Social space and
symbolic power. Sociological Theory
7(1): 14-25.

Fisherman and Social Capital: Community Welfare on the Andaman Coast of Thailand

Jirachaya Jeawkok, Wanchai Dhammasaccakarn,
Kasetchai Laeheem and Utit Sangkarat*

Human and Social Development Department, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai, Songkhla 90112, Thailand

*Corresponding author E-mail: jk.jirachaya@gmail.com

(Received: 14 March 2017; Accepted 13 June 2017)

Abstract: This qualitative study aimed to investigate the welfare of local fishery communities along the Andaman coast in the south of Thailand. The study was conducted using intensive interviews, as well as observation in both local community welfare receivers and non-receivers, for a total of 11 key informants. The study results were analyzed, classified, encoded, interpreted and compiled in an empirical description. The study found that fishing communities on the Andaman coast in Southern Thailand practiced Islamic welfare-based culture from birth, through life and until death. These practices are linked and integrated, producing a balance of living with the involvement of the community, and create social capital that is important for their community welfare.

Keywords: Fishermen, social capital, community welfare, Andaman coast of Thailand

บทคัดย่อ: การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสังเกตและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ที่ได้รับ และไม่ได้รับสวัสดิการผู้จัดสวัสดิการในชุมชน รวมจำนวน 11 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ตามประเด็น ถอดรหัส ตีความ และเรียบเรียงข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทยมีการจัดสวัสดิการบนฐานของวัฒนธรรม โดยมีสวัสดิการตั้งแต่แรกเกิด การดำรงชีวิต จนกระทั่งการเสียชีวิต รวมถึงเชื่อมโยงและบูรณาการให้เกิดความสมดุลของคนและชุมชนที่เกิดจากวัฒนธรรมของอิสลาม และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เหล่านี้เป็นทุนทางสังคมที่ทำให้เกิดสวัสดิการชุมชน

คำสำคัญ: คนหาปลา ทุนทางสังคม สวัสดิการชุมชน ชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย

Introduction

In the past, social welfare in Thailand took the form of community social welfare, operating through institutions such as the village and temple, which played an important role in caring for its people. Subsequently, the state came to play an important role. In the early periods of this new form of social welfare, service was provided to specific individuals that needed assistance according to the rules of the agency. Officials made broad considerations and made decisions about who was able to access services (Petchprasert, 2003).

This fact shows that in the past, Thai society was based on mutual assistance, rather than a society based on money or goods. The focus of society was on good social relationships. The existence of community social welfare funds is a type of savings, with each individual contributing and receiving benefits, with equal interest represented in the phrase “Giving with virtue, receiving with sacredness” (Srisuk, 2012). Petchprasert (2003) discuss the provision of community social welfare, noting that it is one way that local people were able to participate in laying the foundations for social development and community strengthening through a good system of service provision at each level of society. The fundamental concepts are savings, trust and honesty, and are conditional upon three factors: state, private development institutions and community-internal actors involved. Additionally, the presence of good community leaders who have clear ideas, ideology and vision makes the benefits clear to all people, and creates concrete

activities that can achieve specific goals. Mutual trust and reliability are also necessary.

Most fisherman along the Andaman coast of Thailand are Muslims, and have livelihoods that are closely related to Islam. This can be observed in their deep reliance on the sea, as well as the mangrove forests that serve as fish nurseries along the coast. This creates an environment that is well-suited to fishing, which is a livelihood in which people are dependent upon nature. But industrial capitalist fishing interests enter to conduct illegal fishing activities with concern only for profits and giving not consideration for the importance of coastal and marine resources. This makes it impossible for fishing methods using traditional gear to conduct their fishing activities as they did in the past. When the availability of fish declines, this impacts their cash income, and as a result they must rely on borrowing of funds and sale of fish at below-market prices. This creates living conditions that are lower than other groups in terms of socio-economic well-being. The government has had a policy to provide development assistance through the creation of local fishermen’s associations, established in the Fish Marketing Organization on 1953. With this, areas of responsibility were set out, including improving the conditions of social welfare and livelihoods in fishing villages. Fishermen’s associations set up marketing systems, build roads, construct bridges and boat landings.

These are welfare support activities from the outside, but regardless of this, communities are still at the center of anything

created to strengthen the basis for community welfare on the Andaman coast, as described by the objective “Share the hardship, share the happiness”, which fundamentally means to ‘eat well, be happy and enjoy rights’ from characteristics and context of the community.

These phenomena beg the question of what types of community welfare the fishermen of the Andaman coast in southern Thailand have, and how is it managed? The research *Fishermen and Social Capital: Community Welfare of Andaman Coast Communities* the objective of explaining and describing the existence and management of community welfare in communities along the Andaman coast, as well as the analysis of linkages with the strength of communities, and will lead to the establishment of concrete community welfare that is sustainable into the future.

Materials and Methods

This research is a quantitative research project, relying on field data collected through observations and interviews, and integrated with document research. The details are as follows:

Population and sample

The informant group is people living in the Tammalang community and Paknam community in Satun province. The total population was 565 people. The sample group was interviewed in-depth without strict structure. The research process was not complicated, as the research wanted to ensure that the respondents would be able to easily provide detailed answers to the research questions. It also enabled the researchers to

achieve true understanding of the local situation. The sample group was divided into two groups; the first group consisted of 7 people who were recipients of welfare and non-recipients of welfare, the second group consisted of 4 people including the village leader and individuals involved in the provision of community welfare. In all, the researchers obtained information from working together with a total of 11 individuals in the community.

Equipment used in the research

Participatory and non-participatory methods are concerned with ways of observing, in which the objective of observation is established in advance. When researchers enter the field, they make general observations of the conditions in the locality and watch the social activities related to the research.

Interviews were conducted according to the questions prepared by the researchers, as well as questions that may arise in the process of observation. Knowledgeable members of the community were selected, and prepared questions were used for in-depth interviews. However, in implementation the process may be adjusted according to the context of the interviews.

Research field site

The site for field research was communities in Tammalang sub-district in the district municipality of Satun province and the Paknam community in Langu district of Satun province.

Data analysis

Researchers reviewed data from observations and interview to ascertain its

completeness and accuracy, according to the objectives and framework guiding the research. Descriptive analysis methods were used, in which the data was synthesized and organized according to the key issues of the research.

Results and Discussion

Fishermen and Social Capital:
Community Welfare of Andaman Coast
Communities

“Zakat” is one element of Islamic social welfare, and focuses on providing welfare for individuals in society, and is a duty of each individual to the degree that they are able to participate. This covers everything from the level of social ideology, as well as morality and activities of social life. There is a basic belief in the centrality of God. Mutual help is provided through a savings mechanism in which individuals have a right to draw on zakat for use in daily life to maintain normal healthy conditions Samantarath (2012) and Kumhom (2014) explains a similar definition of zakat, noting that it is a type of local social welfare with origins in religious thinking that it often difficult to understand from the outside, as it is a cultural institution and not often easy to observe.

When someone in the community dies, the community members contribute money and other materials necessary to perform the rituals. Each family donates 20-50 baht. Neighbors and relatives will visit the family of the person who has died to console them. When a member dies, the family of the diseased must find money to carry out the funeral ceremonies, and these costs are often quite heavy for the family. In the

case of a sudden death, often the family will not have enough money on-hand to perform the ceremonies. In this case, the community members and masjid leadership will solve the problem, as they have purchased and keep the white cloth at the masjid. They will allow the family of the diseased to access these materials first, and then money donations are collected in the village. This allows the family to conduct the rituals for their dear diseased within 24 hours, as determined by the religious tenets. At the same time, part of the available funds is used to purchase fishing equipment, which is then made available at low prices. Accessing fishing gear at low prices serves to encourage local people to stay involved in this livelihood activity.

Similarities between Tammalang and Paknam communities

In the case of Paknam district, the community social welfare had its origins in the people’s protest against the Pak Bara pier. Fisherman were concerned that the construction of the pier would result in reduced levels fisheries catch which would not be sufficient to sustain their livelihoods. There was also support from the Department of Fisheries to set up a fishermen’s association to conserve coastal and marine resources. The association started activities such as a crab bank, release of aquatic animals and environmental management to facilitate the establishment of a fisheries nursery. These all received support from the government, specifically from the Department of Fisheries. However, the movement was driven and managed by the people of Paknam district, who opened the store called Fishermen in order

to process the catch of the association. When profit was made from the products, profit was divided among members, but the shop returned 20 percent of its profits back to the community to be saved as social security. These funds are

then made available to the community for assistance in birth, as education funds, medical costs, funerals and finance of livelihood activities.

Figure 1 Location of local fisheries associations

Figure 2 Product of Fishermen's association

When the researchers interviewed community members, they received information about the establishment of community social welfare, regarding the provision of social welfare to community members.

On the other hand, Tammalang district establish its community welfare based on zakat. Funds were collected and kept for purchasing

fishing gear to sell at low prices to the members, which enabled local people to derive profit from their fishing activities. Paknam district, however, began its social security activities with the establishment of a livelihood group, which divided up profits and deposited them in the zakat fund in order to improve the villagers' livelihoods. When looking at these two cases

closely, one can observe thinking that is deeply rooted in cultural values and traditions. This way of thinking influenced relations among members in the form of cooperation in problem solving. It also had impact on the strength of the communities, which is evident in the presence of the group. This can be considered as social capital within the community, working in problem solving activities in daily life, beliefs, livelihoods and the economic system of the village. This is a mutual help mechanism that functions from birth throughout life until death.

Visetsilapanon (2012) has proposed that group processes and the model of community-based welfare networks can create development in quality of life, as well as creating good relationships among people that work together and answering the priority needs of the community members. The information obtained in observations and interviews showed the researchers how community welfare of fishermen in Satun province were organized (Table 1).

Table 1. Community welfare of fishermen in Satun province

Community welfare of fishermen in Satun Province	With or without	Assistance	Giver	Caretaker	Condition	Volume
Community service						
Scholarship	✓	Money	D, E	M, G	Had good grades but needy	High school
Residence	✓	Money, Labor	D, A	L, M	Poor	1 time
Health	✓	Money	A	M, G	Illness	Twice a year
Mediation	✓	Negotiate	-	L	All	Unlimited
Community support						
Childbirth	✓	Money, Paraphernalia	D, A	M, G, R	All	Unlimited
Marriage	-	-	-	-	-	-
Disability / insanity	✓	Money, Food	D, A, E	L, M, G	All	Appropriate
Widow and orphan	✓	Money, Paraphernalia	D, A, E	M, G	No relatives	1 time
Death	✓	Money, Paraphernalia	D, A, E	M, R	All	1 time/person
Community insurance						
Occupation	✓	Money, Instrument	A, E	M, G	Poor	1 time
Community activity	-	-	-	-	-	-

Table 1. (Continued)

Substitute in table	
Giver	Caretaker
D = Donation of people in the community	L = Community leader
A = Average money for every family	M = Community Director
E = Funding from external agencies	G = Membership group
	R = Religious leaders

Table 1 shows the strength of the community, as evident in group formation and community mutual help networks. Social welfare is provided upon the Islamic cultural foundations in Tammalang community, from birth to death. There is a combination of beliefs that have been passed down. The management of social welfare in Satun province is different from other provinces in the Andaman coastal area.

The capital of Fisherman and the management of social welfare
The ways of the fishermen are for the most part not different from the ways of Islam, because most of the fishermen in the southern region are Muslims. No matter where they are, Muslims hold their beliefs tight in their daily life, even though there may be small differences in the level of intensity, based on the local social situation and environmental conditions. Thus, Muslims must live their life according to religious teachings, in all matters covering social, political and economic life. Communities are strengthened through adherence to their religious practices, and this is a type of social capital that creates peace, happiness and prosperity. It is a form of local culture that endeavors to solve problems, and successful approaches are kept and integrated into their lives, in terms of both thinking and acting. It is a

process of continuing practices that are of use to the community, in the way they use beliefs, values, knowledge, tradition and customs. In the same way, Kamput (2015) has stated how culture is related to not only social, economic, political and religious practices, but is linked to social aesthetics as well. It covers life and livelihood, in addition to economic systems. Patthaisong (2002) discusses how community culture is a shared good, is a cultural dynamic in every aspect, and is intimately integrated internally. It is also inextricably bound to external factors as well, and changes according to contexts and in time. Development processes that use the power of culture can be considered to be the true values of society, as they are development by people in the community and for the community. This can be understood as sustainable development. Panyapong *et al.* (2012) state that national development along the lines of western nations, which try to bring nations into modernity, is development through conflict which arises out of changes in the development policy of the state. This leads to conflict between the state and communities, as well as between communities, and can be understood as development that turns its back on the roots of culture. In many occasions, this type of development has alienated communities

from resources, and communities then create discourses of preserving power and capital that are based on knowledge, ideas and environment in daily life. This is known as 'social capital', which is accumulated to give substance to life that is harmonious. This long-term accumulation of shared experience instills a feeling of ownership among people in the community.

This gives birth to networks of social relations in the shape of groups supported by the capital of shared ownership. Romrattanapan (2008) explained that social capital is born after the idea of community culture begins to thrive. Thus, the presence of social capital is seen in cultural values that exist in society. This thinking has implications for relationships among members, as they collaborate to solve problems. In the same way, community strength is enhanced by the formation of groups and networks in the community.

The social capital observed in Tammalang reflects the spirit of local knowledge value systems, thinking and beliefs, molded together in customs that community members are able to implement. Thus, communities have livelihoods that rely on the resource base but do not destroy the resources. Indeed, the community of Paknam has developed livelihoods that both depend upon and protect that resource base, while creating income and generating profits that are channeled back into the community. Upon consideration, it could be said that social capital in Tammalang community starts from local culture that allows its community members to "share the hardship, share the happiness". Even though the social

capital of the two communities is derived from different experiences, the factor that has driven the management of community social welfare is social capital generated by the formation of a group.

Following from this, we can say that group formation, which is a form of mutual help or shared participation, that uses knowledge, ideas, environment and culture. Social relations produce cooperation on problem solving and mutual help within the community. This impacts community development, as social capital has accumulated in the lives of people as a result of shared experience and the social relationships it creates.

Fishermen and Social Capital: Community Social Welfare along the Andaman Coast

Participation of each group is very close. Community members participate more in cremation funds and savings groups more than others. In the case of cremation funds, each family member must contribute in a family contribution in order to help neighbors when there is a death. Savings groups exist in the village, and provide social welfare for birth, illness and death with money for each member.

Generally speaking, participation is the contribution and receipt of social welfare benefits in the community is done through informal means more frequently than through formal means. Networks to care for people exist under the framework of religious institutions are the most common, followed by social welfare provided by individuals in groups, social security provided by the central government and social

security provided by local government organizations.

Sufficiency in lifestyle, health and rights are important for maintaining good quality of life, and contribute to happiness, cooperation and social stability. This realization led the researchers to the understanding of “welfare” from a diverse range of perspectives. This includes money, materials, local knowledge, culture and environmental resources. Approaches to and forms of welfare are established on a diverse range of social capital foundations, including financial organizations, savings groups, community enterprises, the environmental base and others. Particularly, social welfare that is established and managed on the basis of a life of “self-reliance” results in assistance and respect among members of community. They operate through processes that are in line with the culture and local knowledge in the area, but also use religious principles and provide for broad-based participation. We can say that social welfare is service and management in the area of natural resources; is the management of environmental capital of the community members; is the management of product processes that are not harmful to the environment; is cultural preservation and rehabilitation; and provides management of capital generated in production and savings by people in the community.

This finding agrees with Parinyasutinun (2016), who explains that community social welfare is a type of welfare that is established by a community, based on the mutual help practices among people. Social welfare thus

creates guarantees of assurance among people of the community. Using the existing base of capital, community social welfare is created for the community, and external organizations can then provide assistance to expand from the original base and raise awareness of increasingly broad-based social security arrangements.

The fishermen of the Andaman coast in Satun province keep the principles of their Islamic faith at the center of their lives. Their social welfare practices create the guarantee of assurance for the people, consisting of all things that improve the conditions of life for the people in the community. This can be in the form of money or materials, or even good will towards community members, and assistance. These all are part of the cycle of life from birth to death. This research found that social welfare for death, or what is called zakat and is a part of their religious beliefs, is a type of cultural welfare that provides many forms of assistance in their daily lives Buddaduang (2012) raise the issue of assistance through zakat funds, which is a local welfare mechanism springing from Islamic thinking. In other words, it is a form of social capital that depends upon religious beliefs, cooperation and mutual trust. They also found that social relations among people in the community were created by livelihood group formation, where knowledge, ideas, environment and culture are drawn upon for the purposes of culturally-based assistance. Puangngarm (2007) concludes that real and meaningful participation of people in development activities should have 4 aspects: 1)

participation in the identification of problems and their causes in each locality; if the people do not understand the problems and their causes, problem solving efforts will not be fruitful because they will still not see the importance of their participation in the issue, 2) participation in planning is a step in the process that will facilitate people's familiarity with ways of rational decision making, as well as bringing various types of information into a process of planning, 3) participation in capital contributions and carrying out activities, which are the force of one's participation, joint investment and collaborative work will allow people to calculate capital costs for themselves, and promote close involvement in the implementation of activities, and 4) participation in monitoring and evaluation will make people understand first-hand what kind of benefits the activities they are involved in will have, and how project implementation, for example in social security issues, in the future may be successful.

The establishment of social welfare in the fishing communities of the Andaman coast in Satun province include peoples' participation from the stages of problem identification, planning, implementation and monitoring and evaluation. This reflects the thinking of Puangnarn (2007), where benefits from participation are applied in local development activities. Masae (2012) community development processes that place importance on participation and increasing the power of local people. This in turn leads to increased self-reliance. The participation of coastal fishermen has involved many of these things, such as boat

repair and the sharing of catches. These are mutual help mechanisms, where people join together in community development as the recipients of benefits. They also benefit from their own personal development. Other development activities should accompany these, such as participation with development activities conducted together with the state and capacity building for other members of the community, private development agencies and private-public enterprises. Walaisathien et al. (2009) mentions that the importance of participation is key at all levels of development, from the most small-scale, rural community-based organization all the way to national development. The view of the people is critical for management and joint problem-solving because it creates power among those that collaborate on both sides, thinking and acting together. This also extends to jointly sharing in the benefits of the efforts, which itself contributes to effective development.

The community social welfare of the coastal fishermen of the Andaman Sea covers their life from birth to death, and is a part of their Islamic beliefs. Therefore, ideas, beliefs, values, knowledge, rituals, customs and culture are the feelings associated with carrying out development activities in the Muslim style. Needless to say, man creates culture, and culture creates man. Humanity is a part of culture, while culture is something that humans learn and accumulate. Culture has processes and is a way of production that is intimately related to human life (Jeawkok *et al.*, 2015). If we look deeply at culture, we will find social capital

and its effects on social relations in the form of cooperation for problem solving and development in the community. Romrattanapan (2008) mentions social capital that appears in communities, including the dimensions of knowledge, that is to say knowledge and local wisdom. The dimension of goodness includes culture, traditions and social beliefs, while the dimension of love includes trust, generosity, and mutual assistance provided by social institutions and social networks. These factors all combine to make community social welfare successful.

Conclusion

Coast fishing communities in the south of Thailand have practices that draw on principles of Islam that are used in community social welfare. They also create assurance of guarantee for people in the community. This research found that zakat, or social welfare to assist with death, is a part of religious belief that provides assistance for community members. It also assists with development of livelihoods of the people. Thus, this social welfare looks after the people from birth to death, through all stages of life, and is closely related and integrated to create balance for the lives of the people. This depends upon participation of the people in the processes of problem identification, planning, activity implementation, and monitoring and evaluation. Conducting these activities under the cultural framework of Islam, it is clear that this social capital is deeply rooted and facilitates development that is driven by the members of the community themselves, and can be maintained sustainably into the future.

This research explained social capital that creates social welfare for the community, and it is recommended that further research be conducted to increase our understanding of community participation in the social welfare of fishing communities.

Acknowledgements

This work has received financial support from the Committee for Higher Education dissertation support of the Faculty of Liberal Arts, and the Fund for Community Problem Solving, at Prince of Songkla University. The researchers would like to express their deep thanks for this opportunity.

References

- Bourdieu, P. 1989. Social space and symbolic power. *Sociological Theory* 7(1): 14-25.
- Buddaduang, A. and S. Chaiumporn. 2012. The Social Capital Implementation Ability of Ban Bang Phrai Community, Bangkhonthi District, Samut Songkram Province. *Journal of the Association of Researchers* 17(1): 29-41.
- Jeawkok, J., S. Yammai and U. Sungkharat. 2015. Nora the Wellbeing of People and Communities. *The Journal of the Thai Khadi Research Institute*. 12(2): 150-176.
- Kamput, K. 2015. A critical introduction of modern popular culture: Paradigm of culture and cultural phenomena in Southeast Asia. *Journal of Language and Culture* 34(1): 5-28.

- Kumhom, R. 2014. Social Welfare with Thai Society. Thammasat University, Bangkok. 376 p.
- Masae, A. 2012. Community Welfare through Savings Group: Alternative to Reducing Social Inequality in Rural Thailand. *Journal of Social Development* 14(2): 19-38.
- Panyapong, S., V. Chamruspanth and W. Laohasiriwong. 2012. Conflict between Local Community and Public Organizations on Water Management from LamPatao Dam, Kaeng khro District, Chaiyaphum Province. *Journal of Mekong Societies* 8(1): 115-135.
- Parinyasutinun, U. 2016. Community Welfare: Balancing Between Giving and Taking. *Journal of Community Development and Life Quality* 4(3): 327-336.
- Patthaisong, S. 2002. Community culture: strength condition of community/village. *Journal of Behavioral Science* 8(1): 11-20.
- Petchprasert, N., S. Yortkomonsart and U. Lertsri. 2003. Synthesis report on the general situation of developing social security systems for the poor and disadvantaged in Thai society. Full research report. The Thailand Research Fund, Bangkok. 286 p.
- Puang-ngarm, K. 2007. Project to support people's participation in decentralization according to the Constitution. Thammasat University Research and Consultancy Institute, Bangkok. 870 p.
- Romrattanapan, W. 2008. Social capital: New paradigm in environmental management. Physicscenter, Bangkok. 424 p.
- Samantarath, S. 2005. The development of Zakat Welfare Administration of Thai Muslims in Satun Province. Master of Social Work Program, Thammasat University, Bangkok. 148 p.
- Srisuk, N. 2012. Discussion of document Synthesis report on the general situation of developing social security systems for the poor and disadvantaged in Thai society. Full research report. Romphruek Journal Krirk University 30(2): 141-153.
- Visetsilapanon, P. 2012. The management system of community welfare fund network of district. *Journal of the Association of Researchers*. 17(3): 63-73.
- Walaisathien, P., P. Suthip Op-Un, S. Wiset, J. Benjasap and C. Hasan-Nawi. 2009. Processes and techniques for developers. 4th eds. The Thailand Research Fund, Bangkok. 624 p.

แบบจำลองสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในประเทศไทย Farmer's Problem and Solution Model in Thailand

ปานิสรา จรัสวิญญู^{1*} และฉัตรชนก จรัสวิญญู²
Panissra Charutwinyo^{1} and Chutchonook Charutwinyo²*

¹คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร จ.กำแพงเพชร 62000

¹Faculty of Management Science, Kamphaeng Phet Rajabhat University, Kamphaeng Phet 62000, Thailand

²คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร จ.พิษณุโลก 65000

²Faculty of Business Economics and Communications, Naresuan University, Phitsanulok 65000, Thailand

*Corresponding author E-mail: panissra9959@gmail.com

(Received: 19 June 2017; Accepted: 05 October 2017)

Abstract: This research aims to develop farmer problems and solutions model using qualitative research methods. The primary data was collected from 13 local intellectuals from the North, the Northeast and the Central and Eastern regions through in-depth structured interview. The grounded theory was used to analyze qualitative data. The results showed that the farmer problems and solutions models are best explained by an integration of resource based view and core values theory. The models showed core values (lack of pursuit of knowledge, greed and overspending, and less willingness to work hard) are the key driving factors causing problems, and leading to process problems (high input, chemically based monoculture systems). Inappropriate governmental policies and poor physical capitals are identified as resources problems. The resulting economic outcome of farmer debt is due to high production cost and low product price. Therefore, the solutions to farmer problems must be deployed in systematic operations by paying attention to all interconnected factors.

Keywords: Farmer's problem, resource based view, core value

บทคัดย่อ: การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแบบจำลองสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาของเกษตรกร โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งรวบรวมข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 13 ราย จากภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางและภาคตะวันออก โดยการสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างแบบเจาะลึก ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยกระบวนการทฤษฎีฐานราก ซึ่งผลการวิจัยพบว่า แบบจำลองสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร สามารถอธิบายได้โดยการบูรณาการมุมมองบนพื้นฐานทรัพยากร และค่านิยมหลักเข้าด้วยกัน ซึ่งแบบจำลองดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงปัญหาค่านิยมหลักที่สำคัญได้แก่ การไม่เรียนรู้ ความโลภ และความเกียจคร้าน ซึ่งเป็นแรงขับที่สำคัญที่นำไปสู่ปัญหาด้านกระบวนการ (การทำเกษตรเชิงเดี่ยว และการทำเกษตรสารเคมี) และปัญหาด้านทรัพยากร อันเกิดจากนโยบายของรัฐบาลที่ไม่เหมาะสมและการขาดแคลนทรัพยากรทางกายภาพ อันส่งผลให้เกิดผลลัพธ์คือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ คือหนี้สินของเกษตรกร อันเนื่องมาจากต้นทุนการผลิตสูงและราคาผลผลิตตกต่ำ ดังนั้น การแก้ไขปัญหของเกษตรกรจึงจำเป็นต้องดำเนินการเชิงระบบ ด้วยการให้ความสำคัญต่อทุกองค์ประกอบดังกล่าว

คำสำคัญ: ปัญหาของเกษตรกร มุมมองบนพื้นฐานทรัพยากร ค่านิยมหลัก

คำนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ตอบสนองต่อแนวคิดที่ว่า โลกกำลังจะเข้าสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 ภายในอีก 20 ปีข้างหน้า ซึ่งจะก่อให้เกิดผลกระทบทั้งในด้านความร่วมมือแบบไร้พรมแดนและการแข่งขันที่สูงขึ้น จึงเป็นที่มาของนโยบาย "ประเทศไทย 4.0" ซึ่งหมายถึง การปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่แม้ว่าภาคการเกษตรจะยังคงเป็นแกนหลักของประเทศ แต่จะมุ่งเน้นการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้ามาช่วยปรับเปลี่ยนสู่การเกษตรสมัยใหม่ เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2559) ทั้งนี้ นโยบายประเทศไทย 4.0 ประกอบด้วย 2 แนวคิดสำคัญคือ การสร้างความเข้มแข็งจากภายใน (strength from within) และการเชื่อมโยงเศรษฐกิจไทยสู่เศรษฐกิจโลก (connect to the world) ซึ่งในมิติของการเกษตรมีโลกในการขับเคลื่อน 3 ประการคือ การยกระดับการใช้นวัตกรรมในภาคการเกษตร การสร้างให้เกษตรกรมีความเป็นผู้ประกอบการ และการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรกร ในขณะที่ทั่วโลกทั้ง 3 ประการดังกล่าว จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานด้านความพร้อมและความสามารถในการแข่งขันในระดับปัจเจกบุคคลของเกษตรกร ซึ่งนี่สินยังคงเป็นปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของปัจจัยพื้นฐานดังกล่าว ตลอดระยะเวลา 20 ปี ที่ผ่านมา คราวเรือนเกษตรกรที่มีหนี้มีสัดส่วนเพิ่มขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2556 พบว่า เกษตรกรประมาณร้อยละ 54 ยังคงพึ่งพาเงินกู้ยืม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหนี้ในระบบกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ ธกส. ซึ่งในปี พ.ศ. 2557 มีหนี้คงเหลือ 826,001 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 62.45 ของหนี้ทั้งหมดของเกษตรกรทั้งประเทศ ในขณะที่ครอบครัวเกษตรกรร้อยละ 20 ที่จนที่สุด มีหนี้สินสูงกว่ารายได้ประมาณ 25 เท่า (มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2558) ซึ่งปัญหาหนี้สินของเกษตรกรดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและความยั่งยืนของภาคการเกษตรของประเทศไทย

จากความสำคัญของเกษตรกรและปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรในปัจจุบันดังกล่าว การวิจัยครั้งนี้จึงมี

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความเชื่อมโยงของสภาพปัญหาของเกษตรกร รวมทั้งแนวทางการแก้ปัญหาของเกษตรกรในประเทศไทย โดยใช้มุมมองบนพื้นฐานทรัพยากร (resource based view หรือ RBV) ซึ่งมีความสัมพันธ์และถูกพัฒนาขึ้นมาจากแนวคิดและทฤษฎีด้านเศรษฐศาสตร์อย่างน้อย 3 แนวคิด โดยมีแนวคิดที่สำคัญ ได้แก่ 1) แนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม เกี่ยวกับโครงสร้างตลาด พฤติกรรม และผลการดำเนินงาน (structure conduct performance หรือ SCP) 2) แนวคิดเศรษฐศาสตร์จุลภาคนีโอคลาสสิก (neoclassical microeconomics) และ 3) แนวคิดเศรษฐศาสตร์สถาบันแนววิวัฒนาการ (evolutionary economics) โดยมีความสอดคล้องกันในประเด็นที่ว่าองค์กรต่าง ๆ มีทรัพยากร (resources) และความสามารถ (capabilities) แตกต่างกัน และความแตกต่างเหล่านี้จะยังคงดำรงอยู่เสมอ ในขณะที่มุมมองบนพื้นฐานทรัพยากรได้รับการพัฒนาให้สามารถอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากรและความสามารถขององค์กรกับผลการดำเนินงานขององค์กรได้ดียิ่งขึ้น (Barney, 2001) โดยองค์กรจะสามารถสร้างความได้เปรียบเชิงการแข่งขันที่ยั่งยืนได้ ก็ต่อเมื่อองค์กรสามารถจัดหาและควบคุมทรัพยากรและความสามารถที่มีคุณค่า (valuable) หายาก (rare) ไม่สามารถเลียนแบบได้ (inimitable) และไม่สามารถทดแทนได้ (non-substitutable) (Barney, 1991) ทั้งนี้ งานวิจัยที่ผ่านมาในอดีตได้แสดงให้เห็นว่า มุมมองบนพื้นฐานทรัพยากรสามารถนำไปใช้ในการพิจารณาผลการดำเนินงานและความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืนทั้งในระดับองค์กร (Amit and Schoemaker, 1993; Barney, 1986, 1991; Wernerfelt, 1984) และในระดับกระบวนการทำงาน (Henderson and Cockburn, 1994; Miller and Shamsie, 1996; Schroeder et al., 2002) ประกอบกับค่านิยมหลัก ซึ่งเป็นค่านิยมพื้นฐานที่บุคลากรในองค์กรมีความเชื่อและยึดมั่นร่วมกัน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ และผลการดำเนินงานขององค์กร (Evans, 2005) ด้วยความสำคัญดังกล่าว ส่งผลให้ในปัจจุบันค่านิยมหลักได้ถูกกำหนดให้

เป็นองค์ประกอบของตัวแบบความเป็นเลิศในการดำเนินงานต่าง ๆ โดยมีค่านิยมหลักที่สำคัญได้แก่ การมุ่งเน้นลูกค้า (customer focus) การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (continuous learning) นวัตกรรมและการพัฒนา (innovation and development) การพัฒนาความร่วมมือ (partnership development) การดำเนินงานเชิงระบบ (systems) การจัดการเชิงกระบวนการ (process-based management) ความคล่องตัว (agility) และความรับผิดชอบต่อสังคม (social responsibility) (Talwar, 2009)

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกปราชญ์ชาวบ้าน ในประเด็นสภาพปัญหาของเกษตรกรในปัจจุบัน เป้าหมายในการแก้ไข้ปัญหาของเกษตรกรในปัจจุบัน และแนวทางการแก้ไข้ปัญหาของเกษตรกรในปัจจุบัน เพื่อค้นหาองค์ประกอบและความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบซึ่งส่งผลต่อปัญหาของเกษตรกรในปัจจุบัน

ประชากรที่ศึกษาคือ ปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 180 ราย สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 13 ราย (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 6 ราย ภาคเหนือ 2 ราย และภาคกลางและภาคตะวันออก 5 ราย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นในพื้นที่ดังกล่าวเนื่องจาก มีสัดส่วนคนจนในชนบทในพื้นที่ดังกล่าวสูงเป็น 3 อันดับแรกของประเทศไทย ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 20.60 ภาคเหนือ ร้อยละ 18.80 และภาคกลางและภาคตะวันออก ร้อยละ 12.90 ตามลำดับ) (มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย , 2558) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ประกอบกับวิธีการอ้างอิงต่อเนื่องปากต่อปาก (snowball sampling technique) จนกระทั่งผลการวิจัยถึงจุดอิ่มตัวทางทฤษฎี (theoretical saturation) ซึ่งใช้ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2557

การรวบรวมข้อมูลใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งได้ทำการ

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมประยุกต์ไปพร้อมกันในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยกระบวนการทฤษฎีฐานราก (grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีการที่มุ่งเน้นการค้นหาองค์ประกอบของกระบวนการ (Miles et al., 2013) ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลจะดำเนินต่อไปจนกระทั่งเกิดการอิ่มตัวทางทฤษฎี (theory saturation) จึงหยุดการรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจะได้ตัวแบบ อันประกอบด้วย องค์ประกอบและความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบ เพื่ออธิบายปัญหาของเกษตรกรในปัจจุบัน

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางของ Miles et al. (2013) ซึ่งกำหนดใช้การให้รหัสแบบ first cycle coding และ second cycle coding โดยเริ่มจากการกำหนดโครงสร้างของ coding ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยก่อน จากนั้น เมื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการกำหนดรหัสจากข้อมูล ซึ่งเรียกว่า first cycle coding เข้าตามโครงสร้างที่กำหนดไว้จนกระทั่งกำหนด first cycle coding เสร็จในแต่ละครั้ง จึงเริ่มวิเคราะห์ด้วยการยุบรวม first cycle coding เข้าเป็น second cycle coding ซึ่งจะเป็นการสร้างโมโนทัศน์ไปพร้อมกัน เพื่อพยายามอธิบายข้อมูลและปรากฏการณ์ทั้งหมด จากนั้น จึงทำการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างโมโนทัศน์ โดยมุ่งอธิบายข้อมูลและปรากฏการณ์ทั้งเก่าและใหม่ แล้วจึงนำเสนอออกมาเป็นตัวแบบในที่สุด

ผลการศึกษาและวิจารณ์

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาของเกษตรกรมีองค์ประกอบของปัญหา 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ปัญหาด้านค่านิยม ปัญหาด้านทรัพยากร ปัญหาด้านกระบวนการ และปัญหาด้านเศรษฐกิจ โดยองค์ประกอบที่สำคัญและเป็นปัญหาที่ชัดเจนคือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ในขณะที่องค์ประกอบอื่น ๆ ทำหน้าที่ขับเคลื่อนและส่งผ่านผลกระทบไปยังปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาด้านค่านิยมมี 3 ประการ ประการแรกคือ เกษตรกรไม่เรียนรู้และพัฒนาตนเอง นิยมทำการเกษตรแบบตามกัน หรือเชื่อผู้อื่น/บริษัทเอกชน โดย

ขาดการไตร่ตรองพิจารณาความเหมาะสมต่อบริบทของตนเอง ในขณะที่ปัญหาประการที่ 2 คือ ความโลภและความไม่พอเพียง โดยใช้จ่ายโดยไม่ประมาณตนเอง สร้างหนี้สินเพื่อสิ่งอำนวยความสะดวกเกินความพอดีของตน แทนการสร้างหนี้สินเพื่อการผลิต และปัญหาสำคัญประการสุดท้ายคือ ความเกียจคร้าน เนื่องจากเกษตรกรใช้การจ้างผู้อื่นในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในการผลิต เช่น การเตรียมแปลงนา การฉีดยาฆ่าแมลง การเก็บเกี่ยว และการเพาะปลูก เป็นต้น ซึ่งทำให้ต้นทุนสูงขึ้น ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ เช่น "ไม่สนใจเรียนรู้ เจ้าหน้าที่เกษตรสอนว่าอย่างไรก็ทำตามนั้น ไม่สนใจจะทำอาชีพตนเองให้ดี ไม่สนใจจะปรับปรุงดิน คิดแต่ว่าทำไมไหวก็ขายที่ดิน จะไม่เหลืออะไรให้ลูกหลาน ไม่รู้ตัวเอง" และ "ปัจจุบันแม้มีตัวอย่างของคนหรือกลุ่มที่เปลี่ยนแปลงตนเองจนประสบความสำเร็จให้เห็นก็ตาม แต่เกษตรกรบางส่วนก็ยังขี้เกียจประกอบกับยึดมั่นในความคิดและความเคยชินของตนเอง "ไม่สนใจข้อเท็จจริง" เป็นต้น ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวได้สอดคล้องกับการศึกษาของพงษ์ศักดิ์ และพิรญา (2559) ซึ่งพบว่า การนำสารเคมีกำจัดศัตรูพืชมาใช้เพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิต ทำให้เกษตรกรต่างมุ่งผลผลิตและมีการจ้างงานมากขึ้น ทำให้ประเพณีการลงแขกถูกละเลยไป ความมีน้ำใจลดน้อยลงไปกว่าเดิม และยังสอดคล้องกับการศึกษาของนิตยา (2554) ที่พบว่าเกษตรกรที่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชต่างมุ่งหวังผลกำไรเป็นสำคัญ มีความโลภและเห็นแก่ตัวมากขึ้น โดยไม่ตระหนักว่าผลผลิตนั้นจะมีสารพิษตกค้างหรือเป็นอันตรายต่อผู้บริโภคหรือไม่

ปัญหาด้านทรัพยากรมี 2 ประการ ประการแรก คือ การสนับสนุนของภาครัฐ ในขณะที่ภาครัฐมีบทบาทในการแก้ปัญหาให้เกษตรกร แต่บ่อยครั้งที่การสนับสนุนของภาครัฐกลับกลายเป็นปัญหาของเกษตรกร เนื่องจากความไม่เข้าใจปัญหาของเกษตรกรอย่างถ่องแท้ การดำเนินการตามนโยบายแต่ขาดความตั้งใจจริง รวมทั้งการมีผลประโยชน์ทับซ้อนทั้งในส่วนของงบประมาณและภาคเอกชน ในขณะที่ปัญหาสำคัญประการที่ 2 คือ ทรัพยากรไม่เอื้ออำนวยต่อการทำการเกษตร เช่น ดินเค็ม น้ำเค็ม และการขาดแคลนน้ำ เป็นต้น ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ เช่น "ในหลายกรณีหน่วยงานภาครัฐแทนที่จะ

แก้ปัญหาแต่กลับกลายเป็นผู้สร้างปัญหาเสียเอง เช่น การส่งเสริมให้เกษตรกรกู้เงิน แต่ไม่ได้ให้ปัญญาความรู้กับเกษตรกรในการใช้เงิน ทำให้เกษตรกรมีหนี้สินโดยไม่จำเป็น และเป็นหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดผลผลิต ยังไม่เคยมีรัฐบาลชุดไหนที่ส่งเสริมให้เกษตรกรประหยัด อดออม หรือตั้งธนาคารชุมชน" ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของบงอร (2558) ที่พบว่ารูปแบบการทำการเกษตรสมัยใหม่ เครื่องจักรกลายเป็นแหล่งแรงงานหลักแทนแรงงานคนและสัตว์ในการทำการเกษตร มีการใช้แรงงานจ้างนอกครัวเรือนมากกว่าแรงงานในครัวเรือน และด้วยข้อจำกัดด้านสภาพแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นขนาดที่ดิน ตลอดจนสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป การทำการเกษตรในปัจจุบันจึงต้องอาศัยความรู้และเทคโนโลยีจากภายนอกชุมชนมากขึ้น

ปัญหาด้านกระบวนการมี 2 ประการ ประการแรก คือ การทำการเกษตรเชิงเดี่ยว ซึ่งเกษตรกรนิยมเพาะปลูกพืชเพียงชนิดเดียว เช่น ข้าว มันสำปะหลัง และอ้อย เป็นต้น ทำให้มีรายได้หลักทางเดียว และมีระยะเวลาของรายได้ค่อนข้างนาน ซึ่งในระหว่างการรอรายได้ประจำฤดูกาลผลิต ครอบครัวยังมีรายจ่ายทุกวัน ทำให้จำเป็นต้องสร้างหนี้สินเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน รวมทั้งการพึ่งพารายได้จากผลผลิตเพียงชนิดเดียวยังมีความเสี่ยงสูงต่อการขาดทุน เนื่องจากราคาผลผลิตตกต่ำและภัยธรรมชาติ ในขณะที่ปัญหาสำคัญประการที่ 2 คือ การทำเกษตรที่ใช้สารเคมี เนื่องจากเคมีการเกษตรต่าง ๆ เกษตรกรจำเป็นต้องซื้อเพราะไม่สามารถผลิตเองได้ อีกทั้งเคมีการเกษตรยังมีแนวโน้มราคาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการใช้สารเคมีของเกษตรกรโดยขาดความรู้ความเข้าใจและไม่คำนึงถึงผู้บริโภค ทำให้เกิดการใช้เคมีเกษตรเกินความจำเป็น และเป็นต้นทุนที่สำคัญของการผลิต ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ เช่น "เกษตรกรเป็นหนี้เพราะทำเกษตรเชิงเดี่ยว เป็นเกษตรกรรมธรรมดาทำแบบนี้ไม่มีวันรวย" และ "สมัยก่อนเวลาแรกรุ่นผู้ใหญ่จะพาเด็ก ๆ ทาบุญอินทรีไปใส่เนา แต่เดี๋ยวนี้ไม่มี มีแต่เอาปุ๋ยเคมีของนายทุนไปใส่เนา มีแต่เสียเพิ่มไปอย่างต่อเนื่อง ดินก็เสีย ผลผลิตก็ลดลง แต่ต้นทุนไม่ลดลง" ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของสมนึก และคณะ

(2557) ที่พบว่าเกษตรกรใช้สารเคมีและลงทุนเพิ่มขึ้น แต่ราคาผลผลิตการเกษตรตกต่ำ ทำให้ครอบครัวมีหนี้สิน

ปัญหาด้านเศรษฐกิจมี 3 ประการ ประการแรกคือ หนี้สินของเกษตรกร ซึ่งประกอบด้วย หนี้ในระบบธนาคารพาณิชย์ โดยเฉพาะธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และหนี้นอกระบบ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนในระบบได้ และปัญหาสำคัญประการที่ 2 คือ ต้นทุนการผลิตสูง เนื่องจากการพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอก โดยเฉพาะปุ๋ยเคมีและเคมีการเกษตรต่าง ๆ และปัญหา ประการสุดท้ายคือ ราคาผลผลิตตกต่ำ เนื่องจากระบบการจำหน่ายผลผลิตผ่านพ่อค้าคนกลาง การไม่เพิ่มมูลค่าของผลผลิตก่อนการจำหน่าย และการไม่รวมตัวกันเพื่อสร้างอำนาจต่อรองและร่วมกันพัฒนา ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ เช่น "ต้องยอมเป็นหนี้สินก่อน การผลิตต้องรับสภาพดอกเบี้ยอัตราสูงและไม่สามารถชดใช้หนี้สินทั้งหมดได้ จากราคาผลผลิตตกต่ำทำให้เกิดเป็นหนี้ซ้ำซากจนสุดท้ายต้องสูญเสียทรัพยากรการทำการเกษตรที่สำคัญคือ ที่ดิน" ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของนิซารีย์ (2559) ที่พบว่าการใช้สารเคมีในการปลูกยาสูบทำให้ต้นทุนสูงและเกิดภาวะหนี้สิน และนำไปสู่การมีปัญหาคروض ความเครียด และความขัดแย้งในครอบครัว และยังสอดคล้องกับการศึกษาของพงษ์ศักดิ์ และพิรญา (2559) ซึ่งพบว่าการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชทำให้ต้นทุนการผลิตสูงและเกิดภาวะหนี้สินนำไปสู่การมีปัญหาคروض ทำให้เป็นหนี้มากกว่ารายได้

จากผลการศึกษาดังกล่าวพบว่า ปัญหาที่สำคัญที่สุดของเกษตรกรในปัจจุบันคือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ หนี้สิน ซึ่งเป็นผลอันเกิดจากปัญหาด้านค่านิยมโดยตรง ดังแสดงในภาพที่ 1

จากแบบจำลองปัญหาของเกษตรกร พบว่า ต้นทางของปัญหาเกิดจาก ปัญหาด้านค่านิยม อัน

ประกอบด้วย การไม่เรียนรู้ ความโลภ และความเกียจคร้าน ซึ่งส่งผลต่อปัญหาด้านทรัพยากร ด้วยการไม่เรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเอง เพื่อสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเองในด้านทรัพยากร เช่น การอดออม การทำปุ๋ยใช้เอง การปรับปรุงดิน และการสำรองน้ำเพื่อการเกษตร เป็นต้น ประกอบกับความเกียจคร้านที่ต้องการความสะดวกในการดำเนินการต่าง ๆ โดยขาดการทบทวนเกี่ยวกับต้นทุนและความยั่งยืนในระยะยาว ทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตต่าง ๆ จากภายนอกซึ่งมีต้นทุนสูงกว่า และไม่สามารถควบคุมต้นทุนที่สำคัญในการประกอบอาชีพได้ เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้ยาปราบศัตรูพืช การจ้างแรงงานภายนอกครอบครัวในทุกขั้นตอน และการรอความช่วยเหลือในการปันส่วนน้ำใช้เพื่อการเกษตรจากหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ เป็นต้น ในขณะที่ความโลภและความเกียจคร้าน เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดปัญหาด้านกระบวนการ ได้แก่ การทำเกษตรเชิงเดี่ยว และการทำเกษตรสารเคมี อันเนื่องจากคาดหวังรายได้จากการปลูกพืชชนิดเดียวให้ได้ราคาสูง โดยไม่มีการศึกษาเรียนรู้อย่างถ่องแท้และจัดการความเสี่ยงของรายได้และต้นทุน

ขณะเดียวกัน ยังพบว่า ปัญหาด้านกระบวนการเป็นตัวกลางส่งผ่านปัญหาด้านค่านิยมไปยังปัญหาด้านทรัพยากร และปัญหาด้านเศรษฐกิจ การทำเกษตรเชิงเดี่ยว และการทำเกษตรสารเคมี ได้ส่งผลต่อความยั่งยืนของทรัพยากรในการเพาะปลูกของเกษตรกร โดยเริ่มจากการเลือกใช้พันธุ์พืชที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่เพาะปลูก เพราะความต้องการผลผลิตจำนวนมาก ทำให้จำเป็นต้องพึ่งพาพันธุ์พืช ปุ๋ยเคมี และยากำจัดศัตรูพืชจากภายนอก ซึ่งส่งผลต่อความเสื่อมโทรมของพื้นดินและระบบนิเวศในระยะยาว อันเป็นผลทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืชในจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกัน ปัญหาด้านทรัพยากรได้ส่งผลต่อปัญหาด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว

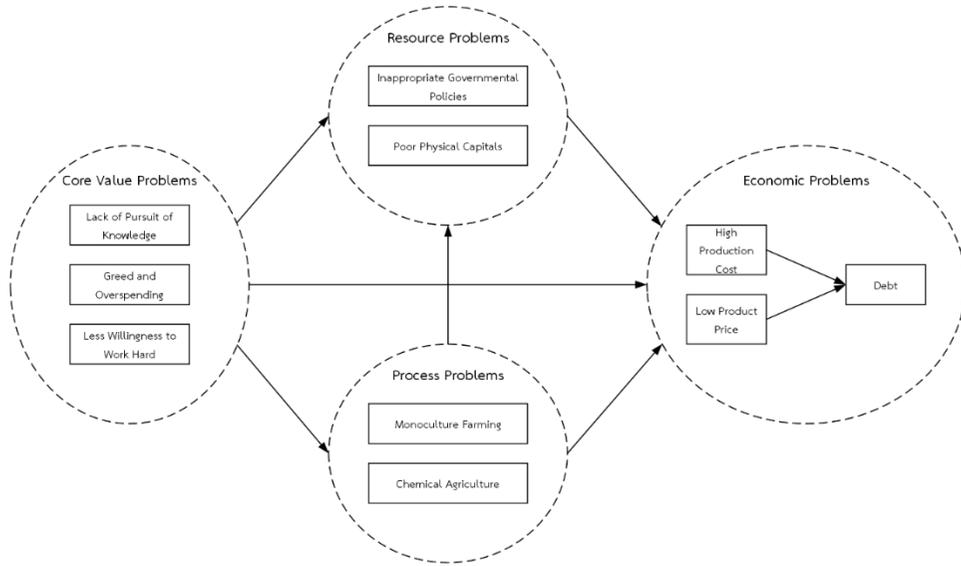

Figure 1 Farmer problem model

ทำให้เกษตรกรฝากความหวังไว้กับราคาผลผลิตของพืชเพียงชนิดเดียวที่ควบคุมราคาไม่ได้ นอกจากนั้น การทำเกษตรสารเคมี ยังทำให้เกษตรกรฝากความมั่นคงไว้กับทรัพยากรและต้นทุนที่ควบคุมไม่ได้ ซึ่งผลสุดท้ายได้นำไปสู่หนี้สินของเกษตรกรในที่สุด

นอกจากนี้ ยังพบว่า ปัญหาด้านทรัพยากร เป็นตัวกลางส่งผ่านปัญหาด้านค่านิยม และปัญหาด้านกระบวนการไปยังปัญหาด้านเศรษฐกิจ การขาดแคลนทรัพยากรในการประกอบอาชีพของเกษตรกร โดยเฉพาะทรัพยากรที่ต้องพึ่งพาจากภายนอกทั้งต้นทุนค่าเช่าที่ดินเพื่อประกอบอาชีพ ต้นทุนค่าเชื้อเพลิงในการสูบน้ำจากระบบชลประทาน ต้นทุนการจัดหาพันธุ์พืชที่ไม่สามารถขยายพันธุ์ได้เอง ต้นทุนปุ๋ยเคมีที่จำเป็นต้องใช้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ต้นทุนยากำจัดศัตรูพืชที่จำเป็นต้องใช้เพิ่มขึ้นตามการระบาดของโรคและแมลงที่เพิ่มขึ้น และต้นทุนดอกเบี้ยเงินกู้จากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ล้วนเป็นสาเหตุสำคัญที่เพิ่มต้นทุนการผลิตของเกษตรกร ในขณะที่การสนับสนุนต้นทุนต่าง ๆ ของภาครัฐเป็นไปตามนโยบายที่ไม่ต่อเนื่องบนพื้นฐานของการขาดความเข้าใจในปัญหาของเกษตรกร ซึ่งบางครั้งการสนับสนุนจากภาครัฐกลับนำมาซึ่งปัญหาหนี้สินให้กับเกษตรกร

จากการศึกษายังพบว่า เป้าหมายของการแก้ไข ปัญหา ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบ ได้แก่ เป้าหมายด้านเศรษฐกิจ และเป้าหมายด้านสังคม

เป้าหมายด้านเศรษฐกิจมี 3 ประการ ประการแรก คือ การลดรายจ่ายและต้นทุนการผลิต ซึ่งประกอบด้วยรายจ่ายหรือต้นทุนเพื่อการผลิตและรายจ่ายในการดำรงชีวิต ในขณะที่ต้นทุนเพื่อการผลิตจะเกี่ยวกับการใช้เคมีเกษตรและการจ้างแรงงาน แต่รายจ่ายในการดำรงชีวิตกลับมีส่วนเกี่ยวข้องกับอบายมุข เช่น การดื่มเหล้า และการเล่นการพนัน เป็นต้น ทั้งนี้ การลดต้นทุนจะเป็นเป้าหมายแรกที่เกษตรกรสามารถทำได้ด้วยการหมุนเวียนและพึ่งพาทรัพยากรภายในพื้นที่และกระบวนการผลิตของตนเอง รวมทั้งการลดละเลิกอบายมุขทั้งปวง ซึ่งการลดรายจ่ายจะส่งผลโดยตรงต่อการออมของเกษตรกรที่จะเพิ่มขึ้นตามผลของการลดต้นทุน ในขณะที่เป้าหมายสำคัญประการที่ 2 คือ การออมเงินและการปลดหนี้ เนื่องจากหนี้สินเป็นปัญหาสำคัญที่สุดของเกษตรกร การปลดหนี้จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและตัวเกษตรกรเอง ด้วยการอาศัยกลไกการออมของเกษตรกรในระดับครอบครัวและระดับกลุ่ม จะช่วยให้เกษตรกรสามารถปลดหนี้ได้ และประการสุดท้ายคือ การเพิ่มรายได้ โดยใช้แนวทางในการเพิ่มมูลค่าเพิ่มของผลผลิต และการเพิ่มรายได้เสริมให้กับครอบครัว ซึ่งจะทำ

ให้ครอบครัวมีความเสี่ยงน้อยลงและมีรายได้อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี

เป้าหมายด้านสังคมมี 2 ประการ ประการแรกคือ ความมั่นคงและการพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งเกิดจากความสามารถในการออมด้วยการเพิ่มรายได้และลดรายจ่าย นอกจากนี้ การพึ่งพาแหล่งรายได้ที่หลากหลายและมีระยะเวลาของรายได้แตกต่างกัน รวมทั้งการหมุนเวียนทรัพยากรภายในกระบวนการผลิตยังทำให้ครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเองได้ ในขณะที่เป้าหมายประการที่ 2 คือ สุขภาพในครอบครัว เนื่องจากสังคมให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว ซึ่งครอบครัว

เป็นแหล่งความสุขของผู้คนในสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมเกษตรกรรมในต่างจังหวัด

ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ แนวทางด้านค่านิยม แนวทางด้านกระบวนการ และแนวทางด้านทรัพยากร ซึ่งแนวทางด้านค่านิยมจะเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนแนวทางด้านกระบวนการ แนวทางด้านทรัพยากร และเป้าหมาย ในขณะที่แนวทางด้านกระบวนการ และแนวทางด้านทรัพยากร จะทำหน้าที่ส่งผ่านการขับเคลื่อนจากแนวทางด้านค่านิยมไปสู่เป้าหมาย ดังแสดงในภาพที่ 2

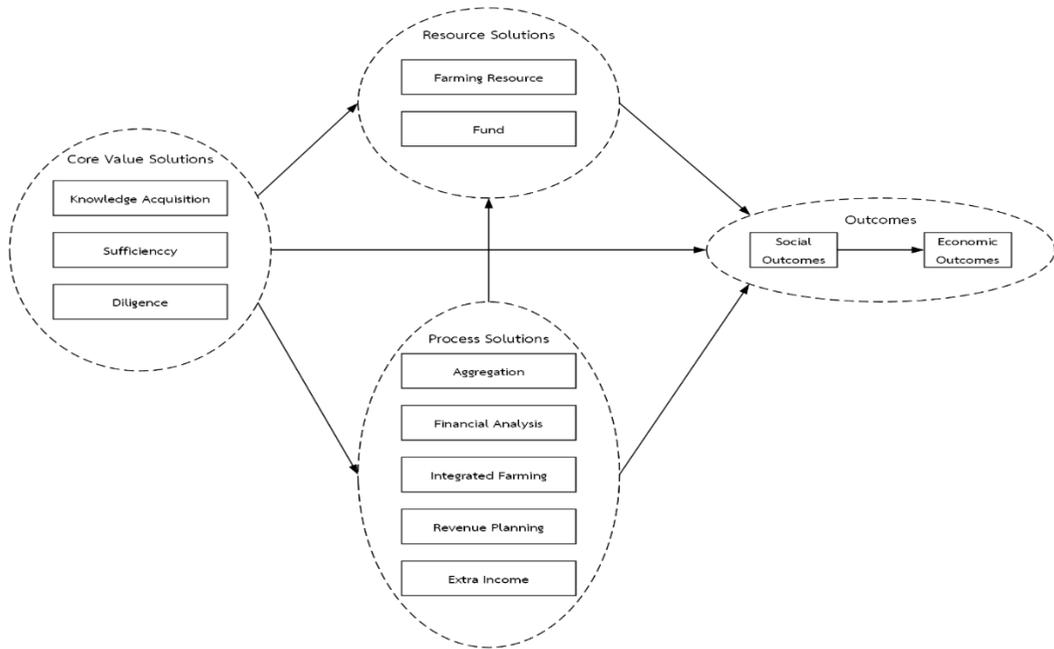

Figure 2. Problem solving model

แนวทางด้านค่านิยมมี 3 ประการ ประการแรกคือ การเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ และการปรับปรุงกระบวนการผลิตอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ค่านิยมประการที่ 2 คือ ความพอเพียง ซึ่งจะมีผลต่อการควบคุมต้นทุนของทั้งการผลิตและการใช้ชีวิตประจำวัน ทำให้ครอบครัวสามารถลดรายจ่ายลงได้และมีเงินออมมากขึ้น และประการสุดท้าย คือ ความขยันหมั่นเพียร อันมีความสำคัญต่อการแก้ปัญหาและการขับเคลื่อนกระบวนการทั้งปวง ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ เช่น

"เกษตรกรต้องเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง ไปศึกษาจากผู้รู้ ไปศึกษาจากผู้ที่เขาแก้ปัญหาได้สำเร็จ การทำการเกษตรอย่าทำการเกษตรเชิงเดี่ยวต้องทำแบบผสมผสาน อะไรที่กินใช้ก็ให้ปลูกเอง เลี้ยงเอง อย่าทำมากเกินไป ทำแต่พอดี" และ "ปัญหาของเกษตรกรไทยคือ ไม่เรียนรู้และมักจะทำอะไรตามกัน เห็นคนอื่นทำอะไรได้ดีก็ทำตามเขา เกษตรกรควรมีความมุ่งมั่น มานะอดทน" เป็นต้น ทั้งนี้ แนวทางแก้ปัญหาดังกล่าวได้สอดคล้องกับการศึกษาของสมนึก และคณะ (2557) ที่พบว่าเกษตรกรที่ได้รับการฝึกอบรมแนวคิดและแนวปฏิบัติจากปราชญ์

เกษตรกรชาวบ้าน ทำให้มองเห็นผลได้จริง จึงเริ่มให้ความสนใจเปลี่ยนแปลง หักเหชีวิตและตัดสินใจทำการเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ และเกษตรพอเพียง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำรงชีวิตและการจัดการพื้นที่การเกษตรที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้สามารถลดหนี้สิน และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความสุขในครอบครัวมากขึ้น

แนวทางด้านกระบวนการมี 5 ประการ ประการแรก คือ การรวมกลุ่มและผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการรวมกลุ่มของเกษตรกรจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของเกษตรกร รวมทั้งการขยายผลของการแก้ปัญหาได้รวดเร็วกว่าการดำเนินการในระดับครอบครัว แต่การรวมกลุ่มของเกษตรกรจำเป็นต้องอาศัยผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะต้องมีความซื่อสัตย์และมุ่งผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก เพื่อสร้างความศรัทธาให้กับสมาชิก ทั้งยังต้องเป็นบุคคลที่เรียนรู้และมีวิสัยทัศน์ในการนำและพัฒนางroup รวมทั้งต้องเป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นและทุ่มเทเพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง ในขณะที่กระบวนการสำคัญประการที่ 2 คือ การวิเคราะห์ข้อมูลรายรับรายจ่ายหรือการทำบัญชีครัวเรือน เนื่องจากการทำบัญชีครัวเรือนเป็นจุดเริ่มต้นของการรู้จักสถานะของครอบครัวว่ามีรายจ่ายอะไรบ้าง มีรายรับอะไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ข้อมูลของบัญชีครัวเรือนได้รับการวิเคราะห์และนำไปสู่การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในครอบครัวในการแก้ปัญหาที่ค้นพบ ในขณะที่กระบวนการประการที่ 3 คือ การทำเกษตรผสมผสาน/เกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และการลดความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอกด้วยการพึ่งพาแหล่งรายได้ที่หลากหลาย ซึ่งมีรอบระยะเวลาของรายได้ที่แตกต่างกัน ส่วนกระบวนการสำคัญประการที่ 4 คือ การวางแผนการผลิตและแผนรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของตลาดในช่วงเวลาต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้ผลผลิตได้ราคาดีและเป็นที่ต้องการของตลาด หลีกเลี่ยงการจำหน่ายผลผลิตพร้อมกันในปริมาณมาก ซึ่งจะทำให้เกิดภาวะผลผลิตล้นตลาดและราคาผลผลิตตกต่ำ และประการสุดท้ายคือ การทำอาชีพเสริม ซึ่งจะเป็แหล่งรายได้สำรองของครอบครัวเพื่อลดความเสี่ยงและเพิ่มความมั่นคงของรายได้ ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ เช่น "เกษตรกรต้องรวมกลุ่มกัน อยู่

อยู่แบบแมลงวัน อยู่ใครอยู่มัน ต้องอยู่แบบผึ้งรวมกันเป็นกลุ่ม ต้องรวมกลุ่มกันใช้หลักธรรมชาติ ชุมชนใดต้องการความสุขความเจริญชุมชนนั้นต้องรวมกลุ่มกัน ประชุมร่วมกันสม่ำเสมอ ทำภารกิจร่วมกันด้วยคุณธรรม" และ "การทำเกษตรผสมผสานสามารถสร้างรายได้ให้เกษตรกรได้วันละ 2,000 บาท เกษตรกรจะต้องวางแผนในการเพาะปลูกพืชหลักของตนเองซึ่งจะเป็นรายได้หลักของครอบครัว ในขณะที่มีพืชอื่น ๆ ประกอบเป็นรายได้เสริม" เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสมนึก และคณะ (2557) ที่พบว่าเกษตรกรที่เริ่มปรับการดำเนินชีวิตและเริ่มทำเกษตรผสมผสาน รวมทั้งแนวคิดจะทำอะไรทำให้ละเอียดและรอบคอบ เพื่อทราบต้นทุนและผลกำไรจากการทำการเกษตร รวมถึงค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยทำบัญชีครัวเรือนและรายจ่าย-รายได้จากแปลงเกษตร ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถลดปัญหาหนี้สินและความยากจนได้ ทางด้านการพัฒนาสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น

แนวทางด้านทรัพยากรมี 2 ประการ ประการแรก คือ ปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะปุ๋ยหมัก ซึ่งเกษตรกรสามารถทำใช้เองได้ โดยใช้วัสดุเหลือใช้ต่าง ๆ ภายในพื้นที่และกระบวนการผลิตทำให้เกษตรกรสามารถลดรายจ่ายเพิ่มเงินออมของครอบครัวได้ ในขณะที่ที่ดินซึ่งครอบครัวทั้งหมดปริมาณที่ดินที่ครอบครองเพื่อการทำการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่เพาะปลูก อันจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำรุงดิน นอกจากนั้น น้ำอันเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญที่เกษตรกรควรกักเก็บสำรองให้เพียงพอต่อการใช้งาน ทดแทนการพึ่งพาจากภายนอก รวมทั้งพันธุ์พืชและสารป้องกันศัตรูพืช ซึ่งเกษตรกรควรเพาะพันธุ์และจัดทำให้เพียงพอต่อการพึ่งพาตนเองได้ และประการที่ 2 คือ เงินทุน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร ซึ่งภาครัฐและกลุ่มเกษตรกรควรสร้างกลไกเพื่อให้เกษตรกรรายย่อยสามารถเข้าถึงแหล่งทุนต้นทุนเพื่อการประกอบอาชีพได้ ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ เช่น "พยายามทำปุ๋ยหมักใช้เองก็ลดต้นทุนได้มาก เลี้ยงสัตว์เอามูลไปทำปุ๋ยเพื่อปรับปรุงดินทำแบบนี้ชีวิตก็จะดีขึ้น รายได้ก็จะดีขึ้น" ซึ่งสอดคล้องกับ ก า ร คี ก ข า ข อ ง สมนึก และคณะ (2557) ที่พบว่าหัวใจสำคัญที่เกี่ยวข้อง

กับการแก้ไขปัญหาคาความยากจนของครอบครัวเกษตรกร คือ การวิเคราะห์ปัญหาของครอบครัวเกษตรกร การสรุปบทเรียน การเข้าร่วมอบรมการเกษตรแบบผสมผสานกับเครือข่ายผู้นำปราชญ์เกษตรกรชาวบ้าน การทำบัญชีครัวเรือน การเรียนรู้และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ทำให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองในชุมชนมากขึ้น

จากผลการศึกษาข้างต้นพบว่า แนวทางการแก้ปัญหทั้ง 3 องค์ประกอบ มีความสัมพันธ์กับการปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ประกอบกับ 2 เงื่อนไข คือ ความรู้และคุณธรรม ในเงื่อนไข ความรู้ นั้นได้ปรากฏในองค์ประกอบของค่านิยมหลัก ในประเด็น การเรียนรู้และพัฒนาตนเอง โดยพบว่าปราชญ์ชาวบ้านจะมีการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง ในเงื่อนไข คุณธรรม นั้นได้ปรากฏในองค์ประกอบของค่านิยมหลัก ในประเด็น ความพอเพียง และความขยันหมั่นเพียร โดยพบว่าปราชญ์ชาวบ้านทุกคนยังคงประกอบกิจกรรมด้านการเกษตรที่หลากหลาย ในขณะที่ความพอประมาณ นั้นได้ปรากฏในองค์ประกอบของกระบวนการ ในประเด็นการทำเกษตรผสมผสาน/เกษตรทฤษฎีใหม่ และการทำอาชีพเสริม โดยพบว่าปราชญ์ชาวบ้านทุกคนล้วนแต่เพาะปลูกพืชที่เป็นอาหารเพื่อการบริโภค และมีรายจ่ายที่น้อยมาก รวมทั้งนิยมแบ่งปันหรือจำหน่ายผลผลิตในราคาที่เหมาะสมมากกว่าการค้าเพื่อผลกำไรเป็นหลัก ทั้งนี้ ความมีเหตุผล นั้นได้ปรากฏในองค์ประกอบของกระบวนการ ในประเด็น การวิเคราะห์ข้อมูลรายรับรายจ่ายหรือการทำบัญชีครัวเรือน และการวางแผนการผลิตและแผนรายได้ โดยพบว่าปราชญ์ชาวบ้านหลายท่านได้เป็นแกนนำในการสนับสนุนให้เกิดการออมของชาวบ้าน เพื่อเป็นกองทุนพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ในขณะเดียวกัน การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว นั้นได้ปรากฏในองค์ประกอบของกระบวนการ ในประเด็น การรวมกลุ่มและผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยพบว่าปราชญ์ชาวบ้านหลายท่านได้เป็นแกนนำในการรวมกลุ่มเกษตรกรทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่ เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมทั้งด้านการตลาด การผลิต และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่ม

สรุป

ปัญหาของเกษตรกรประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ปัญหาด้านค่านิยม ด้านทรัพยากร ด้านกระบวนการ และด้านเศรษฐกิจ โดยมีปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นผลลัพธ์สุดท้าย ซึ่งเป็นผลมาจากองค์ประกอบขับเคลื่อนหลักคือ ปัญหาด้านค่านิยม ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยส่งผ่านปัญหาด้านทรัพยากรและด้านกระบวนการ ในขณะที่เป้าหมายของการแก้ไขปัญหามี 2 เป้าหมาย คือ เป้าหมายด้านสังคม ซึ่งจะขับเคลื่อนให้บรรลุเป้าหมายด้านเศรษฐกิจ ในขณะที่แนวทางการแก้ไขปัญหามี 3 แนวทาง ได้แก่ แนวทางด้านค่านิยม ด้านกระบวนการ และด้านทรัพยากร ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหามีแนวทางด้านค่านิยมเป็นองค์ประกอบหลักในการขับเคลื่อนทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยส่งผ่านการขับเคลื่อนผ่านแนวทางด้านกระบวนการ และด้านทรัพยากร

เอกสารอ้างอิง

- นิชารีย์ ใจคำวัง. 2559. ผลกระทบทางสุขภาพ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับสุขภาพจากการใช้สารเคมีในการปลูกยาสูบของเกษตรกรตำบลปากแคว อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 4(3): 401-416.
- นิตยา สามปละ. 2554. การประเมินผลกระทบสุขภาพเบื้องต้นจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรสวนลำไยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่. วารสารบัณฑิตวิจัย 1(2): 5-12.
- บงอร ศิริสัญลักษณ์. 2558. รูปแบบการทำเกษตรกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 3(3): 319-330.
- พงษ์ศักดิ์ อ้นมอย และพีรญา อึ้งอุตรภักดี. 2559. การประเมินผลกระทบทางสุขภาพและพฤติกรรม การป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัด

- ศัตรูพืชในเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง ตำบลชัย
ชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์. วารสาร
การพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 4(3): 417-
428.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2558.
โครงการศึกษาภาวะหนี้สินเกษตรกรและแนว
ทางการปรับปรุงศักยภาพการดำเนินงาน
กองทุนในกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล:
[http://www.tdri.or.th/wp-
content/uploads/2016/06/หนี้สิน
เกษตรกร.pdf](http://www.tdri.or.th/wp-content/uploads/2016/06/หนี้สินเกษตรกร.pdf) (19 กรกฎาคม 2559).
- สมนึก ปัญญาสิงห์ เศกสรรค์ ยวงนิชย์ และพุทธิรักษ์
ปราบนอก. 2557. ตัวแบบการจัดการการ
พัฒนาความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวเกษตรกรที่
ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารการพัฒนาชุมชน
และคุณภาพชีวิต 2(1): 11-22.
- สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
2559. ประเทศไทย 4.0. (ระบบออนไลน์).
แหล่งข้อมูล:
[http://library2.parliament.go.th/ejour-
nal/content_af/2559/jul2559-5.pdf](http://library2.parliament.go.th/ejournal/content_af/2559/jul2559-5.pdf)
(25 กรกฎาคม 2559).
- Amit, R. and P. J. Schoemaker. 1993. Strategic
assets and organizational rent.
Strategic Management Journal 14(1):
33-46.
- Barney, J. B. 1986. Strategic factor markets:
Expectations, luck, and business
strategy. Management Science 32(10):
1231-1241.
- Barney, J. 1991. Firm resources and sustained
competitive advantage. Journal of
Management 17(1): 99-120.
- Barney, J. B. 2001. Resource-based theories of
competitive advantage: A ten-year
retrospective on the resource-based
view. Journal of Management 27(6):
643-650.
- Evans, B. 2005. Best way to improve your
performance: improve how you impart
core values. Handbook of Business
Strategy 6(1): 315-319.
- Henderson, R. and I. Cockburn. 1994. Measuring
competence? Exploring firm effects in
pharmaceutical research. Strategic
Management Journal 15(S1): 63-84.
- Miles, M. B., A. M. Huberman and J. Saldaña.
2013. Qualitative Data Analysis: A
Methods Sourcebook. SAGE, London.
381 p.
- Miller, D. and J. Shamsie. 1996. The resource-
based view of the firm in two
environments: The Hollywood film
studios from 1936 to 1965. Academy of
Management Journal 39(3): 519-543.
- Schroeder, R. G., K. A. Bates and M. A. Junttila.
2002. A resource - based view of
manufacturing strategy and the
relationship to manufacturing
performance. Strategic Management
Journal 23(2): 105-117.
- Talwar, B. 2009. Comparative study of core
values of excellence models vis-à-vis
human values. Measuring Business
Excellence 13(4): 34-46.
- Wernerfelt, B. 1984. A resource - based view of
the firm. Strategic Management
Journal 5(2): 171-180.

Farmers' Problem and Solution Models in Thailand

Panissra Charutwinyo^{1} and Chutchonook Charutwinyo²*

¹Faculty of Management Science, Kamphaeng Phet Rajabhat University,
Kamphaeng Phet 62000, Thailand

²Faculty of Business Economics and Communications,
Naresuan University, Phitsanulok 65000, Thailand

*Corresponding author E-mail: panissra9959@gmail.com

(Received: 19 June 2017; Accepted 05 October 2017)

Abstract: This research aimed to develop farmer problem and solution models using qualitative research methods. The primary data was collected from 13 local intellectuals from the North, the Northeast, the Central and the Eastern regions through in-depth structured interviews. Grounded theory was used to analyze the qualitative data. The results showed that farmer problem and solution models are best explained by an integration of resource based view and core values theory. The models showed core values (lack of pursuit of knowledge, greed and overspending, and less willingness to work hard) are the key driving factors causing problems, and leading to process problems (high input, chemically based monoculture systems). Inappropriate governmental policies and poor physical capital are identified as resource problems. The resulting economic outcome of farmer debt is due to high production costs and low product price. Therefore, the solutions to farmer problems must be deployed in systematic operations that pay attention to all interconnected factors.

Keywords: Farmer's problem, resource based view, core values

บทคัดย่อ: การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแบบจำลองสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาของเกษตรกร โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งรวบรวมข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 13 ราย จากภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางและภาคตะวันออก โดยการสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างแบบเจาะลึก ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยกระบวนการทฤษฎีฐานราก ซึ่งผลการวิจัยพบว่า แบบจำลองสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาของเกษตรกร สามารถอธิบายได้โดยการบูรณาการมุมมองบนพื้นฐานทรัพยากร และค่านิยมหลักเข้าด้วยกัน ซึ่งแบบจำลองดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงปัญหาค่านิยมหลักที่สำคัญ ได้แก่ การไม่เรียนรู้ ความโลภ และความเกียจคร้าน ซึ่งเป็นแรงขับที่สำคัญที่นำไปสู่ปัญหาด้านกระบวนการ (การทำเกษตรเชิงเดี่ยว และการทำเกษตรสารเคมี) และปัญหาด้านทรัพยากร อันเกิดจากนโยบายของรัฐบาลที่ไม่เหมาะสมและการขาดแคลนทรัพยากรทางกายภาพ อันส่งผลให้เกิดผลลัพธ์คือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ คือนี้สินของเกษตรกร อันเนื่องมาจากต้นทุนการผลิตสูงและราคาผลผลิตตกต่ำ ดังนั้น การแก้ปัญหาของเกษตรกรจึงจำเป็นต้องดำเนินการเชิงระบบ ด้วยการให้ความสำคัญต่อทุกองค์ประกอบดังกล่าว

คำสำคัญ: ปัญหาของเกษตรกร มุมมองบนพื้นฐานทรัพยากร ค่านิยมหลัก

Introduction

Thailand is a country that supports the thinking that the world will be entering its fourth industrial revolution in the coming twenty years. This will have impacts in terms of increased borderless cooperation and intensified competition, and is the source of the policy Thailand 4.0. This policy entails reform of economic structures. Even though agriculture will remain the core of the country, but it will focus more on innovation and technology in the shift to a new agriculture with enhanced national capacity to compete. (The Secretariat of the House of Representatives, Thailand, 2016). The Thailand 4.0 policy consists of two main concepts, namely strength from within and connect to the world. From the agricultural perspective, this entails three driving mechanisms: raising the level of use of innovation in the agriculture sector, building an agricultural population that is deeply involved and strengthening agricultural networks. While these three drivers must rely on basic factors of preparedness and capacity to compete at the level of the individual, debt is still a problem and obstacle in the basic factors mentioned above. For the past twenty years, the ratio of farming households with debt burden has increased. In 2013, approximately 54% of farmers were reliant on borrowing funds, the majority of which borrowed from the Bank for Agricultural Development and Cooperatives. In 2014, there was an amount of 25,636.28

million Dollars of debt, or 62.45% of the total debt of farmers in the country. Twenty percent of the poorest farmers had debt levels that were 25 times the total amount of income (Thailand Development Research Institute Foundation, 2015). This debt problem caused problems of instability and unsustainability in the agriculture sector of Thailand.

Given the importance of the farmers and their problems presently, the researchers set out the objective of studying the nature of the problems and the connections between farmers' problem, including solutions to farmers' problems in Thailand using the resource based view (or RBV). This thinking is related to, and was developed out of, at least three concepts and theories from the field of economics, including 1) industrial economics thinking regarding market structure, conduct and performance (or SCP); 2) neoclassical microeconomics, and 3) evolutionary economics. These are interrelated in the sense that institutions have different resources and capacities, and these differences are constantly in motion. RBV has been developed to better explain the connections between institutions' resources and capacities and the results produced by institutional operations (Barney, 2001). Institutions can create sustainable competitive advantages when they are able to find and control resources and capacities that are valuable, rare, inimitable and non-substitutable (Barney, 1991). Previous research has shown that RBV can be used in

consideration of sustainable outcomes and capacities in competition, at both the institutional level (Amit and Schoemaker, 1993; Barney 1986, 1991; Wernerfelt, 1984) and at the operational level (Henderson and Cockburn, 1994; Miller and Shamsie, 1996; Schroeder *et al.*, 2002), together with core values. These are the fundamental values that individuals in an institution believe in and hold to together, and have direct impact on vision, obligations, strategies and work outcomes of the institution (Evans, 2005). These are important because they currently influence the establishment of core values that are elements of best operational practices. The most important core values are customer focus, continuous learning, innovation and development, partnership development, systems, process-based management, agility and social responsibility (Talwar, 2009).

Materials and Methods

The present research is qualitative research, conducted with in-depth interviews of village intellectuals regarding the problems they currently face, their targets in problem solving and their approaches to problem solving. The research set out to identify the elements of and connections between these elements that influence the current problems of farmers.

The research population was 180 village intellectuals. The sample groups for the research were 13 village intellectuals (6 from the Northeast, 2 from the North, and 5

from the Center and the East). The research focused on these regions because they have the three highest rates of rural poverty in the country): that is, 20.60% for the Northeast, 18.80% for the North and 12.90% for the Center and East (Thailand Development Research Institute Foundation, 2015). The sample was selected with the snowball sampling technique throughout the research to theoretical saturation. The period of research was from May to July 2014.

Data collection used structured, in-depth interviews. Data was analyzed with a program that was applied during the data collection using grounded theory. This method focuses on identifying the elements involved in a process (Miles *et al.*, 2013). Data collection is conducted until theory saturation is achieved, and then stopped. Data is then analyzed, and a model is produced, consisting of elements and linkages between the elements, which provide explanation of farmers' problems.

The analysis conducted in this research followed the approach of Miles *et al.* (2013) which employs first coding and second cycle coding, starting with the definition of coding according to the objectives of the research. From there, when analysis is done with coding, called first cycle coding, data is brought into the structure that has been defined until first cycle coding is completed. Analysis is then done through second cycle coding, which consists constructing a concept to try to explain all data and phenomena. After this, relationships

are established between the concepts, aiming to explain the old and new data and phenomena. In the end, these are extracted as models.

Results and Discussion

The research found that farmers' problems were composed of four elements, including core value problems, resource problems, process problems and economic problems. The most important and clearly identifiable problems are the economic problems, although the other problems are drivers and have influence on the economic problems.

There are three issues associated with the core value problems. The first issue is that farmers do not learn and develop themselves, rather they prefer to conduct their agriculture together, or place their belief in other people or private sector firms. They lack consideration of the appropriateness of their own role. The second issue is greed and the lack of appreciation of sufficiency. They make expenditures without self-estimation, creating debt in order to achieve convenience in excess of what should be sufficient for themselves, rather than creating debt in order to produce. The final issue is laziness, as farmers hire others for various agricultural production activities, such as land preparation, spraying of agricultural chemicals, planting and others. This results in high capital costs, as seen in words from the interviews, "They don't care about learning. They just do as the agricultural officers tell

them. They don't care about making their livelihoods good. They don't care about soil improvement. They just think that they can't take it anymore and sell land. They won't do anything to help their offspring. They don't know themselves." Also, comments such as, "Now, even if there is an example of an individual or group that changes itself successfully for us to see, many farmers are still lazy, and hold fast to what they are used to. They are not interested in facts," were heard. These findings are in line with the research of Onmoy and Aungudornpukdee (2016), which found that using chemicals to control pests to increase yield resulted in farmers sticking to the crop and hiring more labor, which caused the tradition of labor exchange to decline. Consideration for others also went into decline. Moreover, these findings are in line with the research of Sampala (2011), which found that farmers using chemicals to control pests were still considered profit to be the most important, and were greedier and selfish. They did not consider whether or not the use of chemicals might result in toxic residue or pose a danger to consumers.

The resource problem consists of two issues. The first is support from the government. While the government has a role in solving farmer problems, it is often the case that the support from the government is in fact becomes a problem itself because of the farmers' lack of understanding of their problems. They may follow the policies, but it is done without commitment. There often

issues with interests, in terms of budgets and in the private sector. The second issue is that the resources do not facilitate agricultural activities; for example, salinization of soils and water, water shortages, among others. This was revealed in our interviews in statements such as, "In many cases, instead of solving problems, the government becomes the one creating problems. For example, the government recommends that farmers borrow money, but does not provide any insights on how the money can should be used. This causes farmers to have unnecessary debt. This debt does not create any product. There has not been a government that recommends that farmers operate economically, save or establish community banks." This finding is in line with the research of Sirisunyaluck (2015), which found that in the new forms of agriculture, machinery has come to replace humans and animals as the main source of labor in agricultural production. Hired labor from outside the family is more common than use of household labor. There are environmental constraints ranging from size of land to changing environmental condition. Thus, in the current age agriculture must rely on knowledge and technology from outside the community.

Process problems have two issues. The first issue is mono-cropping, in which farmers prefer to plant only one crop, such as cassava, sugar cane, and others. This means that there is only one main source of income, and the cycle of income realization is rather

long. In the period while the farmers are waiting for income, they still have expenditures and must go further into debt in order to continue their daily lives. Relying on monocropping also involves high risk of making a loss because of drops in price and natural disaster. The second issue associated with this important problem is reliance on chemical inputs. Farmers must buy these, because they cannot produce them themselves, and the trend is for chemical prices to rise continuously. Farmer use of chemicals is also accompanied by a lack of understanding and consideration for the consumers, which means that they often use more chemicals than necessary, as well as becoming an important capital expenditure in their production. Interviews revealed that, "Farmers have debt because they are engaged in monocropping. If you are a normal farmer working like this, you will never become rich." Furthermore, "Previously, the adults would carry organic fertilizers to the field with the children and apply them together. This does not happen anymore. Now, people just take the chemical fertilizers provided by the boss and apply them to the fields. It is just continuous loss. The soil is degraded, harvest decreases. But the costs never decrease." These findings are in line with the research of Panyasing *et al.* (2014), which found that farmers are spending more on chemicals, but the sale price of their produce is falling, which results in household debt.

The economic problem has three issues. The first issue is farmer debt, which consists of debt with commercial banks, especially the Bank for Agricultural Development and Cooperatives, and informal debt, which is a result of farmers' inability to access formal lending institutions. The second issue is the high capital costs of production, which is due to the reliance on external production factors, especially chemical fertilizers and other agricultural chemicals. The third issue is low product sale prices, because of the distribution system that passes through middlemen, the lack of value added before distribution, and the lack of cooperation to increase bargaining power and promote group development. According to our interviews, "We have to accept that we will be in debt before we produce. And we have to accept that interest is high, so we won't be able to pay back all our debt. Because prices are low, the debt accumulates and in the end, we will lose the most important resource we have for doing agriculture, which is our land." This finding is in line with the research of Jaikhamwang (2016), which found that use of agricultural chemicals in tobacco production increased capital costs and resulted in debt. This led to problems in the family, such as stress and conflict in the household. The findings are also in line with the research of Onmoy and Aungudornpukdee (2016), which found that use of chemicals to control crop pests increased capital costs and resulted in debt.

Family problems also resulted. This increased debt, rather than income.

Thus, the research findings indicate that the most important problem for farmers now is the economic problem, namely debt, which results from directly from the core values problem, as shown in Figure 1.

The farmer problem model found that the source of these problems was the core values problem, which consists of the lack of learning, greed and laziness. This affects the resource problem. There is a lack of learning for self-development, and this means a lack of capacity to rely on oneself for resources: for example, saving, producing fertilizer, soil improvement and reserving water for agriculture, among others. This goes together with laziness, which means the desire for convenience in all activities, and the failure to review expenditures and long-term sustainability. This makes farmers reliant on external production factors, which are more expensive. This also means that they are not able to control the capital costs that are critical to their livelihoods, including chemical fertilizers, use of pesticides, hiring labor from outside the family in each stage of production and waiting for water allocations from the government needed to carry out their agriculture. Greed and laziness are key factors driving process problems as well, including mono-cropping and chemical-based farming. This results from farmers' desire for high income from a single crop, without thoroughly informing oneself about

the risks associated with this type of income and capital costs.

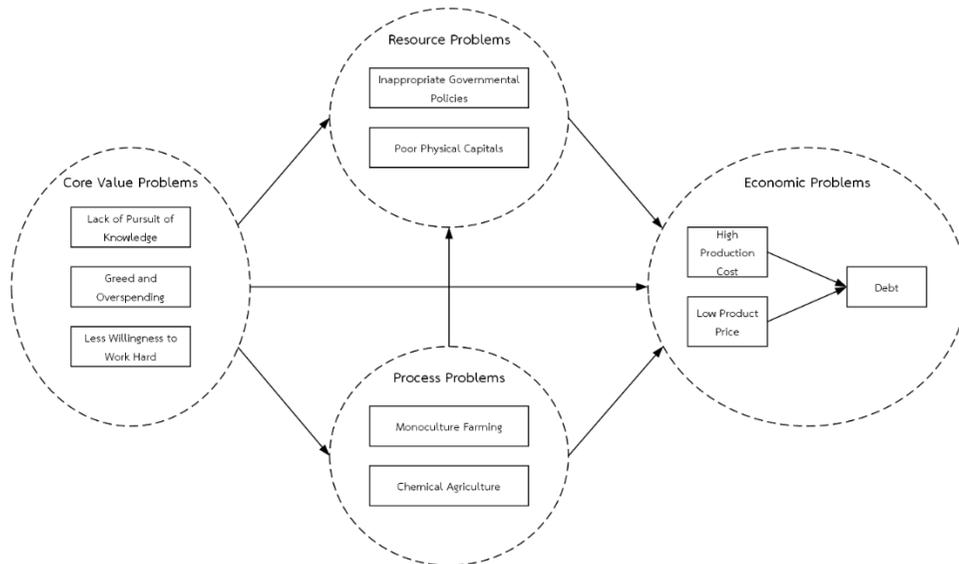

Figure 1 Farmer problem model

At the same time, we also found that the process problem is an intermediary factor influencing the resource problem and the economic problem, through its direct impact on the core value problem. Mono-cropping and chemical-based farming impact sustainability of the resources needed for cropping. This starts from the selection of seed that is not suitable for the planting land. This is because farmers desire high levels of harvest, but requires farmers to rely on chemical fertilizers and pesticides from the outside. This impacts the degradation of soil and ecological systems in the long-term, and is compounded by the fact that farmers must apply ever increasing levels of chemical input. At the same time, the resource problem impacts the economic problem, as mono-cropping forces farmers to put all their hopes in a single crop price, which they have no control over. Moreover, chemical-based

agriculture forces farmers to put the stability of their operations at the mercy of resources and capital costs that they cannot control. In the end, the farmers find themselves in debt.

Additionally, the research shows that the resource problem is an interim factor influencing the core value problem and process problem, and further on to the economic problem. Farmers lack resources that are essential for their agricultural livelihoods. The most important external resources that they must rely on is rented land for agriculture, energy costs involved in pumping water from the irrigation system, costs for propagating crops that cannot propagate on their own, the increasingly expensive costs of chemical fertilizers, the costs of pest control that increase with the spread of disease and infestation and cost of interest payments on loans from government and private sources. These all contribute to

the increase of capital costs borne by farmers. Government support funds are made available according to inconsistent policies, on the foundation of low farmer understanding of their own problems. Thus, government support sometimes results in increased farmer debt.

This research also found that the target of problem solving efforts consists of two elements, economic targets and social targets.

Economic targets are composed of three issues. First is reducing expenditure and production costs, which consists of expenditures and production costs of agriculture and expenditures for daily life. Production costs are related to use of chemical fertilizer and hiring labor, but expenditures in life are related to vices, such as drinking alcohol and gambling, and others. Reduction of costs is the first target that farmers can do with rotation and reliance on basic internal resources and individual production processes, as well as giving up all vices. Reducing expenditures will have direct impact on farmers' saving, causing them to rise according to the reductions they are able to make. The second target is saving money and getting free of debt, because debt is the most important problem of farmers. Paying off debt is thus important for all actors involved, as well as farmers themselves. By relying on family and group internal savings mechanisms, farmers will be helped in their

efforts to pay off debt. The last issue is increasing income, using approaches to add value to their products and increasing supplemental sources of family income. This will help households reduce risk and achieve continuous sources of income throughout the year.

Social targets are composed of two issues. The first issue is stability and self-reliance, which will arise from the capacity to save with increased income and reduced expenditures. Additionally, farmers should rely on diverse sources of income, with cycles of income that are different. Farmers should also rotate resources within the production process, which will also help families increase self-reliance. The second issue is family happiness, which results from society recognizing the importance of family institutions. The family is a source of happiness of people in Thai society, especially in rural areas around the country.

Approaches to problem solving are composed of three issues; core values approaches, process approaches and resource approaches. Core values approaches are an important factor that drive process approaches, resource approaches and targets. Process approaches and resource approaches have a role in influencing the drivers of core values approaches towards targets, as shown in Figure 2.

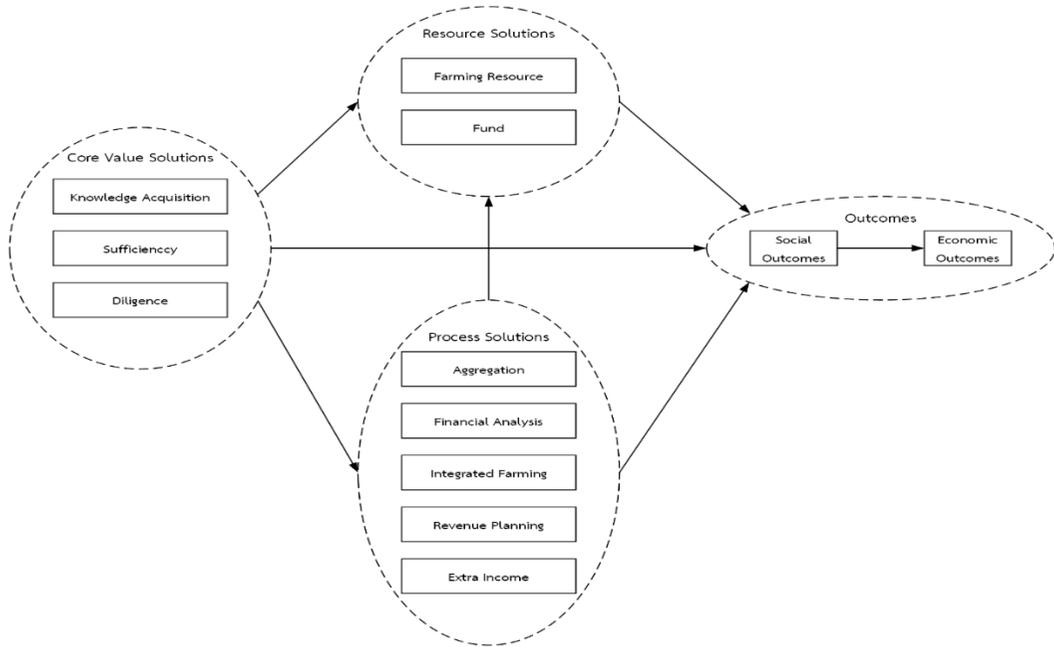

Figure 2. Problem solving model

Core values approaches have three issues. The first issue is learning and developing oneself. This is very important for developing the resources that one has and continuously improving processes. The second core values issue is sufficiency, which has influence on the control of costs of production and in daily life. This will result in reduction of household expenditures and increased cash savings. The last issue is industriousness, which is important for solving problems and driving all processes. This was stressed in our interviews, “Farmers should learn in order to solve their own problems. They should learn from knowledgeable people, and people who have been successful at solving problems. If you farm, don’t do mono-cropping. Do mixed cropping. Whatever you need to for eating, plant it yourself, raise it yourself. Don’t do too

many things. Do just enough to be sufficient.” Moreover, “Thai farmers’ problems are not learning and copying others in their agriculture. If they see someone else do something and succeed, they will simply try to do the same thing. Farmers should be determined and be able to put up with hardship,” and others. These solutions are in line with the research of Panyasing *et al.* (2014), which found that farmers who had received training in theory and practice from local intellectuals in the farming community were able to see real results. This starts with curiosity in life and the decision to do mixed agriculture, new theory agriculture and sufficiency agriculture. It also entails transforming lifestyles and management of agricultural land according to the philosophy of the sufficiency economy. This will enable farmers to reduce debt and enjoy enhanced

quality of life, as well as having a happier family.

Process approaches consist of 5 issues. The first issue is group formation and leaders of change. Group formation is an important mechanism that drives solving of various farmer problems. It also expands the impact of problem solving by enabling faster action than is possible in the family. However, farmer group formation must rely on leaders of change, who must be honest and focused on the group interest as the primary concern, in order to create trust among the members of the group. They must also be learning individuals and have vision for leading and group development. Moreover, they must be dedicated and make true effort for the sake of the group. The second issue is analysis of income and expenditures, or household accounting, because household accounting is the starting point for understanding the income-expenditure situation of the family, in order to achieve the highest possible benefit. Information about accounting should be analyzed and integrated into the participation of each family member in problem solving efforts. The third issue is mixed agriculture or new theory agriculture, which endeavors to create capacity for self-reliance and reduction of risk from external factors by relying on diverse sources of income. Diverse sources of income also have differing income cycles. The fourth important process issue is production planning and income planning, which is in line with the market demand at different periods of time. This will also

achieve better product prices, as popularity in the market increases. It will also help avoid selling products in quantities that are too large, which may cause market flooding and price drops. The final issue is supplemental livelihood activities, which are secondary sources of income in the family. This will help to reduce risk and increase stability of income, as mentioned in our interviews; "Farmers should form groups. Don't be a house fly, living alone. Farmers should live together as groups, using the principles of Buddhist teaching. Any community that desires happiness and prosperity should form groups and have regular meetings. They should carry out their activities together with virtue." Moreover, "Mixed agriculture can create income at levels of 2,000 baht per day. But farmers need to plan their main planting, which will be the primary income for the family, as other crops contribute to the household income," as well as others. These comments are in line with the research of Panyasing *et al.* (2014), which found that when farmers started to improve their lifestyles and adopt mixed cropping this also meant the concept of being detail-oriented and thorough. Farmers need to know their capital costs and profits from agriculture, including household expenditures as well. Household accounting should include expenditure-income at the agricultural plot level. This will enhance quality of life, and enable farmers to reduce their debt burden problems and relieve poverty. In this way,

development can be done with increasing self-reliance and group-reliance.

Resource approaches consist of two issues. The first issue is production factors, especially compost. Farmers can produce this themselves using leftover materials in the area. The production process will allow farmers to reduce the expenditures and increase family savings. The size of land holdings for agricultural production and the fertility of this land, as well as soil improvement and conservation, must be understood by farmers. Additionally, water is an important factor of production that farmers should collect and save so that it is sufficient to support their planting activities. Farmers should also replace reliance on external materials, such as planting seed and chemicals to control crop pests. Farmer should plant to a degree that is consistent with their sufficiency needs. The second issue is money, which is an important factor in strengthening agricultural groups. The government and agricultural groups should create mechanisms that allow small scale farmers to access funding sources for their livelihoods. In our interviews, we heard that "Farmers should make efforts to make compost for fertilizer on their own. This will reduce capital expenditure quite a bit. They should raise livestock, and take the manure for fertilizer to improve soil. If they do this, their lives will improve. Their incomes will also increase." This is in line with the research of Panyasing *et al.* (2014), which found that the key to solving agricultural

household poverty problems is analysis of those problems, synthesizing lessons learned, accessing training opportunities, mixed agriculture with local intellectuals and networks of community agricultural leaders, keeping household accounting records, learning and receiving support from external agencies. These all help farmers to increase self-reliance, as well as enhancing mutual reliance within the community.

The three approaches to problem solving introduced above are related to the adoption of the sufficiency economy philosophy, which consists of three elements; namely, sufficiency, reason and good internal immunity. There are two conditions, which are knowledge and virtue. The knowledge condition appears in the element of core values, in the matter of learning and self-development. Village intellectuals form groups to exchange learning experiences among themselves on a constant basis. The virtue condition appears in the element of core values, in the matter of sufficiency and industriousness. We found that all village intellectuals were involved in diversified agricultural activities. Sufficiency appears in the element of process, in the matter of mixed agriculture or new theory agriculture, and supplementary livelihood activities. We found that all village intellectuals planted food crops that could be consumed directly, and thus had much less expenditure. They also shared, or sold their products locally at low prices, rather than aiming for high profits. Reason appears in the element of process, in

the matter of analyzing data on income and expense, or household accounting, as well as production and income planning. We found that many village intellectuals were central to getting villagers to save, in order to create a development fund to improve life in the community. At the same time, good internal immunity appears in the element of process, in the matter of group formation and leaders for change. We found that many village intellectuals were central to the formation of agricultural groups locally and in other areas, in order to drive marketing, production and learning exchange with in the groups.

Conclusion

Farmer problems consist of four many issues, including core values problems, resource problems, process problems and economic problems. The economic problems are the final result of the driving core values problems, which have both direct and indirect impacts. The impacts are felt after they pass through the resource problems and process problems. The targets of problem solving consist of two main issues; namely, the social targets, which will help achieve the economic targets. Approaches to problem solving include three approaches, core values approaches, process and resources. These are important elements of the drivers of problem solving. Core values approaches are the main element of both direct and indirect drivers, which have impact through the process approaches and resource approaches.

References

- Amit, R. and P. J. Schoemaker. 1993. Strategic assets and organizational rent. *Strategic Management Journal* 14(1): 33-46.
- Barney, J. 1991. Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management* 17(1): 99-120.
- Barney, J. B. 1986. Strategic factor markets: Expectations, luck, and business strategy. *Management Science* 32(10): 1231-1241.
- Barney, J. B. 2001. Resource-based theories of competitive advantage: A ten-year retrospective on the resource-based view. *Journal of Management* 27(6): 643-650.
- Evans, B. 2005. Best way to improve your performance: improve how you impart core values. *Handbook of Business Strategy* 6(1): 315-319.
- Henderson, R. and I. Cockburn. 1994. Measuring competence? Exploring firm effects in pharmaceutical research. *Strategic Management Journal* 15(S1): 63-84.
- Jaikhamwang, N. 2016. Health Impacts and their Related Factors with the Agriculturalist Health from their Chemical Substance Usage in Tobacco Plantation in Pak Kwae Subdistrict, Muang District, Sukhothai Province. *Journal of Community Development and Life Quality* 4(3): 401-416.

- Miles, M. B., A. M. Huberman and J. Saldaña. 2013. *Qualitative Data Analysis: A Methods Sourcebook*. SAGE, London. 381 p.
- Miller, D. and J. Shamsie. 1996. The resource-based view of the firm in two environments: The Hollywood film studios from 1936 to 1965. *Academy of Management Journal* 39(3): 519-543.
- Onmoy, P. and P. Aungdornpukdee. 2016. Health Impact Assessment and Self-Prevention Behavior from Pesticide Use among Shallot Farmers in Chai Chumphon Sub-district, Laplae District, Uttaradit Province. *Journal of Community Development and Life Quality* 4(3): 417-428.
- Panyasing, S., S. Yongvanit and P. Prabnok. 2014. Developing Management Model for Well-being of Farmer Families with Sufficiency Economy Philosophy Approach in Northeastern Thailand. *Journal of Community Development and Life Quality* 2(1): 11-22.
- Sampala, N. 2011. An Assessment of the Initial Health Impact of Pesticide Use on Longan Agriculturalists and Concerned People in Choompoo Subdistrict, Sarapee District, Chiang Mai Province. *Journal of Graduate Research* 1(2): 5-12.
- Schroeder, R. G., K. A. Bates and M. A. Junttila. 2002. A resource - based view of manufacturing strategy and the relationship to manufacturing performance. *Strategic Management Journal* 23(2): 105-117.
- Sirisunyaluck, B. 2015. Agricultural Practice Pattern and Cultural Change. *Journal of Community Development and Life Quality* 3(3): 319-330.
- Talwar, B. 2009. Comparative study of core values of excellence models vis-à-vis human values. *Measuring Business Excellence* 13(4): 34-46.
- Thailand Development Research Institute Foundation. 2015. Research project on agricultural debt and approaches to improving finance capacity in the oversight of the Ministry of Agriculture and Cooperatives. (Online). Available: <http://www.tdri.or.th/wp-content/uploads/2016/09/หนี้สินเกษตรกร.pdf> (July 19, 2016)
- The Secretariat of the House of Representatives, Thailand. 2016. *Academic Focus Thailand 4.0*. (Online). Available: http://library2.parliament.go.th/ejournal/content_af/2559/jul2559-5.pdf (July 25, 2016)
- Wernerfelt, B. 1984. A resource - based view of the firm. *Strategic Management Journal* 5(2): 171-180.

องค์ความรู้และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ
ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
**Knowledge and Product Development from Thai Song Dum's Native
Textiles in Bandon Subdistrict, U Thong District, Suphanburi Province**

รุจิราภา งามสระคู* และ ปุณยภา พลวัน
Rujirapha Ngamsakoo and Punyapha Phollawan*

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพฯ 10220
Department of Architecture, Faculty of Industrial Technology, Phranakhon Rajabhat University,
Bangkok 10220, Thailand

*Corresponding author E-mail: n.rujirapa@gmail.com

(Received: 10 April 2017; Accepted: 27 June 2017)

Abstract: Knowledge on product development from Thai Song Dum's native textiles of Ban Don subdistrict, U Thong district, Suphanburi Province is a participatory action research to study the knowledge and local wisdom of Thai Song Dum people on how they apply the native textiles of Thai Song Dum to produce daily-used appliances and to design and develop products from native textiles of Thai Song Dum, especially watermelon-patterned fabric and patched fabric. There are 4 participants in the project; Weaving Community Enterprise of Ban Yang Lao, Ancient Black Tai Cultural Restoration Center, Wat Klang Ban Don School, and Wat Yang Sawang Arom School. The research results revealed that watermelon-patterned fabric and patched fabric conceal some meanings which can be linked to the history and lifestyle of Thai Song Dum people by using dark indigo-blue thread, to weave watermelon-patterned fabric for decorating the weaved fabric with the patterns conveying to the relationship with nature. Therefore, these two kinds of fabric clearly show the identity of the ethnic group. The researcher developed the products from Thai Song Dum's fabrics as; key ring, bag, glasses box, and notebook. The survey results on product satisfaction showed that the design, price, and utility were all in high level.

Keywords: Watermelon-patterned fabric, patched fabric, Thai Song Dum's native textile products

บทคัดย่อ: องค์ความรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวไทยทรงดำในการนำผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำมาผลิตเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และเพื่อออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ โดยเฉพาะผ้าลายแตงโมและผ้าปะ มีเครือข่ายเข้าร่วมโครงการ 4 แห่ง ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้ากึ่งกระตูกบ้านยางลาว ศูนย์ฟื้นฟูวัฒนธรรมไตดำโบราณ โรงเรียนวัดกลางบ้านดอน และโรงเรียนวัดยางสว่างอารมณ์ ผลการวิจัยพบว่า ผ้าทอลายแตงโมและผ้าปะแฝงนัยยะที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และวิถีการดำรงชีวิตของชาวไทยทรงดำไว้ ด้วยการใช้เส้นด้ายสีครามเข้มเกือบดำในการทอ ส่วนผ้าปะที่ใช้แต่งเติมบนผ้าทอให้สวยงามมีลวดลายสื่อถึงความผูกพันกับธรรมชาติ ผ้าสองชนิดนี้จึง

แสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจน ผู้วิจัยได้นำผ้าดังกล่าวมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ตั้งนี้ พวงกุญแจ กระเป๋า กล่องใส่แว่นตาและสมุดจดบันทึก ผลการสำรวจความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์พบว่า ด้านการออกแบบ ด้านราคา และด้านประโยชน์ใช้สอยมีความพอใจในระดับมาก

คำสำคัญ: ผ้าทอลายแตงโม ดอกผ้าปะ ผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ

คำนำ

งานหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นภูมิปัญญาที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยควบคู่กับความงาม จึงเป็นผลงานที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์อันสะท้อนรากฐานแห่งภูมิปัญญา (จรัสพิมพ์, 2554) ผ้าทอลายแตงโมและดอกผ้าปะซึ่งเป็นงานหัตถกรรมของชาวไทยทรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ได้สะท้อนอัตลักษณ์ดังกล่าวอย่างชัดเจน และยังคงอนุรักษ์ไว้ในรูปแบบของการแต่งกายและเครื่องใช้ รวมทั้งการผลิตเพื่อเป็นสินค้าชุมชนด้วย อย่างไรก็ตาม การนำงานผ้ามาทำเป็นผลิตภัณฑ์มักเป็นการผลิตจากทักษะความชำนาญและความเข้าใจที่สืบทอดกันมา แต่ขาดความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบ ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ต่อยอดเกิดมาจากการออกแบบที่ดี (ชมจันทร์, 2558)

นอกจากนี้ยังขาดการวิเคราะห์และการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเพิ่มมูลค่า ทำให้ภาพลักษณ์ของสินค้าและผลิตภัณฑ์ขาดลักษณะเฉพาะตัวที่ตรงกับความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคที่นับวันจะมีแนวทางการเลือกบริโภคสินค้าที่มีมูลค่าด้านความคิด และความรู้สึกเพิ่มขึ้น ต่างจากเดิมที่จะพิจารณาเฉพาะมูลค่าด้านกายภาพเป็นสำคัญ (ตุนท์ และสมชาย, 2558)

ดังนั้น จึงมีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาและเสนอแนวทางในการนำงานผ้ามาสร้างผลิตภัณฑ์ตัวอย่าง เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเชิงพาณิชย์ (ณัฐพล, 2559) มีวัตถุประสงค์เพื่อนำลวดลายผ้าทอไทยทรงดำมาออกแบบและพัฒนาให้เกิดรูปแบบใหม่ของลาย แล้วนำลายรูปแบบใหม่มาวางบนตัวผลิตภัณฑ์ และโครงการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย (ฐิติพันธ์, 2559) มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ได้ผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ร่วมสมัยจำนวน 20 รูปแบบ

งานวิจัยเหล่านี้แสดงให้เห็นว่างานผ้าของไทยทรงดำนั้นสามารถนำมาสร้างสรรค์ได้หลากหลายผลิตภัณฑ์

ผู้วิจัยจึงดำเนินการร่วมกับเครือข่ายงานวิจัยในการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำตำบลบ้านดอน เรื่องผ้าทอลายแตงโม และดอกผ้าปะมาออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ 4 ชนิด ได้แก่ พวงกุญแจ กระเป๋า กล่องใส่แว่นตา สมุดจดบันทึก ด้วยการใช้หลักการออกแบบผลิตภัณฑ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนา รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดโดยชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งการส่งเสริมให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการวิจัยนี้ จะเป็นตัวช่วยกระตุ้นให้ชุมชนเองเกิดการพัฒนาองค์ความรู้ของตนเองมากขึ้น (อุไรวรรณ และคณะ, 2560) งานวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวไทยทรงดำในการนำผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำมาผลิตเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำผ้ามาผลิตเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน การนำองค์ความรู้มาออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมือง และการวิจัยเชิงปริมาณด้วยการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย แบ่งเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key information) ประกอบด้วย ผู้ครองมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับงานผ้า (การทอผ้า การปักผ้า การปะผ้า) จำนวน 12 คน ผู้นำชุมชน หมู่ 1-8 ตำบลบ้าน

ตอน อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 8 คน สภาวัฒนธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 1 คน สมาชิกกลุ่มผู้ผลิตได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าที่กระตุกบ้านยางลาว และศูนย์ฟื้นฟูวัฒนธรรมไตดำโบราณ จำนวน 10 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) 2) ผู้บริโภค คนรุ่นใหม่วัยทำงาน วัยผู้ใหญ่และผู้สนใจในผลิตภัณฑ์ จำนวน 100 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบตามสะดวก (convenience sampling) ดำเนินการวิจัยในช่วงเดือน มกราคม 2559 – มีนาคม 2560

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in depth interview) การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) การบันทึกเสียง ภาพถ่าย และแบบสอบถามวัดความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์

วิธีการดำเนินวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ

1) สร้างเครือข่ายงานวิจัย การพัฒนาผลิตภัณฑ์จำเป็นต้องมีข้อมูลด้านองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยทรงดำอย่างแท้จริง จึงขอความร่วมมือจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าที่กระตุกบ้านยางลาว ศูนย์ฟื้นฟูวัฒนธรรมไตดำโบราณ โรงเรียนวัดกลางบ้านดอน และโรงเรียนวัดยางสว่างอารมณ์ ให้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายงานวิจัย

2) การจัดประชุมชี้แจงโครงการ ผู้วิจัยได้จัดประชุมเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการและขั้นตอนดำเนินงาน ทั้งนี้ นายเทศมนตรีตำบลบ้านดอนจะช่วยสนับสนุนให้โครงการบรรลุผลสำเร็จ และต้องการให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชนิดอื่นต่อไป

2. ขั้นตอนการ

1) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์สมาชิกชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลเรื่องการนำผ้ามาผลิตเครื่องใช้และความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องใช้ที่ผลิตขึ้นมากับชนบทธรรมนิยมประเพณีไทยทรง

2) การสนทนากลุ่ม (focus group discussions) ผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้ตรวจสอบข้อมูลที่เก็บได้ และนำภาพร่างการออกแบบ

ผลิตภัณฑ์ให้ที่ประชุมดูเพื่อขอคำปรึกษาเรื่องรูปแบบและวิธีการผลิต

3) การออกแบบผลิตภัณฑ์จากแนวคิดวัฒนธรรมไทยทรงดำและรับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญทั้งด้านการออกแบบและด้านศิลปวัฒนธรรม โดยผู้เชี่ยวชาญทั้งสองสาขาเห็นชอบกับการออกแบบผลิตภัณฑ์

4) การคืนข้อมูลงานวิจัยสู่ชุมชน ผู้วิจัยได้จัดประชุมเพื่อนำต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาแล้วเสนอต่อชุมชนพร้อมอธิบายเหตุผลเพื่อให้ชุมชนวิจารณ์และให้ข้อเสนอแนะ ผลการดำเนินงานคือ ชุมชนพอใจมากกับผลิตภัณฑ์

5) การถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน ผู้วิจัยร่วมกับเครือข่ายจัดอบรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาแล้วสู่ชุมชน โดยจัดแบ่งการอบรมเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มสมาชิกชุมชนจำนวน 15 คน และกลุ่มเยาวชนในสถานศึกษาประกอบด้วยอาจารย์จำนวน 4 คน นักเรียนจำนวน 14 คน ผลการดำเนินงาน คือ ผู้เข้ารับการอบรมทั้งสองกลุ่มต่างพึงพอใจมากในรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่และต้องการฝึกอบรมเพิ่มเติม

ผลการศึกษา

องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวไทยทรงดำในการผลิตผ้าพื้นเมืองและนำมาผลิตเครื่องแต่งกายและเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

ผลศึกษาองค์ความรู้เรื่องแนวคิดและการผลิตผ้าทอลายแตงโม

1. ประเพณีการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ

หญิงไทยทรงดำทุกคนต้องฝึกทอผ้าในครัวเรือน ผ้าที่ทอมีทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหมแต่ส่วนใหญ่นิยมใช้ผ้าฝ้ายมากกว่า เช่น ผ้าทอลายแตงโมสำหรับทำผ้าถุง ผ้าพื้นสำหรับทำเสื่อ และผ้าที่ใช้ในพิธีการต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้จึงต้องปลูกฝ้าย ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบและเส้นใยในการทอผ้า แต่ปัจจุบันนิยมใช้เส้นไหมประดิษฐ์แทน

2. แนวคิดเรื่องสีและลวดลายของผ้าทอลายแตงโม

ผ้าทอลายแตงโมเป็นชิ้นหรือผ้าถุงของหญิงไทยทรงดำมีสีครามเข้มจนเกือบดำ จุดเด่นอยู่ที่ลวดลายเรียง

รอบตัวขึ้นเป็นเส้นสีฟ้าอ่อนเหลืองขาว ลวดลายนี้มีชื่อเรียกว่า “ลายชะโด” และ “ซินดาวลาย” แต่มักเรียกกันว่า “ลายแตงโม” เพราะเห็นว่าคล้ายผลของแตงโม สีและลายของผ้าทอลายแตงโมล้วนสื่อถึงความคิดของชาวไทย

ทรงดำที่เข้าใจสัจธรรมของชีวิตมนุษย์ว่าไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงความตายได้ (ภาพที่ 1)

Figure 1 Woven fabric Watermelon-pattern for Thai Song Dum women

ผลศึกษาองค์ความรู้เรื่องการปะผ้าและลายดอกผ้าปะ

1. แนวคิดเรื่องการปะผ้า

การปะผ้าเกิดจากแนวคิดที่ต้องการให้เครื่องแต่งกายและเครื่องใช้มีความสวยงามจึงนำผ้ามาเย็บติดกันเป็นดอกๆ ด้วยสีหลักแล้วตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ เย็บติดกันเป็นดอกด้วยลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นมา จากนั้นนำมาประดับบนเครื่องแต่งกายประเภทเสื้อ และประดับบนเครื่องใช้ เช่น หน้าหมอน บนมุ้ง ดอกผ้าปะจึงเป็นงานหัตถกรรมที่หญิงไทยทรงดำต้องเรียนรู้ควบคู่ไปกับการทอ

2. ลายดอกผ้าปะ

ลายดอกผ้าปะของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ได้สื่อความหมายเป็นรูปธรรมในลักษณะของลวดลายที่เป็นสิริมงคลแก่ผู้ใช้ทั้งสิ้น ส่วนใหญ่ของลายที่ใช้กันอยู่ได้รับสืบ

ทอดจากบรรพบุรุษและเป็นที่น่าภาคภูมิใจที่ชาวไทยทรงดำตำบลบ้านดอน ได้สรรค์สร้างลายดอกผ้าปะชิ้นใหม่จำนวนหนึ่ง โดยพัฒนาจากลายดั้งเดิมและเผยแพร่ไปสู่ชุมชนไทยทรงดำกลุ่มอื่นด้วย

3. ที่มาและความหมายของลายดอกผ้าปะ

แนวคิดด้านวัฒนธรรมและประเพณีมีความเกี่ยวข้องกับการปะผ้าที่มีธรรมชาติเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างลายโดยเฉพาะดอกไม้ รูปแบบของดอกผ้าปะมีลักษณะเป็นลายเรขาคณิต สีของดอกผ้าปะใช้สีหลักสี่สี ประกอบด้วย สีเขียว สีขาว สีแดง สีเหลืองหรือสีส้ม มีการกำหนดตำแหน่งของสีอย่างชัดเจน ลายดอกผ้าปะที่พบเห็นในชุมชนไทยทรงดำตำบลบ้านดอน มีจำนวน 21 ลาย (ภาพที่ 2)

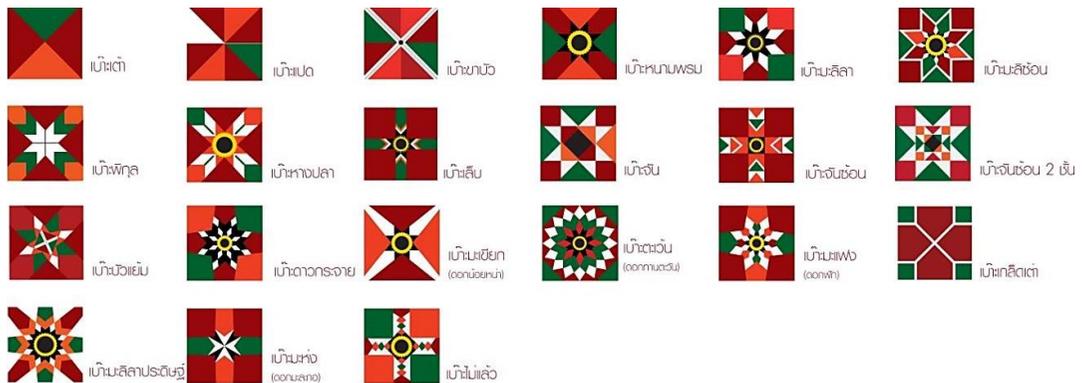

Figure 2 Collection of 21 patching patterns from Thai Song Dum in Ban Don subdistrict, Suphanburi Province

ผลศึกษาองค์ความรู้เรื่องการนำผ้าและดอกผ้าปะมาผลิตเครื่องใช้และเครื่องแต่งกาย

1. เครื่องใช้ แยกเป็น เครื่องใช้ประจำตัว และเครื่องใช้ประจำบ้าน (ภาพที่ 3)

ย่าม มีชื่อเรียกเป็นภาษาถิ่นว่า “หลวม” เป็นถุงผ้าที่ชาวไทยทรงดำใส่ของใช้ส่วนตัวตอนออกนอกบ้าน นิยมใช้สีดำ การตกแต่งลวดลายเพิ่มความสวยงามเข้ามาในภายหลัง แต่ไม่ทำย้อมชนิดนี้ถวายพระ จะจัดซื้อตามร้านนำไปถวาย

หมวก มีชื่อเรียกเป็นภาษาถิ่นว่า “มู่” เป็นเครื่องใช้ที่ให้เด็กสวมกันแดด และให้หญิงที่ทำพิธีกรรมหรือที่เรียกว่า “แม่มดหรือหมอ” สวมใส่

หมอน เป็นเครื่องนอนที่ใช้หนุนนอน และสำหรับเป็นเครื่องเรือนก่อนแต่งงานทั้งเป็นเครื่องประดับบ้านเพื่อแสดงความเป็นแม่บ้านแม่เรือนด้วย

ที่นอน เป็นเครื่องนอนชนิดม้วนพับเก็บได้ ชาวไทยทรงดำเรียกเสื่อฟูก เมื่อใช้แล้วจะม้วนเสื่อฟูกเก็บไว้ข้างฝาบ้านเพราะมีลักษณะไม่แข็งและไม่หนาเกินไป ใน

พิธีแต่งงานต้องมีเสื่อฟูกม้วนกลมใส่ในสาแหกรหมามไปในขบวนส่งตัวเจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าว

มุ้ง ทำด้วยผ้าฝ้ายชนิดหนาสีครามเข้มเกือบดำ คนไทยทรงดำเรียกมุ้งว่า “หยั่น” และถือว่าเป็นสิ่งของที่ต้องจัดเตรียมในวันแต่งงาน โดยมีการตกแต่งที่บริเวณขอบหยั่นด้านบนทั้ง สีด้านด้วยผ้าหลากสี และนำสิ่งของมงคลและของป้องกันความชั่วร้าย มาใส่ตรงหูหยั่น จากนั้นตกแต่งลวดลายตรงจุดตัดขอบมุ้งด้วยวิธีปะผ้าหรือปักผ้า ด้วยการเลือกลวดลายที่มีคุณค่าต่อผู้ใช้หยั่น มีข้อกำหนดว่าต้องเย็บหยั่นให้เสร็จภายใน 1 วัน และจะเลือกผู้เย็บที่มีคูตี ครอบครว้มั่นคง เพื่อเป็นการเริ่มต้นที่ดีแก่คู่แต่งงาน

ลูกช่วงหรือ “มะกอน” คือ ห่อผ้าลักษณะสี่เหลี่ยมจัตุรัสภายในบรรจุเม็ดมะขาม ตรงกลางด้านบนของลูกช่วงมีเชือกผูกเป็นหูหิ้ว มุมที่เหลือ 4 มุม จะใช้เศษผ้าหรือด้ายสีต่างๆ ผูกตกแต่งให้เป็นตุ้มหูตุ้ดั่งใช้โยนเล่นระหว่างชาย-หญิง ถือเป็นการเล่นที่สำคัญในเทศกาลหรืองานรื่นเริง

Shoulder bag

Patched hat

Patched pillow

Mattress

Mosquito net

Tossing ball

Figure 3 Equipment and appliances used of Thai Song Dam everyday life

2. เครื่องแต่งกาย (ภาพที่ 4)

อัตลักษณ์ที่เด่นชัดของไทยทรงดำได้แก่ การแต่งกายด้วยผ้าสีครามเข้มเกือบดำ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ เสื้อผ้าสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน และเสื้อผ้าสำหรับใช้ในโอกาสพิเศษ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล

เสื้อผ้าสำหรับใช้ในชีวิตประจำวันที่ยังตัดเย็บและใช้สวมใส่กันอยู่ได้แก่ เสื้อท่งเทงหรือโห่งเทง ช่วง (กางเกง) เสื้อก้อมของชาย เสื้อก้อมหญิง ส่วนผ้าเปียว เป็นผ้าเอนกประสงค์ของหญิงไทยทรงดำ ผ้าเปียวใช้ทอสำหรับย้อมร้อน ใช้คล้องคอเพื่อความงามและให้ความ

อบอุ่น ใช้พันรอบอกแทนเสื้อยามอยู่ในบ้าน จึงเรียกอีกชื่อว่า ผ้าฮ้างนม

เสื้อผ้าสำหรับใช้ในพิธีกรรม ที่สำคัญได้แก่ เสื้อฮี ที่ใช้ทั้งในยามเจ้าของมีชีวิต และในยามเสียชีวิตแล้ว เสื้อฮีใช้สวมในงานมงคลและงานอวมงคล เป็นเสื้อที่แฝงด้วยปรัชญาในการดำรงชีวิตไว้ทุกส่วน เสื้อผ้าของชาวไทยทรงดำเกือบทั้งหมดไม่มีลวดลายยกเว้นเสื้อฮีจะปักลวดลายสวยงาม แต่จะปักปิดด้านที่มีลวดลายไว้เมื่อสวมใส่ยามมีชีวิตอยู่แสดงถึงความถ่อมตน ไม่โอ้อวด เมื่อสิ้นชีวิตจะนำด้านมีลวดลายมาคลุมโลงศพ เพื่อให้ผีรับรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน

Figure 4 Traditional clothes of Thai Song Dam (left) and clothes for spiritual ceremonies (right)

ผลศึกษาองค์ความรู้เพื่อนำไปออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทั้ง 4 ชนิดได้แก่ พวงกุญแจ กระเป๋า ก่องใส่แว่นตา และสมุดจดบันทึกใช้หลักการออกแบบเพื่อสร้างจุดเด่นที่แสดงอัตลักษณ์ของชาวไทยทรงดำ โดยใช้การตัดกันของสีและรูปทรงเพื่อให้เห็นความแตกต่างและเป็นการชักนำสายตาไปสู่จุดเด่นของผลิตภัณฑ์ การสร้างจุดเน้นด้วยความต่างนี้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของความเป็นเอกภาพ ในส่วนของวัสดุหลักใช้ผ้าทอลายแดงโมที่มีสีครามเข้มเกือบดำและมีลายเส้นสีฟ้าอ่อนเกือบขาววางเป็นเส้นคู่และเส้นคี่สลับกันอยู่บนพื้นผ้า สีและลายเส้นล้วนสื่อถึงความคิดของชาวไทยทรงดำ สีครามเข้มเกือบดำสื่อถึง ชีวิต จิตวิญญาณ เส้นสีฟ้าอ่อนเกือบขาวสื่อถึงการไว้ทุกข์ การนำ

สองสีมาอยู่ร่วมกันแสดงถึงความเข้าใจในสังขรณ์ของมนุษย์ว่าไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงความตายได้เป็นการเตือนตัวเองไม่ให้ประมาท ผ้าลายแดงโมที่ใช้นี้ได้มีการปรับขนาดความถี่ของลายเส้นบนพื้นผ้าเพื่อให้เหมาะสมกับขนาดของผลิตภัณฑ์โดยผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปวัฒนธรรม และสมาชิกชุมชนว่าสามารถทำได้โดยไม่ทำให้การสื่อความหมายของลายผ้าผิดเพี้ยนไป นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ทุกชิ้นได้ตกแต่งให้สวยงามด้วยสีสันสดใสของดอกผ้าปะซึ่งเป็นงานฝีมือที่มีชื่อเสียงด้านการสร้างสรรค์ของชาวไทยทรงดำซึ่งมีถึง 21 ลาย โครงสร้างพื้นฐานของลายดอกผ้าปะเลียนแบบจากธรรมชาติและคลี่คลายลักษณะผ่านรูปทรงเรขาคณิตเพื่อสร้างความกลมกลืนกับวัสดุตกแต่งจึงออกแบบรูปทรงผลิตภัณฑ์ตามรูปทรงของลายดอกผ้าปะ ได้แก่ รูปทรงสี่เหลี่ยมของสมุดจดบันทึก รูปทรงสี่เหลี่ยมคาง

หมูของกระเป๋ารูปทรงสามเหลี่ยมของกล่องแว่นตา รูปทรงกลมของพวงกุญแจ ผลิตภัณฑ์ทั้งสี่ชนิดยังมีความพิเศษแฝงอยู่เพื่อสร้างความน่าสนใจ เช่นพวงกุญแจจะมีพู่ห้อยอยู่ขณะใช้งานจะสะบัด แกว่งไกวเหมือนในยามที่ลูกช่วงถูกโยนไปมาด้วยมือของชายหนุ่มและหญิงสาว ในเทศกาลสงกรานต์ กล่องใส่แว่นตาและกระเป๋าสามารถ

พับเก็บได้เมื่อไม่ได้ใช้งานและผู้บริโภคสามารถปรับเปลี่ยนดอกผ้าปะบนผลิตภัณฑ์ได้เองจะได้ไม่รู้สึกจำเจ สมุดจดบันทึกที่ผู้บริโภคสามารถเปลี่ยนกระดาษใหม่ได้เองหากใช้กระดาษหมด (ภาพที่ 5)

Figure 5 Products from Thai Song Dum's native textiles

นอกจากนี้เพื่อเพิ่มคุณค่าของสินค้าทางวัฒนธรรมจึงได้ติดฉลากสินค้า(label) นำเสนอที่มาของวัสดุหลักที่นำมาใช้ว่าบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์

ขึ้นจากรักความผูกพันต่อครอบครัวและธรรมชาติแวดล้อม (ภาพที่ 6)

Figure 6 Label

ผู้วิจัยได้ร่วมมือกับเครือข่ายจัดอบรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยนำผลิตภัณฑ์ต้นแบบมาสอนวิธีประดิษฐ์ ผู้เข้ารับการอบรมประกอบด้วย สมาชิกชุมชนและเยาวชนในสถานศึกษา ในส่วนของเยาวชนเป็นการสร้างผู้สืบทอดรุ่นใหม่ที่มิจิดสำนึกในคุณค่าของงานหัตถกรรมไทยทรงดำ และเมื่อสิ้นสุดการอบรมอาจารย์ประไพ มายะการ (โรงเรียนวัดกลางบ้านดอน) และอาจารย์จอมขวัญ พุทธิมัย (โรงเรียนวัดยางสว่างอารมณ์)

ได้นำความรู้ที่รับจากผู้วิจัยไปถ่ายทอดต่อเยาวชนในสถานศึกษาเพื่อเป็นการเพิ่มจำนวนผู้สืบทอดรุ่นใหม่ ในส่วนของสมาชิกชุมชนต่างให้ความสนใจในรูปแบบใหม่ของผลิตภัณฑ์ เพราะที่ผ่านมาจะผลิตตามรูปแบบเดิม และต้องการออกแบบด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น อาจารย์ทั้งสองท่านดังกล่าวข้างต้นได้ร่วมปรึกษากับนางไกร มั่นเพชร (ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าที่กระตุกบ้านยางลาว) ถึงรูปแบบผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่เช่น กระเป๋า

ปลอกใส่โทรศัพท์มือถือ และได้ลงมือดำเนินงานแล้ว นอกจากนี้การที่ผู้วิจัยนำผ้าลายแดงโมมาใช้เป็นวัสดุหลักในการสร้างผลิตภัณฑ์ทำให้สมาชิกรู้สึกแปลกใจอย่างมากเพราะเป็นครั้งแรกที่นำมาใช้ในตำบลบ้านดอน จึงเป็นแรงกระตุ้นให้สมาชิกกล้าออกนอกกรอบที่เคยปฏิบัติกันมาแต่ยังคงความสำคัญของเอกลักษณ์ไว้ การฝึกอบรมจึงมีผลต่อความคิดมากกว่าผลงาน เพราะการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้องทำอย่างต่อเนื่องจึงจะเกิดรูปแบบใหม่และชุมชนต้องเป็นผู้ปฏิบัติ

ผลของการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ ประเภทกล่องใส่แว่นตา พบว่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจโดยภาพรวมใน

ทุกด้าน เท่ากับ 3.87 อยู่ในระดับมาก (ตารางที่ 1) ประเภทพวงกุญแจ พบว่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจภาพรวมในทุกด้าน เท่ากับ 3.96 อยู่ในระดับมาก (ตารางที่ 2) ประเภทกระเป๋า พบว่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจภาพรวมในทุกด้าน เท่ากับ 3.99 อยู่ในระดับมาก (ตารางที่ 3) ประเภทสมุดจดบันทึก พบว่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจภาพรวมในทุกด้าน เท่ากับ 4.01 อยู่ในระดับมาก (ตารางที่ 4) ผลของการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำทุกประเภทรวมทุกด้าน ผู้บริโภคมีความพึงพอใจในระดับมาก (ตารางที่ 5)

Table 1. Survey results on satisfaction toward glasses box from Thai Song Dum's native textiles

Assessment	\bar{X}	Standard Deviation	Meaning
Design	3.96	.83	High
Price	3.78	.33	High
Utility	3.88	.78	High
all aspects	3.87	.65	High

ตารางแสดงที่ 1 ผลของการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรง

ดำ ประเภทกล่องใส่แว่นตา พบว่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจโดยภาพรวมในทุกด้าน เท่ากับ 3.87 (ระดับมาก)

Table 2. Survey results on satisfaction toward key ring from Thai Song Dum's native textiles

Assessment	\bar{X}	Standard Deviation	Meaning
Design	3.99	.80	High
Price	3.91	.74	High
Utility	3.99	.80	High
all aspects	3.96	.78	High

ตารางที่ 2 แสดงผลของการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรง

ดำ ประเภทพวงกุญแจ พบว่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจภาพรวมในทุกด้าน เท่ากับ 3.96 (ระดับมาก)

Table 3. Survey results on satisfaction toward bag from Thai Song Dum's native textiles

Assessment	\bar{X}	Standard Deviation	Meaning
Design	4.01	.79	High
Price	3.98	.81	High
Utility	3.99	.80	High
all aspects	3.99	.80	High

ตารางที่ 3 แสดงผลของการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรง

ดำ ประเภทกระเป๋า พบว่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจภาพรวมในทุกด้าน เท่ากับ 3.99 (ระดับมาก)

Table 4. Survey results on satisfaction toward notebook from Thai Song Dum’s native textiles

Assessment	\bar{X}	Standard Deviation	Meaning
Design	4.06	1.34	High
Price	3.98	.73	High
Utility	4.00	.79	High
all aspects	4.01	.95	High

ตารางที่ 4 แสดงผลของการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรง

ดำ ประเภทสมุดจดบันทึก พบว่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจภาพรวมในทุกด้าน เท่ากับ 4.01 (ระดับมาก)

Table 5. Survey results on satisfaction toward products from Thai Song Dum’s native textiles, glasses box, bag, key ring, and notebook in all aspects

Assessment	\bar{X}	Standard Deviation	Meaning
Design	3.93	0.57	High
Price	3.98	0.85	High
Utility	3.96	0.64	High

อภิปรายผล

จากการวิจัยพบว่า ไทยทรงดำตำบลบ้านดอน อำเภอลำดวน จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตน เห็นได้จากเครื่องแต่งกายที่เป็นผ้าทอสีครามเข้มเกือบดำ มีลายปักและดอกผ้าปะเพิ่มความงดงาม สมาชิกชุมชนที่อยู่ในช่วงวัยกลางคนขึ้นไปส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจและมีความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองและยินดีให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล ชุมชนแห่งนี้มีการสร้างงานหัตถกรรม เพื่อใช้เองและเพื่อจำหน่ายด้วยการทอผ้าและประดิษฐ์งานฝีมือที่รับสืบทอดจากบรรพบุรุษ ผ้าที่ทอมีทั้งผ้าพื้นสีดำและผ้าทอลายแดงไม่เป็นที่แสดงเอกลักษณ์ของไทยทรงดำเพราะมีสีครามเข้มเกือบดำ เส้นใยที่ใช้ทอและสีที่ใช้ย้อม เดิมเป็นผลิตผลจากธรรมชาติปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้เส้นใยสังเคราะห์และสีสังเคราะห์มากกว่าธรรมชาติ มีลายเส้นสีฟ้าอ่อนเกือบขาวอยู่บนพื้นผ้าระยะความถี่ของลายบ่งบอกที่มาของผ้าทอลายแดงไม่ แต่ละชุมชนไทยทรงดำจะมีระยะของลายเส้นต่างกันขึ้นอยู่กับสนิยม ผ้าทอของ

ไทยทรงดำที่จังหวัดสุพรรณ มีระยะห่างของเส้นมากที่สุด ผ้าทอลายแดงไม่ใช่เป็นเครื่องแต่งกาย และใช้ประกอบในพิธีการตั้งแต่เกิดจนตายจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิต งานฝีมือที่เลื่องชื่อและนิยมทำกันในชุมชนนี้ ได้แก่ ดอกผ้าปะทำจากผ้าย้อมสี มี 21 ลายใช้ตกแต่งเพื่อเพิ่มความสวยงามใช้แต่งบนผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าเกือบทุกชนิด มีทั้งลายดั้งเดิมและลายที่ชุมชนประยุกต์ขึ้นมาใหม่ ลายที่สร้างขึ้นใหม่ได้เป็นต้นแบบให้ชุมชนอื่นรับไปใช้ซึ่งเป็นการภาคภูมิใจอย่างมากของชุมชน สำหรับสินค้าทางวัฒนธรรมที่ชุมชนผลิตเพื่อจำหน่าย มีจุดอ่อนที่ทำให้ผลิตภัณฑ์ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร เพราะมักซ้ำกับสินค้าของไทยทรงดำในชุมชนอื่นและมีข้อสังเกตว่าสมาชิกชุมชนบางคนดัดแปลงวัสดุที่ใช้ทำผลิตภัณฑ์ในแนวทางที่ไม่ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิม มีการปรับเปลี่ยน สีผ้าทอจากสีครามเข้มเป็นสีต่าง ๆ ตามความพอใจ เช่น สีส้ม สีแดง สีเขียว สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐพล (2559) ที่ว่า ปัจจุบันลักษณะเฉพาะในด้านหัตถกรรมของชาวไทยทรงดำมีการเปลี่ยนไปบ้าง โดยสีเส้นที่ใช้ในสินค้าหัตถกรรมผ้าทอชาว

ไทยทรงดำได้มีการประยุกต์ให้มีหลายสีมากขึ้นหรือทำตามความต้องการของผู้บริโภค ดอกผ้าปะแต้เดิมใช้สีหลักสี่สี คือ แดง ขาว เขียวและเหลืองหรือส้ม ก็เปลี่ยนใช้สีตามใจชอบ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นการลดคุณค่าของสินค้าทางวัฒนธรรม และลดความน่าสนใจ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำได้ใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยทรงดำเป็นพื้นฐานการออกแบบ โดยใช้วัสดุที่แสดงเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำ ได้แก่ ผ้าทอลายแตงโมและดอกผ้าปะเพื่อให้เกิดการตัดกันของสีและรูปทรง จะได้เห็นความแตกต่างและชักนำสายตาไปสู่จุดเด่นของผลิตภัณฑ์ และได้ติดฉลากสินค้า (label) นำเสนอที่มาของวัสดุว่าบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ขึ้นจากความรักความผูกพันต่อครอบครัวและธรรมชาติแวดล้อม สอดคล้องกับการศึกษาของ สมบัติ (2558) ที่ว่าเป็นการช่วยขยายประสบการณ์ของผู้บริโภค เกิดเป็นเรื่องราวประกอบผลิตภัณฑ์ทำให้จดจำผลิตภัณฑ์ได้ง่าย ดอกผ้าปะที่นำมาตกแต่งจะเป็นงานฝีมือที่ประดิษฐ์ตามแบบแผนถูกต้องทุกประการทั้งเรื่องสีและลวดลาย ผลิตภัณฑ์ได้ออกแบบตามรูปทรงเรขาคณิตของลายดอกผ้าปะได้แก่ รูปทรงสี่เหลี่ยมของสมุดจดบันทึก รูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมูของกระเป่า รูปทรงสามเหลี่ยมของกล่องแว่นตา รูปทรงกลมของพวงกุญแจ ซึ่งเป็นรูปทรงพื้นฐานหลักในการออกแบบที่เรียบง่ายและมีความงดงาม สอดคล้องกับงานวิจัยของดวงใจ และรัฐไท (2559) ที่นำรูปทรงเรียบง่ายคือรูปทรงเรขาคณิตมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบเครื่องประดับจากประเพณีและวัฒนธรรมไทยทรงดำเพื่อแสดงถึงการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ดังนั้นผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาแล้วจึงมีรูปลักษณะภายนอกที่สวยงามเพื่อสร้างความสนใจแก่ผู้บริโภคในด้านที่ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจและมีคุณค่าด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จุรีวรรณ และคณะ (2559) ที่ว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าไทยทรงดำควรคำนึงถึงความต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย และให้ความสำคัญต่อการสื่อความหมายและการคงเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำด้วย

วัฒนธรรมทุกสาขาจำเป็นต้องมีการสืบทอดเพื่อความคงอยู่และให้คนรุ่นหลังได้ประพฤติกปฏิบัติตาม

งานหัตถกรรมทุกสาขาถือเป็นวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางสังคม การสืบทอดวัฒนธรรม คือ การให้การศึกษากการฝึกอบรมสมาชิกชุมชนและเยาวชนในสถานศึกษาที่เข้ารับการอบรมความรู้เรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีการปรับเปลี่ยนวิถีคิดในการผลิต และพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่าทางการตลาดหรือมูลค่าทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นโดยที่คุณค่าทางวัฒนธรรมไม่ลดลง ผู้เข้าอบรมทั้งสองกลุ่มมีระดับความรู้พื้นฐานเรื่องการประดิษฐ์ไม่เท่ากัน แต่ทั้งสองกลุ่มเป็นคนท้องถิ่นเดียวกัน มีประสบการณ์ตรงในการได้เห็นและได้ใช้ผลผลิตทางวัฒนธรรมร่วมกัน และต่างต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยทรงดำไว้ การอบรมจึงเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกชุมชนให้มีความภูมิใจและรู้คุณค่าภูมิปัญญาบรรพบุรุษด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของชัตติยา (2558) ที่ว่าเป็นการนำความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับความรู้สมัยใหม่ในการดำเนินธุรกิจ การฝึกอบรมจึงช่วยเสริมสร้างศักยภาพการผลิตที่ใช้ทุนวัฒนธรรมอย่างคุ้มค่า สอดคล้องกับงานวิจัยของ ตุนท์ และสมชาย (2558) ที่ว่าศักยภาพการผลิตที่แท้จริงอยู่ที่วิถีคิดและมุมมองของคนในชุมชนที่ได้เรียนรู้การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาวัฒนธรรมหรือทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อการผลิตอย่างรอบด้าน อย่างไรก็ตามเพื่อให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์มีความต่อเนื่อง ควรมีการศึกษาและพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองให้มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น และสร้างมาตรฐานระบบการผลิต ด้านการตลาดควรใช้ระบบ E-commerce ส่งเสริมการตลาดด้านวัฒนธรรมให้แพร่หลายเป็นที่รู้จักมากกว่านี้

สรุป

การวิจัยเรื่ององค์ความรู้และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ดำเนินงานในพื้นที่ตำบลบ้านดอน มีเครือข่ายเข้าร่วมโครงการวิจัย 4 แห่ง ผลการวิจัยพบว่าชาวไทยทรงดำตำบลบ้านดอนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์แห่งชุมชนและสืบทอดอัตลักษณ์ไว้ได้อย่างน่าชื่นชม โดยเฉพาะงานผ้าได้แก่ ผ้าลายแตงโมและดอก

ผ้าปะที่สร้างสรรค์จากภูมิปัญญาของชุมชน ผู้วิจัยได้นำงานผ้าทั้งสองมาใช้เป็นวัสดุหลักในการออกแบบผลิตภัณฑ์ 4 ชนิด คือ พวงกุญแจ กระเป๋า กล่องใส่แว่นตา สมุดจดบันทึก จากนั้นได้ถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกชุมชน และเยาวชนในสถานศึกษา ผลการดำเนินงานวิจัยคือ ผู้เข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้สามารถประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ตามแบบได้เป็นอย่างดี และสนใจที่จะนำความรู้จากการอบรมไปต่อยอดด้วยการเผยแพร่แก่ผู้อื่น และด้วยการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้การที่ผู้วิจัยนำผ้าลายแตงโมมาใช้เป็นวัสดุหลักแทนผ้าพื้นสีดำที่นิยมใช้กัน ได้เป็นแรงกระตุ้นให้ผู้เข้าอบรมกล้าที่จะคิดนอกกรอบจากที่เคยปฏิบัติ ในส่วนผู้บริโภคมีความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ด้านการออกแบบ ด้านราคา ด้านประโยชน์ใช้สอย ผลความพึงพอใจอยู่ในระดับมากจากการวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะว่า ด้วยการที่ทุนวัฒนธรรมของไทยทรงดำมีความโดดเด่นชุมชนจึงควรทำงานร่วมกับนักออกแบบอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีรูปแบบหลากหลายสู่ความเป็นสากล โดยไม่ละทิ้งเป้าหมายของความจริงใจในการเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมควบคู่ไปด้วย

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ภายใต้สำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในระดับอุดมศึกษา (HERP) ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดอนที่ให้ความช่วยเหลือในการลงพื้นที่เครือข่ายงานวิจัยและสมาชิกชุมชนที่ให้ความช่วยเหลือในการให้ข้อมูลและการจัดอบรมให้ความรู้ คุณอัครวัฒน์ บุญสูงเพชร ประธานสภาวัฒนธรรม ตำบลบ้านดอน ที่อำนวยความสะดวกและช่วยประสานงานกับชุมชน ด้วยการสนับสนุนและด้วยความช่วยเหลือดังกล่าวข้างต้นเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- ชัตติยา ชัตติยวรา. 2558. การถ่ายทอดความรู้เรื่องแผนธุรกิจเพื่อพัฒนาวิสาหกิจ ชุมชนของกลุ่มอาชีพหัตถกรรม ชุมชนปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง. วารสารการพัฒนารวมชนและคุณภาพชีวิต 3(3): 261 - 269.
- จรัสพิมพ์ วั่งเย็น. 2554. แนวคิดหลังสมัยการย้อนสู่โลกแห่งภูมิปัญญา. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ. 13(1): 20 - 23.
- จรีวรรณ จันทลา วลี สงสูงวงศ์ เพ็ญสินี กิจคำ และสุรียรัตน์ วงศ์สมิง. 2559. การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University 9(2): 82-98.
- ชมจันทร์ ดาวเดือน. 2558. การพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าสตรีจากผ้าทอโบราณบ้านผาทัง จังหวัดอุทัยธานี. วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ 6(1): 121 - 133.
- ฐิติพันธ์ จันทร์หอม. 2559. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย. วารสารสมาคมนักวิจัย 21(1): 181-192.
- ณัฐพล ขอฐานานุกิติ. 2559. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเชิงพาณิชย์. วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัยและงานสร้างสรรค์ 3(1): 24 - 46.
- ดวงใจ อุษชิน และ รัฐไท พรเจริญ. 2559. การศึกษาและการออกแบบผลิตภัณฑ์อุปกรณ์เสริมอิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นเครื่องประดับโดยนำแนวคิดความเชื่อจากวัฒนธรรมไทยทรงดำกรณีศึกษา : กลุ่มสตรีทอผ้าไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี.

วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยรัตนนคร 7(1): 39 – 55.

ตุนท์ ชมชื่น และสมชาย ใจบาน. 2558. การเสริมสร้าง
ศักยภาพการผลิต ผลิตภัณฑ์ชุมชน “ผ้าทอ
กระเหรี่ยง”ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและ
เศรษฐกิจสร้างสรรค์: กรณีชุมชนตำบลแม่ยาว
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. วารสารการ
พัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 2(2): 203 -
214.

สมบัติ ประจัญสานต์. 2558. ลวดลายเรขศิลป์ส่วน
ประดับของปราสาทขอมบนผ้าไหมมัดหมี่ต่อ
การออกแบบเครื่องแต่งกาย. วารสารการ

พัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 3(3): 331 -
338.

อุไรวรรณ ทองแกมแก้ว พินิจ ดวงจินดา สุธาสนี
บุญญาพิทักษ์ สุนิสา คงประสิทธิ์ ธนภัทร
เต็มรัตน์ กฤต พิชลินจ์ จันนุ่น ชาลินี
สะท้านบัว พรพันธุ์ เขมคุณาศัย และเบญจ
วรรณ บัวขวัญ. 2560. การประเมินแบบมี
ส่วนร่วมในระบบการบริหารจัดการกลุ่มวิจัย:
กรณีศึกษาการปฏิบัติที่ดีของกลุ่มวิจัยสุขภาพ
ชุมชนเพื่อพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่และสังคม.
วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
5(3): 446 – 456.

Knowledge and Product Development from Thai Song Dam Traditional Textiles in Ban Don Subdistrict, U Thong District, Suphanburi Province

Rujirapha Ngamsakoo and Punyapha Pollawan*

Department of Architecture, Faculty of Industrial Technology,

Pranakon Rajabhat University, Bangkok 10220 Thailand

*Corresponding author E-mail: n.rujirapa@gmail.com

(Received: 10 April 2017; Accepted 27 June 2017)

Abstract: Knowledge of product development from Thai Song Dam native textiles of Ban Don subdistrict, U Thong district, Suphanburi Province is a participatory action research project to study the knowledge and local wisdom of the Thai Song Dam. The research is interested in how people on how apply traditional textile knowledge to produce daily-use appliances, and to design and develop products from native textiles of Thai Song Dam, especially watermelon-pattern fabric and patched fabric. There are 4 participants in the project; the Weaving Community Enterprise of Ban Yang Lao, the Ancient Black Tai Cultural Restoration Center, Wat Klang Ban Don School, and Wat Yang Sawang Arom School. The research results revealed that watermelon-pattern fabric and patched fabric contain meaning that can be linked to the history and lifestyle of Thai Song Dam people. These textiles use dark indigo-blue thread to weave watermelon-pattern fabric to decorate woven fabric with patterns that convey to their relationship with nature. Thus, these two kinds of fabric clearly show the identity of the ethnic group. The researchers developed products from Thai Song Dam fabrics, such as key rings, bags, glasses boxes, and notebooks. The survey results concerning product satisfaction showed that the design, price, and utility were all at a high level.

Keywords: Watermelon-pattern fabric, patched fabric, Thai Song Dam traditional textile products

บทคัดย่อ: การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแบบจำลองสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาของเกษตรกร โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งรวบรวมข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 13 ราย จากภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางและภาคตะวันออก โดยการสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างแบบเจาะลึก ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยกระบวนการทฤษฎีฐานราก ซึ่งผลการวิจัยพบว่า แบบจำลองสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหของเกษตรกรสามารถอธิบายได้โดยการบูรณาการมุมมองบนพื้นฐานทรัพยากร และค่านิยมหลักเข้าด้วยกัน ซึ่งแบบจำลองดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงปัญหาค่านิยมหลักที่สำคัญ ได้แก่ การไม่เรียนรู้ ความโลภ และความเกียจคร้าน ซึ่งเป็นแรงขับที่สำคัญที่นำไปสู่ปัญหาด้านกระบวนการ (การทำเกษตรเชิงเดี่ยว และการทำเกษตรสารเคมี) และปัญหาด้านทรัพยากร อันเกิดจากนโยบาย

ของรัฐบาลที่ไม่เหมาะสมและการขาดแคลนทรัพยากรทางกายภาพ อันส่งผลให้เกิดผลลัพธ์คือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ คือ หินสีนของเกษตรกร อันเนื่องมาจากต้นทุนการผลิตสูงและราคาผลผลิตตกต่ำ ดังนั้น การแก้ไขปัญหาของเกษตรกรจึง จำเป็นต้องดำเนินการเชิงระบบ ด้วยการให้ความสำคัญต่อทุกองค์ประกอบดังกล่าว

คำสำคัญ: ปัญหาของเกษตรกร มุมมองบนพื้นฐานทรัพยากร ค่านิยมหลัก

Introduction

Folk handicrafts are created for daily use in conjunction with beauty. It expresses the identity that reflects the foundation of wisdom (Wangyen, 2011). Watermelon-pattern fabric and patched fabric, which are native textile handicrafts of the Thai Dam people in Ban Don district, Suphanburi province, clearly reflect their unique identity, and are still preserved in the form of clothing and daily-use products, as well as the generation of goods for the community. Turning fabric into products involved skill, expertise and understanding inherited through generations. However, these usually lack creativity for new designs, where good products are generally involved a well-thought designing process (Dowduen, 2015). Furthermore, it lacks cultural capital and analysis to increase the value, resulting in dull products that do not meet the needs of the target consumers, which are likely shifting the preference of products that are of intellectual cultivation and not just physical value (Chomchyen and Jaiban, 2015).

As a result, there has been an increase in the number of studies that have implications for fabric processing, such as product development for Thai Song Dam native textiles for commercial development (Sorthananusak, 2016) with the objective of improving and developing new fabric patterns and transferring the pattern to products and product

development projects using the local wisdom of Thai Dam from western Thailand (Junhom, 2016). The main aim is to develop woven products, which has given rise to 20 modern fabric patterns. This research demonstrated that Thai Song Dam native textiles can be creatively turned into different products.

The researchers therefore have worked with collaborators to turn local wisdom, watermelon-pattern fabric and patched fabric, which is the handicraft of the Thai Song Dam people in Ban Don district, Suphanburi province, into 4 products; key chain, bag, glasses case, and notebook, through a design process that promotes mutual learning with the local community, and will stimulate self-development and learning of the community (Tongkaemkaew *et al.*, 2017).

The aim of this objective is to understand and explore the local wisdom of the Thai Song Dam in using Thai Song Dam native textiles in daily use items for the design and product development of native textile of Thai Song Dam, Ban Don subdistrict, U Thong district, Suphanburi Province.

Materials and Methods

The study was a qualitative study that collected local wisdom in using textiles in the production of the daily-use appliances, acting upon knowledge, and a quantitative study assessing satisfaction of consumers towards

the products of the Thai Song Dam native textiles.

Target population

Target population consisted of two groups; 1) Key informants that included people knowledgeable in local cultural tradition, such as the locals who were the experts of the local textiles (in weaving, lacing, patching) (n=12), community leader of Mu 1-8 of Ban Don subdistrict, Suphanburi Province, Cultural Council of Suphanburi Province (n=1), and members of the manufacturing association such as Ban Yang Lao Textile Community Enterprise and Ancient Thai Dam Cultural Restoration Center Group (n=10), that were recruited through purposive sampling, 2) adult consumers and those who were interested in the products (n=100) recruited through convenience sampling. The study was conducted during January 2016 to March 2017.

Tools and data collection

In-depth interviews, focus group interviews, voice recording, photographing, and questionnaire to assess the satisfaction in the products.

1. Procedures

The steps/procedures were as follows:

1.1. Preparation

Create/build research network. Product development requires in-depth information and knowledge of the local Thai Dam, we therefore, partnered with the Ban Yang Lao Textile Community Enterprise and Center for Revival of ancient Thai Dam Culture Group, Wat Klang Ban Don School and Wat Yang Sawang Arom to form the research team.

Research explanatory meeting. The authors organized a meeting to explain the objectives and the procedures of the project. The governor of Ban Don district was supportive of the project and encourage further product development.

1.2. Procedures

Interviews: The authors interviewed the local community to explore the usage of local textile in product development and the relation of products and Thai Song's culture.

Focus Group Discussions (FGDs): The authors carried out FGDs to validate the collected data and information, discuss the sketches for advice and suggestions on patterns and the production

Product design from Thai Dam culture and evaluation of design and arts and culture. Experts from both fields approved the product design.

Dissemination of results to the local community: The authors hosted a meeting to present the final products to the local community while also providing the explanation to receive feedbacks and comments. The local community had positive response to the products.

Knowledge transfer to the local community: The authors organized a meeting to disseminate the new knowledge that has arisen from this project to the local community. There were 2 sessions; local community consisting of 15 residents and 10 young people and 4 teachers from educational institutions. The participants were very satisfied with the design and requested further training.

Knowledge and local wisdom of the Thai Song Dam people regarding production of traditional textiles, and use of textiles for decorations and items of daily use.

Results

Figure 1 Woven fabric Watermelon-pattern for Thai Song Dum women

Findings regarding ideas and production of watermelon-pattern fabrics

Weaving tradition of the Thai Song Dam people

Every Thai Song Dam woman should train in weaving in the household. Both cotton and silk weaving is done, but the majority prefer cotton goods, such as the watermelon-patterned fabrics used for skirts, linings for making shirts, and textiles used in rituals. For this reason, the Thai Song Dam must plant cotton and mulberry to raise their silkworms, so that they can supply their raw material and thread needs. Currently, they prefer to use manufactured silk thread.

Color and stripes in watermelon-pattern fabrics

Watermelon-patterned fabrics are used for women's skirts and are often an almost-black indigo color. The special feature is the stripes that extend around the skirt, which are light blue, almost white color. These are called lai chado and sin dao lai.

Findings regarding ideas and production of patch fabric and patched pattern fabric

Patchwork

Patchwork arose out of thinking that clothes and other woven items should be attractive, and dyeing of cloth was begun, using four main colors of dye, and cut into small pieces. These pieces were sewn together to make designs with lines. Then they were attached as decoration on shirts, as well as other daily use items such as pillows and mosquito nets. This patchwork is a handicraft that Thai Song Dam women must learn together with weaving skills.

Patched patterns

These patterned patchwork items hold special importance, as they are auspicious for those who wear or use them. Most of the designs have been passed down from ancestors through the generations. They are a source of pride for the Thai Song Dam of tambon Ban Don. A number of the patched

patterns were developed out of more traditional patterns, and then were transmitted to other Thai Song Dam communities.

Origin and meaning of patched patterns

Cultural and traditional ideas are related to patchwork, which is by nature a source of motivation for people to create

patterns such as flowers. These patterns are geometric, and use the four basic colors, namely green, white, red and yellow or orange. The position of each color is clearly defined. There is a total of 21 patterns found in the Thai Song Dam community of tambon Ban Don (Figure 2).

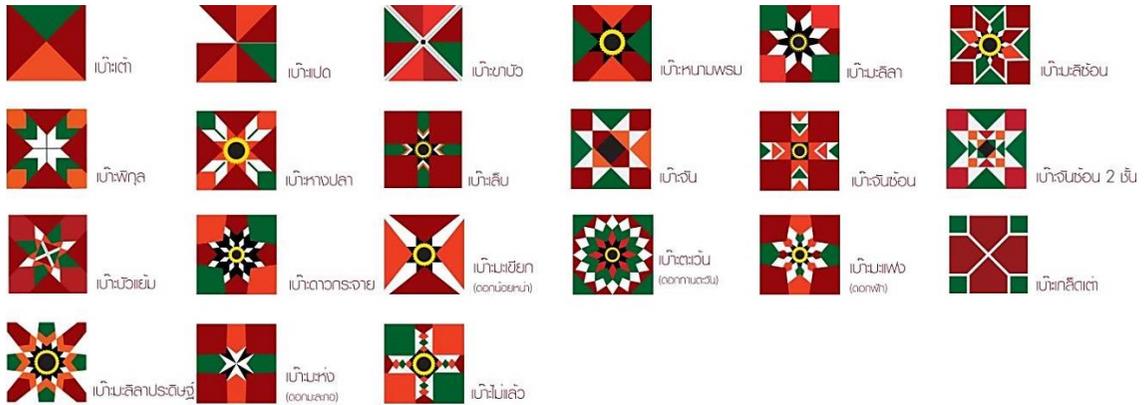

Figure 2 Collection of 21 patching patterns from Thai Song Dum in Ban Don subdistrict, Suphanburi Province

Findings regarding use of patched patterns as decorations on daily use items and clothing

Use items are divided into individual use items and village use items

Traditional shoulder bags are called luam in the local language, and are fabric bags that are used by men when they leave the village. Black shoulder bags are popular. Decoration with patterns was adopted later in order to increase attractiveness. However, these shoulder bags are not produced for use in rituals, but rather they are purchased at shops and then used in rituals.

Hats are called muu in the local language, and are worn by children to protect them from strong sunshine. Women who

perform rituals, known as mae mot or mae mor, wear hats as well.

Pillows are used when sleeping, as well as being part of pre-wedding decorations set up in the house, to show that the bride will be a good housewife.

Mattresses are for sleeping, and can be rolled and folded up for storage. The Thai Song Dam call these seuu fuuk. After use, the mattress is rolled up and stored along the walls of the house, as they are not hard and not overly thick. These mattresses are a necessary part of a wedding, placed in a rattan carrying case and carried when the bride is escorted to the groom’s house.

Mosquito nets are made from large pieces of thick, dark indigo cloth. The Thai Song

Dam call these mosquito nets yan, and believe that they must be prepared for a wedding day. Decorations are attached around all four edges of the mosquito net, as well as other decorations and auspicious items that will provide protection from evil. The patterns are then attached directly to the seams of the mosquito net, using patching methods or applique. The designs are chosen to be of value to the user. There is a requirement that a mosquito net must be sewn in one day, so people with a good spouse and stable

household are selected, representing a good start to the married couple's new life together.

Tossing balls, called makorn, are small, squared bags stuffed with tamarind seeds. In the middle of the top there is a string used to close the bag and form a loop for carrying. On the remaining four sides, small pieces of cloth or colored string are used as decoration like earrings and then thrown back and forth between boys and girls. This is an important game played during rituals or other happy occasions.

Shoulder bag

Patched hat

Patched pillow

Mattress

Mosquito net

Tossing ball

Figure 3 Equipment and appliances used of Thai Song Dam everyday life

Clothing [FIGURE 4]

The identity markers of the Thai Song Dam include wearing clothes of deep indigo color, and can be divided into two types: clothes worn in daily life, and clothes worn on special occasions, both auspicious and inauspicious.

The clothes that people still sew and wear regularly include thongtheng shirts, pants, men's and women's suea korm shirts. The pha piew is an all-purpose piece of cloth used by Thai Song Dam women to wrap around their head during the summer, or around the neck as an accessory or for warmth. It is also wrapped

around the chest instead of a shirt, when inside the house. For that reason, it is also called pha haang nom.

The clothes worn in important ceremonies are suea hii, which is used when the owner is alive, and after they have died as well. It is worn on both auspicious and inauspicious occasions, and it conceals the daily philosophy of Thai Dam life. Almost none

of the Thai Song Dam clothes have patterns, except the suea hii, which is embroidered with beautiful patterns. However, the patterns are hidden while the wearer is alive, which shows the modesty of the Thai Song Dam. When the owner has passed away, the embroidered part of the cloth is draped over the coffin, in order to inform the spirits that they are of the same group.

Figure 4 Traditional clothes of Thai Song Dam (left) and clothes for spiritual ceremonies (right)

Findings regarding design and development of traditional textile products

Four types of products have been developed: key chains, bags, glasses cases and notebooks. The principle of these designs has been to use the cultural markers that represent the identity of the Thai Song Dam, showing color contrasts and shapes that demonstrate the differences and draw the eye of the customer to the products' uniqueness. The use of these differences is done with full agreement. The materials used are woven fabric of deep indigo color with light blue almost white lines, alternating in even and odd numbers on the fabric. The color and lines demonstrate the thinking of the Thai Song

Dam. Deep indigo means life and soul, while light blue means mourning. Bringing these two colors together shows the Thai Song Dam understanding of the truth that no one can avoid death. It is a warning that people should not disparage other. The spacing of the lines on these watermelon-patterned fabrics have been adjusted by people who are knowledgeable in Thai Song Dam cultural arts to match the size of the product. This has also been done with the agreement of the community, to ensure that the cultural meaning of the design is not distorted. Additionally, all products are decorated with patched-fabrics using the 21 flower designs. The basic shapes of the flowers mimic natural forms, but through a geometric

representation. The products are designed to go with the appearance of the flower designs so that they create a harmonious feel; for example, the square shape of the notebook, the trapezoid shape of the bag, the triangle shape of the glasses case and the round shape of the key holder. All four products also include things to interest the customer. The key chain has a tassel that will move back and forth when it is

used, giving the appearance of a tossing ball being thrown back and forth between a boy and a girl during the new year celebration. The glasses case and bag can be folded and stored, while the patchwork patterns can be changed so that the customer does not get bored. The customer can change the paper in the notebook when it is all used up (Figure 5).

Figure 5 Products from Thai Song Dum's native textiles

To enhance the cultural value of the products, labels are attached to indicate the origin of the materials, which are based on the

ancestors' feelings of connectedness to family and nature (Figure 6).

Figure 6 Label

The researchers collaborated with training networks to transfer knowledge using these products to teach the production and innovation processes. The participants in the training consisted of community members and

students. The participation of the students indicated their interest in taking up the tradition, and their recognition of the value of these cultural handicrafts. When the training was finished, Praphai Mayakarn (Wat Klang Ban

Don school) and Jormkhwan Phuttthimai (Wat Yang Sawang Arom school) took the knowledge they gained from the researchers and spread it further with the youth in their schools, so that there would be even more people carrying on this tradition. The participating community members showed interest in different parts of the new forms, because until then they all produced using traditional patterns or their own individual designs. For example, the two teachers mentioned above consulted with Ms. Krai Manpetch (head of the Ban Yang Lao Textile Community Enterprise) about new product designs, such as bags and mobile phone holders, and they have begun to work together. Additionally, when the researchers introduced the watermelon-pattern fabrics as a material for product development, people were impressed because it had never been used in Ban Don subdistrict. This stimulated members to be more proactive and confident in moving beyond the familiar frameworks that they were

comfortable with, while maintaining their important cultural symbols. The training influenced thinking more than outcomes, because development of new products is a sustained process in which new ideas emerge and then the community members take them up and use them in ways that they see fit.

The results of the assessment of consumer satisfaction with the Thai Song Dam textile products are introduced below. For the glasses case, consumers were highly satisfied with all aspects at a 3.87 level (Table 1). For the key chain, consumers were highly satisfied with all aspects at a 3.96 level (Table 2). For the bag, consumers were highly satisfied with all aspects at a 3.99 level (Table 3). For the notebook, consumers were highly satisfied with all aspects at a 4.01 level (Table 4). The results of the general assessment of consumer satisfaction with Thai Song Dam native textile products showed a high level of consumer satisfaction (Table 5).

Table 1 Survey results on satisfaction toward glasses box from Thai Song Dum’s native textiles

Assessment	\bar{X}	Standard Deviation	Meaning
Design	3.96	0.83	High
Price	3.78	0.33	High
Utility	3.88	0.78	High
all aspects	3.87	0.65	High

Table 2 Survey results on satisfaction toward key ring from Thai Song Dum’s native textiles

Assessment	\bar{X}	Standard Deviation	Meaning
Design	3.99	0.80	High
Price	3.91	0.74	High
Utility	3.99	0.80	High
all aspects	3.96	0.78	High

Table 3 Survey results on satisfaction toward bag from Thai Song Dum’s native textiles

Assessment	\bar{X}	Standard Deviation	Meaning
Design	4.01	0.79	High
Price	3.98	0.81	High
Utility	3.99	0.80	High
all aspects	3.99	0.80	High

Table 4 Survey results on satisfaction toward notebook from Thai Song Dum’s native textiles

Assessment	\bar{X}	Standard Deviation	Meaning
Design	4.06	1.34	High
Price	3.98	0.73	High
Utility	4.00	0.79	High
all aspects	4.01	0.95	High

Table 5 Survey results on satisfaction toward products from Thai Song Dum’s native textiles, glasses box, bag, key ring, and notebook in all aspects

Assessment	\bar{X}	Standard Deviation	Meaning
Design	3.93	0.57	High
Price	3.98	0.85	High
Utility	3.96	0.64	High

Discussion

We found that the Thai Song Dam, Ban Don subdistrict, U Thong district, Suphanburi province have a very unique local community culture, reflected by the local clothing in dark indigo color, almost black, woven textile with patterns and patched fabric to enhance attractiveness. The majority of the community members is middle aged adults, with adequate knowledge and pride in their culture. They were willing to provide information for the research. The community produces handicrafts, for their personal use and for commercial purposes, which included textile weaving and other handicrafts, techniques that were passed down from the older generation. The woven fabrics include black fabric and

watermelon-pattern fabric, which reflect the unique characteristic of Thai Song Dam use of dark indigo colors. The materials and the color used in dyeing were originally from natural products, however, have shifted to synthetic material and color, with light blue, almost white, lines or streaks on the pattern. The origin of the product can be recognized by the distance between the lines/streaks. Each Thai Song Dam community has their own preference for the spacing of these lines. The textiles of Thai Song Dam in Suphanburi province have the largest spacing between these lines. Watermelon-pattern fabric is used in clothing and in cultural rituals from birth till death; hence, they are vital for their lifestyle. The most well-known and common handicraft is the patched fabric made from dyed fabric that has

21 patterns for decoration on almost all textile products. The patterns are both conventional and modern patterns newly developed by the community. The new patterns are adopted as a model of design for the other communities, in which they take great pride. The products that are available commercially are not very well accepted since they closely resemble the products of other Thai Song Dam communities, with little variation. Some members of the community do not value the preservation of the tradition, altering the color from dark indigo to other colors such as orange, red, green. This is in line with the study of Sorthananusak (2016) which found that Thai Song Dam handicrafts have been changing and evolving, using more colors following the preferences of the consumers. The original patched fabric consists of 4 main colors of red, white, green and yellow or orange. The changes of these traditional colors devalue these products of culture and interest.

The product development of Thai Song Dam native textiles uses local wisdom in design through the use of watermelon-pattern fabric and patched fabric for the color and pattern accentuations, so that the products stand out and are more attractive, as well as labelling with information that the product was originally crafted from family connectedness and the nature and environment. This agrees with the findings of Prajonsant (2015), which researched this type of story-telling labeling technique and concluded that it is an effective way of making the product memorable. The patched fabric that is being used for decorative

purposes is a handicraft made in compliance with the traditions, with respect to the colors and the geometric patterns of the patched fabric such as the square of the notebook, the trapezoid shape of the bag, the triangle shape of the glasses case and the circular shape of key chain. These are basic design shapes that are simple and beautiful. This is as suggested by the work of Utchin and Porncharoen (2016) that used geometrical patterns to guide the design of ornaments from the culture and tradition of Thai Song Dam, and reflects their simple lifestyle. The developed products are sophisticated and attractive, satisfactory to the consumers and of value of conservation. This is consistent with the work of Janpla *et al.* (2016) which suggests that product development of Thai Song Dam textile should take into consideration of the target consumers, the importance of conveying the meaning, and the preservation of the identity of Thai Song Dam.

The preservation and the inheritance of a culture is of great necessity. All handicrafts are considered to be cultural heritage. Educating and training the community and young people in educational institution in regard to product design is important for cultural inheritance so that they are adaptive in their production and product improvement to increase the market and commercial value while preserving the cultural value. Both groups of participants, the local community and the young people in educational institution, do not have the same skills in production, however, they share the Thai Song Dam's background, experience, and viewpoints, mutually sharing

the aspiration in preserving the local wisdom. The training also helped to raise the awareness of the local community to take pride in and appreciate the ancestral wisdom. This is as suggested by Kattiyawara (2015) which stated that the integration of the individual's cultural knowledge and the innovation in marketing, the training will empower and make use of the cultural capital that is also in line with Chomchuen and Jaiban (2015) which suggest that the real production potential lies in the perspective of the people in the community who have learned the application of local wisdom, culture, or resources leading to the multifaceted production. However, for product development to be continuous, research and development of a variety of native textiles is significant, as well as standardization, ensuring the quality of the production and the use of E-commerce in marketing, which will help advertise and promote the product.

Conclusion

This research into knowledge and product development using native textiles of Thai Song Dam Ban Don subdistrict, U Thong district, Suphanburi Province was participatory action research, conducted in Ban Don subdistrict. There are 4 stakeholders in the project; the Weaving Community Enterprise of Ban Yang Lao, the Ancient Thai Dam Cultural Restoration Center, Wat Klang Ban Don School and Wat Yang Sawang Arom School. We found that Thai Song Dam Ban Don sub-district has a very unique local community characteristics that has been impressively well preserved until

date, particularly the watermelon pattern fabric and patched fabric that were locally conceived. The researchers used both types of textiles to develop 4 products; keychain, bag, glass-case, and a notebook. The research team further has conducted a meeting for knowledge-dissemination and skills-transfer to the local community and youth in educational institution. The participants were able to follow the instructions and produce the products without difficulties. They also expressed their interest in spreading the knowledge and skills to the others, as well as, through new product development. Furthermore, the research team made use of the watermelon pattern fabric instead of a conventional black fabric that is being used extensively, to stimulate out-of-the-box creativity. Consumers were greatly satisfied with the design, price, and utility. The research shows how to make use of the cultural wisdom of Thai Son Dam through the engagement of local community with designers for continuous product development for product's variety and globalization without abandoning the cultural value and intention.

Acknowledgements

The authors thank the graduate studies' research promotion project for the advancement of national research universities under the Higher Education Research Promotion Office (HERP) for the financial support for this study. We are also grateful to the Ban Don district for their field work support, as well as the research network and local community in providing the

information and knowledge management. We also extend our gratitude to Mr. Akarawat Boonsoongpetch, the President of Ban Don Cultural Council for his assistance and coordination with the local community. Without all of the support from these partners, this project would have been impossible.

References

- Chomchuen, T. and S. Jaiban. 2015. Enhancing of Productive Potentiality of Community Products “Karen Weaving” with Sufficiency Economy and Creative Economy: Case of Mae Yao Sub-district Community, Muang District, Chiang Rai Province. *Journal of Community Development and Life Quality* 3(2): 203-214.
- Dowduen, C. 2015. Development and Design of Ladies’ Bags with Traditional Textile Patterns Form Ban Pa Tang, Uthai Thani Province. *Art and Architecture Journal*, Naresuan University 6(1): 121-133.
- Janpla, J., W. Songsuwong, P. Kijkar and S. Wongsaming. 2016. Development of Thai Song Dam Woven Fabric Products to Add Value Following the Creative Economy Concept. *Veridian E-Journal*, Silpakorn University 9(2): 82-98.
- Junhom, T. 2016. The Development of Textiles Products : Wisdom of Thai Song Dam in The Western Region of Thailand. *Journal of the Association of Researchers* 21(1): 181-192.
- Kattiyawara, K. 2015. A Knowledge Transfer of Business Planning for Development of Handicraft Community Enterprise, Pong Yang Khok Community, Hang Chat District, Lampang Province. *Journal of Community Development and Life Quality* 3(3): 261-269.
- Prajonsant, S. 2015. Graphic Patterns Adopting from Architectural Decoration of Khmer Temples in Ikat Silk of Cloth Design. *Journal of Community Development and Life Quality* 3(3): 331-338.
- Sorthananusak, N. 2016. Development of Hand Woven Product Textile Thai Song Dam for Commercial. *Journal of fine arts research and applied arts* 3(1): 24-46.
- Uraivan Tongkaemkaew, Pinit Doangjinda, Suthasinee Boonyapithak, Sunisa Kongprasit, Thanapat Temrattanakuthol, Phacharin Jeennun, Chalinee Satanboa, Pornpan Kemakhunasrai and Benjawan Boakhluan. 2017. Evaluation Participatory in Research Clusters Management System: A Case Study of Best Practices in Community Health Cluster to Develop a Young Generation of Researchers and Society. *Journal of Community Development and Life Quality* 5(3): 446-456.
- Utchin, D. and R. Porncharoen. 2016. The study and design for an electronic accessories come from the belief and culture of thaisongdam case study : thaisongdam woman weaving group.

Baan hua khao jeen paktor rayhaburi.
Art and Architecture Journal Naresuan
University 7(1): 39-55.

Culture and Arts Journal
Srinakharinwirot University 13(1): 20-
23.

Wangyen, J. 2011. Post modern issue:
intellectual world revisit. Institute of

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครูและปัญหาใน
การฝึกปฏิบัติงานคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
**The Desirable Characteristics of Practicum of Teaching Profession, and
Problems in the Practicum, Faculty of Education, Chiang Mai University**

นิธิตา อติภัทรนันท์ นันทิยา แสงสิน และปทุมวดี ศิริสวัสดิ์*
*Nitida Adipattaranan Nantciya Saengsin and Pathumwadi Sirisawat**

ภาควิชาหลักสูตรการสอนและการเรียนรู้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จ. เชียงใหม่ 50200
Department of Curriculum, Instruction & Learning, Faculty of Education, Chiang Mai University, Chiang Mai
50200, Thailand

*Corresponding author E-mail: Pathumwadee.s@hotmail.com

(Received: 24 June 2017; Accepted: 04 October 2017)

Abstract: The purposes of this study were to 1) study the desirable characteristics of student teachers, Faculty of Education, Chiang Mai University 2) study the state and problems of the practicum in teaching profession and 3) study the perspective of improving practicum in teaching profession. The sample in this study consisted of 18 administrators and 191 cooperating teachers who were selected from 18 schools including 247 student teachers, 21 supervisors and 22 students who were the representative of students from 15 programs. The data were collected by 1) performing group interview among administrators and cooperating teachers and students' representative 2) using a set of questionnaires among supervisors and student teachers. The data were analyzed by content analysis, and descriptive statistics. The finding of the study showed that 1) The desirable characteristics of student teachers should follow the standards and professional experiences as stipulated by Teachers' Council Board on Professional Standards and Ethics B.E. 2556. Importantly, schools placed emphasis on student teachers having public mind. 2) The state and problems in practicum of teaching profession were administration and management. 3) Memorandum of understanding (MOU) between Faculty and schools should be done for improving in the practicum of teaching profession.

Keywords: Desirable characteristics, student teachers, teacher profession

บทคัดย่อ: การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2) ศึกษาปัญหาในการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา และข้อเสนอแนะในการพัฒนาการปฏิบัติงานวิชาชีพครู กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 18 คน และครูพี่เลี้ยง จำนวน 191 คน จากโรงเรียนแหล่งฝึก 18 แห่ง นักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู จำนวน 222 คน ตัวแทนจากนักศึกษาทั้ง 15 สาขาวิชา จำนวน 22 คน และ อาจารย์นิเทศก์ จำนวน 21 คน รวมทั้งสิ้น 474 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์กลุ่มสำหรับผู้บริหาร ครูพี่เลี้ยงและตัวแทนนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู แบบสอบถามสำหรับอาจารย์นิเทศก์ และนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและสถิติพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า 1. คุณลักษณะของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู ควรเน้นตามมาตรฐานความรู้ ประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานวิชาชีพตามจรรยาบรรณของวิชาชีพครูของคุรุสภา พ.ศ. 2556 และจิตอาสาเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่สำคัญ 2. ปัญหาในการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครูพบว่า เป็นด้านการบริหารจัดการกระบวนการวิชาชีพปฏิบัติงานวิชาชีพครู 3. แนวทางการแก้ปัญหา ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการปฏิบัติงานวิชาชีพครูของนักศึกษาพบว่า คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และโรงเรียนแหล่งฝึกควรมีข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรในการจัดการพัฒนาการปฏิบัติงานวิชาชีพครู

คำสำคัญ: คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู วิชาชีพครู

คำนำ

ครู คือ บุคลากรที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีค่าของชาติ คุณภาพของครูจึงเป็นตัวชี้วัดคุณภาพทางการศึกษา ปัจจุบันมีการยกระดับวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง เพื่อพัฒนาประเทศให้ก้าวไกล ดังแผนการศึกษาแห่งชาติ 20 ปี กับการบูรณาการสู่แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาจังหวัด เป้าหมายที่ 6 และ 7 กล่าวถึงระบบการผลิตและพัฒนาครู อาจารย์ ตลอดจนบุคลากรทางการศึกษาให้ได้มาตรฐานระดับสากล (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ทั้งนี้คุรุสภาได้กำหนดสาระความรู้และสมรรถนะของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา เพื่อให้ได้มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพซึ่งประกอบด้วยสมรรถนะในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อความหมายที่ถูกต้อง การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ การบริการจัดการในห้องเรียน ตลอดจนการวัดและการประเมินผลการศึกษา การวิจัยทางการศึกษารวมถึง มีสมรรถนะทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา รวมถึงมีความรู้เรื่องจิตวิทยาสำหรับครูและความรู้เรื่องความเป็นครูเป็นสำคัญ (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2556) นอกจากนี้ สาระความรู้และสมรรถนะแล้ว คุรุสภายังกำหนดสาระ

การฝึกทักษะซึ่งเป็นส่วนสำคัญของผู้ประกอบวิชาชีพครู ได้แก่ การฝึกปฏิบัติวิชาชีพระหว่างเรียน

การที่จะพัฒนาครูให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานดังกล่าวได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน การผลิตครูก็เป็นปัจจัยด้านหนึ่ง ซึ่งคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ผลิตครูโดยตรง ได้พัฒนาและใช้เครื่องมือผลิตครูมีอาชีพ (หลักสูตร 5 ปี) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา โดยระบุให้นักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครูในสถานศึกษาเป็นระยะเวลา 1 ปีการศึกษา (หน่วยปฏิบัติงานวิชาชีพครู คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2560) การฝึกปฏิบัติงานดังกล่าวถือเป็นหัวใจสำคัญของหลักสูตรการผลิตครู เพราะนักศึกษาจะได้นำความรู้ภาคทฤษฎีไปบูรณาการสู่การปฏิบัติในชั้นเรียน ตามบริบทต่างๆของสถานศึกษา อีกทั้งยังได้เรียนรู้เทคนิควิธีการ ที่สามารถนำความรู้ไปเชื่อมโยงใช้ปฏิบัติงานด้านต่างๆนอกเหนือจากภาระงานสอน จึงเป็นการช่วยให้นักศึกษาครูได้ค้นหาตัวตนด้านความเป็นครู และยังเป็นเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู

ปัจจุบันการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครูของคณะศึกษาศาสตร์ ประสบปัญหาหลายด้าน เนื่องด้วยจะต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากภายในองค์กร ได้แก่ หน่วยงานที่บริหารจัดการนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู อาจารย์

นิเทศก์ และหน่วยงานภายนอก ได้แก่ โรงเรียนแหล่งฝึกที่นักศึกษาต้องไปฝึกปฏิบัติงาน ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับผู้บริหาร และครูพี่เลี้ยง ตลอดจนบุคลากรฝ่ายต่างๆในสถานศึกษานั้นๆ ที่สำคัญที่สุดคือ ตัวนักศึกษาปฏิบัติวิชาชีพครูเองว่า มีความพร้อมด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงาน และมาตรฐานการปฏิบัติตน (จรรยาบรรณของวิชาชีพ) และแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณวิชาชีพ (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2556) เพื่อให้การฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครูประสบความสำเร็จ

คณะผู้วิจัยในฐานะที่เป็นอาจารย์นิเทศก์ จึงสนใจที่จะศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู รวมถึงศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาในการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครูของนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์พัฒนาหลักสูตรการผลิตครูให้มีคุณภาพตามมาตรฐานสืบไป

อุปกรณ์และวิธีการ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ คือผู้บริหารโรงเรียนแหล่งฝึก 18 คน ซึ่งเป็นตัวแทนโรงเรียน 4 กลุ่มในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ โรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ จำนวน 3 แห่ง โรงเรียนขนาดใหญ่ จำนวน 5 แห่ง โรงเรียนขนาดกลาง จำนวน 7 แห่ง และโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 3 แห่ง ครูพี่เลี้ยงจากโรงเรียนแหล่งฝึกทั้ง 18 แห่ง จำนวน 191 คน อาจารย์นิเทศก์จาก 15 สาขา จำนวน 43 คน ได้แจกแบบสอบถามและได้รับคืน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 48.84 นักศึกษาทุกสาขาวิชาที่ปฏิบัติงานวิชาชีพครู ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 จำนวน 242 คน ได้แจกแบบสอบถาม และได้รับคืน 222 คน คิดเป็นร้อยละ 81.02 และตัวแทนนักศึกษาจาก 15 สาขาวิชา จำนวน 22 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 474 คน ซึ่งมีระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 ถึง มีนาคม พ.ศ. 2557

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 2 ชนิด คือ 1. แบบสัมภาษณ์กลุ่ม และ 2. แบบสอบถาม

1. แบบสัมภาษณ์กลุ่ม 1.1 สำหรับผู้บริหารโรงเรียนแหล่งฝึก และครูพี่เลี้ยงซึ่งถามเกี่ยวกับความคาดหวังที่มีต่อนักศึกษา ความรู้ความสามารถ ตลอดจนคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักศึกษา ตามมาตรฐานของคุรุสภา และบทบาทของนักศึกษาที่นอกเหนือจากการสอน 1.2 สำหรับตัวแทนนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู ซึ่งถามเกี่ยวกับปัญหาที่พบระหว่างการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู

2. แบบสอบถาม สำหรับอาจารย์นิเทศก์ เป็นแบบสอบถามเลือกตอบเกี่ยวกับปัญหาของการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู สำหรับนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู เป็นแบบสอบถามเลือกตอบและแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งถามเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู ตามเกณฑ์มาตรฐานของคุรุสภา เทียบเกณฑ์ระดับความคิดเห็นดังนี้ 4.00 – 5.00 มากที่สุด 3.00 – 3.99 มาก 2.00 – 2.99 ปานกลาง 1.00 – 1.99 น้อย และ 0.00 – 0.99 น้อยที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative data) ที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่ม (group interview) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) สำหรับการ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (quantitative data) โดยใช้ สถิติพรรณนา (descriptive statistics) จากข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู ดังแสดงในตารางที่ 1 นักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครูมีความเห็นว่า การมีความรัก ความเมตตา มีความปรารถนาดีต่อผู้เรียน และมีจรรยาบรรณวิชาชีพ รวมถึง มีความสามารถในการจัดแผนการเรียนรู้อ

เป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู ในระดับมากที่สุด สำหรับคุณลักษณะด้านการใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร และการจัดทำหลักสูตร รวมทั้งการวิเคราะห์ ปรับปรุง และพัฒนาหลักสูตรมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่ม ผู้บริหารและครูพี่เลี้ยง กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่า นักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครูต้องมีความรู้และสมรรถนะในด้านการสื่อสารทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เพื่อสนับสนุนการเรียน การสอน ทั้งนี้ตัวนักศึกษาเองควรใฝ่รู้และพัฒนาตนเองอย่างเนื่องมีความรักและเมตตาปรารถนาดีต่อผู้เรียน ที่สำคัญมีความศรัทธาในวิชาชีพและยึดหลักจรรยาบรรณวิชาชีพครูเป็นแนวทางในการฝึกปฏิบัติงาน ทั้งนี้คุณลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ระบุในมาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพประกาศโดยสำนักงานเลขาธิการคณะครูสภา ทั้งนี้ผู้บริหารได้ให้ทัศนะเพิ่มเติมโดยให้ความสำคัญเรื่องจิตอาสาเป็นอันดับแรก ซึ่งต้องการนักศึกษาที่มีลักษณะอาสาตนเองในการทำงานมากกว่าที่ได้รับมอบหมายงาน

2. ผลการศึกษาปัญหาในการปฏิบัติงานวิชาชีพครูของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ปัญหาที่พบเกี่ยวกับการปฏิบัติงานวิชาชีพครู ดังแสดงในตารางที่ 2 อาจารย์นิเทศก์มีความคิดเห็นว่าการประชุม สัมมนาระหว่างอาจารย์นิเทศก์กับครูพี่เลี้ยง รวมถึงการดูแลและการนิเทศนักศึกษาของครูพี่เลี้ยง พบว่าเป็นประเด็นปัญหามากที่สุดถึงร้อยละ 95.24 สำหรับการประชาสัมพันธ์การรับนักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครูนั้น อาจารย์นิเทศก์ร้อยละ 85.72 พบว่าเป็น

ประเด็นปัญหาที่รองลงมา สำหรับช่วงเวลาการรับสมัคร การปฏิบัติงานวิชาชีพครูนั้น อาจารย์นิเทศส่วนใหญ่ (ร้อยละ 95.24) ให้ความเห็นว่าไม่ได้เป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญในการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่ม ผู้บริหาร ครูพี่เลี้ยง มีประเด็นสำคัญที่ว่า การจัดการเรียนรู้อ การดำเนินกิจกรรมตามแผนการจัดการเรียนรู้อ และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้อ ไม่สอดคล้องกันและขาดการประสานงานระหว่างอาจารย์นิเทศก์และครูพี่เลี้ยง สำหรับข้อมูลจากตัวแทนนักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครู พบว่าครูพี่เลี้ยงมักไม่มีเวลาแนะนำนักศึกษา จึงมักไม่ได้คำแนะนำและตรวจแผนการจัดการเรียนรู้อ ไม่บันทึกการนิเทศ ซึ่งส่งผลให้ภาระงานสอนของนักศึกษาบางคนต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด และผลการประเมินนักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครูไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งครูพี่เลี้ยงเองได้ชี้แจงโดยให้เหตุผลว่ามีภาระงานที่มากเกินไป ทำให้ไม่มีเวลาที่ดูแลและนิเทศนักศึกษาให้ครบตามเกณฑ์ที่กำหนด

3. ผลการศึกษาแนวทาง ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการปฏิบัติงานวิชาชีพครูของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

แนวทางในการแก้ปัญหา ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการปฏิบัติงานวิชาชีพครูของนักศึกษา พบว่าคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และโรงเรียนควรมีข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรในการพัฒนาการปฏิบัติงานวิชาชีพครูด้านภาระงานสอน และภาระงานที่นอกเหนือการสอนของนักศึกษา บทบาทหน้าที่ของครูพี่เลี้ยง และความร่วมมือในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานวิชาชีพครู

Table 1 Mean Scores and Standard Deviation of the desirable characteristics of student teachers' attitude scale (N = 22)

	The desirable characteristics	\bar{x}	SD	Meaning
1.	Ability to communicate in Thai language	4.36	0.60	strongly agree
2.	Ability to communicate in English language	3.31	0.81	agree
3.	Ability to use basic computer to support learning and teaching	4.21	0.73	strongly agree
4.	Ability to analyze curriculum	3.79	0.66	agree
5.	Ability to improve and develop curriculum	3.60	0.70	agree
6.	Ability to evaluate curriculum	3.63	0.69	agree
7.	Ability to organize curriculum	3.45	0.83	agree
8.	Ability to organize lesson plans	4.45	0.63	strongly agree
9.	Ability to design appropriate lesson plans for learners	4.33	0.62	strongly agree
10.	Ability to use media to enhance learning in the learners	4.32	0.59	strongly agree
11.	Ability to develop instruction media to enhance learning in the learners	4.24	0.64	strongly agree
12.	Ability to organize activities to enhance learning in the learners	4.31	0.60	strongly agree
13.	Ability to facilitate learners to learn and improve school performance	4.24	0.63	strongly agree
14.	Ability to advise and support the learners to improve quality of life	4.23	0.67	strongly agree
15.	Ability to promote skill and interest of the learners	4.01	0.57	strongly agree
16.	Ability to measure and evaluate learners' ability	4.13	0.66	strongly agree
17.	Ability to implement an evaluation to improve lesson plans and curriculum	4.03	0.64	strongly agree
18.	Being leadership	4.10	0.65	strongly agree
19.	Ability to manage classroom	4.18	0.64	strongly agree
20.	Ability to communicate effectively	4.19	0.55	strongly agree
21.	Ability to integrate innovation to manage a classroom	4.05	0.65	strongly agree
22.	Ability to conduct research to improve learning and teaching including improve learners' potential	4.07	0.66	strongly agree
23.	Ability to utilize research in learning and teaching	4.09	0.67	strongly agree
24.	Ability to select innovation to enhance well-learning in learners	4.16	0.61	strongly agree
25.	Ability to design innovation to enhance well-learning in learners	4.13	0.60	strongly agree
26.	Ability to develop and improve innovation to enhance well-learning in learners	4.09	0.60	strongly agree
27.	Ability to develop information technology to enhance well-learning in learners	4.09	0.63	strongly agree
28.	Ability to encounter learning resources to promote learning in learners	4.15	0.61	strongly agree
29.	Being loving-kindness and goodness to learners	4.53	0.55	strongly agree
30.	Being patient and responsible	4.36	0.62	strongly agree
31.	Being a learned person	4.05	0.67	strongly agree
32.	Being of academic leadership	3.90	0.71	agree
33.	Being a visionary	4.07	0.66	strongly agree
34.	Respect in teaching profession	4.43	0.68	strongly agree
35.	Being of ethics of teaching profession	4.44	0.61	strongly agree
36.	Conducting academic projects	3.36	0.73	strongly agree
37.	Being knowledgeable	4.27	0.63	strongly agree
38.	Being moral	4.43	0.61	strongly agree
39.	Ability to teach	4.29	0.63	strongly agree
40.	Ability to think critically	4.08	0.66	strongly agree

Table 2 The percentage of problem of the practicum in teaching profession from supervisors' perspective (N = 21)

The problem of the practicum in teaching profession	problem	Not a problem	Not answer
1. Announcement of practicum in teaching	85.72	14.28	-
2. Duration of enrollment	4.76	95.24	-
3. Selecting schools for students	80.95	14.29	4.76
4. Transferring students to schools	47.62	52.38	-
5. Networking between Faculty of Education and schools	52.38	28.57	19.05
6. Meeting between Faculty and administrators at least once per semester	47.62	38.09	14.29
7. Meeting between supervisors and cooperating teachers at least once per semester	52.38	33.33	14.29
8. Travelling for supervising	33.33	66.67	-
9. The number of supervision	42.86	57.14	20.00
10. Meeting with cooperating teachers	95.24	4.76	-
11. Approaching and advising by cooperating teachers	95.24	4.76	-
12. Meeting between supervisors and faculty administrators	47.62	47.76	4.76
13. Supervision form	76.19	19.05	4.76
14. The title of seminar	71.43	19.05	9.52
15. Organizing seminar	19.05	76.19	4.76
16. Teaching evaluation form	61.90	33.33	4.77
17. Teaching evaluation	71.43	23.81	4.76

อภิปรายผล

จากการศึกษาผลการวิจัยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครูและปัญหาในการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผลดังนี้

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู ตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนครูพี่เลี้ยง รวมทั้งอาจารย์นิเทศก์ และนักศึกษาเองนั้น มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า คุณลักษณะของครูที่พึงประสงค์ ควรสอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพตามที่คุรุสภากำหนดซึ่งว่าด้วยสาระความรู้และสมรรถนะของผู้ประกอบวิชาชีพครู รวมถึง สาระการฝึกทักษะและสมรรถนะของผู้ประกอบวิชาชีพครูตามมาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพ (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2556) ซึ่งสมรรถนะข้างต้นเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของผู้ประกอบวิชาชีพครูและนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู พึงมี นอกเหนือจากคุณลักษณะดังกล่าวแล้ว จิตอาสา

เป็นอีกหนึ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาวิชาชีพครู ตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ มาตรฐานที่ 1 กล่าวว่า การศึกษาต้องพัฒนาคนไทยให้เป็น คนเก่ง คนดี และมีความสุข และจิตอาสาเป็นหนึ่งในข้อบ่งชี้ที่ 5 ที่ว่าด้วยการมีคุณธรรม และมีความรับผิดชอบต่อสังคม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2556) ซึ่งสอดคล้องกับแผนการพัฒนาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 – 2559 ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนกระบวนทัศน์การเรียนรู้ของบัณฑิต ซึ่งเป็นการยกระดับคุณภาพบัณฑิตให้มีคุณภาพตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา เพื่อให้บัณฑิตมีทั้งความดี ความเก่ง มีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคม (สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา, 2555) ทั้งนี้สถาบันผลิตครูและสถาบันอุดมศึกษาจำนวนมาก ต่างตระหนักใน ความสำคัญของจิตอาสา จึงได้ศึกษาวิจัยเพื่อเป็นการพัฒนาจิตอาสาของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู ดังเช่น การศึกษาของสุนิสา และคณะ (2560) ที่ได้ศึกษาผล

ขอโปรแกรมการพัฒนาจิตอาสาตามแนวคิดการเรียนรู้จากการให้บริการสังคมของนักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีจิตอาสาหลังการเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าก่อนการเข้าโปรแกรม และเมื่อเปรียบเทียบกับนักศึกษาที่ไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรม นักศึกษาที่เข้าร่วมโปรแกรมมีจิตอาสาหลังการเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งขัดแย้งกับผลการศึกษาการใช้รูปแบบกิจกรรมเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ซึ่งพบว่าคะแนนพฤติกรรมการมีจิตอาสาของนักเรียนก่อนและหลังการทดลองไม่มีความแตกต่างกัน (พรธชา, 2559) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากพื้นฐานของนักเรียน เช่น การเลี้ยงดูภายในครอบครัว สังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อเจตคติส่วนบุคคล ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาจิตอาสาของนักศึกษา

นอกเหนือจากคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังกล่าวแล้ว ด้วยวิชาชีพครูจำเป็นต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ซึ่งการเป็นแบบอย่างที่ดีได้นั้นต้องอาศัยเวลาในการหล่อหลอม ด้วยจิตที่มีความมุ่งมั่นอดทน ครูที่มีจิตสำนึกในความเป็นครูของตนนั้นจัด

ได้ว่ามีจิตวิญญาณความเป็นครู ซึ่งทำให้ครูมีการพัฒนาทั้งทางด้านความคิดและทักษะในการสอน มีศีลธรรม คุณธรรม มีความภาคภูมิใจในวิชาชีพครู และมองนักเรียนว่ามีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และมีศักยภาพในการพัฒนา (วัลนิกา, 2559) ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องวิทย์ (2559) ที่กล่าวว่าครูที่ดีจะทำหน้าที่เป็นผู้นำ และเป็นแบบอย่างที่ดี มีจิตวิญญาณที่จะพัฒนาศิษย์อย่างรอบด้าน เพื่อให้ศิษย์เป็นคนดี คนเก่งและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ดังนั้นจิตวิญญาณความเป็นครูจึงเป็นอีกคุณลักษณะหนึ่งที่นักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครูพึงมีเพื่อนำไปสู่การเป็นครูมืออาชีพในอนาคต ในการสร้างเสริมศักยภาพและขีดความสามารถของบุคคลเพื่อเป็นการพัฒนาความเป็นมืออาชีพนั้น ระบบพี่เลี้ยงมีความสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้ครูใหม่ รวมทั้งนักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครูที่ไม่คุ้นเคยกับการจัดการเรียนการสอน วัฒนธรรมองค์กร สภาพแวดล้อมการทำงาน ได้ทราบถึงแนวทางการปฏิบัติงานและการวางตัวที่

เหมาะสมตามบทบาทหน้าที่ (ปรีวิทย์และทิพย์รัตน์, 2560) เพื่อให้บรรลุถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของวิชาชีพครูตามมาตรฐานวิชาชีพของคุรุสภา

การบริหารจัดการกระบวนการวิชาชีพปฏิบัติงานวิชาชีพครู และ คุณลักษณะส่วนบุคคลของนักศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการฝึกปฏิบัติวิชาชีพครูของนักศึกษา ทั้งนี้การทำความร่วมมือระหว่างโรงเรียนแหล่งฝึก กับทางคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องและเหมาะสมกับการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครูเป็นแนวทางการแก้ปัญหาที่ได้จากการศึกษา โดยแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของสุพรทิพย์ และคณะ (2558) โดยการนำกิจกรรมส่งเสริมจิตวิญญาณความเป็นครูโดยใช้กระบวนการตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะครูของนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ซึ่งรูปแบบการจัดประสบการณ์วิชาชีพครูนั้น มาจากการมีส่วนร่วมระหว่างสถาบันผลิตนักศึกษา โรงเรียนแหล่งฝึก และนักศึกษา ผลการศึกษาพบว่าจิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษาถูกปลูกกระตุ้น นักศึกษามีความตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของการเป็นครู นอกจากนี้ นักศึกษาประเมินตนเองว่ามีความพร้อมในการฝึกประสบการณ์มากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการ ดังจะเห็นได้จากการจัดประสบการณ์การฝึกปฏิบัติงาน โดยการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนแหล่งฝึก และสถาบันผลิตนักศึกษาแล้วนั้น ความคิดเห็นของนักศึกษา เป็นส่วนสำคัญหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของชนิษฐาและสุพันธ์ (2558) ที่ได้ศึกษาถึงปัญหาและแนวทางการพัฒนากระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพด้านการสอน คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ซึ่งข้อเสนอแนะดังกล่าวได้มาจากการมีส่วนร่วมของอาจารย์นิเทศก์นักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครู ศิษย์เก่า และนักเรียนที่ได้เรียนกับนักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครู เพื่อให้การฝึกประสบการณ์วิชาชีพบรรลุดังประสงค์ควรมีการเตรียมความพร้อมให้กับทั้งอาจารย์นิเทศก์และนักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครูก่อนเข้าสู่กระบวนการฝึกประสบการณ์ เพื่อให้มีความเข้าใจที่ตรงกันทั้งในด้าน

กฎเกณฑ์การปฏิบัติ รวมถึงรูปแบบ กระบวนการที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติงาน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของนักศึกษาปฏิบัติงานในการจัดประสบการณ์วิชาชีพครูนั้น สามารถส่งเสริมและพัฒนาให้การฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครูเป็นไปตามเป้าหมายของการจัดกระบวนการรายวิชาปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

การวิจัยครั้งนี้พบว่านักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ควรมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่สอดคล้องกับมาตรฐานของครูสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ รวมถึงมีจิตอาสาเป็นสำคัญ ทั้งนี้การบริหารจัดการกระบวนการวิชาปฏิบัติงานวิชาชีพครู รวมถึงคุณลักษณะของนักศึกษา เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของนักศึกษา รวมถึงส่งผลต่อการนิเทศทั้งในส่วนของอาจารย์นิเทศก์ และครูพี่เลี้ยง ดังนั้นการทำข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อชี้แจงและทำความเข้าใจร่วมกัน ระหว่างโรงเรียนแหล่งฝึกและสถาบันผลิตนักศึกษาโดยมีนักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครูเป็นส่วนร่วม จะเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนในกระบวนการวิชาปฏิบัติงานวิชาชีพครู เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะของความเป็นครูให้นักศึกษา และเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ในวิชาชีพครูต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ชนิษฐา หินอ่อน และสุรพันธ์ ตันตริวงษ์. 2558. ปัญหาและแนวทางการฝึกประสบการณ์วิชาชีพด้านการสอน คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. วารสารวิชาการครุศาสตร์อุตสาหกรรม พระจอมเกล้าพระนครเหนือ 6(1): 159-167.

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2560. คู่มือการปฏิบัติการวิชาชีพครู. เอกสารประกอบการเรียนการสอน. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่. 16 หน้า.

ปรีวิทย์ ไวยาชีวะ และทิพย์รัตน์ นพฤทธิ์. 2560. สัมพันธภาพระหว่างบุคคลของอาจารย์พี่เลี้ยงอาจารย์ใหม่: ชุมชนแห่งการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษา. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 5(1): 107-117

พรรชา เอกพรประสิทธิ์. 2559. ผลการใช้รูปแบบกิจกรรมเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. วารสารวิทยการวิจัยและวิทยาการปัญญา 14(1): 87-99.

เรืองวิทย์ นนทกา. 2559. คุณลักษณะของครูที่ผู้เรียนประทับใจ: ต้นแบบของครูดี. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น 10(2): 142-153.

วัลนิกา ฉลากบาง. 2559. จิตวิญญาณความเป็นครู: คุณลักษณะสำคัญของครูมืออาชีพ. วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม 6(2): 123-128.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. 2555. แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559). (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.mua.go.th/users/bpp/developplan/download/higher_educplan/PlanHEdu11_2555-2559.pdf (20 มิถุนายน 2560)

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. 2556. มาตรฐานวิชาชีพครู. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: www.ksp.or.th/ksp2013/content/view.php?mid=136&tid=3&pid=6 (20 มิถุนายน 2560).

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2560. แผนการศึกษาแห่งชาติ 20 ปี กับการบูรณาการสู่แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาจังหวัด. เอกสารประกอบการประชุม. กรุงเทพฯ. 42 หน้า.

สุนิสา ทรงอยู่ วิชูดา กิจธรรม และอรพินทร์ ชูชม. 2560. ผลของโปรแกรมพัฒนาจิตอาสาตามแนวคิดการเรียนรู้จากการให้บริการสังคมของนักศึกษาวิชาชีพครู มหาวิทยาลัย

ราชภัฏอุดรธานี. วารสารวิชาการ
มหาวิทยาลัยธนบุรี 11(25): 153-163.
สุพรทิพย์ ธนภัทรโชติวัต อมรรัตน์ วัฒนาร เทียม
จันทร์ พานิชย์ผลินไชย และปกรณ์
ประจันบาน. 2558. การพัฒนารูปแบบการ

จัดประสบการณ์วิชาชีพครูเพื่อส่งเสริม
คุณลักษณะครูในศตวรรษที่ 21. วารสาร
ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร 17(1):
33-48.

The Desirable Characteristics for Practicum of the Teaching Profession, and Problems in the Practicum, Faculty of Education, Chiang Mai University

*Nitida Adipattaranan, Nantciya Saengsin
and Pathumwadi Sirisawat**

Department of Curriculum, Instruction & Learning, Faculty of Education,
Chiang Mai University, Chiang Mai 50200 Thailand

*Corresponding author E-mail: Pathumwadee.s@hotmail.com

(Received: 24 June 2017; Accepted 4 October 2017)

Abstract: The purposes of this study were to 1) study the desirable characteristics of student teachers, Faculty of Education, Chiang Mai University, 2) study the state and problems of the practicum in the teaching profession and 3) study the perspective of improving practicum in the teaching profession. The sample in this study consisted of 18 administrators and 191 cooperating teachers, who were selected from 18 schools, and also included 247 student teachers, 21 supervisors and 22 students representing 15 programs. The data were collected by 1) conducting group interviews among the administrators, cooperating teachers and student representatives, and 2) using a set of questionnaires with supervisors and student teachers. The data were analyzed by content analysis, and descriptive statistics. The findings of the study showed that 1) the desirable characteristics of student teachers should follow the standards and professional experiences as stipulated by the Teachers' Council Board on Professional Standards and Ethics B.E. 2556. Importantly, schools placed emphasis on student teachers having public mind; 2) The state and problems in practicum of the teaching profession were administration and management; and 3) Memorandum of Understanding (MoU) between Faculties and schools should be concluded in order to improve the practicum of the teaching profession.

Keywords: desirable characteristics, student teachers, teacher profession

บทคัดย่อ: การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครู คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2) ศึกษาปัญหาในการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา และข้อเสนอแนะในการพัฒนาการปฏิบัติงานวิชาชีพครู กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 18 คน และครูพี่เลี้ยง จำนวน 191 คน จากโรงเรียนแหล่งฝึก 18 แห่ง นักศึกษาฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครู จำนวน 222 คน ตัวแทนจากนักศึกษาทั้ง 15 สาขาวิชา จำนวน 22 คน และ อาจารย์นิเทศก์ จำนวน 21 คน รวมทั้งสิ้น 474 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์กลุ่มสำหรับผู้บริหาร ครูพี่เลี้ยงและตัวแทนนักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครู แบบสอบถามสำหรับอาจารย์นิเทศก์ และนักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครู วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและสถิติพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า 1. คุณลักษณะของนักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครู ควรเน้นตามมาตรฐานความรู้ ประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานวิชาชีพตามจรรยาบรรณของวิชาชีพครูของคุรุสภา พ.ศ. 2556 และจิตอาสาเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่สำคัญ 2. ปัญหาในการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพครูพบว่า เป็นด้านการบริหารจัดการกระบวนการวิชาชีพปฏิบัติงานวิชาชีพครู 3. แนวทางการแก้ปัญหา ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการปฏิบัติงานวิชาชีพครูของนักศึกษาพบว่าคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และโรงเรียนแหล่งฝึกควรมีข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรในการจัดการพัฒนาการปฏิบัติงานวิชาชีพครู

คำสำคัญ: คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาปฏิบัติงานวิชาชีพครู วิชาชีพครู

Introduction

Teachers are individuals that play an important role in the development of student learning, and are therefore an important resource of the nation. The quality of teachers is an indicator of the quality of the education system. Currently there is an effort to raise the professional level of teachers, and enhance education's contribution to the progress of the nation as laid out in the 20-year national education plan and the integration into provincial education development strategies. Objectives 6 and 7 refer to the production and development of teachers, professors, and all educators that meet the level of international standards (Office of Education Council, 2017). The Teacher's Council of Thailand has established standards for knowledge and performance for people involved in the educational professions in order to ensure that teachers are sufficiently informed and capable in using language to accurately

communicate meaning, develop curricula, manage learning, manage classrooms, as well as measuring and evaluating educational activities. Additionally, there must be educational research, performance in technology and educational innovation and knowledge of the psychology and meaning of being a teacher (Office of the Higher Education Commission, 2012). In addition to knowledge and performance, the Teacher's Council of Thailand has defined standards for training, an important element of the teaching profession, including practicum for student teachers.

The development of quality teachers who meet these standards depends upon many factors. The production of teachers is one of these factors, and the Faculty of Education of Chiang Mai University is one unit directly responsible for producing teachers (5-year curriculum) since 2004. Students must do teacher training in an educational institution for one academic year (Faculty of Education,

Chiang Mai University, 2017). This training is considered to be at the heart of the curriculum to produce teachers, because students can take their theoretical knowledge and integrate it into practice in actual learning settings, according to the various context of the educational institution. Moreover, they can learn techniques and methods that link with various areas of practice outside of their teaching duties. This helps student teachers find themselves as teachers, and reinforces good attitudes towards the teaching profession.

Currently, the teacher training activities of the Faculty of Education faces problems on several fronts. The faculty must rely on cooperation from within the institution, such as the unit that manages student teacher training, supervising professors, as well as external institutions including the organizations where students want to conduct their training. This means interacting with a range of actors, from administrators and teacher mentors, to other individuals in the educational organization. The most important thing is whether the students themselves have been prepared and possess the desirable characteristics according to the principles of the teaching profession, standards of professional practice and standards individual behavior (professional ethics). Plans for practice according to professional ethics (Office of the Secretary of the Teachers' Council of Thailand, 2013) are also needed to ensure that the teacher training are successful.

As supervising professors, the research team is interested in studying the desirable characteristics of student teachers in practical

training. We are also interested in studying the problems with student teacher practicum and approaches to their solution in the Faculty of Education at Chiang Mai University. The data and analysis will be used in the development of curricula that meet quality standards.

Materials and Methods

Population used in the research

The target population in this research was 18 managers in the training schools, which representative schools of 4 groups in Chiang Mai province: 3 schools of especially large size, 5 schools of large size, 7 schools of medium size, and 3 schools of small size

Mentor teachers in 18 training schools, amounting to 191 people

Advisor professors from 15 departments, amounting to 43 people
Questionnaires were distributed and received back from 21 people, or 48.84%. Students in all fields doing professional practicum in the second semester of academic year 2012, amounting to 242 people. Questionnaires were distributed and received back from 222 people, or 81.02%. Student representatives from 15 fields, amounting to 22 people. The total sample size of the population was 474 people. The research was carried out over the period of February 2013 to March 2014.

Tools used in the research and data collection and synthesis

Two tools were used in the research: (1) group interviews and (2) questionnaires.

1. Group interviews

1.1 Administrators of training schools and mentor teachers were asked about their expectation of students, knowledge and skills, as well as desirable characteristics of students according to the Teachers' Council standards, and the role of students outside of teaching.

1.2 Representatives of students doing professional practicum were asked about the problems they experienced during their practicum.

2. Questionnaires for advisor professors were multiple choice questions about the practicum training. Students conducting the practicum answered multiple choice questions about desirable characteristics of students in the practicum, according to the Teacher's Council standards. The evaluation scale was defined as follows: 4.00-5.00 highest, 3.00-3.99 high, 2.00-2.99 average, 1.00-1.99 low and 0.00-0.99 lowest.

Data analysis

Qualitative data was conducted on information obtained in group interviews, and employed content analysis. Quantitative data analysis applied descriptive statistics to the data obtained in the questionnaires.

Results

1. Results of study on desirable characteristics of practicum students

Desirable characteristics of student teachers are shown in Table 1. The student teachers thought that the highest desirable characteristics were having loving kindness and goodness to learners, having ethics of the teaching profession and ability to organize

lesson plans. They thought that the ability to communicate in English, ability to organize curriculum and ability to analyze, improve and develop curriculum had high importance.

In the group interviews, it was found that the administrators and mentor teachers had the same opinions. They agreed that student teachers should have knowledge and ability to communicate in both Thai and foreign languages, as well as using technology appropriately to support learning and teaching. The student teachers themselves want to know and develop themselves because they have loving kindness and goodness towards learners. It was found that having respect for the teaching profession and having ethics of the teaching profession were important approaches. These are in line with the desirable characteristics that are identified in the standards for professional knowledge and experience of the Office of the Secretary of the Teachers' Council. Administrators also offered the opinion that having the spirit of voluntarism was of the highest importance, which indicates their belief that the students should be proactive in doing their jobs, rather than simply waiting to be assigned work.

2. Results of study on problems in practicum of students in the Faculty of Education, Chiang Mai University

Problems encountered in the implementation of practicum are shown in Table 2. Supervising professors felt that meetings between the supervisors and mentor teachers, and advising of students by mentor teachers were of the highest importance, at 95.24 each.

The next most important issue was announcing practicum in teaching, at 85.72. Supervising professors felt that the period of accepting applications for student teachers was not an important factor (95.42%) in the practicum.

The interviews with administrators and mentor teachers found important issues to be organizing teaching plans, implementing activities according to plans and the lack of coordination between supervising professors and mentor teachers. Information obtained from the representatives of the student teachers indicated that mentor teachers often did not have time to advise the students, they were often not able to get advice and received feedback on lesson plans and did not get records of the advice. This affected the teaching duties of the students, making their performance lower than the established levels. Evaluation of

the student teachers often did not go in the same direction. Mentor teachers indicated that their duties are too heavy and they did not have the time to watch and advise the student teachers fully.

3. Results of study on approaches and recommendations for development of practicum of students in the Faculty of Education, Chiang Mai University

With regards to solutions and recommendations for developing student teachers' practicum, it was found that the Faculty of Education and the collaborating schools should conclude a written agreement about the development of practicum for teaching and work outside of teaching, the role of the mentor teachers and cooperation for solving problems that arise during the practicum.

Table 1. Mean Scores and Standard Deviation of the desirable characteristics of student teachers' attitude scale (N = 22)

	The desirable characteristics	\bar{x}	SD	Meaning
1.	Ability to communicate in Thai language	4.36	0.60	strongly agree
2.	Ability to communicate in English language	3.31	0.81	agree
3.	Ability to use basic computer to support learning and teaching	4.21	0.73	strongly agree
4.	Ability to analyze curriculum	3.79	0.66	agree
5.	Ability to improve and develop curriculum	3.60	0.70	agree
6.	Ability to evaluate curriculum	3.63	0.69	agree
7.	Ability to organize curriculum	3.45	0.83	agree
8.	Ability to organize lesson plans	4.45	0.63	strongly agree
9.	Ability to design appropriate lesson plans for learners	4.33	0.62	strongly agree
10.	Ability to use media to enhance learning in the learners	4.32	0.59	strongly agree
11.	Ability to develop instruction media to enhance learning in the learners	4.24	0.64	strongly agree
12.	Ability to organize activities to enhance learning in the learners	4.31	0.60	strongly agree
13.	Ability to facilitate learners to learn and improve school performance	4.24	0.63	strongly agree
14.	Ability to advise and support the learners to improve quality of life	4.23	0.67	strongly agree
15.	Ability to promote skill and interest of the learners	4.01	0.57	strongly agree

	The desirable characteristics	\bar{x}	SD	Meaning
16.	Ability to measure and evaluate learners' ability	4.13	0.66	strongly agree

Table 1. (Continued)

	The desirable characteristics	\bar{x}	SD	Meaning
17.	Ability to implement an evaluation to improve lesson plans and curriculum	4.03	0.64	strongly agree
18.	Being leadership	4.10	0.65	strongly agree
19.	Ability to manage classroom	4.18	0.64	strongly agree
20.	Ability to communicate effectively	4.19	0.55	strongly agree
21.	Ability to integrate innovation to manage a classroom	4.05	0.65	strongly agree
22.	Ability to conduct research to improve learning and teaching including improve learners' potential	4.07	0.66	strongly agree
23.	Ability to utilize research in learning and teaching	4.09	0.67	strongly agree
24.	Ability to select innovation to enhance well-learning in learners	4.16	0.61	strongly agree
25.	Ability to design innovation to enhance well-learning in learners	4.13	0.60	strongly agree
26.	Ability to develop and improve innovation to enhance well-learning in learners	4.09	0.60	strongly agree
27.	Ability to develop information technology to enhance well-learning in learners	4.09	0.63	strongly agree
28.	Ability to encounter learning resources to promote learning in learners	4.15	0.61	strongly agree
29.	Being loving-kindness and goodness to learners	4.53	0.55	strongly agree
30.	Being patient and responsible	4.36	0.62	strongly agree
31.	Being a learned person	4.05	0.67	strongly agree
32.	Being of academic leadership	3.90	0.71	agree
33.	Being a visionary	4.07	0.66	strongly agree
34.	Respect in teaching profession	4.43	0.68	strongly agree
35.	Being of ethics of teaching profession	4.44	0.61	strongly agree
36.	Conducting academic projects	3.36	0.73	strongly agree
37.	Being knowledgeable	4.27	0.63	strongly agree
38.	Being moral	4.43	0.61	strongly agree
39.	Ability to teach	4.29	0.63	strongly agree
40.	Ability to think critically	4.08	0.66	strongly agree

Table 2 The percentage of problem of the practicum in teaching profession from supervisors' perspective (N = 21)

The problem of the practicum in teaching profession		Problem	Not a problem	Not answer
1.	Announcement of practicum in teaching	85.72	14.28	-
2.	Duration of enrollment	4.76	95.24	-
3.	Selecting schools for students	80.95	14.29	4.76
4.	Transferring students to schools	47.62	52.38	-
5.	Networking between Faculty of Education and schools	52.38	28.57	19.05
6.	Meeting between Faculty and administrators at least once per semester	47.62	38.09	14.29
7.	Meeting between supervisors and cooperating teachers at least once per semester	52.38	33.33	14.29
8.	Travelling for supervising	33.33	66.67	-
9.	The number of supervision	42.86	57.14	20.00
10.	Meeting with cooperating teachers	95.24	4.76	-
11.	Approaching and advising by cooperating teachers	95.24	4.76	-
12.	Meeting between supervisors and faculty administrators	47.62	47.76	4.76
13.	Supervision form	76.19	19.05	4.76
14.	The title of seminar	71.43	19.05	9.52
15.	Organizing seminar	19.05	76.19	4.76
16.	Teaching evaluation form	61.90	33.33	4.77
17.	Teaching evaluation	71.43	23.81	4.76

Discussion

From the research on desirable characteristics and problems during practicum, the research team has identified the following issues for discussion.

Administrators, mentor teachers, supervising professors and students all shared the opinion that the desirable characteristics of teachers should be in line with standards established by the Teachers' Council regarding professional knowledge, skills, training and

experience (Office of the Teachers' Council, 2013). The abilities above are the important characteristics for those involved in the teaching profession and students in practicum. In addition to these characteristics, the spirit of voluntarism is a desirable characteristic for student teachers. According to national educational standards, Standard 1 states that education should develop Thai people so that they are skillful, good and happy. Spirit of voluntarism is the fifth indicator of virtue and responsibility towards society (Office of the Secretary of the Education Council,

2013). This is in line with the 11th Plan for the Development of Higher Education 2012-2016 which mentions changing the learning processes for graduate students. This is an effort to raise the quality of graduate students so that they achieve the framework of standards for higher education, so that they are good, skillful, have the spirit of voluntarism and sense of responsibility towards society (Office of the Higher Education Committee, 2012). Most institutions producing teachers and involved in higher education have different considerations of the spirit of voluntarism. Because of this, the spirit of voluntarism among student teachers was taken up in the study. The research of Throngyu *et al.* (2017) examined the results of a program to develop the spirit of voluntarism in learning from practicum students' provision of social services at Udon Thani Rajabhat University. The research found that students had a higher spirit of voluntarism after they participated in the program. Similarly, students that participated had a spirit of voluntarism than those who did not, at a statistically relevance level. This contradicts the research of Rajamangala University of Technology Phra Nakhon on enhancing spirit of voluntarism through engagement in activities, which found the spirit of voluntarism to be the same before and after participation in activities (Ekpornprasit, 2016).

Moreover, teachers must be good models for their students, the desirable qualities are part of being a model. This depends upon the formative period, where focus and patience are critical. Teachers who have a high awareness of

their role as a teacher helps teachers develop their ideas and skills in teaching, with morals, virtue, pride in the teaching profession, view of students' value as human beings and potential for development (Chalangkang, 2016). This agrees with the work of Nontaka (2016), who stated that teachers that are going to be leaders and role models have the spiritual desire to develop their students in a holistic fashion, encouraging them to be good people, skillful people and capable of leading happy lives. The spirit of being a teacher is thus another important characteristic that should be developed so that they can bring this to their work as a professional in the field of education. The mentor teacher system is extremely important for enhancing professional capacities of individual students, as it helps new teachers and student teachers, who are not experienced in managing learning processes and not familiar with the institutional culture or work environment, get insight into the approaches for implementing their work and understand the position of their own duties (Vitayacheeva and Noparit, 2017). This will help achieve the standards for desirable characteristics of professional teachers as set out by the Teachers' Council.

The management of practicum for student teachers is also a key issue that is linked with the development of desirable characteristics in each individual. Cooperation between the collaborating schools and the Faculty of Education at Chiang Mai University is established to provide learning that is in line with and appropriate for a practicum program. It is

also a framework for solving problems, which is addressed in the research of Thanaphatchottiwat (2016). The spirit of being a teacher was promoted through the use of educational psychology concepts to enhance teacher characteristics among students in the Faculty of Education at Naresuan University. The format for providing professional experience was derived from the participation of the institutions producing teachers, the training institutions and the students. The results found that the students spirit of being a teacher was stimulated, with enhanced awareness of their role and responsibilities as teachers. Additionally, students assessed themselves as having more preparedness in their training experience as compared to before they participated in the project. Here we can see that training activities that involve participation of the training institution and the teacher production institution, the ideas and opinions of the students are important. This is supported by the research of Hinon and Tansriwong (2015), which studied problems and approaches for developing professional practical training experiences for teaching in the Faculty of Industrial Pedagogy at Rajamangala University of Technology Phra Nakhon. These recommendations emerged from the participation of supervising professors, old students and students who had studied with practicum students. It is necessary to have sufficient preparation with supervising professors and practicum students beforehand, in order that the activities achieve their goals. With this preparation, they enter the practical

training activity with mutual understanding of the principles and the processes to be used. Thus, the participation of student teachers in professional practical training activities can efficiently supplement their training and development according to the objectives of their practicum.

Conclusion

This research found that practicum students at the Faculty of Education Chiang Mai University should have desirable characteristics that are in line with the Teachers' Council professional and ethical standards. They should also have a spirit of voluntarism, which is important in the educational processes of the profession, as well as individual professional characteristics. These are factors that influence the performance of the students, as well as impacting upon the guidance provided by the supervising professors and mentor teachers. Conclusion of a written agreement among the training school and teacher production institution is useful in creating a common understanding. The practicum students should be involved in this, as a way of solving problems of learning in the processes of the practicum. These will enhance the teacher characteristics of the students and serve to prepare them to carry out their professional duties in the future.

References

- Chalakbang, W. 2016. The Spirituality of Teachers: A Key Characteristic of Professional Teachers. *Nakhon Phanom University Journal* 6(2): 123-128.

- Ekpornprasit, P. 2016. Effects of activity model to encourage public mind among undergraduate students of King Mongkut's University of Technology Thonburi. *Research Methodology & Cognitive Science* 14(1): 87-99.
- Faculty of Education, Chiang Mai University. 2017. Handbook for teacher training. Teaching materials. Faculty of Education, Chiang Mai University, Chiang Mai. 16p.
- Hinon, K. and S. Tansriwong. 2015. The problems of the practice of professional experience teaching and the solutions for future improvement faculty of technical education King Mongkut's University of Technology North Bangkok. *Technical Education Journal King Mongkut's University of Technology North Bangkok* 6(1): 159-167.
- Office of the Education Council. 2017. 20-Year National Education Plan and Integration into Provincial Education Development Strategies. Conference materials, Bangkok. 42p.
- Office of the Higher Education Commission. 2012. Higher Education Development Plan No. 11 (2012-2559). (Online). Available: http://www.mua.go.th/users/bpp/developplan/download/higher_edu_plan/PlanHEdu11_2555-2559.pdf (June 20, 2017)
- Nontaka, R. 2016. Features of the Teacher to the Students Impressed: Master of Teacher. *The Far Eastern University Academic Review* 10(2): 142-153.
- Thanaphatchottiwat, S., A. Wattanatorn, T. Parnichparinchai and P. Prachanban. 2016. The Development of Teaching Professional Experience Model for Enhancing the Required Characteristics of Teacher in the 21st Century. *Journal of Education, Naresuan University* 17(1): 33-48.
- The Teacher Council of Thailand. 2013. Teacher Professional Standards. (Online). Available: www.ksp.or.th/ksp2013/content/view.php?mid=136&tid=3&pid=6 (June 20, 2017)
- Thongyu S., W. Kijthorntham and O. Choochom. 2017. Effect of the volunteer spirit development program based on service learning by teaching profession students of Udonthani Rajabhat University. *Journal of Thonburi University* 11(25): 153-163.
- Vitayacheeva, P. and T. Noparit. 2017. The Interpersonal Relationships of Instructors as Mentor and New Lecturer: Learning Community of Higher Education. *Journal of Community Development and Life Quality* 5(1): 107-117.

Journal of Community Development and Life Quality 25561 ISSN 2286-9824

Journal of Community Development and Life Quality

1. Psychological and Situational Factors Related to Life Quality Development among the Elderly in Nakhon Ratchasima Province Wipada Mukda and Wanphen Kuensman.....	11
2. Model of Ageing Society Management at Mountain Area in Shimanto City, Kochi Prefecture, Japan Phetcharee Rupavijetra, Jiraporn Chompikul, Ploypailin Rupavijetra and Srijan Fuchai.....	33
3. Lesson of Land Use Zoning from World Heritage Town of Luang Prabang to Chiang Mai's Tentative List of Future World Heritage Sansanee Krajangchom, Sudarat Auttarat, Korawan Sangkakorn, Archabaramee Maneetrakulthong and Samart Suwannarat.....	53
4. Land Use Change Possibility for Human-elephant Conflict Mitigation in Kaeng Krachan National Park Vikanda Maifaey and Laemthai Arsanok.....	74
5. Willingness to Pay for Green Areas Attributes of Users in Bangkok Bussagorn Kontong, Suwana Praneetvatakul and Narong Veeravaitaya.....	96
6. Knowledge for Healthcare from the Local Wisdom of Thai Song Dum Community in Bandon, Uthong District, Suphanburi Province Akua Kulprasutidilok and Punyapha Phollawan.....	117
7. Fishermen and Social Capital: Community Welfare on the Andaman Coast of Thailand Jirachaya Jeawkok, Wanchai Dhammasaccakarn, Kasetchai Laeheem and Utit Sangkarat.....	141
8. Farmer's Problem and Solution Model in Thailand Panissra Charutwinyo and Chutchonook Charutwinyo.....	163
9. Knowledge and Product Development from Thai Song Dum's Native Textiles in Bandon Subdistrict, U Thong District, Suphanburi Province Rujirapha Ngamsakoo and Punyapha Phollawan.....	188
10. The Desirable Characteristics of Practicum of Teaching Profession, and Problems in the Practicum, Faculty of Education, Chiang Mai University Nitida Adipattaranan Nantciya Saengsin and Pathumwadi Sirisawat.....	211

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
โทร: 0 5394 4097 ต่อ 102 แฟกซ์: 0 5394 4097 ต่อ 103